

ISSN 1857-2294

Academia de Științe a Moldovei
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice

REVISTA

DE FILOZOFIE, SOCIOLOGIE ȘI ȘTIINȚE POLITICE

Revistă științifică, fondată în 1953
Actualizată în 1991

2 (159)
2012

Chișinău, 2012

COLEGIUL DE REDACȚIE

REDACTOR-ȘEF

Victor Moraru, doctor habilitat în științe politice

REDACTOR-ȘEF ADJUNCT

Gheorghe Bobână, doctor habilitat în filosofie

SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE

Svetlana Ciumac, doctor în economie

COLEGIUL DE REDACȚIE

Gheorghe Paladi, academician al AȘM

Alexandru Roșca, academician al AȘM

Arcadie Ursul, academician al AȘM (Rusia)

Andrei Timuș, membru corespondent al AȘM

Teodor Dima, membru corespondent al Academiei Române (România)

Philippe Claret, doctor în științe politice, Universitatea Montesquieu Bordeaux IV (Franța)

Valeriu Mîndru, doctor în sociologie

Victor Juc, doctor în filosofie

Olga Găgăuz, doctor în sociologie

Victor Mocanu, doctor în sociologie

Ana Pascaru, doctor în filosofie

Pantelimon Varzari, doctor în filosofie

Revista este aprobată și recomandată pentru editare de către Consiliul Științific al Institutului Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei

Tipul de revistă: categoria C

Redactor: **Tamara Osmochescu**

Procesare computerizată: **Ludmila Iliin**

Toate materialele sunt recenzate.

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor.

Adresa redacției:

Institutul Integrare Europeană și Științe Politice

Academia de Științe a Moldovei

MD-2001, mun. Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 1

<http://www.iiesp.asm.md>

e-mail: iiesp.asm@gmail.com

tel./fax: (+373-22) 27-05-37, 27-14-69

CUPRINS

FILOSOFIE

Bogdan Popoveniuc	Război și pace. „Cultura civilizației”	7
Andrei Perciun	Convenționalitatea semnului iconic în concepția lui Umberto Eco	19

SOCIOLOGIE

Toader Toma	Factorii de risc și formele violenței familiale	29
Сергей Хорозов	Устойчивость неправительственных организации Республики Молдова: проблемы и пути решения	42

ȘTIINȚE POLITICE

Alexandru N. Roșca, Alexandru S. Roșca, Pavel Midrigan	Dimensiunea politică a vieții sociale: general și particular	51
Constantin Solomon, Viorel Enea	Puterea și opoziția în alegerile parlamentare din Republica Moldova și din România	69
Лилия Брага	Политический процесс и политическое участие в Республике Молдова	87
Ion Rusandu	Societatea civilă: probleme și factori ale constituirii	101

STUDII EUROPENE ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

Victor Juc, Silvia Mîțcu	Contribuția Alianței Nord-Atlantice în asigurarea cooperării internaționale în domeniul nemilitar la începutul secolului XXI	108
Veaceslav Ungureanu	Geopolitica securității statelor mici: cazul Republica Moldova	119

DEMOGRAFIE

Olga Gagauz	Modificarea contractelor de gen în societatea de tranziție	133
Olga Poalelungi	Particularități de integrare socială a copiilor imigranților moldoveni în țara gazdă: cazul Italia	142
Valeriu Sainsus	Îmbătrânirea demografică rurală: aspecte, interdependențe, diferențe demospațiale	153

MASS-MEDIA ȘI COMUNICARE

Victor Moraru, Florin Paloșan	Dimensiunea spiritual-religioasă a activității mediatice	166
Lucia Grosu	Relațiile publice și procesele democratice	177

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE

Cătălin Neagu, Laura Neagu	Doctrina liberală. O abordare economică	188
Marina Gorbatiuc	The liberalization of the visa regime for the Republic of Moldova in the European Union	196
Maria Diacon	Prevederi programatice cu privire la procesul de integrare europeană în platformele electorale ale partidelor parlamentare (1994–2010)	204
Elena Cușca	Delimitări noționale privind politicile științifice	213
Ana Gunevoi	Politica ecologică a Uniunii Europene: abordare teoretico-metodologică	224

MOȘTENIRE

Lidia Troianowski	Basarabia – imperativ major în opera bolduriană	230
--------------------------	---	------------

CONTENTS

PHILOSOPHY

Bogdan Popoveniuc	War and Peace. "The Culture of Civilization"	7
Andrei Perciun	The Conventional Character of the Iconic Sign according to Umberto Eco's View	19

SOCIOLOGY

Toader Toma	Risk Factors and Forms of Family Violence	29
Сергей Хорозов	Stability of nongovernmental organizations of the Republic of Moldova: problems and ways of decision	42

POLITICAL SCIENCES

Alexandru N. Roșca, Alexandru S. Roșca, Pavel Midrigan	Policy as the size of general social and private life	51
Constantin Solomon, Viorel Enea	The power and opposition of the Republic of Moldova and Romania in the parliamentary elections	69
Лилия Брага	The political process and political participation in the Republic of Moldova	87
Ion Rusandu	Civil society: problems and factors of the formation	101

EUROPEAN STUDIES AND INTERNATIONAL RELATIONS

Victor Juc, Silvia Mîtcu	North Atlantic Alliance contribution in providing non-military international cooperation in the XXI century	108
Veaceslav Ungureanu		119

DEMOGRAPHY

Olga Gagauz	Changes in gender contracts in the society in transition	133
Olga Poalelungi	Peculiarities of the social integration of moldovan immigrants' children in the host country: the case of Italy	142
Valeriu Sainsus	Demographic ageing in rural areas: aspects, correlations, regional differences	153

MASS-MEDIA AND POLITICAL COMUNICATION

**Victor Moraru,
Florin Paloşan** Spiritual and religion dimension of business media 166

Lucia Grosu Public relations and democratic processes 177

RESEARCH PAPERS

**Cătălin Neagu,
Laura Neagu** Liberal doctrine. An economic approach 188

Marina Gorbatiuc The liberalization of the visa regime for the Republic of Moldova in the European Union 196

Maria Diacon Programatic positions of the European integration process in the electoral platforms of the parliamentary parties (1994-2010) 204

Elena Cuşca The borders of the national scientific policy 213

Ana Gunevoi The Ecological Policy of the European Union: a Theoretical-Methodological Approach 224

HERETIGE

Lidia Troianowski Bessarabia- imperative in opera of A.Boldur 230

RĂZBOI ȘI PACE. „CULTURA CIVILIZAȚIEI”

Bogdan POPOVENIUC, *doctor,*
Universitatea Ștefan cel Mare, Suceava

Summary

The two notions of culture and civilization are presented both synchronic and diachronic, in order to reveal the intrinsic relations they establish with one another and with the society and their main contextual features. They are delineated along two main characteristics conferred by the human behaviour in different eras of the society: the universality and their meaning and value. Although they perform and exist inseparable intermingled throughout the entire human history, the exacerbated instrumentality of civilization could, due its social and cultural technology, subjugate the vitality of culture, which tremendous consequences for the future of human species.

Key words: culture, civilization, society, human condition, civilizing process.

Importanța subiectului

Încă de la începuturile societății omenii s-au definit în termeni de „noi” și „ei” (sau ceilalți). Fiecare comunitate umană a căutat să-și definească specificitatea, originalitatea, ba chiar excepționalitatea. Acest fenomen s-a manifestat sincron, dar mai ales diacronic. Conștiința apartenenței la o anumită societate sau cultură s-a definit atât prin afirmarea specificității proprii în opoziție cu alte societăți contemporane, cât și prin presupuziția implicită a evoluției față de formele anterioare ale propriei societăți. Iar cum tipul de organizare socială modelează structura psihică a celor care o formează, rezultă că diferențele sociale și/sau culturale se reflectă în diferențele în structurarea aparatului psihic al membrilor săi. Prin urmare, implicit, afirmarea diferenței sociale și/sau culturale și mai ales a progresului social înseamnă afirmarea unei organizări superioare a psihismului celor implicați. În acest context, dezbaterile contemporane academice, cât și cele din cadrul discursurilor publice referitoare la diferențele culturale între diverse părți și populații ale globului capătă o semnificație deosebită.

De la *Crizantema și sabia* lui Ruth Benedict a devenit un loc comun printre cercetătorii societății să diferențieze societățile asiatice și cele occidentale ca fiind culturi-ale-rușinii, respectiv culturi-ale-vinei, teză care a declanșat vii discuții în rândul antropologilor. Am văzut cum această deosebire a fost

utilizată în special pentru a opune societatea vestică celor estice în privința locului controlului. Dacă în cea de-a doua constrângerile exercitate asupra individului nu se mai bazează pe constrângerile sociale (supunerea impulsurilor și dorințelor individuale în fața comandamentelor sociale este asigurată de către un autocontrol internalizat), în prima dintre ele controlul social este externalizat, individul conformându-se regulilor sociale pentru a evita oprobiul public, rușinea publică. Iar cum rușinea este văzută în societățile occidentale ca o emoție infantilă, regresivă (Freud, Erikson), societățile estice sunt astfel plasate, indirect, pe un nivel inferior de dezvoltare. Acest simț acoperit al superiorității este astfel profund încrustat în mult lăudata civilizație vestică. În plus, datorită faptului că acest subiect este extrem de încărcat valoric, încercările de a înțelege diferențele culturale în termeni de civilizație au fost pentru multă vreme, și încă mai sunt, distorsionate de numeroase erori și sunt extrem de susceptibile de diverse implicații subiective, politice sau etnice, chiar și după așa-numita maturizare a științelor sociale. Nu este de mirare că la ora actuală înțelegerea culturii este viciată încă de numeroase bias-uri.

În primul rând, avem *eroarea psihologică a prestigiului* care afectează extrem de puternic înțelegerea diferențelor culturale, dată fiind autoreferința implicită a subiectului (orice concepție asupra diferenței culturale implică și imaginea de sine a autorilor ei).

În al doilea rând, avem *distorsiunile culturale datorate bateriei conceptuale utilizate de cercetători*. Particularitatea culturală definește *Weltanschauung*-ul acestora, modurile lor specifice de a înțelege lumea.

În al treilea rând, *comandamentele etnice* se fac și ele simțite. Este suficient să amintim aici istorica și intensă dispută dintre francezi și germani asupra înțelesului termenilor de cultură și civilizație [1].

În al patrulea rând, intervine *programul politic care subîntinde orice viziune culturală*. Descreriile și credințele culturale sunt utilizate ca instrumente de dominație și control și legitimează, totodată, practicile politice, nepermițând astfel o abordare total dezinteresată a subiectului nici pentru cei avantajați de supremația culturală, nici pentru cei obidiți de ea.¹ Așa cum a avertizat deja Dürer, perspectiva occidentală asupra civilizației stă sub suspiciunea unei ideologii coloniale atâta timp cât ea atribuie supremația economică, tehnică și militară a Vestului asupra restului lumii unei „superiorități în modelarea structurilor de control”.

În al cincilea rând, *bias-urile epistemologice* datorate particularității fie/

¹ Și la englezi, și la francezi, de exemplu, civilizația a fost asociată încă de la bun început cu sarcina de a-i civiliza pe ceilalți, iar la germani (sec. XVIII) era încă subliniat acest sens al dezvoltării sau răspândirii statului (ca structură politică) către celelalte societăți.

cărei științe sociale specializate în parte își pun și ele profund amprenta asupra înțelegerii acestui subiect.

Una dintre cele mai sensibile probleme ale cercetării antropologice, de importanță capitală pentru subiectul nostru, o constituie problema existenței unor denominatori comuni pentru orice cultură. Personal cred că ei pot fi găsiți, cel puțin, în tabuul incestului, care este un invariant universal standard al culturilor umane, la fel ca și în intoleranța față de omorurile, violența, furtul sau minciuna (nelegitime) în interiorul grupului; în suferința care poate fi acceptată sau promovată numai ca mijloc și niciodată ca scop în sine (nici ca un scop pentru individ, ci este utilizată ca purificare, ispășire sau atingere a unor stări mistice, nici pentru societate – pentru care ea este doar o unealtă pentru pedepsire, disciplinare și control); în frica de moarte, deoarece nicio cultură nu își tratează cu indiferență corpurile morților; în trăsătura comună a comunicării și a existenței unor măsuri minimale de ordine care fac posibilă viața socială: „toate culturile definesc ca anormali indivizii care sunt în permanență inaccesibili comunicării sau care nu reușesc să își mențină un anumit grad de control asupra propriilor impulsuri.” [2, p. 350] Astfel încât nu ne putem imagina o societate fără absolut nicio formă de civilizație, ci doar cu grade mai mici de civilizare. Toate societățile au fost nevoite să formeze și să transmită anumite forme de comportament constrâns. Acestea sunt trăsăturile generale ale relațiilor umane în toate culturile și contextele istorice care produc, în mare, forme similare de comportament. Direcția generală a acestor pattern-uri schimbătoare de-a lungul istoriei umane pot fi descrise prin termenul cuprinzător de proces de civilizare [3].

Din păcate, înțelegerea procesului civilizării ca un proces în care „aparatură sociogenetică de autocontrol al individului devine mai diferențiat, mai omniprezent și mai stabil” (N. Elias), „toate formele de comportament reținut” (J. Goudsblom) sau „aspecte ale creșterii anticipării” (S. Mennell) suprapun, parțial, trăsături care țin mai degrabă de cultură decât de civilizație. Ceea ce este descris de Elias și urmașii săi drept proces de civilizare cuprinde, de fapt, mai mult de un singur proces. În cadrul ei avem: *psihologizarea* (legată de interdependența și creșterea identificării mutuale), *raționalizarea*, *creșterea pragului de pudoare și aversiune* și *creșterea auto-controlului* (a autoreglării comportamentului sau conduitei) [4]. Problema este că psihologizarea este mai degrabă un proces general cunoscut, de obicei, sub numele de socializare sau enculturație, iar identificarea mutuală este de asemenea o rezultantă a procesului general de formare culturală a personalității și nu una specifică a procesului de civilizare. Acest termen tehnic de proces de civilizare arată mai degrabă ca un amestec de idei diferite, fapt pentru care s-a sugerat să fie tratat nu ca un concept, ci mai degrabă ca rubrică sumativă

(Th. Scheff) sau ca un pattern particular de regimuri (F. Spier).² În plus, procesul de „civilizare” a conduitei nu este chiar atât de unitar și unidirecțional progresiv precum reiese din schița oferită de prezentarea inițială. Elias însuși, în ultimii ani, începe să prefere pluralul „procese de civilizare” pentru a se referi la dezvoltarea multistratificată din Europa (Occidentală) și să opereze cu conceptul de „informalizare”, introdus de Cas Wouters, pentru a desemna acea modalitate de dezvoltare mai puțin rigidă a conduitei și structurării psihismului, adică modurile de interacțiune mai subtile și mai flexibile, „relaxate, mai diferențiate și mai variate, adaptate pentru un public mai larg și divers.” [5] Mulți dintre studenții lui Elias au preluat și dezvoltat acest aspect extrem de important al acestui proces, vorbind despre „vulnerabilitatea civilizației”, „cădere”, „procese de decivilizare”, „regresul la barbarism” etc. [6; 3; 7; 8; 9] Prin ce s-ar deosebi însă cultura de civilizație?

Procesul de civilizare este un pattern comun pentru orice grup social suficient de complex pentru ca să creeze viață conștientă (conștiință pentru sine). În orice timp și în orice loc unde există o cultură complexă a existat (înainte) un proces de civilizare, deoarece orice cultură presupune existența unui minim de organizare la nivelul acelei societăți. Trebuie să existe un nivel minim de ordine, înțelegere, comunicare, un anumit grad de integrare în acea societate pentru a se forma o cultură complexă. „Nicio societate nu poate exista fără o canalizare a instinctelor și a reacțiilor emoționale individuale, fără o reglementare specifică a conduitei individuale. Nicio asemenea reglementare nu este posibilă fără ca oamenii să exercite unii asupra celorlalți constrângeri, orice constrângere transformându-se la cel constrâns într-o angoasă de un tip sau altul.”³ Așa cum a arătat Clark Wissler [10], omul, dintotdeauna și oriunde, a avut și are de înfruntat anumite probleme inevitabile care rezultă din însăși condiția sa umană (i.e. din biologia sa, destinul său social și situația existențială a omului în lume) și, prin urmare, liniile generale ale sistemului fundamental al tuturor culturilor este și trebuie să fie similar. Consider că procesul civilizării, cu caracteristicile descrise anterior, poate fi conceput ca o materializare a acestor pattern-uri comune.

Structuri civilizatorii bine conturate apar, așa cum indica Elias, în toate societățile care au dezvoltat organe centrale ale societății de mare stabilitate și instituții centrale relativ stabile care au monopolizat exercitarea legitimă

² Regim = formă de reglare comportamentală care prezintă o anumită stabilitate în timp.

³ „Nu ne este permis să ne iluzionăm în această privință: permanenta producere și re-producere a angoaselor umane de către oameni este inevitabilă și indispensabilă în orice situație în care oamenii coexistă într-o formă oarecare, oriunde aspirațiile și acțiunile mai multor oameni se întrepătrund, fie în exercitarea profesiei, fie în viața socială sau în jocurile dragostei.” [I, II, p. 298]

a forței fizice, i.e. structuri statale. „Numai odată cu formarea unor asemenea monopoluri relativ stabile societățile dobândesc acele caracteristici care determină ca indivizii care se formează în acord cu ele încă de la naștere să evolueze către un pattern de auto-control puternic reglementat și diferențiat; numai în conjuncție cu aceste monopoluri acest tip de auto-control dobândește un grad înalt de automatism devine, ca să zic așa, o «a doua natură».” [11, p. 54]

Așa cum o arată și etimologia sa, din latinescul *civis*, civilizația este legată de complexitatea așezărilor umane, de apariția Marelui Oraș. Este legată de complexitatea, ierarhizarea și specializarea marilor aglomerări urbane. Metropola, „nucleul complexității sociale”, este, așa cum arăta Edgar Morin, prima formă de organizare socială asemănătoare cu creierul lui *sapiens*: un mediu policentric, o întrepătrundere de complexe organizaționale de intercomunicări aleatoare. „Marele Oraș este efectiv ecosistemul sociocultural al celor două apariții capitale proprii celei de a treia nașteri a umanității: individul autonom și conștiința. Individualitatea nu este evident o creație a societății istorice, ci o componentă a trinității antropologice specie-societate-individ; (...) evenimentul propriu societăților istorice și mai cu seamă orașului este, pentru populații mai mult sau mai puțin restrânse, mai mult sau mai puțin elitiste, relativa autonomie a individului plecând de la recunoașterea libertăților individuale și de la existența libertăților stocastice, posibilitatea de a dezvolta complexități psihologice, afective, afirmarea *sinelui* și *eului*, cu tot egocentrismul și egoismul care de altfel toate acestea îl presupun.” [12, p. 195] Statul constructor și opresor este un mod de organizare a complexității bazat pe existența unui aparat central similar cu activitatea structurii cerebrale. Ierarhia de clasă prin constrângere reprezintă pattern-ul general al organizării sociale comparabil (și paralel) cu organizarea și funcționarea ierarhizată și specializată a creierului și cu relația conștient (Ego) – Supra-conștient (Supra-eu). Efectul secundar al civilizării îl constituie clivajul sferei publice și a celei private (proprietate publică/privată, casă/serviciu) – (Eu/Supra-Eu conștient/inconștient). Prin urmare, structurile civilizaționale sunt similare în orice societate a conștiințelor complexe, fiind *instrumentale*. Universalitatea civilizației se datorează originii sale utilitariste de asigurare a condițiilor de bază, a structurilor de ordine minimale necesare existenței oricărei colectivități de ființe evolute. Particularismul structurilor culturale, în schimb, corespunde specificului ideatic, sensului originar în care o anumită societate a ajuns la conștiința colectivă de sine.

„Esența organizării culturii” o constituie semnificația și valorile. Aspecte diferite ale aceluiași lucru, sensurile și valorile nu sunt rezultatele, ci chiar ceea ce structurează finalitățile acțiunilor umane; ele sunt variabile și relative, sunt parte a naturii, produse ale oamenilor înzestrați cu corpuri și care

trăiesc în societăți, ele sunt sociale în scop, părți ale culturii în substanță și formă: ele sunt esența structurală a culturii societăților acestor oameni; „valorile și semnificațiile sunt «intangibile»; ele sunt «subiective» în aceea că pot fi experimentate intern, dar ele sunt de asemenea «obiective» în expresiile, întrupările și rezultatele lor.” [2, p. 338] Prin contrast, civilizația este mult mai legată de condiția omului în societate, ea implică creșterea controlului asupra impulsurilor umane elementare determinată de traiul în mijlocul celorlalți. Civilizația și cultura corespund, în termenii lui Weber, celor două tipuri de raționalități care fundamentează acțiunile umane: raționalitatea instrumentală și raționalitatea valorică.

Procesul de raționalizare instrumentală (*zweckrationalität*) reprezintă raționalizarea în raport cu un scop și echivalează cu aplicarea practică a cunoașterii pentru atingerea unui scop. Însă un scop golit de orice (alte) tipuri de valori în afara celei a dominației și controlului. Produs al „specializării științifice și diferențierii tehnologice”, ea conduce la eficiență, coordonare sporită și control, atât asupra mediului fizic, cât și a celui social cu costul depersonalizării, rutinei opresive, ascensiunii secularismului și al *distrugerii libertății individuale* [13]. La nivelul individului, ea stabilește norme și valori suprastructurale, precum individualismul, eficiența, autodisciplina, materialismul și calculabilitatea. Aceasta pentru a nu mai vorbi de hiper-raționalizare, acea fuziune care apare între raționalitatea companiei și cea a indivizilor, ce își doresc aceștia în viață, scopurile lor, poziția lor personală față de muncă și viață etc. „O acțiune este *rațional instrumentală (zweckrational)* atunci când finalitatea, mijloacele și rezultatele secundare sunt toate apreciate și cântărite rațional. Aceasta implică raportarea rațională a mijloacelor alternative existente la scop, a relațiilor dintre consecințele secundare și obiectiv și, în final, a importanței diverselor scopuri posibile” și se opune atât *raționalității axiologice (wertrationalität)* – acțiunile sunt determinate de credințe conștiente în valoarea proprie a unui comportament etic, estetic, religios sau de oricare altă natură, independent de perspectivele sale de reușită) cât și celei *tradiționale* – orientând acțiunea în virtutea unor habitudini fixate –, sau *raționalității afective* – care orientează acțiunea în baza unor stări emoționale [14, pp. 24-26].

Din această perspectivă, civilizația corespunde adaptării instrumentale la viața în societățile cu o mare densitate a populației și ierarhizate complex (în clase). Ea este rezultatul „natural” al acțiunilor oamenilor obligați să coopereze în cadrul grupurilor [15]. De aici și specificul limitat al acelor versiuni ale științelor sociale care vor „să copie” și să fie precum cele naturale, având în vedere, atât descriptiv cât și explicativ, doar raționalitatea instrumentală, mecanică, care determină acțiunile umane, eliminând ca valoare explicativă și/sau descriptivă încercările de a evidenția raționalitatea-valorică comple-

mentară care determină, în același timp cu prima și cu aceeași putere, comportamentul uman.

Prin urmare, procesul civilizării se situează undeva la granița dintre biologie și societate, este o formă a structurii psihice comună tuturor formelor ordinare de conștiință. Tot ea este cea care oferă pattern-urile de bază pentru asigurarea modurilor superioare de structurare ale conștiinței: conștiința-valorică. Fiind însă o structurare instrumentală ea nu are valoare în sau prin ea însăși. Rezumarea dezvoltării individului la autocontrolul și autoreglementarea comportamentului individual (mai diferențiat, mai complet și mai stabil) explică însă foarte bine rigoarea, estetica și ordinea macabră a lagărelor și programelor de exterminare naziste, disciplinarea și organizarea tuturor acțiunilor concentrate de exterminare în masă din cadrul războaielor etnice de pe tot cuprinsul globului, care necesită o puternică disciplinare a executanților etc. Cultura, în schimb, este situată deja la granița dintre social și simbolic (spiritual), ea furnizează pattern-urile pentru formele mai înalte de conștiință. Cultura este *de ce*-ul, *cum*-ul și *ce*-ul potrivit înțelegerii. Cultura stabilește o comunitate împărtășită de conștiință, civilizația este mai mult un „proces al înstrăinării confortabile” [16].

Această prezentare în paralel face vizibil faptul că *civilizația poartă în ea sămânța conflictului între oameni*. Motorul fundamental al procesului civilizării l-a constituit, de la bun început, nevoia umană de recunoaștere, descrisă magistral de Hegel, ca lupta pentru recunoaștere a primilor oameni care a dus și la prima relație stăpân – sclav: actul fondator al civilizației umane.⁴ Miezul mecanismului civilizator îl constituie angoasele (Freud) [17], iar dintre acestea, cele care îl inspiră cel mai puternic pe om sunt cele create tot de către acesta. Principiul general de organizare al societății istorice a fost ierarhia prin constrângere și a avut drept consecință întărirea aparatul coercitiv și represiv al statului și în paralel cristalizarea structurii (ierarhice) a psihicului indivizilor. „În orice caz – iar acest fapt este de o însemnătate decisivă pentru standardul de civilizare din zilele noastre –, reticența și autocontrolul sunt astfel modelate în fazele anterioare ale mișcării de civilizare nu pur și simplu datorită necesității unei cooperări constante a individului cu ceilalți, ci în linii mari prin scindarea particulară a societății în straturi superioare și straturi inferioare.” [1, II, p. 282]

Mecanismul psihologic al procesului civilizării se regăsește în această

⁴ Dorința de recunoaștere i-a făcut inițial pe primii doi oameni să-și pună în joc viața, într-o luptă pe viață și pe moarte și să lupte unul cu celălalt pentru a-l face pe celălalt să-i recunoască umanitatea. Atunci când frica firească de moarte l-a făcut pe unul dintre ei să cedeze și să se supună, a apărut și prima relație ierarhică, și cea mai puternică, cea dintre stăpân și sclav. Nevoia de recunoaștere este cea care definește câmpul libertății sociale și al civilizației umane de la începuturile sale.

nevoie de a fi recunoscut ca superior, afirmație valabilă atât la nivel individual, cât și social. Mascarea dorinței de recunoaștere determină o „compartimentalizare” deopotrivă a psihismului și societății. Acest termen se referă la mecanismele de apărare (ale eului) care operează prin izolarea riguroasă a impresiilor și emoțiilor problematice [18] sau „periculoase”, dar el evocă, așa cum observă De Swaan, alături de alți termeni precum „reprimarea”, și corelate sociale la fiecare nivel al vieții colective. Globalizarea intensivă și extensivă a conduitei și relațiilor sociale civilizate prin specializarea, formalizarea, ritualizarea și birocratizarea socială și culturală favorizează compartimentalizarea psihismului individual și a spațiului social. „Atât la nivel personal cât și de grup compartimentalizarea lucrează prin desidentificarea față de populația victimă în cauză, retragerea efectului identificării, negarea faptului că populația țintă i-ar putea fi similară și reprimarea emoțiilor rezultate din identificare, precum simpatia, mila, grija, gelozia etc.” [19]

Astfel, la nivel personal conduita civilizată a fost, și mai este încă, văzută ca semn al unei ființe superioare, chiar dacă aceste sentimente sunt puternic camuflate în relaționarea cotidiană.⁵ O privire psihanalitică asupra interrelațiilor cotidiene din ziua de azi ne arată că deși dinamica creșterii interdependenței sociale determină o puternică presiune pentru creșterea sensibilității mutuale față de viața emoțională a celorlalți, fapt care permite o mai largă acceptare socială a unor comportamente și exprimarea unor emoții din ce în ce mai variate, s-a generalizat un soi de tabu asupra exprimării sentimentelor de superioritate și inferioritate, cenzură care devine din ce în ce mai puternică. „Suntem într-o epocă în care oamenii își vor destăinui mai degrabă secretele vieții lor sexuale decât secretele statutului lor, fie ele în termeni de năzuințe și realizări sau de umilințe și înfrângeri.” [22]

Așa cum arătam în altă parte [23], agresivitatea (*agredi*) este o trăsătură intrinsecă materiei vii, a vieții în general. În cadrul lumii deja civilizate a umanului explicarea manifestărilor sale violente poate fi făcută la trei nivele. La primul nivel, cel individual, conduita impulsivă poate fi înțeleasă ca mod de relaxare, ca evadare, o supapă utilizată de persoane civilizate într-o societate civilizată [24]. La nivel social ele sunt „puncte de inflexiune” în care impulsurile și pulsionile anterior respinse devin acceptabile, ba chiar sunt cultivate, precum motivația profitului (Weber), sexualitatea (Foucault) sau beligeranța în timpul cruciadelor (Szakolczai). Și aici identificăm aceleași tendințe contrare manifestându-se în inima procesului de civiliza-

⁵ Să ne gândim numai la opinia care până de curând era considerată un adevăr în psihologia socială, anume că agresivitatea se asociază strict cu o stimă căzută de sine, noile studii indicând o relație mult mai nuanțată, care merge până la afirmarea contrariului: și o stimă de sine prea ridicată (lipsită de suport real) asociază, de asemenea, cu agresivitatea [vezi, de exemplu, 20 și 21].

re. „Pe când statul continuă să monopolizeze exercitarea violenței și promovează și protejează modurile civilizate de comportament și exprimare în societate, în același timp, perpetuează acte, masive și organizate, de violență extremă împotriva unor categorii specifice de cetățeni.”⁶

În alți termeni, procesul civilizării poate duce la un rezultat advers paradoxal, de o forță distructivă nemaîntâlnită, datorat amplificării forțelor agresive și distructive pe care vizează să le controleze. „Mai există și un al treilea nivel, mult mai important al explicației. Acesta privește condițiile în care procesul civilizării se poate întoarce împotriva lui însuși, în care problema nu mai constă doar într-un compromis paradoxal între procesul civilizării și opusul său, impulsurile eliberate de o disoluție anterioară a ordinii, ci în care mecanismele fundamentale ale procesului civilizării sunt deliberat și explicit subminate. Este acel nivel la care pot fi localizate mișcările totalitare ale secolului XX, cu atenționarea extrem de importantă că ele sunt foarte apropiate de inflexiunile procesului civilizării menționate anterior și de aceea nu pot fi în întregime externalizate sau exorcizate, restrânse la cazurile nazismului și bolșevismului.” [26]⁷

Această origine *megalotimică*⁸ a civilizației și fundamentul ei anxios fac imposibilă armonizarea intra-psihică și socială în cadrul oricărei civilizații, în absența unei culturi *izotimice*,⁹ empatică, deschise și tolerante. „Toleranța face posibilă trecerea de la cultura autarhică la multiculturalitate și, de aici, la interculturalitate, paradigma culturală cea mai bogată și cea mai promițătoare pentru viitorul omenirii.”¹⁰

Dacă acceptăm gradul ridicat de veridicitate al interpretării semnificației procesului civilizării atât de convingător descris de Norbert Elias, devine mai clar de ce conduita exasperant de civilizată a gentlemanului a fost atâta timp una dintre cele mai dorite și mai invidiate modele de personalitate umană. Respectată (frică și admirație), temută și invidiată, personalitatea

⁶ Iar „compartimentalizarea este aranjamentul social și mecanismul psihic de apărare prin excelență într-o societate aflată în proces de des-civilizare” și nicidecum a uneia civilizată (în curs de civilizare) [25].

⁷ Iar aici scandalul zborurilor CIA și a închisorilor americane gen Guantanamo, care, se presupune, că au existat pe teritoriul unor țări europene sunt cel mai ilustrativ exemplu.

⁸ Din grecescul *thymos* [θυμός], originar în opera lui Platon, și se referă la nevoia oamenilor de a fi recunoscuți drept superiori altora și de a primi astfel respectul cuvenit.

⁹ Din grecescul *ισος* (același) + *θυμός* (recunoaștere) = nevoia de a fi recunoscut (doar) ca egal.

¹⁰ „Nu trăim într-o lume a certitudinilor: cu cât avem mai mult progres științific, cultural și chiar social în ansamblu, factorii de risc se accentuează. Viitorul omenirii reclamă pentru prezent spirit de toleranță. Năzuința supremă a toleranței este de a substitui atitudinii intransigente dialogul cultural; dar, pentru aceasta, trebuie să existe partener de dialog – o altă cultură.” [27, p. 122]

„cavalerului desăvârșit” al managerului deplin al reacțiilor afective nu s-a format întâmplător în ultimul, și unicul, imperiu global al istoriei omenirii: Imperiul Britanic. Atâta timp cât acest proces al civilizării a fost dominant în sensul formalizării reglementării conduitei ca simbol al controlului relațiilor de putere, acest prototip de personalitate a fost figura supremă. Dar această înțelegere a procesului civilizării, ca soluție colectivă la nevoia fundamental-social umană de recunoaștere și a reflexului său la nivel individual prin mecanismul psihologic al recunoașterii ca superior, dezvăluie, în același timp, și faptul că civilizația poartă în miezul său conflictul dintre oameni, societăți și culturi.

Latura instrumentală a civilizării, cea care cere pentru atingerea scopului final reglementarea conduitei individuale în folosul stabilității structurilor colective, implică și poate utiliza o întreagă constelație de valori și perspective culturale, prin intermediul cărora determină calibrarea conduitei individuale. Această libertate axiologică, de grad de nivel 0 al implicării valorice, în special a celor etice, face ca evoluția acestui proces să fie independentă de o dezvoltare teleologică etică, în sensul unei umanizări a relațiilor interpersonale și a perspectivelor individuale asupra celorlalți. La limită, orice comportament ordonat, învățat mai diferențiat, mai integrat și mai stabil ar putea fi considerat civilizat. De unde și estetica macabră a lagărelor de exterminare naziste, eficiența sardonică a pogromurilor sovietice, rigoarea genocidurilor războaielor naționaliste sau al măsurilor „anti-terorism” (Guantanamo?) unele dintre ele necesitând o reglementare a conduitei și structurilor sociale, o rigoare în execuție și desfășurare de neimaginat.

Atâta timp cât supoziția și credința superiorității, a diferențierii subordonatoare formează însuși miezul procesului civilizării, partea blestemată a procesului globalizării din zilele noastre devine clară. Ceea ce se răspândește, în primul rând, este doar partea instrumentală a culturii Occidentale și nicidecum întreaga cultură valorică originară din care a rezultat. La fel cum din deformarea în timp a eticii protestante, de factură spirituală, a putut rezulta mercantilismul capitalist vulgar contemporan, atât de materialist (Weber), la fel evoluția și transformările ulterioare induse de procesul civilizării se pot dovedi involutive. Raționalitatea instrumentală a procesului civilizării este adaptativă, iar umanitatea nu are niciun viitor numai cu ea, în afara celui rezervat de destinul orb, dacă nu este echilibrată de o raționalitate-valorică culturală sănătoasă. Ne întâlnim aici, într-o manieră diferită, cu teza lui Spengler conform căreia civilizația este doar semnul declinului unei culturi. Din această perspectivă, civilizația globală (atât în sens extensiv – cuprinzând întregul Pământ, cât și intensiv – reglementând toate aspectele culturii umane), sau mai bine zis, *o cultură a civilizației*, este doar faza finală, pietrificată a culturii/culturilor înghețate. Globalizarea este un fenomen pe

cât de original pe atât de nou. Este pentru prima dată în istoria omenirii când o civilizație se dezvoltă pe întreg globul. Această civilizație se dezvoltă potrivit nevoilor (megalo)timice specifice și își produce propria cultură. Dacă până acum civilizația „intra” în formele culturale pe care le întâlnea, de acum ea se dezvoltă independent. Creându-și propria cultură de masă, ea intră acum în conflict cu celelalte culturi. Numai că nu civilizația este cea care naște, în mod direct conflictul, ci cultura ei este cea care intră în conflict cu culturile pe care le întâlnește, iar războiul purtat de civilizație se duce în numele culturii sale. Pentru că nu există cultură războinică, ci doar civilizații războinice (care și-au adaptat sau dezvoltat forme culturale instrumentale pentru a-și desăvârși dezvoltarea). Culturile sunt pacea spiritului în una din formele sale. Globalizarea nu reprezintă decât apogeul acestui fenomen de diseminare completă a culturii civilizației. Când civilizația, în finalitatea atingerii scopului său, ajunge să stăpânească tot pământul, îi mai rămâne un singur lucru de eliminat: cultura subordonată. Pentru a nu se autodis-truge, este nevoie ca cultura civilizației care se globalizează să fie tolerantă în spiritul ei. Putem doar spera că „cultura umană, așa cum se prezintă ea, este încă departe acum de a împlini tot potențialul ei natural. Nu știm cât de «coapte» sunt vremurile, câtă fierbere mai trebuie să se producă în marele creuzet al istoriei până ce Pasărea Phoenix va renaște din propria-i cenușă.” [28, p. 352] Este posibil ca, precum în *Matrix* [29], creierul și spiritul uman să nu poată „accepta” o lume, ca ecosistem artificial ideal construit pentru satisfacerea nevoilor de bază, cu o structură socială relațională riguros reglementată sau una culturală corect-rațională, să îi fie imposibil să se acomodeze unei astfel de lumi aseptice și să aibă nevoie de o cultură „naturală”, cu durere și bucurie, cu izbânzi și eșecuri, cu angoase și certitudini.

Bibliografie

- [1] Norbert Elias, *Procesul civilizării*, (2 vol.), Editura Polirom, Iași, 2002, Capitolul 1, *Partea întâi*, pp. 49-78.
- [2] Alfred Louis Kroeber și Clyde Kluckhohn, *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions*, Peabody Museum, 1952.
- [3] Johan Goudsblom, „The Theory of the Civilizing Process and its Discontents”, al 13-lea International Sociological Association Congress, Bielefeld, 18-23 Iulie, 1994.
- [4] Thomas J. Scheff, „Unpacking the Civilizing Process: Shame and Integration in Elias’s Work.” <http://www.usyd.edu.au/su/social/elias/confpap/scheff2.html>, accesat online, iunie, 2007.
- [5] Cas Wouters, „Formalization and Informalization ...” și „Social Stratification and Informalisation in Global Perspective”, *Theory, Culture and Society*, 7/4, 1990, pp. 69-90.
- [6] Jonathan Fletcher, *Violence and Civilization. An Introduction to the Work of Norbert Elias*, Polity Press, Cambridge, 1997.
- [7] Steven Menell, „Decivilising Processes: Theoretical Significance and Some Lines of Research”, *International Sociology* 5, 2, 1990, pp. 205-223.

- [8] Robert van Krieken, „The Barbarism of Civilization: Cultural Genocide and the «Stolen Generations»”, *British Journal of Sociology*, 50, 2, 1999, pp. 297-315.
- [9] Loïc J. D. Wacquant, „Dé-civilisation et Diabolisation: la Mutation du Ghetto Noir Américain”, în Christine Fauré și Tom Bishop, *L'Amérique des Français*, François Bourin, Paris, 1993, pp. 103-125.
- [10] Clark Wissler, *Man and Culture*, Thomas Y. Crowell, New York, 1923.
- [11] Norbert Elias, *Norbert Elias on Civilization, Power, and Knowledge: Selected Writings*, S. Mennell, J. Goudsblom (ed.), University of Chicago Press, 1998.
- [12] Edgar Morin, *Paradigma pierdută: natura umană*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1999.
- [13] Julien Freund, *The Sociology of Max Weber*, Vintage Books, New York, 1968.
- [14] Max Weber, *Economy and society: an outline of interpretive sociology*, University of California Press, Berkeley, 1978.
- [15] William D. Hamilton, „Innate social aptitudes of man: an approach from evolutionary genetics”, în R. Fox (ed.), *Biosocial Anthropology*, Malaby Press, Londra, 1975, pp. 133-153.
- [16] Peter Sloterdijk, *Critica rațiunii cinice*, Polirom, Iași, 2000.
- [17] Sigmund Freud, „Angoasă în civilizație”, în *Opere I*, Editura Științifică, București, 1991.
- [18] Anna Freud, *The Ego and the Mechanisms of Defense*, International Universities Press, New York, 1966.
- [19] Abram De Swaan, „Widening circles of disidentification; On the Psycho- and socio-genesis of the hatred of distant strangers - Reflections on Rwanda”, *Theory, Culture and Society*, 14, 2, mai, 1997, pp. 105-122.
- [20] Roy F. Baumeister, J. Brad și W. K. Campbell, „Self-esteem, narcissism, and aggression: Does violence result from low self-esteem or from threatened egotism?”, *Current Directions in Psychological Science*, 9, 2000, pp. 26-29.
- [21] Roy F. Baumeister, L. Smart și J. Boden, „Relation of threatened egotism to violence and aggression: The dark side of high self-esteem”, *Psychological Review*, 103, 1996, pp. 5-33.
- [22] Cas Wouters, „On the Sociogenesis of a ‚Third Nature’ in the Civilizing of Emotions: Developments in Dealing with Strangers and ‚Strangeness’ and with Feelings of Superiority and Inferiority”, <http://www.usyd.edu.au/su/social/elias/confpap.html>, accesat online mai, 2007.
- [23] Bogdan Popoveniuc, „Violența ca sport”, în Sorin-Tudor Maxim, Dan Ioan Dascălu, Bogdan Popoveniuc, Eusebiu Ionescu (coord.), *Violența în sport*, Editura Universității din Suceava, 2006, pp. 27-65.
- [24] Bogdan Popoveniuc, „Sportul ca violență instituționalizată”, în Sorin-Tudor Maxim, Dan Ioan Dascălu, Bogdan Popoveniuc, Eusebiu Ionescu (coord.), *Violența în sport*, Editura Universității din Suceava, 2006, pp. 75-105.
- [25] Abram de Swaan, „Dyscivilization, Mass extermination, and the State”, *Theory, Culture and Society*, 18, 2-3, Aprilie-iunie, 2001.
- [26] Arpad Szokolczai, „Decivilizing Processes and the Dissolution of Order; with Reference to the Case of East Europe”, lucrare prezentată la conferința desfășurată cu ocazia centenarului Norbert, Bielefeld, 2-22 Iunie 1997, în Abram de Swaan, *op. cit.*
- [27] Sorin Tudor Maxim, *Toleranța. Dreptul la diferență*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2004.
- [28] Marius Dumitrescu, *Alchimia devenirii umane*, Tipo Moldova, Iași, 2007.
- [29] *Matrix*, regia și scenariul Andy și Larry Wachowski, Warner Bros. Pictures, 1999.

CONVENȚIONALITATEA SEMNULUI ICONIC ÎN CONCEPȚIA LUI UMBERTO ECO

Andrei PERCIUN, cercetător științific stagiar,
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

In this article we will describe and analyze the Umberto Eco's concept on the iconic sign. The new manner of approaching and interpreting the iconic sign articulates its specific concept. This study is proving to be complex, that's why this thematic segment will be observed in the future in several articles about this author. In the present article the problem of iconic sign's conventionality is approached. Despite the classical platonic tradition of interpreting the image through a natural relation of resemblance, Eco finds sufficient arguments that argues that even the conventionality participates in the formation of the iconic sign. By referring to certain examples this position will be passed through a critical analyze.

În acest articol vom descrie și vom analiza concepția lui Umberto Eco asupra semnului iconic. Noua manieră de abordare și de interpretare a semnului iconic articulează specificul concepției sale. Studiul se dovedește a fi unul complex și din această cauză acest segment tematic se va regăsi în mai multe articole dedicate acestui autor. În articolul de față este abordată problema convenționalității semnului iconic. În pofida faptului că în tradiția clasică platonică imaginea este definită printr-un raport natural de asemănare, Eco găsește suficiente argumente pentru a demonstra că și convenționalitatea participă la constituirea semnului iconic. Făcând apel la anumite exemple concrete, această poziție va fi trecută printr-o analiză critică.

În cadrul travaliului său semiotic Umberto Eco elaborează un studiu amănunțit al iconismului. Funcția-semn este definită de Eco ca o *corelație* dintre *expresie* și *conținut* constituită în urma unui cod stabilit prin convenție. Această definiție nu poate fi valabilă în cazul în care există semne motivate natural printr-o asemănare sau analogie. Producerea de semne se regăsește în procedeele interacțiunii, corelării, conectării și raportării. Abordarea convenției nu rămâne subordonată necesității de a se alinia unui raport arbitrar. Mai mult decât atât, conceptul convenției poate apărea în anumite conexiuni culturale ce corelează semnul cu conținutul său. Prin urmare, merită o atenție mai deosebită nu modul de producere, ci modul în care semnalul este corelat cu conținutul său, care, după Eco, determină într-un final funcția-semn. Ținând cont de această prioritate, modalitatea de corelare a cuvântului și imaginii cu conținuturile sale nu păstrează un sens

univoc, căpătând diferite interpretări. Prin urmare, dacă cuvântul este supus unei corelări culturale, atunci aceasta poate fi una convențională.

Umberto Eco concepe o analiză în care imaginea și cuvântul merg în paralel. Contribuțiile semioticienilor și lingviștilor în elucidarea cuvântului converg într-o convenționalitate culturală din care reiese arbitraritatea semnului. Reținerea lui Eco față de analizele simpliste, de suprafață, neduse până la capăt, e preluată în virtutea scopului de a clarifica unele lacune de abordare și obscurități cu privire la elucidarea semnului iconic.

Autorul se întreabă dacă convenția culturală se poate atribui imaginii, odată ce aceasta se referă la obiect în mod natural, adică se aseamănă cu el. Această asemănare presupune prezența unor însușiri comune atât la imagine, cât și la obiect. Însă, ea poate fi pregătită cultural și înainte de a fi aplicată. Ideea unei prefigurări culturale a semnului iconic este preluată și dezvoltată de Eco în semiotica sa.

Ipoteza de la care pornește gânditorul italian ne sugerează că semnele iconice sunt codificate cultural, cuprinzând ideea arbitrarității corelării conținutului cu expresia sa.

Ceea ce se pune în discuție, cu referire la producerea semnului iconic, este felul în care acesta apare. Conform tradiției clasice moștenite de la antici și percepției comune prezente în cotidian, putem spune că imaginea este mai accesibilă și mai clară decât arbitraritatea cuvântului. Semnul iconic ne conectează direct la obiectul vizat printr-un procedeu al asemănării în procesul de dezvoltare a unei proprietăți comune prezente atât în cadrul imaginii, cât și la obiectul vizat de ea. Această asemănare este una de ordin natural și este înțeleasă sub forma unei evidențe. Pe fondalul acestei evidențe nu se caută o decodificare, traducere, interpretare sau tălmăcire. Imaginea, datorită faptului că este în mod natural conectată la realitate, devine comună și este inteligibilă într-o manieră mai largă, astfel încât sunt depășite anumite carențe morfologice ale cuvântului ce țin de sens. Eco însă pune la îndoială felul în care se atribuie asemănarea în raportul imaginii cu realitatea.

Aducând în discuție această ipoteză, Eco face apel la Ch. Morris [1, p. 273, Morris, 1946, apud.], care invocă semnul iconic precum având *proprietățile denotațiilor săi*, calificând iconicitatea ca o problemă de grad. Însă o astfel de definiție nu-l satisface, considerând-o tautologică. De pildă, odată ce un portret nu are suficiente proprietăți comune cu denotatul său, atunci el nu poate deveni într-un mod definitiv semn iconic. În așa fel suportul portretului, adică pânza, nu este la fel cu textura pielii.

Semnul iconic nu se regăsește în înlocuirea completă a denotatului. De altfel, vom asista la anularea semnului iconic. Exact aceeași idee este conținută și în dialogul lui Platon *Cratylus*.

Orânduirea proximității, ce are loc între raționalitatea semnificată și raționalitatea operațională, dezvăluie linia prin care conceptele imaginii și cuvântului interacționează. Această dialectică este urmărită de Villém Flusser prin vizorul istoriei umanității. După el, imaginea este instituită ca un prim element de mediere între conștiință și lume. Într-adevăr, ritualul ce conține gestul instituirii unei imagini permite ca această imagine să se includă în cadrul raționalității operaționale. Imaginea, sau mai general vorbind semnul iconic, fără mari dificultăți se angajează în structurile acestei raționalități, deoarece ultima sugerează o necesitate naturală de raportare la lume. Dispunând de cel puțin un element comun, fidel reflectat, imaginea este desemnată de operaționalitate în consecința unui gest repetat, care trimite la unul și același obiect. În momentul în care conștiința concediază transparența imaginii, se produce o discrepanță în dialectica dintre lume și imagine. În așa fel, după câte am văzut, se instaurează o *idolatrie* ce definește imaginea ca fiind tautologică. Maniera în care se manifestă această tautologie ne amintește de sensul univoc al sosiei lui Cratylos, unde coincidența totală între copie și original ar desființa necesitatea teoretică a semnului iconic, care nu mai poate fi calificat strict deosebit față de referent. Grație permanentei corelări ce are loc între semnul iconic și lucruri, descoperim dispoziția semnului iconic pentru o corespundere empirică, iar această corespundere este fundamentată atunci când de fiecare dată se aplică și este menținută constant. Modul în care decurge această corelare empirică poate fi localizat într-o caracteristică a științei moderne, de unde și tendința noastră de a ancora metodologic semnul iconic în structurile raționalității operaționale. Or semnul iconic rămâne deschis și pentru tipul raționalității semnificante care „se întemeiază pe axele metaforei și metonimiei cu același succes cu care raționalitatea operațională se bazează pe figurile silogismului” [2, p. 33]. Această dublă prezență a semnului iconic în raționalitatea operațională și în cea semnificativă nu ne zădărnicește studiul. Vom vedea în continuare că Eco pune în lumină o anumită percepție a semnului iconic care convoacă un grad sporit de înlocuiri sociale bazate pe o convenție și care depășește legământul strict dintre proprietățile comune ale semnului și cele ale referentului. Deci, cu toate că i-am atribuit o înrudire cu raționalitatea operațională, nu putem scăpa cu vederea contiguitatea semnului iconic cu raționalitatea semnificativă.

Merită de menționat și direcția cugetărilor semiotice contemporane. Acestea denotă ideea conform căreia actualmente participăm la o pansemnificare, întrucât orice și orișicine este semnul a ceva. Această perspectivă teoretică ne ajută să lămurim diseminarea centrului singular de valorificare sau, cu alte cuvinte, dizolvarea autorității semnificativului unic și imuabil. Aici trebuie să fim prudenți, deoarece nu se propune o suprimare a abso-

lutului din viața cotidiană, a aceluși absolut situat în locul esenței la care se referă diferitele tipuri ale discursului cultural, ci se accede la o plurivocitate a acestor discursuri și la un pluralism al imaginarului.

Prin urmare, aspectul tautologic al semnului iconic poate avea mai multe perspective de analiză: una ne sugerează imposibilitatea omogenizării semnului cu denotatul său, iar alta ne schițează posibilitatea unei colaborări semiotice reciproce între semne și lucruri pe fondalul obiectivului unei cunoașteri și, firesc, înțelegeri mai temeinice, unde lucrurile pot fi înzestrate și ele cu funcția semnificării.

Motivarea naturală ce pretextează fundamentele unui semn iconic descoperă garanția siguranței sale în asemănarea cu obiectele. Aceasta constituie o dificultate pentru Eco, mai ales atunci când se pune problema dacă într-adevăr semnele iconice țin locul obiectelor. Analiza imaginii unei publicități în care e reprezentat „... un pahar cu bere proaspăt turnată, din care se revarsă spuma, iar un strat de brumă acoperă exteriorul paharului dând senzația de rece” îl determină pe Eco să susțină ideea conform căreia mecanismele percepției unui semn iconic și a unui obiect real sunt aceleași, în pofida faptului că stimulii vizuali sunt diferiți. Puși la un loc, stimulii vizuali, care ne stau la dispoziție, constituie o treaptă de prim rang pentru o structură perceptivă dată. Cu alte cuvinte, diverșii stimuli vizuali se subordonează unei percepții concrete. Pe lângă asta, înțelegerea unor anumiți stimuli vizuali concepe o serie de actualizări pe baza unei experiențe anterioare. În așa fel, percepția poate rămâne aceeași atât pentru o halbă de bere imprimată într-o imagine, cât și pentru una reală. Prin urmare, ordonați într-un anumit mod, stimulii vizuali construiesc o structură perceptuală dată. Această structură poate fi aplicată atât pentru un semn iconic, cât și pentru un lucru real. Până la urmă factorii decisivi pentru o înțelegere definitivă sunt stimulii ce provoacă apariția unei percepții. În orice caz, percepția dată posedă un specific empiric, deoarece este generată de o experiență directă, exterioară, sau indirectă petrecută aposteriori. Stimulii vizuali ce sunt depozitați în cadrul conștiinței dețin în spate anumite istorii empirice, respectiv anumite experiențe anterioare. Așa fiind, experiența anterioară acumulată se prezintă ca o condiție indispensabilă pentru întemeierea atât ontologică, cât și semiotică a semnului iconic. În definitiv, ne vom alătura opiniei lui Eco, conform căreia „semnele iconice nu posedă «aceleași» proprietăți fizice ca și obiectele lor, ci se bazează pe «aceleași» «structură» perceptivă sau același sistem de relații” [1, p. 274], cu alte cuvinte, deși stimulii sunt diferiți, percepția rămâne aceeași.

În acest moment ne putem referi la ideea platonice despre centauri, unde semnul iconic al centaurului este construit dintr-o sinteză de stimuli care vin dinspre om și cal. Percepția creată în consecință se încarcă cu o credibi-

litate convențională, chiar dacă nu se poate găsi un referent al centaurului. Deci, percepția venită din partea unui semn iconic poate să apropie sau să deplaseze versatil de realitate. O altă concluzie care se cere enunțată este că originea percepției, în consecință, nu este localizată strict în afara conștiinței, deși ultima tinde spre definitivarea stărilor de lucruri din realitate. Ceea ce se oferă conștiinței, în primul rând, este percepția preluată dintr-o experiență interioară a ei, iar această percepție se poate baza pe o învățare anterioară.

Acest lucru Eco îl demonstrează într-un mod inedit, luând ca exemplu o linie continuă care trasează conturul unui cal. Caracterul aporetic cu care este decorat *calul lui Eco* reiese din faptul că un cal veritabil nu este înzestrat cu acea linie continuă în mod natural. Pretinsa proprietate comună, în cazul nostru linia conturului, a semnului cu referentul său „se referă nu la formă, ci la efectul” [1, p. 276] acestor proprietăți. În așa fel, „o convenție grafică ne permite să transformăm pe hârtie elementele unei convenții conceptuale sau perceptiv schematică care au motivat semnul.” [1, p. 275] Linia neîntreruptă a conturului reprezintă un semn iconic cun spectru de stimuli vizuali sărac. Din această cauză, făcând referință la Maltese [1, p. 275-276, Maltese, 1946, apud.], Eco anunță o sinestezie a semnului, care combină și asociază mai multe tipuri de senzații vizuale, tactile etc., iar linia continuă poate fi, în primul rând, o experiență tactilă.

Atunci când inițiem o analiză a felului în care funcționează mecanismele percepției a unui semn iconic și a unui obiect real, ajungem la ideea producerii unui perceptum conchis din experiența anterior acumulată. Distincția dintre semnul iconic și obiectul real, însă, rămâne intactă în momentul în care se iau în vizor stimulii care produc percepția.

La acest capitol este sugestivă concepția gnoseologică a lui David Hume, care ajunge să demonstreze limitele empirismului clasic. Paradigma filosofului englez la fel se referă la o amplasare anterioară a cunoștințelor bazate pe un raport causal. Obișnuința și deprinderea structurată în temeiul unei experiențe anterioare în care s-a raportat cauza la efect garantează soliditatea, continuitatea, relevanța și consecutivitatea acesteia într-un probabil viitor. Aceeași conexiune causală este preluată și menținută de percepția ce vine cu un bagaj mare de repetări și treceri în revistă a circumstanțelor din care rezultă același raport. Hume se îndoiește de o acoperire universal valabilă a unor astfel de causalități. Pe lângă aceasta, Hume consideră că preambulul ce localizează sursa din care pornesc aceste structuri cauzale este conștiința.

Sursa conștiinței atribuie realității o ordine causală. Astfel, implicarea conștiinței este asistată de o pregătire formativ-culturală, prin care se aduce la cunoștință în baza căror proceduri un element se conectează la altul.

În paralel cu pregătirea culturală, convenția gnoseologică aprobă atribuțiile cauzale ale conștiinței asupra realității. Unele determinări, după Hume, sunt eronate, deoarece nu sunt elaborate în conformitate cu ordinea stării de lucruri din realitate. Aceste necorespunderi sunt numite de Hume superstiții. Convenția culturală suprapusă cu starea lucrurilor din afara conștiinței (sintagma „din afara” nu trebuie luată într-un sens strict, deoarece e vorba despre un proces al cunoașterii în care are loc o interpătrundere a conștiinței cu realitatea – n. a.) compune condiții favorabile pentru aflarea adevărului.

În concepția sa gnoseologică, Hume rămâne sceptic și în consecință agnostic, fiind urmărit de imposibilitatea de a conferi o universalitate judecăților empirice. Succesiunea structurilor ce vizează realitatea și tind către un adevăr în ultimă instanță este privată de posibilitatea de a ajunge până la anumite fundamente și esențe, dat fiind că conștiința nu deține resurse suficiente pentru urmărirea empirică a cauzelor din cadrul fiecărui raport.

În lucrarea sa *Cercetări asupra intelectului omenesc* Hume conștientizează limitele empirismului și ajunge la concluzia că cunoștințele observaționale sunt nesigure și controversabile, generalizările empirice nu au necesitate logică. Ele pun la dispoziție o certitudine practică, dar nu una rațională. Aceste concluzii sunt pregătite chiar prin modul în care Hume formulează punctul de vedere empirist. El face o distincție între gânduri (*thoughts*) sau idei (*ideas*) și, pe de altă parte, impresii (*impressions*). Într-un sens oarecum diferit de cel uzual, prin impresie Hume înțelege „toate trăirile noastre mai vii, pe care le avem când auzim, vedem sau pipăim, iubim, sau urâm, sau dorim, sau voim. Impresiile sunt deosebite de idei, care sunt trăiri mai puțin vii, de care devenim conștienți când reflectăm asupra oricăreia dintre senzațiile sau pornirile amintite mai sus.” [3, p. 99. (12)] Prin urmare, toate ideile noastre sau trăirile mai slabe sunt reproduceri ale impresiilor sau ale trăirilor noastre mai vii, întrucât, deși libertatea intelectului omenesc pare nelimitată, „întreaga materie a gândirii derivă fie din simțirea noastră externă, fie din cea internă”. [3, p. 100 (13).] De aici rezultă ca normă epistemologică cercetarea provenienței impresiilor din care derivă o anumită idee cu care se operează necritic. Or, nu pot fi indicate impresiile primare care să întemeieze necesitatea raporturilor cauzale.

Cunoștințele extrase din experiență, sau mai bine zis dintr-o experiență anterioară, au la bază credințe și obișnuințe. Acestea rezultă firesc din urma unor experiențe repetate și concordante. Mai mult, între respectivele fenomene apreciem că există relații cauzale, necesare. În fond, spune Hume, este vorba numai de extrapolări ale experienței trecute.

Filosoful englez atribuie rechemării în memorie a unor senzații trăite o întrebuintare curentă, ce alimentează sarcina mimetică a conștiinței. Con-

ceptul imitării rămâne valabil și pentru taxonomia ideilor și impresiilor. Cu toate acestea, impresiile factologice se află mai aproape de realitate.

În concluzie: ideile sau gândurile, așa cum sunt definite de Hume, reprezintă o imitare a senzațiilor sau impresiilor ce ating un grad incontestabil de vivacitate. Chiar și cu un efort maxim gândurile nu vor atinge intensitatea acestui grad, cu alte cuvinte, imitarea întocmai a vivacității impresiilor este imposibilă după Hume. La fel, experiențele acumulate de idei prin imaginație pot anticipa demersul unor date factice. Această previzibilitate este fundamentată pe statornicia determinismului cauzal, urmărită în contextul în care se conectează cauza la efect. Orice altă relație care nu se poate încadra în această ecuație este expulzată în afara etichetei științifice.

Până și fenomenul superstițiilor este dezaprobat de Hume în favoarea unui stil mai științific de predicție. Cu toate acestea, dintr-un punct de vedere semiotic, structura superstițiilor rămâne intactă. Acea convenție prestabilă cultural, care lămurește proprietatea pe care nu o posedă referentul semnului iconic al calului lui Eco, este păstrată și în cazul superstițiilor blamate de Hume. Deși contravin și nu se subordonează exigențelor științei moderne, iar apelul pe care îl fac la realitate poartă un caracter trivial, superstițiile întrețin un model exemplar al unui perceptum social. Acest perceptum pe care îl întâlnim în semiotica lui Eco, și anume în discursul său asupra fundamentării semnului iconic, se aplică și superstiției, deoarece ultima vine cu o pregătire dinaintea unei experiențe propriu-zise. Conștiința într-un fel ar fi pregătită pentru cunoașterea și perceperea unui fenomen vizat în realitate dintr-un anumit unghi fixat dinainte.

Ceea ce rămâne important pentru cercetarea noastră este ideea conștiinței care atribuie anumite structuri cognitive realității, prestabilite de o convenție culturală. Urmează să formulăm întrebarea: semnul iconic, rămâne oare și el influențat de o astfel de convenție culturală? Eco răspunde afirmativ la această întrebare, enunțând că „presupusa «naturaletă» a asemănării se dizolvă într-o rețea de stipulări culturale care determină și conduc experiența empirică.” [1, p. 277]

Aflându-ne la această concluzie, vom perinda chestiunea proprietăților comune în direcția conceptului similarității. Charles Sanders Peirce califică similaritatea ca un aspect specific pentru un semn iconic: „Un semn poate fi însă iconic, cu alte cuvinte, își poate reprezenta obiectul în principal prin similaritatea sa, indiferent de modul său de a fi.” [4, p. 286] Eco adaugă de la sine că similaritatea, în mare măsură, nu corespunde cu aflarea proprietăților comune. O trăsătură care nu poate fi omisă sunt diferențele de mărime, care definesc similitudinea (după Eco, această formulare deține un statut științific și este mai clară decât cea a proprietăților comune) dintr-o

perspectivă a geometriei clasice. Selectarea prerogativelor unei anumite trăsături, cum ar fi, de exemplu, mărimea, este determinată cultural sau convențional. În așa fel sunt admise unele elemente ca fiind pertinente și relevante, iar altele mai puțin. Așa încât, atunci când se indică că o pereche de lucruri este similară, se animă avantajul unor anumite elemente și se ignoră alte elemente pe fondalul unei convenții. Cum am văzut, Hume revendică o pregătire prematură pentru o corelare corectă între cauză și efect. Același lucru, însă dintr-o perspectivă semiotică, îl anunță și Eco. Piatra care este lăsată din mână să cadă reprezintă un lucru nefiresc pentru copil. Fără o pregătire corespunzătoare, copilul nu va putea să perceapă firesc acest lucru. Tot așa se întâmplă și în cazul în care copilului i se va solicita să compare „o figură piramidală folosită la școală cu piramida lui Keops, întrebându-l dacă sunt la fel sau «similare», răspunsul cel mai probabil este „nu”...” [1, p. 277] Astfel, pregătirea culturală și convențiile stabilite în consecință sunt importante pentru tratarea unei similarități între lucruri. Regulile care stau la baza similitudinii triază anumite criterii după care sunt justificate pertinente sau nu elementele ce constituie un raport de iconicitate. Corespondența care leagă semnul cu conținutul său poate fi mediată de un algoritm convențional ce compune o imagine abstractă sau virtuală ca sprijin pentru afișarea unei înțelegeri a semnului iconic. Din această perspectivă Eco abordează linia continuă a conturului calului său ca o relație instituită de similitudine. „Conținutul-model abstract” fundamentat cultural de o convenție este corelat cu comprehensiunea anticipată de o pregătire corespunzătoare. În așa fel, pe lângă referentul calului mai apare și produsul său cultural bazat pe o convenție, în cazul nostru produsul cultural este linia continuă a conturului său, care, la rândul său, facilitează înțelegerea momentană și stabilirea unor pârghii de similaritate între cal și semnul său iconic.

În lumina celor spuse, nu putem elida calificativele analogiei aplicate asupra semnelor iconice. Itinerarul analogiei se dovedește a fi unul fertil pe parcursul istoriei. Gândirea analogică se caracterizează printr-o înrudire misterioasă între lucruri sau imagine și lucruri. Raționamentul proporțional din care reiese funcționarea ontologică și, respectiv, semiotică a cel puțin două lucruri acoperă accepțiunea analogiei. Proporționalitatea analogiei este orânduită de o arbitraritate ce fixează sensul oarecum comun al corelării a cel puțin două perechi de elemente. Se pare că, convenția culturală și în acest caz rămâne imuabilă. Alegația specifică a analogiei este distinctă de sensul comun al similarității prin faptul că i se poate atribui un sens metafizic al inefabilului. După cum ne relatează Michel Pastoureau, „simbolul medieval se edifică aproape întotdeauna în jurul unei relații de tip analogic, adică sprijinită pe o asemănare – mare sau mai mică – între două cuvinte,

două noțiuni, două obiecte sau pe corespondența dintre un lucru și o idee.” [5, p. 15] Exprimată de legăturile ce se interpun între un referent invizibil și un simbol, analogia se valorifică prin captarea părților ascunse ale lucrurilor, adică permite înaintarea către o chintesență ascunsă. Nu este exclus ca ultima să fie o chestiune de convenție culturală.

Supoziția asupra căreia se insistă rezumă ideea confirmării că similaritatea este un produs al convenției culturale și „nu privește relațiile dintre imagine și obiect, ci dintre imagine și un conținut anterior culturalizat.” [1, p. 289]

Pentru a dovedi proba acestei supoziții, vom consacra ca exemplu imaginea leopardului din Evul Mediu. În primele secole după Hristos, părinții bisericii catolice au hulit imaginea leului declarând-o un exponent al bestiarului infernal. Mai târziu, însă, leul capătă un aspect cristologic datorită calităților și virtuților sale regești, cum ar fi: curajul, mărinimia, măreția etc. În așa fel leul devine plenipotențiar *rex animalium*, iar semnificația sa parcurge o abordare cristologică, întruchipându-l pe Isus. Însă cum rămâne cu aspectul negativ al leului? Această ambivalență nu poate delapida ambiguitatea din exegeză. Dat la o parte, leul rău trebuie și el localizat. Clauza vectorului peiorativ al leului din Evul Mediu până la urmă este preluată de imaginea leopardului, o altă felină exotică pentru caldarâmul simbolic al Europei medievale. În pofida diferențierilor naturale, semnul iconic al leopardului era practic la fel cu acel al leului. Totuși s-a impus respectarea unor principii de realizare a imaginii unui leopard. În acest caz nu este expus un semn iconic care se bucură de o asemănare bazată pe proprietățile comune ce le deține împreună cu referentul leopardului. Fluctuațiile existente între leu și leopard se compun în urma unor concesi și convenții culturale. Pomenindu-ne în fața unui blazon medieval ce compune imaginea unui leopard, observăm „nu leopardul adevărat, ci un leopard imaginar, având în mare parte proprietățile și aspectele formale ale leului (nu și coama, totuși), dar înzestrat cu o natură rea.” [5, p. 61] Poziția particulară a leopardului este cea axă stabilită convențional care într-un final are obiectivul de a separa valența pozitivă de cea negativă. Prin urmare, leopardul este întotdeauna reprezentat cu „capul mereu *en face* și corpul în profil” [5, p. 61], pe când leul este reprezentat în totalitate din profil. Emblematica figură a leopardului setează principiul după care este recunoscut. În final vedem că semnul iconic al leopardului nu vizează corelarea imaginii cu obiectul, ci similaritatea produsă dintre imagine și conținutul prestabilit cultural.

Convențiile ce dirijează codurile de imitare și, inclusiv, principiile de înțelegere a semnelor iconice dezvoltă o totalitate de așteptări venite din partea vizionarului. Nu suntem departe de a afirma că, deși imitarea reprezintă

un principiu de bază al semnului iconic, ultimul rămâne influențat de rezoluția culturală sau, mai bine zis, de paradigma culturală, care îi oferă sarcini semantice specifice și chiar uneori diferite de realitate. Așadar, sub gestiunea convențiilor sociale, semnul iconic în aceeași măsură ne poate apropia și, totodată, epistemic, îndepărta de corespunderea dintre imagine și obiect.

Referințe bibliografice

1. Eco Umberto. *O teorie a semioticii*. București: Editura Trei, 2008.
2. Codoban Aurel. *Sacru și ontofanie*. Iași: Editura Polirom, 1998.
3. Hume David. *Cercetări asupra intelectului omenesc*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1987.
4. Peirce Charles Sanders. *Semnificație și acțiune*. București: Editura Humanitas, 1990.
5. Pastoureau Michel. *O istorie simbolică a Evului Mediu*. Chișinău: Editura Cartier, 2004.

FACTORII DE RISC ȘI FORMELE VIOLENȚEI FAMILIALE

Toader TOMA, *doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea din Bacău, România*

Summary

Aimed at tackling the risk factors and forms of violence in the family is alive talk pages of the relevant literature, mass media, social and political actors. Our work in the context of economic crisis, when the traditional problems encountered by the family joined him, the moral and economic crisis through which Romanian society, after 22 years of the coup d , état of December 1989. Thus, unemployment, migration, etc., consequences of the country's economic decay, but also the causes of individual orders, such as in education, carențe excessive consumption of alcohol s.a, are risk factors of domestic violence. These factors give rise to various forms of violent domestic from the featured flicks, ill-treatment and ending with killing.

Prin risc, în context judiciar, se înțelege probabilitatea apariției unor outcome-uri negative: delincvență, recidivă, violență, neadaptare instituțională, neadaptare comunitară, pericol pentru public, suicid, autovătămare, evadare dintr-o unitate de detenție etc. [1, p.292].

O serie de cercetători au căutat să evidențieze factorii de risc pentru delincvență. Astfel, Farrington [2, p.325], în baza datelor culese în *Studiul Cambridge asupra dezvoltării delincvenței*, a identificat trei categorii de predictor ai criminalității :

- factorii de risc individuali, mai importanți: inteligența scăzută (eșecul școlar);
- impulsivitatea (asociată cu insuficientă cântărire a consecințelor posibile a faptelor);
- deficitul de atenție;
- factori de risc familiali: sărăcia (copii proveniți din familii numeroase, cu venituri mici);
- comportamentul antisocial sau delincvent al părinților (acest fapt și delincvența prietenilor tind să se asocieze cu formarea unei atitudini negative la adresa autorității și credința că săvârșirea infracțiunii este justificată);
- proveniența dintr-o familie destrămată (separare etc.);
- practici parentale negative (supraveghere familială slabă);
- lipsa armoniei familiale (conflicte familiale).

- factorii de risc de mediu, dintre care cei mai importanți sunt: asocierea cu prieteni delincvenți, apartenența la cartiere sărace, o rată crescută a delincvenței în școli.

Din cauza acumulării acestor factori, copiii nu-și formează controlul intern asupra comportamentelor, dezaprobat social.

Inițierea sau nu a comportamentului infracțional e rezultatul a două categorii de factori aflați în interacțiune, numiți global „*predictorii riscului*” [1, p.189]: factori favorizanți sau precipitatori (factori de risc) și factori inhibitori sau protectivi.

Factorii favorizanți sau precipitatori sunt cei ce măresc probabilitatea apariției unui comportament delictual sau de reiterare a acestuia, care, la rândul lor, pot fi de două categorii: interni (impulsivitatea) și externi (sărăcia, părinte violent, accesul la droguri etc.).

Factorii inhibitori sau protectivi sunt acei factori ce diminuează probabilitatea de apariție a comportamentului delictual sau de reiterare a acestuia, care sunt grupați în interni (convingeri morale, religioase, competențe sociale, rezistența la stres, o bună imagine de sine ș.a.) și externi (imagine bună în comunitate, anturaj sănătos, climat familial bun, loc de muncă stabil etc.).

Un audit privind delincvența juvenilă în municipiul Iași, realizat de *Asociația Alternativă Sociale*, a identificat drept factori de risc pentru delincvența juvenilă următoarele variabile:

- variabile ce țin de copil: imaturitatea emoțională și cognitivă;
- consumul de alcool, droguri, fuga de acasă, săvârșirea infracțiunii, ca formă de distracție;
- variabile ce țin de familie: carențe educaționale majore, nivel scăzut de aspirații în familie, oferirea de modele negative de părinți, obiceiul părinților de a-și trimite copiii la muncă, la cerșit sau furat;
- variabile ce țin de școală: cadre didactice necalificate, dezinteresate de educația copiilor, abandonul școlar, eșecul școlar;
- variabile ce țin de contextul social în care trăiește copilul: mirajul vieții de cartier, lipsa alternativelor de petrecere a timpului liber, influența negativă a instituțiilor pentru minori.

Famiile din societățile contemporane au suferit, în ultimele decenii, transformări profunde. Schimbările intervenite în interiorul ei sunt atât de importante, încât și termenul de familie a devenit mai ambiguu, tinzând să acopere, astăzi, realități diferite de cele caracteristice generațiilor precedente.

Familia contemporană se confruntă cu o serie de dificultăți, care devin probleme sociale, datorită gravității lor. Astfel, sărăcia, șomajul, lipsa locurilor de muncă, a locuințelor, violența sunt probleme familiale, care, la un moment dat, constituie o problemă socială, ce trebuie să privească nu numai

familia, ci întreaga comunitate, statul, organizațiile guvernamentale și neguvernamentale, interne și internaționale.

Din studiu, rezultă că 52% dintre românii din mediul urban au înregistrat scăderi ale venitului în 2011, comparativ cu 2010.

Acest procent este îngrijorător de mare, în același timp este o reflexie coerentă a realității și efectelor crizei asupra nivelului de trai. În lunile aprilie-mai ale anului 2011 declarau că românii din mediul urban ar avea veniturile scăzute cu 37%. Acest procent a crescut semnificativ în ultimele trei luni, „grupul celor ce au înregistrat diminuări ale veniturilor mărindu-se cu 15 puncte procentuale”, menționează sursa citată. Dacă în aprilie-mai descrescerea era indicată doar de persoanele de peste 35 de ani, cu nivel scăzut de educație, muncitori calificați sau necalificați, în lunile iulie-august marja celor afectați s-a lărgit, scăderea veniturilor fiind resimțită și de persoanele de peste 25 de ani, cu educație și venituri medii sau scăzute. Dacă „tentaculele” crizei cuprind din ce în ce mai mulți români, cei cu venituri mari și cei cu studii superioare rămân, deocamdată, cel mai puțin afectați.

Căsătoria dă coșmaruri românilor, mulți nu și-o permit, deoarece nu au posibilități financiare și materiale pentru a-și permite achiziția și întreținerea unei case, plata utilităților (curent, apă rece, apă caldă, întreținere, gaze naturale), mobilierul și aparatura electrocasnică necesară traiului.

Locuirea separată și dreptul de proprietate asupra locuinței sunt două aspecte foarte importante pentru tineri și familiile tinere. Astfel, 66,4% din tineri locuiesc cu părinții, deși vârsta le dă dreptul să aibă o locuință separată. Dacă înainte de 1989 statul asigura populației apartamente cu chirii modice, în prezent, prețul unui apartament a ajuns la sume exorbitante, de zeci și sute de mii de euro.

Practic, un tânăr, fără ajutor de la părinții cu posibilități financiare, nu va putea niciodată să se bucure de o locuință. Este motivul pentru care mulți tineri preferă conviețuirea în fapt, fără încheierea unor forme legale de căsătorie.

Migrația este alt fenomen, care, pe lângă efectele pozitive, implică multe efecte negative în plan macrosocial și la nivelul familiei. Analiza acestui fenomen scoate în evidență faptul că cei mai mulți pleacă în străinătate să muncească, din lipsa banilor (60% din respondenți) și nivelul scăzut de trai, sărăcia (20%). Potrivit raportului *Anuarului Statistic „Imigrare 2007”*, elaborat de Fundațiile „Caritas” și „Migrantes” la începutul anului 2010, pe teritoriul statelor membre ale UE se aflau circa 28 de milioane imigranți, reprezentând 5,6% din totalul populației.

Potrivit datelor publicate în Raport, la sfârșitul anului 2011, în Italia erau înregistrați 3.690.000 străini stabiliți în condiții legale, cetățeni comunitari și

extracomunitari, cu 21,6% mai mulți decât în anul precedent și o incidență de 6,2% în numărul total al populației Italiei. În numărul total de imigranți aflați legal pe teritoriul Italiei, România deține locul I, cu 555.997 persoane, reprezentând 15,1%, urmată de Maroc și Albania, cu 387.031, respectiv 381.011 persoane.

Analiza cauzelor ce au determinat imigrarea reliefează că majoritate covârșitoare a imigranților (92,1%) sunt prezenți în Italia, pentru motive de muncă și reîntregirea familiei.

Un fenomen social, deloc îmbucurător, îl constituie nestăpânirea limbajului scris de persoane care au fost școlarizate, la diferite niveluri. Acest fenomen, denumit analfabetismul funcțional sau iletrismul, este consecința sărăciei și efectul „*excluziunii sociale*” la care sunt supuși cei în cauză. Numărul familiilor aflate în condiții defavorizate și stresante este în continuă creștere. Nesiguranța zilei de mâine creează tensiuni între părinți și copii, ceea ce determină copiii să evadeze din căminul familial și să-și caute rezolvarea problemelor în grupul stradal, între prietenii de ocazie. Aceste cazuri comportă riscuri serioase de angajare în acte antisociale.

Analizând fenomenul criminalității, Karl Marx în *Capitalul* (1867) arată că acesta apare ca urmare a existenței deosebirilor de natură economică între burghezie, reprezentată de clasa capitaliștilor, ce dețin mijloacele de producție, ce angajează și exploatează forța de muncă și clasa proletară. Criminalitatea va dispărea în orânduirea socialistă, în care toți indivizii dețin averea în mod egal. La această stare se va ajunge după eliberarea proletariatului de conservatorismul non-revoluționar și doar în situația când proletariatul va constata că revoluția este singura formă de înlăturare a sistemului capitalist.

Doctrina marxistă trebuie apreciată, deoarece a pus în evidență factorul economic, ca fiind unul dintre factorii de risc ai criminalității, dar aceasta nu e legată numai de condițiile economice, politice și religioase, ci și de cele spirituale.

Făcând o mică generalizare a factorilor de risc comportamental, la nivel de familie, între cei mai des întâlniți în perioada pe care o traversăm sunt:

- dezmembrarea familiei;
- abandonarea copiilor de părinți;
- adopțiile;
- lipsa temporară a unui sau ambilor părinți, datorită plecării la muncă în străinătate și lăsării copilului în grija bunicilor sau rudelor.

Altă problemă familială, ce constituie și o problemă socială, este violența domestică.

O definiție a violenței este mai dificilă, din cauza fenomenului deosebit de complex și multiplelor forme de manifestare. Violența, în sens general,

semnifică impunerea voinței de un individ, grup sau clasă socială prin constrângerea fizică sau morală.

Violența în familie este una din marile probleme ale societății. Grupul familial s-a transformat dintr-un „*leagăn de securitate*” într-un veritabil „*leagăn al violenței*”, „*schimbare ce face din familie una dintre cele mai violente instituții sociale din ultimele decenii*” [3, p. 9].

Cauzalitatea violenței în familie se poate stabili prin analiza sub următoarele aspecte: individual, familial/cuplu, vecinătate, comunitate, cultură, sistem economic sau epocă istorică, precum și o analiză a următoarelor variabile: gene, simptome psihiatrice, atitudini individuale, moduri de gândire, performanțe în managementul furiei, atitudini sociale, influența mass-mediei, legislație.

Teoriile biologice despre agresiune și violență pun accentul pe factorii genetici, neuropatologici și iau în considerare schimbările în structura sau funcționarea creierului, ca urmare a unor traume sau acțiunii unor factori endocrini. Astfel, la sfârșitul anilor '80 și începutul anilor '90 ai sec. XX, Rosenbaum, Hoge și alți cercetători [4, p.187] au publicat o serie de studii ce evidențiau faptul că mulți bărbați care abuzează fizic familia au suferit în antecedente traumatisme craniene și, mai târziu, au devenit violenți cu membrii de familie. Locul acestor prezumții a fost luat de teorii moderne, ce propun un nou concept, *biologie socială*, susținând că factorii sociali lucrează ca variabile intermediare în modificarea sau declanșarea diferitelor laturi ale comportamentului.

Teoriile psihologice vizează maltratarea, în marea lor majoritate au ca punct de plecare concepția lui Freud (1959), – masochismul feminin, potrivit căreia se considera că femeia dorea să fie bătută, asemenea unui copil neajutorat, dependent și rău. Acest comportament autodestructiv, în viziunea lui Freud, e rezultatul efectului de rezolvare a conflictului oedipian. Shainnes (1979) vede în masochism un proces ce implică trăsături socioculturale, și nu de instinct, ce se subordonează forțelor primare .

O serie de teorii susțin că violența în familie este o deviere a comportamentului autodestructiv dinspre sine, spre o altă persoană. De pildă, bărbatul care se simte frustrat are un comportament negativ față de membrii familiei lui, acesta fiind de fapt o formă de apărare împotriva dependenței față de partener. Prin urmare, din perspectivă clinică, persoanele cu astfel de comportamente trebuie supuse unor tratamente individuale, iar societatea trebuie să combată violența împotriva femeii prin măsurile sociale. Dacă se ia în considerare numai rolul factorilor sociali, precursori ai violenței, măsurile sociale nu vor avea rezultatul scontat. [5, p.70].

Teoria sistemică explică violența împotriva partenerului ca produs al acțiunii sistemului familial. Familia e concepută ca un sistem cu o structură dinamică, compusă din subsisteme, ce interacționează reciproc. Astfel, o acțiune violentă în familie este o reacție în lanț declanșată de un membru al acesteia. [6, p.3].

Abordarea sociologică consideră că violența în familie rezidă în procesul de socializare, diferit al bărbaților de al femeilor, din diferența tipului de familie (obiceiuri, tradiții), stereotipurile vehiculate „*scenariile*” sociale contribuind și ele la conturarea acestei chestiuni.

Teoriile sociologice despre violență consideră genul drept o variabilă-cheie, datorită factorilor structurali ce permit accesul diferențiat la puterea politică și economică. Cauza comportamentului violent al individului se află în mediul în care trăiește, în comportamentul „*altora*” semnificativi. Un copil care trăiește într-o familie caracterizată prin violență riscă să devină agresiv la maturitate. Din perspectiva teoriei cognitiv-socială [7, p.23 9], violența este considerată ca fiind un comportament dobândit.

Teoriile și studiile feministe consideră că maltratarea soției trebuie studiată în contextul societății ce se bazează pe forma de organizare patriarhală: normele și legile patriarhale, poziția de subordonare a femeii și autoritatea bărbatului. Această maltratare trebuie privită sub aspect global, prin prisma influențelor educaționale și legislative. [8, p.139]

Oricine poate deveni agresor sau victimă când violența este tolerată în societate, iar victimele sunt blamate, susține același autor.

În multe țări, violența domestică este un fenomen ce nu este luat în considerare. De multe ori, violența domestică nici măcar nu este considerată un delict, ceea ce determină existența a extrem de puține informații despre acest subiect.

Violența domestică este un ansamblu de comportamente de agresivitate fizică, verbală, psihologică, sexuală și economică care se manifestă în cadrul familiei. Aceste comportamente constau în următoarele forme de manifestare:

- abuzul fizic (loviri, bătăi, distrugerea bunurilor, vătămări corporale, omucideri etc);
- abuzul sexual: folosirea constrângerii fizice, morale (hărțuire, amenințare, mutilare);
- abuzul psihologic: umilirea persoanei prin folosirea unor apelative (urâtă, infidelă);
- abuzul economic: interzicerea accesului victimei la bani sau alte mijloace economice;
- abuzul social: glume, umiliri în fața altor persoane, denigrarea în fața

familiei și prietenilor, urmărirea persoanei la serviciu, interzicerea contactelor sociale etc;

- abuzul emoțional realizat prin gelozie, critici și insulte constante ș.a.

Autorii actelor violente sunt atât bărbații, cât și femeile. Deși, până de curând, s-a presupus că femeia adesea este victima violenței în familie, s-a descoperit că, de fapt, numărul bărbaților agresati este destul de mare. Experții care cercetează această problemă sunt de acord că violența e un fenomen larg răspândit, pentru că unele fapte nu sunt raportate nici poliției, nici spitalelor.

Violența în familie reprezintă o problemă socială, o problemă de sănătate, dar și o atingere adusă drepturilor și libertăților omului.

Numeroase studii și cercetări, ce evidențiază o serie de factori ai violenței domestice, au făcut și o clasificare a acestora după efectul pe care îl au asupra manifestării acestui fenomen: factori anticipativi, factori limitativi, factori de risc și factori protectivi.

Factorii anticipativi evidențiați de cercetările efectuate de Levinson în anul 1989 sunt următorii:

- inegalitatea economică dintre bărbați și femei (considerat a fi cel mai affluent);
- obișnuința de a folosi violența fizică pentru rezolvarea conflictelor;
- autoritatea și controlul bărbatului în luarea deciziilor în familie;
- un ideal masculin de dominație și duritate acceptat în plan social.

Factorii limitativi vizează reducerea gradului de violență familială [German, 1994] sau, potrivit definiției date de LADO în 1997, sunt cei „care tind să limiteze violența împotriva femeilor, inclusiv puterea femeii în afara casei, puterea economică și politică, implicarea activă în comunitate, prezența unor grupuri de muncă sau solidaritate formate numai din femei și existența unor locuri unde femeile pot fi departe de violență, cum ar fi adăposturile și casele prietenilor sau ale membrilor familiei”

Factorii de risc (individuali, familiali, socioculturali) sunt prezentați în *Raportul APA din anul 1996*, iar factorii protectivi ai violenței familiale sunt definiți de Bergaman și Plum [9, p.29].

Studiile și datele statistice scot în evidență și circumstanțele care influențează apariția și evoluția abuzului în familie.

Astfel, evenimentele nefericite apar adesea în timpul sărbătorilor de iarnă, fiind asociate cu lipsa banilor pentru cumpărături, cadouri și petrecerea tradițională a acestora, în timpul liber [10, p.67] sau în celelalte zile, ce survin seara, când toți membrii familiei vin acasă de la muncă sau de la alte activități. De asemenea, alte incidente apar la familiile sărace, fiind asociate cu apariția celui de-al doilea copil, ș.a.

Familia se confruntă cu următoarele manifestări de violențe: violențe asupra femeii, copiilor, bărbaților și violențe asupra bătrânilor.

Violența asupra femeii. Abuzul în familie constă dintr-un comportament de pedepsire și rănire a partenerii de viață, al cărui scop este instituirea și păstrarea controlului asupra acesteia. Ca urmare, aceasta devine o victimă fără putere, speriată și cu sentimentul subordonării. Abuzul exercitat asupra femeii îmbracă următoarele tipuri: abuz fizic, abuz sexual, abuz emoțional și abuz social.

Abuzul fizic: este cea mai întâlnită formă de abuz, care constă în intimidarea fizică a femeii, prin atingerea sau contactarea fizică dureroasă, a acesteia sau a celor dragi.

Abuzul sexual: un ansamblu de comentarii degradante, injurii și atingeri neplăcute pe care le suportă femeia în timpul sau în legătură cu actul sexual. O formă a acestei violențe este violul marital, al cărei victimă este partenera de viață. Abuzul sexual în familie este o problemă care a stârnit o serie de dispute datorită unor mentalități sau norme sociale, ce consideră că relațiile intime sunt apanajul bărbatului, care poate dispune oricând și oricum.

Abuzul emoțional se regăsește în toate celelalte forme de abuz, dar se poate manifesta și izolat, prin amenințări, intimidări, injurii, ironii, umiliri, ignorări, privarea de anumite necesități (mâncare, somn ș.a.), alungarea sau uciderea animalului domestic sau de companie, preferat etc.

De pe urma violenței domestice au de suferit mai ales femeile – fiice, nuri, surori, soții sau foste soții, (foste) concubine sau (foste) iubite.

Cu câteva excepții, făptașii sunt bărbații din familie.

Aceste forme de violență, îndreptate asupra femeilor, transcend toate granițele (culturale, religioase și regionale). În Europa, prevalența violenței domestice, între celelalte forme de infracțiuni, ale căror victime sunt femeile, este de 14% în Moldova și 58% în Turcia.

Un studiu întocmit de Banca Mondială arată că 20% din totalul bolilor de care suferă femeile și fetele, cu vârste cuprinse între 15 și 44 de ani, din multe țări ale lumii se datorează violenței domestice (date furnizate de *Fundația Șanse Egale pentru Femei*).

Într-un studiu privind sănătatea reproducerii din 1999 (Șerbănescu, Morris, Marin, 2001) asupra abuzurilor fizice domestice suferite vreodată s-a înregistrat un procent de 29% femei din România, față de 21% din Ucraina, 22% din Rusia, 14% din Moldova și 5% din Georgia.

Potrivit analizei referitoare la infracțiunile de violență intrafamilială din 2011, realizată de *Parchetul General al României*, au căzut victime ale acestui tip de violență peste 2.437 persoane, din care 1.847 minori.

Îngrijorați de formele grave ale violenței în familie împotriva femeii, șefii

de state și guverne au decis la *Cel de-al treilea Summit al Consiliului Europei* (Varșovia, 2005) lansarea unei *Campanii paneuropene* (2006-2008), menită să mobilizeze guvernele, parlamentele și publicul larg, pentru a incrimina violența în familie și a lua atitudine, în sensul promovării democrației și drepturilor omului în întreaga Europă, valori apărute de *Consiliul Europei* ca organizație politică înființată pe scena continentului în 1949.

„*Avem un rol important în această luptă. Violența împotriva femeilor este, de fapt, un război civil, iar lupta se dă între cei cărora le pasă și cei cărora nu le pasă*“ și „*trebuie să continuăm să mobilizăm oamenii*“ a spus, în cadrul audierii, raportorul *Adunării Parlamentare a Consiliului Europei*, José Mendes Bota, insistând asupra importanței implicării a cât mai mulți bărbați în campania lansată de Consiliul Europei.

Violența asupra femeii este un fenomen mult mai răspândit decât arată sondajele, pentru simplul motiv că unele fapte nu sunt raportate poliției sau spitalelor. În aceste familii este evidentă izolarea socială a soției de soțul violent, care nu dorește ca soția lui să aibă relații sociale, în cadrul cărora să-și poată mărturisi suferința și eventual să poată primi sprijin.

Astfel, funcția principală a familiei, creșterea copiilor este distorsionată, cu largi și dramatice consecințe în viitor. Perturbarea acestei funcții se petrece, în general, ca o stare de boală cronică, ce se acutizează în momentele de violență. Cercetările arată că trauma copiilor ce cresc într-o atmosferă de violență, chiar dacă nu ei sunt victime directe, este mai intensă, cu consecințe profunde și de durată, având probleme de integrare socială, decât în cazul copiilor care sunt victime directe ale neglijării și abuzurilor părinților.

La toate acestea se adaugă lipsa de supraveghere, ce constituie alt factor de risc al conduitei deviate. Ca urmare acestui fapt, unii minori pleacă de acasă, se adună în grupuri stradale, comit diferite delictive. Potrivit *Inspectoratului General al Poliției Române*, în primele nouă luni ale anului 2011, oamenii legii au luat măsuri în peste 21.000 cazuri de minori lipsiți de supraveghere, care au fost predați familiilor, iar în aproximativ 2.900 cazuri copiii au fost încredințați centrelor de ocrotire. Fenomenul este întâlnit, mai ales, în mediul rural. O mare parte din copii sunt orfani și pleacă de la centrele în care sunt cazați. Alții provin din familii dezorganizate și pleacă de la mamă la tată sau invers. Sunt și cazuri în care, din cauza neatentei părinților, copiii se rătăcesc și sunt descoperiți după câteva ore. Oricum, este un fenomen în descreștere față de anul trecut, când s-au înregistrat, cu șapte la sută, mai multe dispariții.

Violența asupra copiilor. Abuzul poate fi comis de membrii familiei, de cei însărcinați cu creșterea și îngrijirea sau de cei în care copilul a căpătat încredere. Copilul poate fi victima unor abuzuri și neglijări.

Abuzul comis împotriva copilului poate lua următoarele forme: abuzul fizic, abuzul sexual și abuzul emoțional.

Abuzul fizic presupune vătămarea copilului, prin folosirea forței fizice sau din cauza insuficienței supravegheri a celui ce îngrijește copilul.

Abuzul sexual constă în atragerea, convingerea, folosirea, coruperea, forțarea și obligarea minorului să participe la activități de natură sexuală sau asistarea unei alte persoane în timpul unor activități ce servesc la obținerea de adult a plăcerii. [8, p.156]

Formele sub care se poate manifesta abuzul sexual sunt: hărțuirea sexuală (gesturi sau atingeri cu conotații sexuale, propuneri), comportamentul exhibiționist în fața minorului, exploatarea sexuală, obligarea la pornografie etc. Din studiul *Institutului de Medicină Legală* privind particularitățile cazurilor de infracțiuni sexuale, în perioada 2006-2011, referitor la mediul familial nu s-a putut trage o concluzie asupra minorilor victime, numărul celor proveniți din familii organizate fiind aproximativ egal cu al celor proveniți din familii dezorganizate. În schimb, cei mai mulți minori agresivi provin din familii dezorganizate.

Numărul majorilor agresivi proveniți din familii organizate este egal cu cel al majorilor proveniți din familii dezorganizate. De cele mai multe ori agresorii sunt de sex masculin, provin din mediul rural, fără ocupație, având mai puțin de 8 clase, iar victimele de sex feminin provin din mediul urban. Minorii agresivi provin, deseori, din familii dezorganizate.

Abuzul emoțional este considerat de Garbarino ca fiind „*atacul concertat al unui adult asupra dezvoltării conștiinței de sine și a competenței sociale a minorului*” [8, p.156]

Abuzul emoțional asupra copilului se poate manifesta sub forma diverselor pedepse: izolare (legat sau încuiat în casă sau diverse spații), terorizare, degradare, exploatare ș.a.

Neglijarea constă în forme de rele tratamente, prin care se omite asigurarea nevoilor biologice, emoționale și educaționale ale copiilor, punând astfel în pericol dezvoltarea fizică, emoțională, cognitivă și socială [11, p.79].

Neglijarea se poate manifesta sub următoarele forme:

- carențele de creștere și dezvoltate;
- neglijare educațională (permiterea absenteismului, neînscrierea copilului într-o formă de învățământ, ignorarea nevoilor speciale de educație);
- neglijare fizică;
- neglijare medicală;
- neglijare emoțională (îngrijire și afecțiune inadecvată, refuzarea îngrijirii psihologice, întârzierea în îngrijirea psihologică);
- abandon și supraveghere neadecvată.

Violența asupra bărbaților. Violența exercitată de femei asupra bărbaților este privită ca o reacție a celor dintâi la comportamentul violent al acestora. Din studii și date statistice rezultă că în aproximativ 10 % din cazuri bărbatul este agresat de femeie.

Factorii ce pot favoriza declanșarea violenței feminine sunt:

- frecvența actelor de violență ale bărbaților;
- abuzul de alcool și de alte substanțe;
- severitatea abuzului produs asupra femeii;
- abuzuri sexuale asupra femeii;
- abuzuri repetate asupra copiilor; tendințe de suicid ale femeii [8, p.160].

Violența asupra bătrânilor. Potrivit studiilor întreprinse și literaturii de specialitate, în cazul persoanelor în vârstă de peste 65 ani, ponderea abuzurilor este de 10% , iar a recidivei – de 80%. Janosik [8, p.32] consideră că tipurile de abuz la care pot fi supuse persoanele în vârstă de cei apropiați sunt: abuzul fizic, abuzul psihologic, abuzul medical, abuzul material, violarea drepturilor, neglijarea.

Din studiile realizate de noi privind **distribuția cazurilor de violență, gradul de rudenie și a motivelor de declanșare a actelor de agresiune** rezultă că 24,7% sunt agresiuni, au loc între soți sau concubini (18,3 %), diferența de circa 52,7 % sunt specifice diferitelor categorii de rude.

Între aceste agresiuni, ce caracterizează alte rude decât soții sau concubinii, se detașează, cu precădere, cele ce privesc cazurile de violență părinți-copii (23,5%) sau copii-părinți (9,3%).

În celelalte cazuri sunt implicate alte categorii de rude, din care socri-gineri (nurori) 2,3%, frați (4,2%), cumătri (0,7%) etc.

Cele mai frecvente motive de declanșare a actelor de agresiune sunt:

- conflictele frecvente și spontane: prezente în aproximativ 31 din cazuri;
- consumul de alcool: aproximativ 20,9% din total cazuri (când nu este un motiv ca atare, dar potențază un conflict deja existent sau preexistent);
- răzbunarea (prezentă în 17,7% din cazuri);
- boala psihică a agresorului poate fi invocată (8,8% din total cazuri);
- am inclus categoria „alte motive” (aproximativ 8,8% din total cazuri), ce sintetizează diverse conflicte familiale și lipsa banilor etc.;
- în 6,9 % din totalul cazurilor analizate nu este precizat motivul agresiunii.

Conflictele frecvente, spontane și consumul de alcool par a fi principalele motive în majoritatea conflictelor, în special, pentru soți, pentru părinții ce-și agresează copii și pentru copiii ce-și agresează părinții.

La rândul ei, gelozia este un motiv aparte de conflict, mai ales între concubini.

Răzbunarea este mai puternică în cazul relațiilor părinților cu copiii.

Consumul de alcool, factor precipitant al agresiunii, este prezent în majoritatea conflictelor, ce acționează în conflictele dintre soți, copii-părinți și concubini.

Boala psihică a agresorului este specifică: copiilor ce-și agresează părinții, părinților ce-și agresează copiii, concubinilor.

Bărbații au, ca motive principale, conflictele potențate de consumul de alcool și conflictele frecvente sau spontane, în timp ce femeile sunt motivate mai intens decât bărbații, de existența unei boli psihice sau alte motive particulare de răzbunare.

În concluzie se impun unele observații.

Prima instanță socială, cu valențe multiple în cadrul societății, este familia. Aceasta are rolul de socializare, prin imprimarea unui anumit standard valoric copilului, a anumitor concepții și atitudini față de anumite valori sociale.

Una dintre problemele sociale ale României este violența domestică.

Cercetările efectuate de organizații guvernamentale și neguvernamentale, sociologi, criminologi și din cele efectuate cu prilejul documentării noastre rezultă că violența familială a ajuns la cote alarmante. Cauzele acestui fenomen social este determinat de factori economici sociali și culturali, cum ar fi: șomajul, sărăcia, consumul de alcool, anumite frustrări și mentalități, criza economică ș.a. De asemenea, violența implică, în aceeași măsură, abuzuri contra copiilor, soției și persoanelor în vârstă. Comportamentul abuziv se manifestă sub mai multe forme: abuzul fizic, abuzul emoțional, abuzul psihic, abuzul sexual, abuzul economic (financiar) și neglijarea. Comportamentul abuziv îmbracă elementele constitutive ale unor infracțiuni, fiind pedepsit de legislația penală. De cele mai multe ori aceste abuzuri rămân nepedescite, deoarece victimele nu reclamă aceste cazuri sau organele abilitate merg pe linia consilierii și nu le înregistrează.

Violența familială predispune victima la diverse riscuri. Astfel, aceasta poate afecta sănătatea fizică sau mentală și pot contribui la dobândirea unui comportament delincvent, iar descendenții acestor familii pot deveni prostituate, sinucigași, violatori, hoți ș.a. De asemenea, se constată forme de violență comise de copii contra părinților, cauzate de lipsa banilor, a unor cerințe pe care părinții nu le pot satisface sau când părinții intervin în viața lor personală. Unii tineri nu acceptă sfaturile părinților și nici intervenția acestora în viața lor personală. Totodată, s-a constatat că autorii majorității actelor agresive sunt bărbații. Cauzele acestor agresiuni sunt de ordin social

și individual, din care consumul de alcool, frustrările, anturajul extrafamili- al nesănătos sunt doar câteva din cauzele acestor comportamente agresive. În afară de aceste circumstanțe, amploarea fenomenului trebuie circumscris lipsei unor norme, sancțiuni și sisteme adecvate de prevenție. Trecerea la economia de piață a avut ca efect principal scăderea calității vieții, astfel a scăzut bugetul familiei, s-a accentuat sărăcia și s-au degradat relațiile de familie.

Lipsa locurilor de muncă și șomajul au determinat plecarea unuia sau a ambilor părinți în străinătate, în cautare de lucru. Acest fapt a condus la destrămarea unor familii, abandonarea copiilor, conflicte familiale, încredințarea copiilor spre creștere și educare bunicilor, rudelor sau vecinilor, legal sau ilegal.

La nivel macrosocial, plecarea din țară a tinerilor constituie pierderi importante pentru economia națională, în valoare de sute de milioane de lei, reprezentând cheltuieli de școlarizare și specializare a tinerilor.

Din cele prezentate, se poate concluziona că, datorită cauzelor și circumstanțelor arătate mai sus, rolul tradițional al familiei în socializarea tinerilor a scăzut cu consecințe nefaste pentru tânăra generație. Prin urmare, amploarea fără precedent a delinvenței juvenile este expresia mediului familial în care crește și este educat copilul.

Bibliografie

1. Vasile Alina Sanda. Psihologia delinvenței juvenile. București: Editura Universul Juridic, 2010. – 682 p.
2. Farrington David P. and John Gurin Aggression and Dangerousness (Chichester) Wiley, 1997. – 321 p.
3. Steinmetz K. Suzanne, Straus A.Murray. Violence in the Family. General introduction: Social Myth and Social System in the Study of Intra – family Violence. Edit Cit, 1980. – 540 p.
4. Rosenbau A., Hoge S.K., Adelman S.A. ș.a. Head Injury în Partener-Abusive Men, Journal of Consulting and Clinical Psihology, nr. 62 (6)/1994, pp. 1187-1193.
5. Dutton D.G., Starzomski. Personality Predictors of the Powe and Control Whell Journal Of Interpersonal Violence, nr. 12 (1), pp. 70–82) Journals. html), 1997.
6. Whitman M. „Child Abuse” (expunere în cadrul seminarului *Abuzul asupra copiilor*), Iași, 1998.
7. Cunnigham A., Jafe P.G.; Dick T. ș.a. Theory – derived Explanations of Male Violence Aganist Female Parteners: Literature Update AND Related Implications For Treatment and Evaluation, London Curt Clinic. 1998, pp. 245–380.
8. Irimescu Gabriela. Violența în familie și metodologia intervenției. În: Asistență Socială. Iasi: Polirom, 2005. – 444 p.
9. Bergman J., Plum B. Introducere în terapia agresorului sexual. F.E. Iași, 2003. – 260 p.
10. Gelles R. Family Violence. Springer Publishind Company, New York, 1989. – 370 p.
11. Roth Maria. Protecția copilului: dileme, concepții și metode. Cluj – Napoca: Editura Presa Universitară Clujeană, 1999. – 231 p.

УСТОЙЧИВОСТЬ НЕПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ

Сергей ХОРОЗОВ, научный сотрудник,
Институт Европейской Интеграции
и Политических Наук АНМ

Summary

Sociological interpretation of NGO ATO in Gagauzia, as an independent subject of social policy, is given in the article. Essential features of NGO are allocated, including its social status, directions and kinds of activity in social sphere. The basic problems of NGO formation in Gagauzia, as a subject of social policy in a changing Moldavian society, are revealed on the basis of statistical data and results of empirical social research.

Третий сектор, который включает неправительственные организации (НПО), является сейчас объектом интенсивных исследований во всем мире. Однако, пока информационно-аналитическое обеспечение его работы, а также понимание научным сообществом и гражданами его устройства остаются на низком уровне. Это имеет как объективные (некоммерческий сектор меньше по размеру, и позже институционализировался), так и субъективные причины. Они, на наш взгляд, связаны с тем, что до сих пор недостаточно разработаны стандарты определения устойчивости НПО.

Самым общепризнанным и действенным инструментом определения прочности и общественной жизнеспособности НПО на сегодняшний день является «Индекс устойчивости НПО», разработанный международной организацией «Freedom House». Международное Агентство Развития США (USAID) активно использует эту методику для изучения степени развитости неправительственного сектора в странах Центральной и Восточной Европы, Евразии, Африки. Индекс показывает как достижения, так и неудачи в развитии НПО и позволяет проводить сравнение между странами и субрегионами во временных параметрах. Он, на наш взгляд, является важным и уникальным инструментом изучения и НПО и в нашей стране, т.к. позволяет анализировать и проанализировать развитие этого сектора.

Индекс устойчивости измеряется по семи балльной шкале, где первый балл самый высокий, а седьмой самый низкий уровень устойчивости. На основе отчетов USAID, за 2000-2009 гг. нами проанализирована динамика основных семи критериев устойчивости сектора НПО Молдовы: [4, 13]

- правовое поле;

- организационные возможности;
- финансовая жизнеспособность;
- общественный имидж;
- продвижение интересов НПО(advocacy);
- оказание услуг;
- инфраструктура.

Баллы по размерам усредняются для получения общей оценки устойчивости. На основе их оценки, с точки зрения устойчивости НПО, страны находятся на трех основных этапах развития:

- а) консолидации (от 1 до 3 баллов);
- б) середина переходного периода (от 3 до 5 баллов);
- в) раннего переходного периода (от 5 до 7 баллов)[4].

Показатели устойчивости сектора НПО Молдовы за 2000-2009 года представлены в *Таблице 1*.

Таблица 1. Показатели устойчивости сектора НПО Р. Молдова [4-13]

Параметры	Года										Среднее 2000-2009
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
правовая среда	3	3	3,3	3,7	4,2	4,1	4,2	4,3	4,3	4,4	3,9
организационные возможности	4,5	4,5	4,5	4,2	4,1	4,1	4,1	4,1	4,1	4,1	4,2
финансовая жизнеспособность	5,5	5,3	5,2	5,3	5,2	5,2	5,2	5,2	5,2	5,2	5,3
пропаганда (advocacy)	5	4,2	4,2	4,1	4	3,9	3,9	3,8	3,7	3,7	4,1
оказание услуг	5	4,5	4,4	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5
инфраструктура	4	3,8	3,8	3,8	3,7	3,7	3,7	3,7	3,7	3,7	3,8
имидж	5	4,3	4,2	4,2	4,2	4	4,2	4,2	4,2	4,2	4,3
индекс устойчивости	4,6	4,2	4,2	4,3	4,3	4,2	4,3	4,3	4,2	4,3	4,3

В соответствии с ранее описанной методикой расчета основных показателей устойчивости НПО нами определен средний Индекс устойчивости НПО Молдовы. Баллы по семи категориям усреднены и получена общая оценка устойчивости (*Диаграмма 1*).

Так, наихудший общий показатель устойчивости сектора НПО Молдовы отмечен в 2000 году. [4,6] Затем ситуация выравнивается и соответствует показателям 4,2-4,3. [7, 13] Что, в целом, характеризует уровень устойчивости НПО Молдовы как средне-переходный (от 3 до 5).

Для того, чтобы представить степень развития НПО в Молдове мы

сопоставили показатели устойчивости секторов НПО Молдовы и отдельных стран Восточной Европы и Азии. (См. Таблицу 2).

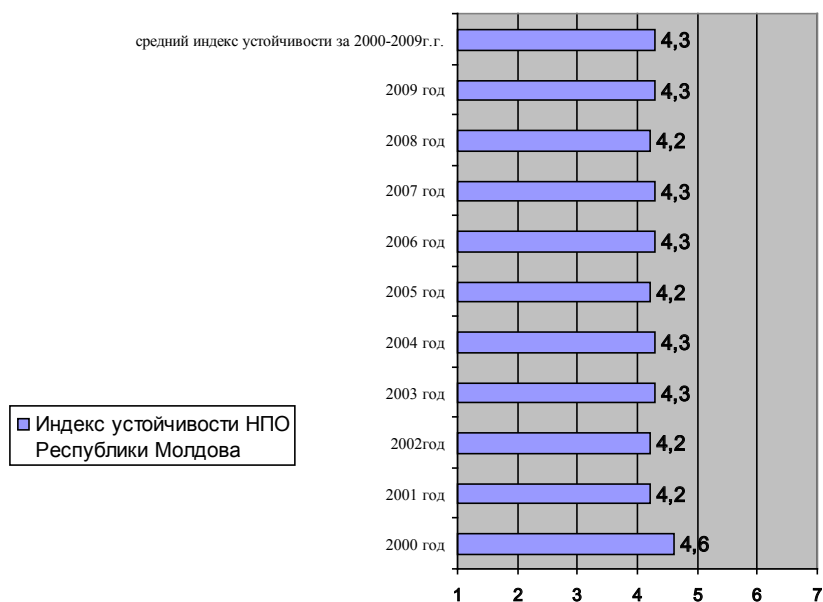

Диаграмма 1. Средний Индекс устойчивости НПО Молдовы за период 2000-2009 гг.

В данном случае Индекс устойчивости НПО Молдовы (4,3) в среднем соответствует показателям степени развития НПО России (4,3) и Грузии (4,1). Хуже показатели устойчивости НПО у Белоруссии (5,7) и Узбекистана (5,3), а наилучший показатель устойчивости НПО у Польши (2,2). [13]

Таблица 2. Показатели устойчивости сектора НПО Молдовы и отдельных стран Восточной Европы и Азия [4-13]

государства	Года										Итого За 200-2009
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Молдова	4,6	4,2	4,2	4,3	4,3	4,2	4,3	4,3	4,2	4,3	4,3
Польша	2,1	2,1	2,2	2,1	2,3	2,3	2,3	2,3	2,2	2,2	2,2
Узбекистан	5,1	4,6	4,7	4,7	5,3	5,6	5,7	5,7	5,7	5,7	5,3
Украина	4,4	4,3	4,0	3,9	3,8	3,7	3,6	3,6	3,6	3,5	3,5
Россия	4,3	4,3	4,0	4,4	4,2	4,2	4,3	4,3	4,4	4,4	4,3
Румыния	4,1	4,0	3,7	3,8	3,7	3,6	3,6	3,5	3,5	3,5	3,7

Беларусь	5,7	5,5	5,3	5,6	5,6	5,8	5,9	6,0	6,0	5,9	5,7
Грузия	4,0	4,0	4,2	4,1	3,9	4,0	4,0	4,1	4,2	4,2	4,1

Из данных таблицы следует, что самыми неблагополучными категориями устойчивости НПО Молдовы являются правовая среда и финансовая жизнеспособность. Так, правовая среда НПО Молдовы значительно ухудшилась за весь из учаемый период (с 3 до 4,4). [4,13] Финансовая жизнедеятельность молдавских НПО осталась по-прежнему самой проблемной областью. Сегодня в этой сфере самый худший среди всех рассматриваемых показателей на протяжении 10 лет (свыше 5). Поэтому далее мы акцентируем внимание на анализе этих двух наиболее проблемных зонах.

Правовое поле

Устойчивость правовой среды неправительственного сектора предполагает, что нормативно-правовая база должна отвечать интересам его организаций:

- предотвращать необоснованное вмешательство государства в деятельность НПО;
- предоставлять НПО необходимую правовую основу для обеспечения ее финансовой жизнедеятельности;
- обеспечивать простоту регистрации и перерегистрации НПО;
- привести законодательные акты в области налогообложения в соответствии с требованиями повышения жизнедеятельности и эффективности НПО;
- повысить правовую культуру в работе НПО и в системе государственного управления.

Итак, в правовом поле НПО Молдовы в общей динамике прослеживается регресс устойчивости НПО с 2002 года по 2009 год. Проанализируем ситуацию в хронологическом порядке. Еще в 2000 году в отчетном документе Международного агентства развития USAID была отмечена необходимость принятия Молдовой специального закона о неправительственных организациях, который до сих пор так и не принят. В этом же году USAID с удовлетворением отметил, что Молдова является единственной страной в СНГ, в которой функционирует Комиссия по определению степени общественной полезности НПО. Но проблемы с приобретением статуса общественной полезности пока решаются чрезвычайно медленно.

В 2001 году регистрация НПО была достаточно дорогостоящей процедурой. Финансовые требования к отчетности были запутаны и

неблагоприятны. НПО освобождены от подоходного налога, а со статусом общественной полезности платят на семь процентов меньше налогов. Случаи давления на НПО не зафиксированы.

В 2002 году был принят Гражданский Кодекс Молдовы, в котором содержатся правила, применяемые и в отношении НПО[1]. Согласно Гражданскому Кодексу НПО классифицируются на общественные ассоциации, институты и фонды. В этом же году отмечаются некоторые проблемы по созданию электронного Регистра НПО при Министерстве Юстиции РМ в рамках программы ПРООН. Но он начал эффективно функционировать лишь к 2009 году. Система налогообложения НПО приравнена к системе налогообложения коммерческих организаций и это затрудняет их деятельность. Но, в тоже время, НПО наделены правом заниматься коммерческой деятельностью непосредственно или через дочерние предприятия. В качестве проблемы отмечаются случаи притеснения со стороны государственных органов и должностных лиц, что выражается в их ликвидации или проблемах с регистрацией.

Снижению оценки правовой среды с 3,3 до 3,7 баллов в 2003 году [7] способствовали попытки государственных органов осуществления контроля за технической и финансовой помощью НПО, ограничение действия Закона «О благотворительности и спонсорстве», отсутствие механизма стимулирования деятельности НПО по получению дохода от продажи своих товаров и услуг, ограничение доступа к оказанию юридических услуг НПО. Единственным послаблением явилось освобождение НПО от оплаты подоходного налога, хотя от уплаты других налогов НПО теперь уже не освобождены.

Резкое ухудшение правовой среды устойчивости НПО отмечается в период с 2004 года (4,2) [8] до 2009 г. (4,4). [13] Объясняется оно наличием ограничений по географической зоне деятельности определенных типов организаций. Например, в ответ на участие в политической деятельности, отмечаются случаи закрытия счетов некоторых организаций в Гагаузии.

В 2006 году усложняется регистрация неправительственных организаций, отмечаются случаи вмешательства чиновников в деятельность особенно успешных из них. Не упрощена процедура получения сертификата общественной полезности НПО, что предоставило бы возможность получать налоговые послабления.

В 2007 году законодательство об НПО, носящее разрешительный характер, достаточно расплывчато, требует большого количества документов, что создает возможность произвола чиновников. Незнание

законодательства затрудняет их деятельность. Коммерческие фирмы не мотивированы оказывать помощь неправительственному сектору и это ограничивает поток инвестиций.

В 2008 году поправками в уставы организаций были исключены три из четырех основных форм НПО. Остались только общественные объединения. Все остальные НПО должны были перерегистрироваться.

В 2009 году Индекс устойчивости правовой сферы составляет 4,4. [13] Политическая неопределенность негативно влияет на операциональную среду НПО. После выборов и уличных беспорядков в стране (апрель 2009) у организаций, занимающихся правами человека, запросили информацию об источниках финансирования. Были проведены соответствующие проверки.

Форум НПО Молдовы в 2008 году принял Резолюцию, в которой осудил существующую практику и потребовал облегчения регистрации и перерегистрации НПО. Однако, поправки к Закону «Об общественных объединениях» рассматривалась Парламентом РМ Молдова почти год. Процесс упрощения процедуры регистрации и перерегистрации НПО так и остается трудоемким. Так, к примеру, международная неправительственная организация «Национальный демократический институт», занимающаяся защитой прав человека и развитием демократии, долгое время не могла пройти процесс перерегистрации.

Для улучшения ситуации в правовом поле устойчивости НПО, на наш взгляд, необходимо улучшить законодательную базу желательно:

- принять Закон «О некоммерческих организациях»;
- упростить процедуру получения НПО статуса организации общественной полезности;
- внести изменения в законодательство о налогообложении и о спонсорстве, которые бы позволили коммерческим и другим организациям получить налоговые льготы в случае финансирования деятельности НПО;
- упростить процедуру регистрации и перерегистрации НПО.

Финансовая жизнеспособность

Устойчивость финансовой жизнедеятельности сектора НПО предполагает, что данный критерий должен отвечать интересам НПО, а именно:

- НПО должны быть финансово жизнеспособны;
- экономика страны должна способствовать усилиям НПО по са-

мофинансированию и сбору благотворительных средств от местных источников;

- должно быть созданы равные условия конкуренции за получение средств от международных и национальных доноров;
- обеспечен равный доступ к государственным закупкам и тендерам;
- проведена диверсификация источников финансовой деятельности НПО;
- развито активное использование волонтерского ресурса;
- обучение финансовым навыкам управления сотрудниками НПО.

Показатели финансовой жизнеспособности НПО в Молдове по сравнению с другими показателями устойчивости по критериям USAID самые низкие. Так, если в 2000 году показатель финансовой жизнеспособности составлял 5,5 баллов, [4] то к 2009 году [13] улучшился незначительно – 5,2. И к 2009 году остались те же проблемы в области финансовой жизнеспособности НПО, что и отмечались в 2000 году. Постараемся понять причины столь неблагоприятного положения отечественных НПО в области финансовой жизнедеятельности. Они во многом объясняются слабым уровнем развития экономики страны, не диверсифицированностью источников финансирования НПО, низким уровнем финансовой прозрачности НПО. Только большие НПО имеют возможность проходить аудит. Лишь очень ограниченное число молдавских НПО может существовать за счет собственного производства товаров и услуг, так как большинство услуг предоставляется ими бесплатно. Отдельные НПО собирают членские взносы, но они, как правило, носят символический характер.

Несмотря на то, что Закон «О фондах» создал хорошие условия для благотворительности, лишь немногие местные предприятия делают пожертвования. До сих пор государственная поддержка, которая определена в ст.11 Закона «Об общественных объединениях», предоставляется НПО редко, бессистемно и, как правило, наиболее конкурентоспособным и крупным организациям. Недостаток человеческих ресурсов также негативно сказывается на финансовой жизнедеятельности НПО. Значительная часть молдавских НПО вынуждена ориентировать свои программы на запросы доноров, такое финансирование часто монополизировано небольшой группой наиболее высококвалифицированных организаций, расположенных в городах (большинство в Кишиневе).

У молдавских НПО по-прежнему ограничен доступ к информации по проблемам финансирования. Иногда организации сами создают

надежные группы финансовой поддержки и работают с ними. Но это еще не стало всеобщей практикой. Сегодня в рамках ресурсных центров для НПО (КОНТАКТ, АДЕРТ, Центр «Стабильность» и др.) уже проводятся тренинговые программы по вопросам финансового менеджмента, но это лишь первые шаги.

Некоторые более крупные НПО Молдовы осознают значимость развития человеческого потенциала и готовы вкладывать в этот процесс немалые средства. Так, например, в Кишиневе в 2009 году Фондом «Eurasia» совместно с «Global Compact Network Moldova» и «American Chamber of Commerce in Moldova» была организована Третья Международная Конференция «Conference on Corporate Social Responsibility». Для участия в ней представители НПО внесли финансовые взносы (контрибуции).

Молдавские НПО все еще сильно зависят от иностранных доноров, отдельные НПО пытаются задействовать и другие источники доходов, предоставляя услуги, выигрывая контракты и гранты от местных и центральных органов власти на оказание услуг, пытаются привлечь увеличить количество членов, или местных доноров. Однако, депрессивная молдавская экономика препятствует усилиям по получению средств из местных источников.

Для улучшения положения дел в области финансовой жизнедеятельности молдавских НПО, на наш взгляд, необходимо:

- создавать государственные фонды финансирования НПО, которые бы отвечали реальным запросам молдавского общества;
- стимулировать инвестирование бизнес структур в деятельность НПО;
- наладить систему обучения сотрудников НПО навыкам управления финансами;
- расширить доступ сотрудников НПО к информации о возможностях финансирования;
- обеспечить доступ НПО к участию в тендерах по предоставлению услуг.

Таким образом, показатели устойчивости НПО Молдовы соответствуют характеристикам второй основной стадии развития НПО: средне-переходной, для которой характерны различные способы достижения независимости и жизнеспособности. Проблемными зонами НПО Молдовы остаются правовая среда и финансовая жизнедеятельность НПО.

У отечественных НПО есть потенциал для перехода на более высокий уровень устойчивости НПО. Только анализ и учет имеющих

ся проблем и рекомендаций к их устранению в сфере устойчивости НПО позволит поднять работу неправительственного сектора на качественно более высокий уровень устойчивости и развития – уровень консолидации.

Библиография

1. Гражданский Кодекс Республики Молдова от 6.06.2002 г. N1107-XV Мониторул Официал ал Р.Молдова N 82-86 от 22.06.2002.
2. ЗАКОН Республики Молдова «Об общественных объединениях» Nr. 837 от 17.05.1996 Monitorul Oficial Nr. 153-156BIS.
3. ЗАКОН Республики Молдова Nr.581-XIV от 30.07.99. «О фондах» Мониторул Официал ал Р.Молдова N 118-119 от 28.10.1999.
4. The 2000 NGO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia. http://www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex/2000/complete_document.pdf
5. The 2001 NGO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia. http://www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex/2001/complete_document.pdf
6. The 2002 NGO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia. http://www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex/2002/complete_document.pdf
7. The 2003 NGO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia. http://www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex/2003/complete_document.pdf
8. The 2004 NGO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia. http://www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex/2004/complete_document.pdf
9. The 2005 NGO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia. http://www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex/2005/complete_document.pdf
10. The 2006 NGO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia. http://www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex/2006/complete_document.pdf
11. The 2007 NGO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia. http://www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex/2007/complete_document.pdf
12. The 2008 NGO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia. http://www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex/2008/complete_document.pdf
13. The 2009 NGO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia. http://www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex/2009/complete_document.pdf

DIMENSIUNEA POLITICĂ A VIEȚII SOCIALE: GENERAL ȘI PARTICULAR

Alexandru N.ROȘCA, *acaademician*,
Alexandru S.ROȘCA, *doctor în politologie*,
Pavel MIDRIGAN, *doctor în politologie*

Summary

Article is political dimension analysis dedicate society at large and in particular of the Moldovan society. It is shown how constructive role, enlightening and the destructive policy promoted by various political subjects at various levels of organization of the society. Special attention is given to identify the threats to its statehood and social cohesion in relation to possible changes in the Constitution and the electoral code of the country.

Una din sesizările generale ale observatorilor și cercetătorilor nepărtinitori asupra societății noastre este că în tranziția de până la moment lacunele par a fi mai relevante decât performanțele. Nu este cazul să depunem eforturi întru combaterea acestor aparențe și să atribuim realității obiective o fațetă mai agreabilă decât cea pe care o are aieva. Este constatat faptul că nu avem încă nici economie de piață autentică și nici democrație funcțională. Indicii cu privire la nivelul de dezvoltare umană amplasează Republica Moldova undeva spre ultimele locuri în clasamentul mondial, deși inițial părea să prosperăm mult mai accelerat dat fiind hărnicia poporului și unele resurse naturale de care dispunem, gen fertilitatea solurilor, condițiile climatice etc. A devenit pe cât se poate de evident că la începutul tranziției percepția interacțiunii dintre factorii naturali și cei economico-sociali a fost prea simplistă, neadecvată caracterului complex al mecanismelor prin care mediul natural geografic poate influența organizarea și dezvoltarea socială. Cu toată importanța pe care o au condițiile naturale pentru viața oricărei societăți, ele nu acționează în mod direct, uniform și invariabil asupra tuturor secvențelor sociumului. Sunt numeroase exemple care ne demonstrează că multe societăți, avînd un cadru natural-geografic asemănător, diferă substanțial între ele în ce privește nivelul de dezvoltare economico-socială, sistemul valoric, modul de trai, calitatea vieții, speranța de viață etc.

Prin urmare, abordarea și tratarea problemelor societății de pe pozițiile determinismului natural-geografic sunt lipsite de constructivism, ceea ce a fost dovedit atât teoretic, cât și prin practicile istorice, inclusiv prin exemplul recent al țării noastre. Nu sunt mai productive nici tentațiile de a căuta

resorturile avansării noastre spre un trai mai decent exclusiv în sfera economiei, ignorând alți factori ai schimbării societății spre mai bine. Desigur, bunăstarea materială a populației depinde în special de starea economică. Înșă economia, la rîndul ei, este puternic influențată de factori extra-economi, cum ar fi cei sociali, demografici, spiritali, dar mai ales politici.

Impactul politicului asupra economicului (și viceversa) este indiscutabil, însă ca și oricare adevăr elementar nu de fiecare dată este conceput astfel și cu atît mai mult nu antrenează o aplicare automată și neabătută a sa în practicile curente.

Generații de observatori, reformatori și diriguitori politici au constat că instituționalizarea și funcționarea raporturilor politice reprezintă o constituentă indispensabilă a societății umane din momentul apariției acesteia. Fiind în ultimă instanță condiționat de obiectivele economico-sociale ale societății, politica are totodată și o anumită autonomie. Ea dispune de un cadru instituțional propriu, de principii, norme și valori specifice prin care erijează ca sferă distinctă de activitate socială și ca domeniu concret al cercetărilor științifice, având limbajul și aparatul său categorial, instrumentele sale de analiză etc. De-a lungul istoriei politica și-a demonstrat din plin importanța pentru orice societate umană, trezind prin aceasta interesul față de natura sa, locul, rolul și funcțiile care îi revin în viața sociumului. Aceasta a permis, în cele din urmă, apariția politologiei ca subdomeniu al științelor socioumanistice. Funcționînd în regim de interacțiune cu celelalte sfere ale vieții sociale (economică, socială, spirituală), politica nu se manifestă și nu se impune la fel de pregnant în diferite perioade. Neuniformitatea intensității politicului în timp nu a făcut obiectul unor reflecții semnificative în știința sociologică autohtonă. Nu ne vom preocupa nici aici de acest subiect, ci vom menționa doar că în perioadele de tranziție, de cotituri radicale, politica se impune pe prim-plan, divizînd și tensionînd peste măsură spiritele în legătură cu diferite probleme ale comunității. Or, tocmai într-o astfel de perioadă Republica Moldova continuă să se aplece de rînd cu multe alte țări ale lumii.

Ca fenomen social universal, politica penetrează, direcționează și ghidează în linii mari toate celelalte domenii ale societății. De măsura în care politica corespunde oportunităților, provocărilor și riscurilor, precum și de calitățile promotorilor ei depind rezultatele concrete atît pe plan intern (la nivel național și local), cît și pe scară internațională.

Dat fiind natura complexă a politicii, definirea ei este un lucru dificil. Din acest punct de vedere politica se aseamănă mult cu cultura: ambele pătrund toate țesuturile fundamentale ale organismului social, au întru-chiparea lor materială și spirituală, ideatică și comportamentală, diverse

sfere și niveluri de manifestare, etc. Mai mult ca atât, aceste două domenii, politica și cultura, fuzionează generând așa derivate ale lor cum ar fi cultura politică și politica culturală.

În opinia noastră, politica presupune în cel mai general mod totalitatea relațiilor, interacțiunilor dintre diferiți agenți aflați în competiție pentru realizarea obiectivelor individuale, colective, societale (naționale), internaționale, planetare. O astfel de definiție pune accentul pe diverși purtători, protagoniști, subiecți ierarhizați ai mesajului politic și ai acțiunii politice, dar totodată insistă și asupra diverselor niveluri, ipostaze ale fenomenului politic. De modul în care angajații în sfera politicii respectă regulile și normele de joc, în câmpul politic depinde caracterul interacțiunii dintre ei, iar ca urmare și aranjamentul social din interiorul fiecărei țări, ordinea internațională și globală. Fiind una din expresiile existenței în grup a oamenilor, politica, în dependență de scopurile urmărite, se impune nu numai ca factor organizator al societății, ca moderator al unui spațiu social și geopolitic eterogen și controversat, dar și ca factor generator de discordii și conflicte, ceea ce vedem și din practica de zi cu zi a societății noastre.

Deci, politica vizează o dimensiune inerentă societății și fiecărei sfere de activitate umană desfășurată la diferite niveluri comunitare în vederea atingerii scopurilor și obiectivelor propuse. Însăși elaborarea scopurilor și obiectivelor, determinarea priorităților și metodelor operative presupun implicarea politicului ca constituent intrinsec tuturor acțiunilor colective și chiar personale. La nivel național politica are menirea de a stabili cadrul general de conviețuire a oamenilor, de a sintetiza și armoniza interesele diverselor segmente ale populației, de a monitoriza și a orîndui procesele sociale etc. Orice agregat social, cu atât mai mult unul complex, constituit din mai multe piese funcțional diferite, presupune existența unei forțe de coagulare internă a fiecărei părți, cât și a totalității lor ca ansamblu unitar. Dirijarea de către politică a relațiilor publice înseamnă coordonarea și canalizarea într-o direcție prestabilită a acțiunilor tuturor membrilor societății, pentru ca aceasta să evolueze în mod normal și să obțină rezultate satisfăcătoare de care ar putea beneficia mase tot mai largi de oameni.

Întru susținerea enunțurilor exprese îl vom invoca pe cunoscutul politolog și demnitar de stat italian Domenico Fisichella, pe care l-am solicitat și în alte publicații, și care de data aceasta vine să ne spună următoarele: „Așadar, tocmai politica este cea care ... organizează comunitățile... Tocmai politica dă dispoziții, reglementează activitatea comunităților, fixează regulile de organizare ... și supraveghează respectarea acestor reguli”. [1]

Ne putem referi și la alți cercetători, care, determinînd funcțiile de bază

ale politicului, evidențiază mai întâi de toate cea de cîrmuire, pilotare a societății.[2] Dar anterior capacitatea politicii de a „aloca” valori, rolul acesteia în regularizarea schimburilor, în pacificarea conflictelor și în menținerea echilibrului și-a găsit o elucidare mai amplă în lucrările cunoscutului politolog David Easton. Vocația politicii de a dirija activitățile unei comunități, de a efectua conducerea de ansamblu a societății izvorăște din nevoia realizării binelui public, instituirii și menținerii ordinii sociale favorabile unui mod normal de coabitare.

Desigur, viziunea de mai sus a funcției politicului este una generală și conține anumite ambiguități. De aceea se cer unele precizări, specificări și descifrări ale sensurilor pe care le comportă noțiunea de politică.

Apărută odată cu societatea umană, politica nicicând nu a fost un instrument ideatic unitar, omogen și univoc aplicat în toate sferile, la toate nivelurile și de către toți subiecții politici. Ea dintotdeauna, în fiecare moment dat a avut un conținut diferențiat în funcție de necesitățile și imperati-vele specifice ale comunităților concrete, precum și ale claselor și grupurilor sociale luate aparte. Politica de fiecare dată se prezintă în mod structurat conform sferelor și nivelurilor de implementare, la fel și în dependență de subiecții care o promovează, inclusiv de ponderea și posibilitățile reale ale acestora. Anume din aceste considerente apare necesitatea de a detașa între ele diverse ipostaze, componente structurale ale politicului, raportându-le și la realitățile curente din societatea noastră moldovenească.

În ordinea dată de idei, menționăm că structurarea politicii este multi-aspectuală, poate avea loc conform mai multor criterii, însă pe noi ne interesează aici cele ce țin de subiecții acțiunilor politice. În baza lor deosebim mai întâi de toate politica publică (internă și externă) elaborată, validată și promovată de către organele administrației de stat. Tocmai prin această ipostază a sa fenomenul politic își exercită funcția de ghidare a societății în ansamblu. Rolul fundamental al acestui constituent al politicii rezidă în faptul că el vizează destinele întregii populații din teritoriul fiecărei țări. Totodată, funcția politicii de pilotare/conducere a societății este realizată numai prin intermediul puterii de stat, deoarece numai aceasta dispune de toate abilitățile și mecanismele de promovare și implementare la nivel național și local a politicii curente și de perspectivă.

Vorbind despre ipostaza de vârf, nivelul superior și constituentul principal al politicii, vom avea în vedere că o politică tradusă în practică prin guvernare de stat nu presupune în mod ineluctabil una constructivă, adecvată voinței poporului, intereselor și securității naționale. Pilotarea societății poate eșua din cauza cursului greșit, sau din cauza incapacității clasei politice guvernante de a obține careva rezultate pozitive în dirijarea treburilor

publice. Dintr-o așa perspectivă rezultă caracterul distructiv al politicului, conotația sa negativă, iar ca urmare – și atitudinea respectivă a populației față de politică și de guvernanți.

Dincolo de politica oficială promovată prin mecanismele puterii de stat, în fiecare societate democratică mai există un câmp politic adeseori excesiv de diversificat, cultivat de subiecți sociali individuali și colectivi cu agende politice foarte eterogene, chiar și radical opuse. Ca urmare, acțiunile politice sunt în mod nonșalant controversate, răzlețe și cu efecte dintre cele mai divergente. Acest fapt într-o comunitate pluralistă este pe deplin normal, dar numai în cazul respectării cadrului legal și principiilor democratice autentice.

În dependență de diversitatea împrejurărilor, preferințelor și opțiunilor, politica poate să evolueze ca factor constructiv pentru unii și distructiv pentru alții. Politica poate consolida și tot politica poate dezbină societatea. Ea poate fi edificatoare și distrugătoare, unora le poate aduce dividende, iar altora pierderi, unora temporale, altora pentru totdeauna.

Bilanțul de ansamblu al impactului politicii de asemenea variază de la un caz la altul. În unele situații se obține un câștig general, în altele are loc un declin care îi afectează de fapt pe toți.

Astfel de treceri ale succesului politic dintr-o parte în alta se explică prin faptul că politicul constituie domeniul în care confruntările dintre forțele sociale sunt mai frecvente decât cazurile de convergență. Fiecare partid politic încadrat în maratonul de accesare sau menținere la putere caută să impună platforma sa ca orientare generală pentru întreaga societate. Subterfugii de acest gen devin frecvente mai ales în lipsa unei concepții general acceptate a intereselor naționale, a securității naționale și de stat. Neavând o viziune și o opinie comună asupra imperativelor naționale, forțele politice niciodată nu, sau în cel mai bun caz foarte rar, vor găsi motiv de apropiere reciprocă și teren de conlucrare spre binele întregului popor, indiferent de structura sa clasial-socială, etnică, demografică etc. Este însă deprimant când opțiunile politice și doleanțele unor subiecți colectivi sau chiar individuali sunt prezentate și promovate din numele întregii națiuni.

Acțiunile solidare ale unei colectivități pot derula cu succes numai în urmărirea unor interese și scopuri comune, ceea ce în practica moldovenească de ultimii ani nu putem depista nici sub microscop, în schimb sunt foarte vizibile disensiunile, confruntările și dezbinările crâncene în abordarea tuturor problemelor de nivel național și local, de semnificație strategică și tactică. De aici rezultă și impresia că numărul analiștilor și comentatorilor politici depășește numărul experților economici, impresie care ar putea fi aparentă din cauză că ultimii nici nu prea sunt solicitați să apară în lumina

rampei, dat fiind dezavantajarea economicului în raport cu politicul pus în centrul vieții sociale.

Deci, politica conferă valențe cu semnul „plus” sau „minus” nu numai celor implicați nemijlocit în ea, dar și tuturor membrilor societății. De aici derivă cerințele sporite față de cei care o elaborează și cei care o realizează. În raport cu exigențele obiectiv reclamate de către activitățile politice, comportamentul prea lejer al unor politicieni, inclusiv demnitari de stat, nu poate fi trecut cu vederea. Din moment ce politica, în virtutea anumitor împrejurări specifice, a devenit o preocupare profitabilă, ea a dobândit și o atractivitate pe cât se poate de pronunțată. Actualmente, politicul captivează și prin lipsa totală a responsabilităților pentru riscurile asumate și pentru rezultatele falimentare. Greșelile comise în managementul economic sunt, de regulă, sancționate, fie prin faliment personal, fie prin penalizări, retrogradări și chiar prin detenție, pe când efectele nocive ale unui management politic aberant sunt mușamalizate fără scrupule și fără mari eforturi. Iar dacă ai și fost pedepsit de unii, te vor salva alții, care îți vor retușa imaginea până la cea de „bărbat al cetății”, „bărbat al națiunii” etc.

În cadrul regimului politic reprezentativ de tip democratic ar părea că responsabilitatea mandatarului, alesului poporului față de electorat, este un lucru de la sine înțeles. Însă din vremurile instituirii unui astfel de regim și pînă în prezent realitatea ne demonstrează ceva diametral opus acestor așteptări. Încă în *Contractul social* (1762) găsim scris cu toată claritatea și în baza experiențelor trăite că poporul se simte liber numai în timpul alegerilor parlamentare, după care el „devine sclav, devine un nimic”, deoarece, cum comentează D. Fisichella, citat mai sus, „...orice funcție este preluată (uzurpată) de reprezentanți într-un mod absolut independent și arbitrar, în raport cu *demos-ul*”[3]. Felul în care se manifestă acest fenomen cu tentă nocivă variază în funcție de specificul local și al perioadei concrete de timp, însă în toate cazurile conduce la un dezechilibru dintre forțele sociale și instituțiile politice guvernante. Uneori situațiile tensionate, apărute în urma frustrării segmentelor mari ale votanților de posibilitatea de a influența punerea de acord a practicilor politice (curente și de perspectivă) cu angajamentele luate, pot fi destul de îndelungate și se pot solda cu zdruncinări puternice ale întregului edificiu social.

În perioadele istorice bulversate își dau brînci și tind să se implementeze în politică, la rînd cu personalități valoroase, tot felul de neisprăviți, ratați, aventurieri, impostori etc.

Am mai remarcat că în Republica Moldova problemele ce țin nemijlocit de politică au eclipsat mult problemele legate de economia țării. Nu ar fi co-

rect a se crede că un timp oricare explicația acestui fapt regretabil a constat doar în neputința alegerii șefului statului. Confruntările pe această direcție reprezentau numai un episod colateral al conflictelor de interese ce decurg din mai multe surse și sub diferite forme. Retorica politicianilor pe marginea chestiunii alegerii președintelui țării adeseori ascundea alte scopuri și motivații decât cele declarate. Mecanica de culise a liderilor politici ar părea să contravină transparenței mult dorite și permanent promise.

Însă politica, probabil, rareori există în mod real și eficient fără o fațetă a sa camuflată.

Una din trăsăturile specifice ale vieții politice moldovenești este dezordinea și instabilitatea mereu în creștere. Întorcând optica discursului spre această problemă, menționăm că actuala instabilitate politică are la bază atât condiții obiective, cât și subiective.

În primul rînd, dezordinea politică este un fenomen intrinsec al tuturor societăților în schimbare. Indiferent de specificul perioadei de tranziție în care se află cunoscutele țări, lumea în general e cuprinsă de frământări puternice care fac să sporească percepția dezolantă a prezentului, nesiguranța în ziua de mîine a omului contemporan. Omenirea în ansamblu e lipsită de repere sigure, de scopuri și valori comune spre care ar tinde în mod solidar și fără a-și submina propria existență. Republica Moldova se află într-o ambianță geopolitică delicată, în care interesele marilor puteri mai mult diferă decât converg în atingerea unor obiective comune. Respectiv diferă între ele și orientările geopolitice ale principalelor forțe politice interne, care tind să-și etalează pozițiile în manieră sfidătoare, blocînd prin aceasta căile de apropiere și de conlucrare. Pentru ca o țară să poată să se bucure de stabilitate și ordine politică elementară, să poată supraviețui ca entitate, trebuie ca principalele forțe politice din cadrul ei să aibă măcar un minimum de obiective comune ancorate, în primul rînd, în sfera securității naționale. Viața politică moldovenească bulversată și peste măsură controversată provine din lipsa viziunii comune asupra interesului public, problemelor de securitate național-statală.

În al doilea rînd, instabilitatea politică din țară a fost obiectiv programată chiar din startul actualei guvernări, cînd s-a recurs la o alianță cu o majoritate parlamentară eterogenă și numeric nesemnificativă ca să fie în stare a gestiona societatea în mod democratic, eficient și mai puțin litigios. La timpul său, renumitul politolog Maurice Duverger atenționa că partidele care nu au șanse în perspectiva apropiată să devină majoritare întotdeauna apelează la populism, făcînd promisiuni goale pe care niciodată nu va trebui să le îndeplinească din motivul că venirea lor la putere de unele singure e problematică sau chiar imposibilă. Iar cînd astfel de partide creează majo-

rități parlamentare prin coalizare, aceste alianțe sunt invalide și ineficiente, deoarece componentele lor vor tinde permanent să pună unele pe seama celorlalte responsabilitatea pentru nereușitele în guvernarea treburilor publice.[4] Republica Moldova a oferit lumii exemple convingătoare în acest sens. În cadrul Alianței pentru Integrare Europeană (AIE), suspectările și învinuirile reciproce dintre părți în ce privește lipsa de consecvență și de devotament față de cauza lor comună au fost și continuă să rămână frecvente, ceea ce afectează actul și eficacitatea guvernării, situația moral-psihologică a populației, nemaivorbind de imaginea guvernanților. Confruntările intransigente dintre clasa guvernantă și opoziție, dar și disparitățile din cadrul alianței parlamentare distrug legăturile interne ale societății, sfișindu-i țesăturile apte pentru asigurarea reproducției largite a bunurilor materiale și spirituale, serviciilor de calitate pentru mase tot mai mari de oameni.

Un efect nociv al politicii moldovenești consistă în dezbinarea societății în toate aspectele ei: centru și periferie, elite și poporul de rînd, bogați și săraci, staliști și unioniști, moldofili și moldofobi, românofili și românofobi etc. Aceste stări regretabile de lucruri au la origini deficiențeserioase în respectarea Constituției Republicii Moldova, diverse imixțiuni din exteriorul țării, ambițiile politicianilor, interesele specifice ale anumitor grupuri sociale, iresponsabilitatea guvernanților precum și cea a opozanților etc. Dacă actuala debandadă politică va mai continua, Republica Moldova ca stat va falimenta și va dispărea de pe harta politică a lumii. Opiniile că în anumite cercuri de jucători politici tocmai acest scop și este urmărit nu par a fi lipsite de teme.

Un aport nefast în eventuala autodesființare a statului Republica Moldova va l-ar putea aduce multiplele schimbări în Constituție, despre necesitatea cărora se vorbește de mai mult timp în eșaloanele supreme ale conducerii și care, pe de o parte, ar putea fi efectuate într-o manieră susceptibilă oricăror incitări privind independența, integritatea și securitatea țării, iar pe de altă parte, ar scoate orice zăgazuri legale din calea acțiunilor antistatale ale unor anumiți protagoniști. Aceste sugestii le direcționăm nu atît actorilor nemijlociți din opera politică dedicată unirii, cît celor care vor elabora noul text al Constituției, deoarece de felul în care vor fi concepute remanierele constituționale vor depinde succesele agenților implicați în hotărîrea destinului de mai departe a statalității moldovenești.

Legislația statelor membre ale Uniunii Europene ar putea fi mai puțin sensibilă la problema statalității, deoarece la ei nu există provocări evidente în acest sens. În cazul dat, cît și în toate celelalte, implementările mecanice ale mostrelor europene fără luarea în cont a situațiilor reale din Moldova

vor fi la sigur neproductive sau chiar păguboase. A ne proteja împotriva deturnărilor posibile este o datorie a celor cărora cetățenii le-au încredințat voturile și pe care deputații, trecuți în legislativ pe liste de partid, nu trebuie să aibă dreptul de a le comercializa după bunul lor plac, ceea ce înseamnă nu altceva decât delapidare politică, trădare a miilor de votanți cărora le dă-torează mandatele.

Subiectul privind migrația deputaților dintr-un partid în altul se impune pe ordinea de zi nu numai în legătură cu ultimele experiențe de acest gen din viața politică moldovenească, dar și mai mult din considerentele instituirii unui comportament corect, responsabil și previzibil al aleșilor poporului.

Desigur, la moment, cel mai afectat de fenomenul migrației politice este partidul comuniștilor, însă cu timpul fenomenul dat poate deveni frecvent și în alte partide. Astfel de cazuri, cât și multe altele, scot în relief lacune serioase în reglementarea juridică a relațiilor dintre alegători și cei aleși.

Problema privind stabilitatea politică și viabilitatea statalității ar mai putea fi acutizată și prin introducerea sistemului de vot uninominal rîvnit ultimul timp de către unii politicieni. Este o idee nutrită și pînă la 2001, dar pe atunci nu a avut priză și se crede, prin anumite cercuri, că ar putea avea acum. Cîțiva ani în urmă, oficialitățile ruse se pronunțau ferm în favoarea partidelor, acum însă admit și posibilitatea sistemului electoral mixt.

Liderii politici din Republica Moldova au viziuni diferite asupra acestui subiect: unii se pronunță pentru sistemul de partide, spunînd că numai în baza lui poate funcționa efectiv o guvernare democratică; alții vehiculează și consultă cu experți occidentali ideea sistemului de vot uninominal, motivația fiind că numai acesta ar asigura responsabilitatea aleșilor în fața alegătorilor; ai treilea înclină spre sistemul mixt

La general vorbind, partidele politice pare să fi intrat în faza declinului: scade încrederea cetățenilor față de ele; se reduce substanțial reprezentativitatea lor prin micșorarea numărului de membri, precum și a numărului de alegători care le dau voturile; diminuează deosebirile dintre ele pe plan doctrinal-ideologic, implicit estompează criteriile de situare pe flancurile „dreapta-stînga” a eșichierului politic etc.

În lumea occidentală, demult s-a afirmat tendința de restructurare a spațiilor politice în baza altor factori decît cei social-clasiali și ideologici de odinioară: susceptibilitatea și sensibilitatea se deplasează spre deosebirile etnice, culturale, religioase, sexuale, estetice, recreaționale, de divertisment etc.

Ar fi greșit să credem că o astfel de divizare deșănțată în unități sociale se produce de la sine, în mod spontan. Sensul lor politic premeditat este sustragerea atenției de la alte probleme, mult mai serioase, ale sociumurilor, cum ar fi cea a diferențierii sociale crescînde în cadrul fiecărei țări,

cea a sărăciei de pretutindeni, inclusiv din țările bogate. „Această sărăcie fetidă – scrie sociologul francez Claude Karnoouh, – e prezentă la fiecare colț de stradă în marile orașe europene și americane, pe culoarele metroului, la intrarea în case, în locurile strâmte dintre imobile, sărăcie de care dai cu nasul, îndată ce ieși să faci o mică plimbare ... mizerie care, mie unuia, îmi provoacă un sentiment acut de rușine”[5]. Și dacă în țările prospere lucrurile stau astfel, atunci cum stau ele în Republica Moldova? Desigur că mult mai rău, dar totuși pe demnitarii de la Uniunea Europeană îi preocupă mai întâi de toate Legea privind Prevenirea și Combaterea Discriminării, pe care au transformat-o în monedă de schimb în negocierile privind regimul liberalizat de vize.

Ai impresia că în politica europeană problema unui trai decent pentru mase numeroase de oameni, pentru pensionari „... care, după o viață de muncă cinstită, nu-și pot plăti încălzirea sau lumina, ori scotocesc prin tomberoane după o coajă de pâine...”[6], precum și problema unei perspective mai clare pentru „... tinerii șomeri aruncați în „jungla orașelor” și trăind din mila te miri cui ...”[7] ocupă un loc mult mai neînsemnat în raport cu problema minorităților sexuale, soluționarea căreia ni s-a impus ca o necesitate stringentă și strict condiționată prin liberalizarea în schimb a regimului de vize pentru cetățenii țării noastre.

Despre partidele politice din Republica Moldova s-a spus în repetate rânduri: că sunt în proces de statornicire, că nu se prea deosebesc între ele prin obiectivele programatice vizînd politica internă, că s-au constituit și se constituie mai mult în jurul unor lideri, decît în baza unui atașament, unor afecțiuni față de anumite idei, credințe, aspirații etc. Nu putem spune că partidele noastre ar însemna asociații de cetățeni uniți prin anumite doctrine. Ele includ în rîndurile lor elemente ideologice eterogene. În Republica Moldova partidele nu se sprijină fiecare pe o anumită bază social-clasială.

Partidele politice sunt obligate să confere actului de guvernare un caracter democratic indiferent de denumirile lor. Paradoxul moldovenesc este tocmai faptul că cei numiți liberali și democrați se manifestă în practică mai totalitarist decît cei care, în opinia lor, prin definiție nu pot fi democrați. Ca atare, identitățile asumate sunt improprii atît pentru unii, cît și pentru alții. Pe parcursul celor 21 de ani de independență mai multe partide s-au divizat și au fuzionat schimbîndu-și denumirile, parțial și platformele. Uneori și-au făcut apariția formațiuni cu pretenții de împăciuitori ai principalilor jucători politici, însă misiunile asumate au eșuat.

Dar, oricum, instituirea și funcționarea, rea sau bună, a sistemului politic pluripartidist și a sistemului de vot bazat pe liste de partide este o cucerire

indiscutabilă a democrației. Ultimul timp, din cauza gîlcevilor dintre componentele majorității parlamentare, dintre acestea și opoziție a sporit cota celor care se pronunță în favoarea unui singur partid de guvernămînt[8]. Aceste deficiențe trebuie și vor fi depășite numai în baza relațiilor anevoioase dintre partidele legitim recunoscute, în afara cărora democrația este de neconceput. A devenit axiomatic sloganul: „Democrație înseamnă partide, fără partide nu este democrație”. Desigur, nu orice prezență a partidelor presupune democrație, dar fără partide democrația contemporană în principiu nu poate exista, nu putem vorbi nici despre ordine politică, nici despre sistem politic de tip democratic. Sensul primordial constă în aceea că partidele politice structurează și diversifică spațiul politic în așa mod încît să surprindă, să reflecte și să apere interesele celor mai diferite grupuri de cetățeni. Spre deosebire de democrațiile secolului al XIX-lea bazate pe reprezentativitatea personală și pe independența deputaților, actualele democrații europene, și nu numai, au ca suport instituțional partidele politice, care pe lîngă interese particulare de grup se expun și asupra intereselor general-naționale, uneori concepute de către fiecare partid în felul său. În secolul al XIX-lea națiunile și statele naționale în spațiul european erau în proces de formare și, prin urmare, interesele general-naționale se aflau doar în faza de conturare. În zilele noastre democrația la nivel societal nu poate exista fără a lua în cont voința politică a majorității populației din teritoriul unei sau altei țări. Anume aspirațiile politice ale majorității populației trebuie luate ca bază în definirea intereselor naționale și anume partidele sunt în măsură să identifice, să coaguleze și să organizeze realizarea voinței poporului care, deși nu este unanimă, se impune totuși ca imperativ comun prin sensurile sale predominante. Este relevant rolul partidelor în elaborarea și promovarea politicilor publice, inocularea la oameni a sentimentului legăturii lor cu problemele statului, formarea majorității parlamentare, constituirea organelor de lucru ale legislativului, instituirea puterii executive, socializarea și mobilizarea maselor, selectarea cadrelor, formarea elitelor naționale, afirmarea liderilor, crearea organelor administrației publice locale în elaborarea și promovarea strategiilor de dezvoltare, politici interne și externe, concepțiilor privind securitatea națională în condițiile globalizării etc. Oricît de mult și pe bună dreptate s-ar vorbi despre necesitatea descentralizării optime a managementului și despre importanța autoadministrării locale, rămîne totuși de conștientizat faptul că verticala puterii de stat nu poate fi anihilată fără ca societatea să nu intre în derută. De aceea rolul partidelor este de a transmite doleanțele și împuternicirile de „jos” (de la popor) în „sus” (organelor de conducere,

inclusiv celor de vîrf), iar beneficiile revendicate de către popor de a le redirecționa de „sus” în „jos”.

În accepțiunea lui M.Duverger, votarea pe listele de partid conduce spre necesitatea integrării, ce iese dincolo de limitele nivelului local; ea acordă prioritate programelor generale asupra disputelor mărunte și îndeamnă spre organizarea general-națională a partidelor[9]. În contextul subiectului abordat aici, această aserțiune a renumitului savant ni se pare foarte relevantă, iar pentru tinerile democrații se impune ca o condiție primordială a succesului în soluționarea problemelor cu caracter practic.

La cele spuse, vom mai adăuga că numai prin intermediul partidelor poporului, oricît de deversificat ar fi după aspirațiile sale politice, are mai multe posibilități de a alege o conducere de stat consolidată, previzibilă și responsabilă, de a o influența și a o controla, de a dialoga și a întreține cu guvernării o „legătură inversă” la toate nivelurile. Consolidarea puterii este o condiție foarte importantă pentru societatea contemporană, care se distinge printr-o complexitate în creștere atît a articulațiilor sale interne, cît și a relațiilor sale în exterior. Aceste considerente nu exclud cazurile regretabile și prea des întîlnite cînd puterea politică delegată dirigitorilor de către popor se înstrăinează de el și lucrează mai mult pentru sine decît pentru cei care le-au încredințat mandatul. Dar și asemenea stări de lucruri pot fi mai ușor depășite prin menținerea și perfecționarea sistemului de vot pe liste de partid, sporind în acest scop exigențele față de deputați, nivelul disciplinei și culturii politice în rîndurile partidelor precum și ale cetățenilor.

Considerentele expuse în favoarea votării pe listele de partid sunt în defavoarea alegerii deputaților în circumscripțiile uninominale. Este bine știut că sistemul uninominal de vot a fost unica modalitate de organizare a alegerilor în spațiul sovietic. Deși alegerile erau în mare măsură formale, conducerea era eficientă. Toți cei aleși prin și numai prin circumscripții urmau strict calea trasată de către partidul comunist – forța conducătoare a societății.

Introducerea procedurii de alegere a tuturor deputaților parlamentari prin vot circumscripțional uninominal este la moment jinduită de unii politicieni dispuși să creadă că prin aceasta se va stabili legături nemijlocite și mai bune dintre alegători și cei aleși, că numai în cazul cunoașterii în față a deputatului alegătorul ar putea direct să-i ceară socoteală pentru felul cum își onorează încrederea acordată. Adepții votului uninominal pornesc de la ideea că deputații aleși în circumscripții sunt mai efectivi și mai responsabili decît cei aleși pe liste de partid. Este de notorietate faptul că în 1990 alegerile în legislativul republicii noastre au avut loc pe circumscripții, însă în baza listelor de partid cu vot uninominal (?), ceea ce ulterior s-a dovedit a fi un

hibrid nereușit, deputații fiind nevoiți să ezite frivol între partid și circumscriptie, unii optînd în cele din urmă în favoarea circumscriptiilor și detașîndu-se de la partidele care i-au promovat. Această experiență nu ar trebui trecută cu vederea și sub tăcere din moment ce se propun remanieri în modalitățile de desfășurare a alegerilor în următoarea companie electorală.

Oponenții votului uninominal susțin că acesta va fi în mod ineluctabil și decisiv influențat de posesorii „sacilor cu bani”, care vor promova în parlament și în executiv, în organele conducerii locale oamenii lor, capabili să le satisfacă poftele oligarhice în detrimentul alegătorilor din circumscripție. În condițiile votului uninominal, banii vor pătrunde masiv în acțiunile politice, cumpărarea voturilor va deveni un lucru ușor de realizat dat fiind faptul că, precum opina Mark Twain, buletinul de vot este unica marfă care poate fi comercializată fără patent. Din astfel de practici, departe de a fi rarissime, mai derivă un adevăr aforistic destul de concludent prin care se enunță că în mod real guvernează nu cel ce șede în fotoliu, da cel care pune în fotoliu.

Ar fi naiv să credem că interesele oamenilor de afaceri nicicum nu sunt implicate în politică. Între capital și putere există relații destul de complexe, dar nu întotdeauna vădite. „În general, – subliniază Samuel P. Huntington, – banii devin un rău nu atunci cînd sînt folosiți pentru a achiziționa bunuri, ci atunci cînt sînt folosiți pentru a cumpăra putere”[10]. A nu permite „... intervenția averii în sfera puterii de stat este un obiectiv major al luptei societății civile împotriva corupției din orice țară democratică. Bogățiile adunate de antreprenori sau de anumite grupuri, scrie sociologul Jean Baudouin, nu trebuie să fie folosite în scopul cumpărării de sufragii, colonizării partidelor politice sau instrumentalizării puterii politice.[11] Cei care pledează pentru alegerile pe circumscripții uninominale urmăresc mai mult interesele lor particulare decît dezideratul apropierei deputaților de popor și responsabilizării acestora. Un parlament ales în baza votului uninominal va prezenta o arenă a luptelor acerbe dintre diverse clanuri oligarhice și nicidecum un organ suprem al puterii de stat menit să promoveze năzuințele și aspirațiile națiunii. Întrunirea în cadrul legislativului a subiecților cu viziuni disparate asupra problemelor, cu idei care nu vor putea fi puse nici într-un fel de ecuații politice, nu se va dovedi în stare să propună soluții adecvate cerințelor, va genera haos și instabilitate permanentă fără a oferi șanse de ameliorare a situațiilor tensionate. Dacă trei-patru partide parlamentare timp de trei ani nu găseau consens în alegerea președintelui țării, atunci cît de operativă ar putea fi funcționalitatea unui legislativ constituit din zeci de parlamentari incongruenți, fiecare din ei avînd opțiunile sale, fiind orientați spre diferite azimuturi, obsedați de patimi politice controversate și susceptibili la diverse

ispite de corupție din partea grupurilor de presiune? Or, anume într-un mediu politic dezordonat, dominat de spirite răzlețe, frământat de mișcări haotice se dizolvă identitățile colective și apar condiții propice cumpărării voturilor, puterii de stat, promovării pe căi ilicite a intereselor egoiste ale unor grupuri oligarhice corupte. Votarea pe circumscripții uninominale va anihila partidele ca piloni ai sistemelor politice de tip democratic, iar prin aceasta va zdruncina și multcontestata statalitate moldovenească extenuată de diverse conflicte interne și imixtiuni.

Sistemul mixt de alegere a legislativului, și nu numai, de asemenea conține riscuri pentru democrație, stabilitate și echitate. Implementarea lui în condițiile incerte în care ne aflăm ar putea fi cu ghinion, aducând mai multe probleme decât soluții. Bătălia dintre partidele parlamentare pentru captarea deputaților independenți, neafiliați, va fi una permanentă, cruntă și de proporții. Cumpărarea voturilor va deveni o tranzacție obișnuită care nu va stârni nici un fel de reacții și resentimente. De fiecare dată vor avea de câștigat partidele cu suport financiar masiv din partea grupurilor de presiune: cu cât mai mulți bani, cu atât mai multă putere, ulterior convertită din nou în bani. Ideea sistemului mixt (jumătate din deputați aleși pe liste de partid, iar jumătate în circumscripții uninominale) este lansată ca măsură de consolidare a unor partide și de erodare a altora. Aceasta este miza agenților politici cu mari posibilități financiare și cu tupeul de a califica astfel de șiretlicuri drept concurență politică democratică, iar înșiși protagoniștii autonomindu-se democrați de orientare europeană.

Deci, atât schimbările în Constituție, cât și în Codul electoral necesită să fie concepute și realizate reieșind din interesele general naționale și nu din ambițiile și poftele de putere ale unor sau altor reprezentanți ai clasei politice de vîrf. Trebuie de întors pe toate fețele avantajele și dezavantajele sistemelor electorale pentru a nu intra în dificultăți și mai serioase decât cele pe care vrem să le depășim, a nu ne confrunța cu consecințe nebănuite, a nu ne alege cu amenințări și mai puternice la adresa stabilității politice în țară. Slăbirea instituțiilor democratice, dezordinea socială și creșterea corupției ar putea fi doar unele consecințe ale riscurilor asumate fără o analiză obiectivă aprofundată a problemelor în cauză. O societate civilă cîtuși de puțin organizată tinde neapărat să dezvăluie conținutul real al unor scopuri urmărite, să contracareze eventualele manipulări de opinie publică puse în slujba elitelor guvernante. Astfel, tendințele aproape instinctive de a acapara putere mai întii de toate pentru răfuiala cu opoziția și nu pentru reconstituirea ordinii sociale în baza unei rețele ameliorate de valori devine o normă a vieții politice moldovenești contrară situației din țările comunității europene. Un

asemenea comportament contravine tranșant principiilor democrației pluraliste.

Opinia cea mai răspândită a oamenilor de rînd se reduce la aceea că există o natură comună tuturor politicianilor care îi determină să manipuleze conștiința maselor după placul și conform intereselor lor de grup, sfidînd nu numai normele bontonului, ceea ce în luptele politice e un lucru obișnuit, dar și orice idee de analiză obiectivă a realității. Dăinuie părerea că elitele politice, nefiind dispuse să caute resorturile și să găsească soluțiile viabile ale evoluțiilor pozitive, se confruntă între ele mai întîi de toate pentru distribuția puterii. Desigur, rîvna pentru încadrarea în activitățile politice e condiționată în temei de faptul că puterea nu numai multiplică și amplifică mijloacele de viață pentru cei care o dețin, ci mai atrage asupra lor și atenția publică, îi scot în scenă, le dă relief, le aduce onoruri și omagii (cel puțin din partea adeptilor).

Evident că beneficiile generate de deținerea puterii nu trebuie exagerate, deoarece exercitarea ei este un travaliu dificil, plin de riscuri, deseori falimentar. În campania alegerilor parlamentare din noiembrie 2010 unii reprezentanți importanți ai businessului, ca niciodată în trecut, s-au lansat deschis în politică, inclusiv pe post de candidați în deputați, și au reușit. Acesta însă e un alt subiect.

În literatura de specialitate există zeci de definiții ale noțiunii de politică care ne demonstrează că fenomenul dat este unul complicat, cu o semnificație universală în sensul responsabilității sale de funcționarea și dezvoltarea întregii societăți implicite de bunăstarea și securitatea tuturor cetățenilor aflați sub incidența sa.

Nu sunt o raritate cazurile în care deficitul de aptitudini conciliante îi face pe unii politicieni incapabili de a comunica cu și a influența partea adversă altfel decît prin injurii, constrîngeri, sfidări, amenințări, concedieri pe motive politice etc. Astfel de comportament contravine tranșant principiilor democrației pluraliste și nu reprezintă un fenomen pe care l-am putea sesiza doar undeva, în afara societății noastre; el constituie o trăsătură distinctă și a vieții politice de la noi, exemple în sensul dat avînd suficiente la număr, iar unele din ele fiind destul de recente.

Schimbări substanțiale în implementarea democrației nu se pot produce cu adevărat fără recunoașterea concurentului din opoziție, ca fiind un subiect real al vieții politice în cazurile în care acesta acționează conform normelor legale. Totodată democrația nu se poate afirma fără a-i sancționa pe cei care prin acțiunile lor ies din limitele stabilite de lege. Europeanii, dacă ar fi în realitate așa de imaculați cum pretind a fi, ar reacționa măcar la unele comportamente ale acelor care sunt tentați să devină sursa amenințărilor

la adresa democrației pluraliste și securității statului. În contradicție cu valorile și crezămintele împărtășite de marea majoritate a societății sunt activ vehiculate (direct sau indirect) idei și valori ce contravin intereselor statului Republica Moldova, fiind doar în beneficiul unei minorități obsedate de grija pentru consolidarea puterii și situației personale. Acești reprezentanți ai clasei politice și ai societății civile tind să realizeze un deziderat major condiționat de preferințele și atașamentele lor, ba chiar și de unele îndatoriri acumulate treptat pe parcursul anilor. Sunt mai multe slogane orientate spre menținerea acțiunilor politice în tiparele înguste ale intereselor de grup, ceea ce anulează caracterul deschis și permeabilitatea sistemului politic, minimalizează eficacitatea funcționării acestuia. Nu este nevoie de prea multă perspicacitate pentru a întrezări în retorica și demersurile politice ale unor lideri de partide câte ceva din practica unor regimuri politice deja condamnate de istorie.

* * *

Dacă la începutul anilor '90 ai sec.XX a avut loc o subestimare demonstrativă a rolului statului ca element central al sistemului politic, apoi ultimii ani tot mai deschis și mai activ sînt pedalate ideile desființării statului național moldovenesc și unirii cu România. Criza de legalitate și autoritate treptat a degenerat în criză identitară, care se impune ca factor destabilizator, producător de discordii la diferite niveluri: între oameni, între regiunile țării și internaționale. Slăbirea peste măsură a puterii de stat din faza incipientă a tranziției a constituit un moment comun pentru toate țările din spațiul post-sovietic, pe cînd lupta deschisă împotriva statului național este o trăsătură specifică a vieții politice moldovenești de ultima oră.

Este prea mare dezordinea provocată de conflictele întinse dintre diverse forțe politice, iar discontinuitățile în actul de guvernare nicidecum nu sunt în stare să producă unitate socială pe termen mai îndelungat și să acorde cetățenilor beneficiile dorite. Nici una din opozițiile politice care s-au perindat pînă în prezent în această postură nu a avut curajul să recunoască ceea ce a fost pozitiv în activitatea de guvernare a concurenților aflați anterior la cîrma țării. Dimpotrivă, fiecare opoziție ajunsă la putere s-a manifestat ca destructori ai celora realizate de predecesori și ca propulsori ai unor reforme „pe deplin democratice”, deși nimeni nu-și poate clarifica pînă la capăt ce ar însemna ele. Blamarea sadică a foștilor guvernanți a devenit de fiecare dată preocuparea majoră a noilor diriguitori chemați, chipurile, de istorie pentru a dezrădăcina răul omniprezent moștenit și a instaura binele în toate sferile și ungherașele vieții sociale. Dar în cele din urmă aceștia se dovedesc a fi și mai invalizi ca predecesorii, și cu cît această stare de fapt devine mai

evidentă, cu atât atacurile împotriva celor care au pierdut puterea sunt mai înverșunate. În fond este vorba despre manipulări crase cu opinia publică, ceea ce mutilează mentalitatea, conștiința națională, zăpăcește oamenii, aruncându-i pe părți opuse ale baricadelor (frate împotriva fratelui, copii împotriva părinților etc.), ridicate de-a valma prin eforturile „edificatoare” ale politicianilor de toate culorile. Or, astfel de activități de-a dreptul subversive pot fi și ele catalogate ca acte criminale, pentru care agenții politici respectivi ar trebui să poarte o responsabilitate, cel puțin morală.

Societatea în care concurenții politici se pricep doar să încrucișeze cu iscusință săbiile, dar se dovedesc ineficienți în căutarea compromisurilor rezonabile și modalităților de asigurare a unității sociale, va bate extenuant pasul pe loc creînd probleme tot mai dificile fără a găsi soluții necesare. Este mai ușor de conciliat atunci cînd pozițiile sunt doar parțial contradictorii, iar cînd ele diferă în totalitate, pornesc de la postulate radical opuse, confruntările vor exclude orice posibilitate de înțelegere și conlucrare, iar principiul exprimat prin sloganul „Cartagena trebuie distrusă” va fi unul exprimat prin sloganul „Cartagena trebuie distrusă” va fi unul predominant în condiția politică a fiecărei părți implicate. Pînă la urmă, rolul factorilor politici este acela de a spori eficiența și de a realiza coeziunea socială.

În toate sferile vieții comunitare, rolul statului este deosebit de important, de aceea să nu ne lăsăm influențați de alte practici și idei puțin acceptabile pentru condițiile noastre de timp și de loc. Corupția de pînă acum, revirimentul criminalității, scandalurile și abuzurile au, în primul rînd, ca sursă anemia statului ca principală forță guvernatoare a societății, mai ales din țările aflate în tranziție. Ralierea la practicile europene nici într-un caz nu trebuie să presupună calchierea fidelă a orice norme de aici, deoarece, așa precum enunță cunoscutul politolog american Steven Cohen, „...nici o politică nu va fi stabilă dacă ea nu va lua naștere din țara dată, din terenul ei ca rezultat al dezvoltării sistemului său politic”.

La general vorbind, apropierea de Uniunea Europeană presupune constituirea la noi acasă a unor instituții democratice mai puternice, mai receptive la nevoile de viață ale oamenilor, capabile să elaboreze și să implementeze politici mai cuprinzătoare și mai eficiente în toate domeniile, sporind prin aceasta stabilitatea politică și securitatea națională, mărind încrederea cetățenilor și a investitorilor străini față de organele puterii de stat și față de ordinea de drept din țară. Aceasta ar trebui să fie, dar, cu regret, tindem spre UE prin declarații și ne îndepărtăm de ea prin fapte. Apărută din necesitatea realizării binelui public, politica în prea multe cazuri își perde vocația și se manifestă diametral opus. Politica este plasată în interiorul sociumului, pe care îl modelează în mai bine sau mai rău, în funcție de conținutul ei real.

Note

1. Fisichella Domenico. Știința politică. Probleme, concepte, teorii. Traducere de Victor Moraru. Chișinău: USM, 2000, p.68.
2. Zăpîrțan Silviu Petru. Repere în știința politicii. Iași: Editura Fundației Chemarea, 1992, p.9-20.
3. Ibidem, p.246.
4. A se vedea: Дюверенсе Морис. Политические партии. М., 2002, p.355.
5. Karnouh Claude. Despre sărăcie, politică și modestitatea târzie. În: Săptămîna, 9 martie 2012, p.3.
6. Ibidem.
7. Ibidem.
8. Poate există regim politic cu un singur partid fără a fi totalitar, precum și regim politic pluripartidist cu caracter totalitar (A se vedea: Ibidem. Op. cit., p. 318-319).
9. Ibidem, p. 89.
10. Huntington S.P. Viața politică americană. București: Humanitas, 1994, p.59.
11. Baudouin Jean Introducere în sociologia politică. Timișoara: Editura AMARCORD, 1999, p. 148-149.

PUTEREA ȘI OPOZIȚIA ÎN ALEGERILE PARLAMENTARE DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI DIN ROMÂNIA

Constantin SOLOMON,
doctor habilitat în științe politice,
Universitatea de Stat din Moldova,

Viorel ENEA,
doctor în științe politice,
Centrul de Studii „Ștefan cel Mare”, Iași

Summary

The article analyzes the power and the opposition in parliamentary elections in Moldova and in Romania. Short history of parliamentarism show how both countries are antagonistic relationship between government and opposition, state and civil society.

Parliamentary election campaigns in both countries were marked by the use of manipulative communication strategies, especially from the opposition and the electoral actors in government. Their purpose in election rhetoric was to credibiliza posts and determine certain behaviors, attitudes and options for the manipulator.

It is emphasized that relations between government and opposition in Moldova and Romania are complicated and contradictory, which remains very unstable social transformation. For productive leadership is needed as the opposition political forces to give permanent proof of initiative and power to be receptive to proposals that both opponents and be tolerated.

Preceptută ca fenomen politic, puterea și problematica puterii, în general, sunt revendicate de mai multe discipline, în mod deosebit de politologie și de sociologia politică. Chiar dacă în limbaj cotidian este mai mult utilizat sensul politologic, nu trebuie scăpat din vedere nici cel sociologic, precum și faptul că puterea este un concept fundamental al sociologiei politice și organizaționale, în ultimă instanță – al kratologiei. Din perspectivă politologică, puterea componentă esențială a sistemului politic este definită ca un fenomen sociopolitic fundamental, prin care este reprezentată funcția socială generalizată de a lua decizii și de a asigura, în conformitate cu interesele celor care domină în sistemul puterii, îndeplinirea lor prin utilizarea diferitelor mijloace de persuasiune și de constrângere.[1] Or, puterea este mecanism de reglare a relațiilor sociale, capacitatea diriguiților de a-și impune voința în organizarea și conducerea societății.[2]

Baza politicii o constituie puterea. Lupta pentru putere este ceva firesc pentru un stat democratic, astfel se schimbă cei ce dețin puterea. Lupta pentru puterea politică este în strânsă relație cu normele juridice prezente în acel stat, cu tendința partidelor politice și a persoanei ce exercită această pu-

tere, să nu se încalce legea. Această tendință, de a deține puterea politică, se exprimă prin faptul că partidele politice au drept scop realizarea programului lor, însă ca scopuri sunt deținerea puterii, luarea deciziilor importante, obținerea autorității, banii etc. Aceste tendințe sunt atrăgătoare pentru cei care pretind de a deține puterea și în acest sens se realizează „lupta pentru puterea politică”.

Puterea este prezentă în societate în calitate de dominantă politică și, totodată, ca sistem al organelor de stat. Anume puterea politică se caracterizează prin reala posibilitate a subiecților (guvern, partid, clasă, grup, persoană, mișcare politică) de a-și promova voința prin intermediul politicii. Decizia politică e dominantă față de alte decizii.

În orice societate democratică cu tradiții înrădăcinate, cu supremația stabilă a legii, opoziția politică este apreciată ca fenomen ce contribuie la o dezvoltare și funcționare stabilă a societății indiferent de caracterul sistemului politic. Opoziția politică este percepută ca o condiție de perfecționare a mecanismului de „feedback” dintre cetățeni și organele puterii de stat și politice.

Opoziția în politică constituie: a) opunerea politicii sale altei politici; b) ieșirea împotriva poziției majoritare sau a celei de guvernământ în structurile legislative, de partid ș.a., declarând devotament procedurilor democratice.

Când vorbim despre o societate care se dezvoltă, apriori o tratăm ca o societate deschisă, după Karl Popper o societate rațională, liberă și critică. Problema principală pentru o societate democratică este nu cui îi aparține puterea, fie și din motivul că și ea este trecătoare, dar „ce împuterniciri trebuie să posede puterea, cum să organizăm instituțiile politice, astfel ca un guvern incompetent să aducă cât mai puține prejudicii” [3].

Este vorba de formula CONTRABALANȚEI, când există forțe care se vor opune constructiv încercărilor puterii de a-și extinde influența. Într-o democrație dezvoltată această funcție îi revine societății civile. Având în vedere că în Republica Moldova societatea civilă deocamdată nu este suficient de puternică, pentru a controla puterea, această funcție în mare măsură le revine nemijlocit partidelor politice, extraparlamentare și parlamentare aflate în opoziție. Rezultatul reușitei – este verificat o dată la 4 ani.

Este firesc ca într-un stat democratic dezbaterile politice să se desfășoare nu în piață, nu în mass-media, ci în cadrul discuțiilor dintre reprezentanții partidelor politice, și mai concret – în cadrul Parlamentului. Anume aici în mod liber și profesional majoritatea conduce, iar minoritatea permanent o învață cum să țină volanul. Reușita societății va depinde de capacitatea majorității și opoziției de a găsi limbă comună, dat fiind faptul că punctele de tangență în mare măsură coincid, toate formațiunile politice proclamă de a

face fericit poporul. Deci, strategia este clară – fericire și bunăstare pentru toți, a rămas doar de a găsi posibilitatea de a-și exprima tactica astfel, ca ea să fie luată în considerație de majoritatea din Parlament.

Apariția opoziției politice în Moldova ține de formarea sistemului pluri-partidist, de apariția numeroaselor formațiuni social-politice la finele anilor '80 ai sec. XX. Recunoașterea legislativă a pluripartidismului [4] în calitate de component necesar și firesc al sistemului politic al statului moldovenesc democratic a fost fixată în Constituția țării (iulie 1994). Pluralismul politic și ideologic a fost determinat în calitate de principiu fundamental de funcționare a democrației în Republica Moldova.

Scurta istorie a parlamentarismului moldovenesc, începând din anul 1990 și terminând cu zilele de azi, ne demonstrează cât de antagoniste sunt raporturile dintre putere și opoziție, stat și societatea civilă. Nu vom analiza multiplele cauze ale acestui fenomen, doar reamintim, că nici o legislatură a organului nostru reprezentativ suprem și legislativ nu a reușit să-și onoreze atribuțiile fără zguduiri și crize parlamentare. Nici o campanie electorală pentru alegerile parlamentare în Republica Moldova nu s-a desfășurat fără utilizarea unor strategii de comunicare manipulative atât din partea opoziției, cât și din cea a unor actori electorali aflați la guvernare.

Primele alegeri în Sovietul Suprem al RSSM au avut loc între 25 februarie și 10 martie 1990. Alegerile s-au desfășurat în baza sistemului majoritar. La alegeri au participat peste 600 de candidați. În urma scrutinului, în Legislativ au fost aleși 380 deputați, lista acestora fiind publicată de Comisia Electorală Centrală [5].

Acesta a fost primul Parlament de la Chișinău din istoria recentă ales în mod democratic, care a avut un rol remarcabil pentru destinul cetățenilor Republicii Moldova. Parlamentul anilor 1990-1994 a fost principala instituție care a contribuit la procesul istoric de transformare a unei colonii sovietice, conduse de un regim totalitar comunist, într-un stat suveran, independent, democratic și cu aspirații europene [6].

Procesul de implementare a tradițiilor parlamentarismului în Moldova, activitatea Legislativului au fost determinate în mare măsură de alegerile parlamentare care au avut loc la 27 februarie 1994 – primele alegeri democratice din republică.

Pentru prima dată în istoria republicii, alegerile Parlamentului au avut loc într-o singură circumscripție electorală, constituită pe întreg teritoriul țării, cu mai multe mandate în bază de scrutin pe liste din partea partidelor, organizațiilor social-politice și blocurilor electorale, în care acestea s-au asociat, precum și pe liste de candidați independenți, potrivit principiilor reprezentării proporționale.

Alegerile parlamentare din 1994 au determinat specificul următoarei etape de formare a opoziției politice în Republica Moldova. În baza alegerilor a fost stabilită ponderea politică a diferitelor formațiuni social-politice din țară, evidențiindu-se trei tendințe principale ale dezvoltării social-politice a Moldovei independente: a) alipirea la România; b) reunirea într-o formă sau alta cu Uniunea Sovietică restabilită; c) consolidarea statalității democratice independente moldovenești. Toate acestea, inclusiv activitatea opoziției, au favorizat constituirea în țară a unui sistem politic democratic de tip extremal-pluralist, conform tipologizării lui J.Sartori.

La 22 martie 1998, în republică au avut loc noile alegeri democratice ale Parlamentului. În maratonul electoral s-a manifestat lupta concurenților electorali pentru mandatele de deputat, pentru utilizarea siglei de partid, pentru diverse platforme politice, sistemul electoral influențând comportamentul și interacțiunea formațiunilor politice. Are loc separarea simpatizanților politici în rândurile electoratului, formarea zonelor de susținere, se evidențiază geografia electoratului, factorii etnici, demografici, politici, culturali și teritoriali.

Campania electorală din 1998 a fost marcată de dispoziții anticomuniste, determinate atât de faptul că Partidul Comuniștilor a participat în campania electorală și avea un rating înalt în rândurile populației țării, cât și de faptul că a propus un ritm de presiune în campania electorală. Aceste acțiuni au stârnit, lucru firesc, o reacție de opoziție, de opunere [7].

În condițiile perioadei de tranziție și ale funcționării sistemului de partid extremal-pluralist, configurația politică a puterii și a opoziției parlamentare suportă modificări considerabile. În mare parte, principalele formațiuni politice sunt încă slabe, de aceea crearea blocurilor electorale și dezmembrare și crearea lor în perioada postelectorală constituie un element esențial de funcționare a opoziției. Partidele de guvernământ din Republica Moldova nu numai că pierd alegerile (acest fenomen este caracteristic pentru majoritatea țărilor democratice), dar deseori rămân în afara Parlamentului, fac parte din opoziția extraparlamentară (Partidul Democrat Agrar din Moldova (PDAM), Blocul „Социалистическое Единство” (1998), Partidul Democrat din Moldova (PDM), Partidul Renașterii și Concilierii din Moldova (PRCM), Partidul Forțelor Democratice (PFD) (2001).

În anul 2001 cetățenii Republicii Moldova au fost încadrați într-o nouă campanie electorală. Președintele țării a decretat dizolvarea Parlamentului de legislatura a XIV-a, fixând pentru 25 februarie 2001 alegeri parlamentare anticipate.

Pentru prima dată a fost pus în aplicare pragul de 6% pentru partidele politice, care, de fapt, nu este acceptabil pentru statele cu democrație în de-

venire. Încercarea de a “salubriza” scena politică prin aplicarea unui prag mai înalt decât cel precedent s-a dovedit a fi gropar chiar pentru partidele care au propus această schimbare a Codului Electoral. [8] PCRM și PDM, care au venit cu această inițiativă, nu au luat în calcul un lucru. Într-o țară în tranziție cum este Republica Moldova, bariera de 6 % este destul de înaltă. Chiar și în țări cu tradiții bogate ca Germania pragul pentru partidele politice este de 5 %. Și Consiliul Europei a manifestat anumite dubii față de acest prag înalt, care nu favorizează accesul în Parlament a forțelor de diferite culori politice.

Săptămânalul “Făclia” din 28 februarie 2001 în articolul “Votul basarabenilor – unul sinucigaș?” scria: “După ziua de 25 februarie a urmat ziua de 26 februarie, zi de luni, prima zi a Postului Mare. Începând cu această zi, vor încerca să postească Mircea Snegur, Anatol Plugaru, Valeriu Matei, Alexandru Moșanu, Nicolae Andronic, Vasile Nedelciuc, Mircea Rusu, Valentin Dolganiuc, Alecu Reniță, Nicolae Dabija și o droaie de mulți alți “politicieni”. Ei vor posti nu numai 7 săptămâni, ci mulți, mulți ani înainte.” [9]

Referitor la reflectarea campaniei electorale în mijloacele de informare, se cere de menționat că a fost una din cele mai murdare, vulgare și dezgustătoare. Mass-media s-a lansat într-o competiție unde maniera de defăimare a concurenților electorali a atins apogeul, permițându-și, de multe ori, chiar un limbaj nedemn, incorect în adresa concurenților electorali și a alegătorilor. Presa străină de asemenea a acordat spații largi alegerilor parlamentare din Republica Moldova câștigate de comuniști. Majoritatea ziarelor occidentale scriau că Vladimir Putin va încerca acum să domine Moldova și că rușii și-ar putea crea o bază militară în stânga Nistrului.

O caracteristică a campaniei electorale pentru alegerile parlamentare 2005 a fost apatia, constatată atât de putere, cât și de observatorii internaționali. La aproape o lună de la începerea campaniei electorale se făcuse foarte puțină publicitate electorală, chiar și la Chișinău. Puterea a justificat această apatie prin lipsa de interes din partea opoziției și prin speranța unor concurenți de a organiza manifestări de stradă după alegeri. Opoziția, la rândul său, a justificat lipsa unei campanii active prin presiunile exercitate de organele de stat. Observatorii internaționali au constatat presiuni din partea statului și a cadrului legal, dar și o lipsă de interes din partea mass-mediei și a concurenților electorali.

Pe parcursul campaniei, partidele din opoziție au continuat să acuze puterea pentru fraudarea alegerilor atât prin intimidarea concurenților politici, cât și prin manipularea presei. La rândul său, partidul de la putere a atras atenția observatorilor naționali și internaționali asupra faptului că se comit

încălcări grave ale normelor democratice care periclitează desfășurarea unui scrutin liber și corect. Partidul Comuniștilor a atenționat că ziarele „Săptămâna”, „Jurnal de Chișinău”, „Timpul de dimineață”, „Ziarul de Gardă” și „Новое время” plasează publicitate electorală a Blocului „Moldova Democrată” și a Partidului Social-Democrat din Moldova fără mențiunea „Achitat din fondul electoral”.

Spre deosebire de campaniile precedente, în scena politică se remarcă mult mai activ și mai coordonat societatea civilă – prin Coaliția 2005, care întrunea un grup de 152 de ONG-uri din Republica Moldova [10]. Coaliția 2005 a fost înființată la mijlocul anului 2004 și a beneficiat de sprijinul financiar internațional al organizațiilor și fundațiilor din statele occidentale, iar rapoartele acesteia au fost trimise organizațiilor internaționale.

Pentru prima dată în istoria politico-electorală moldovenească partidul puterii n-a pierdut alegerile. Odată cu aceasta menționăm că partidul puterii a reușit nu doar să se mențină în Parlament ca o identitate politică (fapt care nu a fost atestat mai înainte niciodată), dar și a câștigat, demonstrând aproape același rezultat electoral ca și la alegerile precedente (alegerile din 2001 – 50,07% din voturi, alegerile din 2005 – 46,11%).

În cadrul alegerilor parlamentare din 6 martie 2005, partidele de orientare democratică au suferit o mare înfrângere. Cauzele înfrângerii democrațiilor rezidă în neglijarea problemelor de necesitate vitală ale cetățenilor, în reformele negândite ce s-au soldat cu eșec.

Rezultatele alegerilor parlamentare (2005) au demonstrat că partidul de guvernământ trebuie să țină cont (într-o măsură mai mare) de părerea opoziției. În 2005, spre deosebire de 2001, comuniștii, ca partid de guvernământ (56 mandate), au putut să formeze de sine stătător numai guvernul. La alegerile prezidențiale ei au avut nevoie de susținerea opoziției.

După ziua alegerilor din 5 aprilie 2009, a căror derulare s-a dovedit a fi fără incidente, în seara zilei de 6 aprilie au început demonstrații pașnice, desfășurate în mare parte de studenți și tineri. Pe data de 7 aprilie mii de protestatari au acuzat partidul de guvernământ – Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM) – de comiterea fraudelor electorale și au cerut alegeri noi. În după-amiaza zilei de 7 aprilie, elemente din cadrul demonstrațiilor au inițiat acțiuni de violență. Mai târziu, unii din ei au intrat în clădirile administrației Președinției și Parlamentului și au vandalizat un șir de birouri. Politicienii din opoziție care au participat la demonstrații au înlemnit la calmare.

La 10 aprilie, Președintele Partidului Comuniștilor din Republica Moldova, Vladimir Voronin, a cerut Curții Constituționale renumărarea voturilor pentru a asigura o funcționare stabilă a Parlamentului nou ales. Inițial,

opoziția a inclus renumărarea în cererile sale verbale, dar mereu a dat prioritate verificării listelor electorale după închiderea secțiilor.

Partidul Liberal (PL), Partidul Liberal Democrat din Moldova (PLDM) și „Alianța Moldova Noastră” (AMN) au organizat conferințe de presă, în special pe 15 aprilie, declarând despre comiterea fraudelor electorale, cum ar fi: votarea multiplă răspândită, votarea în lipsa actelor necesare de identitate, semnături false pe listele electorale și alegători cu numere identice ale actelor de identitate.

Ca rezultat al hotărârii Curții Constituționale cu privire la renumărare, CEC a adoptat o hotărâre, prin care a dispus efectuarea renumărării pe data de 15 aprilie. CEC a reușit să proceseze majoritatea rezultatelor până la sfârșitul zilei de 17 aprilie și și-a declarat intenția de a transmite rezultatele finale ale renumărării Curții Constituționale la 21 aprilie.

Conform rezultatelor finale ale alegerilor din 5 aprilie 2009, pragul electoral de 6% a fost trecut de 4 partide, care au obținut și un număr corespunzător de mandate de deputat: PCRM a acumulat 49.48% (60 mandate); PL – 13.13% (15 mandate); PLDM – 12.43% (15 mandate) și AMN – 9.77% (11 mandate). În funcția de Președinte al Parlamentului a fost ales Vladimir Voronin, care a cumulat funcția respectivă cu cea de Președinte al Republicii Moldova, iar în funcțiile de vicepreședinți au fost aleși alți doi exponenți ai PCRM, deputații Vladimir Țurcan și Grigori Petrenco. O funcție de vicepreședinte al Parlamentului a rămas vacantă, fracțiunile din opoziție refuzând să înainteze candidaturi.

Procedura alegerii de către Parlament a noului Președinte a țării s-a desfășurat în cadrul a trei ședințe și după două încercări nereușite nici unul dintre candidații PCRM nu a reușit să acumuleze majoritatea necesară – 61 de voturi. Însăși ședințele de alegere au fost declarate nevalabile din lipsa cvo-rumului (deputații din opoziție nu au participat la alegeri). În consecință, la 12 iunie 2009, Curtea Constituțională a constatat că nealegerea Președintelui Republicii Moldova constituie o circumstanță ce justifică dizolvarea Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a XVII-a. La 10 iunie deputații PCRM au acordat vot de încredere Cabinetului de Miniștri Greceanii II, iar la 15 iunie Președintele în exercițiu al Republicii Moldova a emis decretul privind dizolvarea Parlamentului și stabilirea datei alegerilor parlamentare anticipate în ziua de 29 iulie 2009.

Rezultatele date publicității de CEC, după numărarea tuturor voturilor valabil exprimate la alegerile parlamentare din 29 iulie 2009, au fost următoarele:

PCRM – 44,69% (48 mandate); PD – 12,54% (13 mandate); PLDM – 16,57% (18 mandate); PL – 14,68% (15 mandate); AMN – 7,35% (7 mandate).

Chiar dacă Partidul Comuniștilor a câștigat, singur, cele mai multe voturi și mandate (48), cele patru partide de opoziție și-au adjudecat, împreună, majoritatea locurilor (53) din noul Parlament de la Chișinău. Astfel, ele dețineau suficiente voturi pentru a alege Președintele Parlamentului, nu însă și pentru a alege un nou șef al statului, caz pentru care ar avea nevoie de 61 de voturi.

Teoretic, voturile opoziției ar fi suficiente pentru desemnarea unui nou guvern, numai că președintele în exercițiu, chiar dacă interimar, este singurul care are dreptul constituțional de a desemna candidatul pentru funcția de premier. Lui Vladimir Voronin îi revine așadar dreptul să desemneze premierul, însă cele patru partide de opoziție nu îl pot forța în nici un fel să numească un candidat de-al lor. Liderii celor cinci partide politice intrate în Parlament au făcut declarații de poziționare în vederea negocierilor complicate care se anunță în perioada următoare.

Partidele din opoziție formează o coaliție parlamentară și numesc propriul candidat ca președinte al Parlamentului – Mihai Ghimpu. A fost ales un nou prim-ministru – Vlad Filat.

Miza pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 a fost deosebit de mare; or, lupta pentru putere între taberele politice adverse din Republica Moldova este una continuă de la scrutinul parlamentar din 5 aprilie 2009 până în prezent.

Campania electorală din toamna anului 2010 a fost marcată din start de utilizarea unor strategii de comunicare manipulative, în mod special din partea opoziției, dar și din partea unor actori electorali aflați la guvernare. Scopul acestora în retorica electorală era de a credibiliza mesajele și de a determina anumite comportamente, atitudini și opțiuni în favoarea manipulatorului. *Diversiunea* comunicațională presupune încercarea de a schimba cursul unei acțiuni, de a abate (prin crearea unor false probleme) intențiile, gândurile, acțiunile sau planurile cuiva [11].

După cum am menționat, în Republica Moldova au avut loc deja 8 scrutine ale alegerilor parlamentare (1990, 1994, 1998, 2001, 2005, aprilie 2009, iulie 2009, 2010). Și cu toate că în această perioadă a crescut activitatea socială și politică a oamenilor, a sporit semnificativ interesul lor față de problemele politice și de stat, atitudinea negativă a alegătorilor față de parlamentari continuă să mai persiste.

Potențialul opoziției în activitatea parlamentară depinde în mare măsură de capacitățile diplomatice, oratorice ale membrilor fracțiunilor aflate în minoritate. Reușita acestor formațiuni depinde și de aptitudinea liderului de a duce tratative și de a convinge oponentul, de a găsi momentul potrivit

de abordare a chestiunii importante pentru formațiunea pe care o conduce, precum și de capacitățile organizatorice [12].

În Parlament opoziția nu-și poate permite luxul de a comite greșeli tactice, întrucât ea reprezintă interesele cetățenilor care au votat-o, cetățeni egali în drepturi cu cei care s-au exprimat pentru formațiunea majoritară. În Parlamentul de legislatură a XV-a și a XVI-a acest rol îl joacă fracțiunea PCRM, iar în cel de legislatură a XVIII-a și a XIX-a fracțiunea PCRM este în opoziție.

Opoziția poate influența puterea prin faptul că nu ratează nici o ocazie de a-și manifesta potențialul, fie la etapa inițierii propunerilor legislative, fie la etapa examinării acestora în ședințele comisiilor permanente, fie la etapa finală de dezbateri plene. Mai mult ca atât la etapa discuțiilor în comisiile parlamentare forța de convingere a reprezentanților opoziției este, de regulă, mai productivă. Anume în comisii activitatea celor două extreme devine constructivă și adesea comisia responsabilă pentru definitivarea proiectului de lege vine în ședința în plen cu un raport întocmit în baza amendamentelor deputaților din opoziție.

Pentru o conlucrare productivă a forțelor politice este nevoie ca opoziția să dea permanent dovadă de inițiativă, iar puterea să fie receptivă la propunerile oponentilor săi și ca ambele să fie tolerante.

Așadar, raporturile dintre putere și opoziție în condițiile actuale ale Republicii Moldova sunt complicate și contradictorii, fapt ce și determină caracterul instabil al transformărilor sociale. Astăzi, ambele părți nu dispun de un nivel adecvat de cultură politică și, respectiv, de un mecanism de stabilire a relațiilor de consens. Puterea și cultura, opoziția și cultura – acestea sunt sintagmele-cheie care trebuie să devină dominante în oricare activități de transformare și consolidare democratică a societății.

Lupta pentru puterea politică după anul 1989 în România începe odată cu primele alegeri generale, când se alege Parlamentul și Președintele pe cale democratică. La 20 mai 1990, în România au loc primele alegeri parlamentare. Din cele 71 de partide și formațiuni politice care au participat la alegeri 18 au reușit să intre în Parlament. Acestora li s-au adăugat 11 reprezentanți ai organizațiilor minorităților naționale care au primit câte un mandat, în conformitate cu Decretul-lege nr. 92/1990. Din cele 513 mandate, atât pentru Camera Deputaților cât și pentru Senat, 354 reveneau Frontului Salvării Naționale (FSN), reprezentând aproape 70%, restul de 159 de mandate revenind celorlalte 26 de formațiuni politice. În aceste condiții „posibilitatea unei opoziții solide, reale, era ca și inexistentă”. [13] În urma primelor alegeri libere, dominația (FSN) a atins o cotă ce reducea la zero potențialele eforturi ale opoziției. Campania electorală din 1990 a scos în evidență forțele

politice ale vremii: un grup de foști adepți ai regimului ceaușist, care se dezi-ceau de acesta și nu aveau un program politic concret și un grup de oameni politici, foști membri ai partidelor istorice, care reușiseră să supraviețuiască reprimării comuniste. Parlamentul nou format crea cadrul legislativ pentru o Românie postdecembristă și avea ca principala misiune realizarea unei noi constituții.

Următoarele alegeri au avut loc la 27 septembrie 1992. Scena politică era diferită. Încă în martie 1992, la Convenția Națională a FSN, care hotărâse scindarea acestui partid între susținătorii lui Ion Iliescu și cei ai lui Petre Roman. Primii vor forma FDSN. Forțele progubernamentale, care se grupase în jurul FDSN, au ignorat promisiunile din campanie ale Convenției Democrate din România (CDR), ele au reînnoit acuzațiile împotriva opoziției din mai 1990, cum că aceasta urmărea o reîntoarcere în timp, la o epocă de exploatare economică, și că nu prezenta încredere că ar fi putut fi apărătorea intereselor naționale ale României. În același timp, forțele ultra naționaliste apar pentru prima dată ca forță distinctivă, renunțând a mai sta în umbra partidului aflat la putere. În campania electorală din 1992, din cele 80 de formațiuni politice doar 9 au depus liste pentru ambele Camere ale Parlamentului. Acestea au fost: FDSN, CDR, FSN, Partidul Unității Naționale Române (PUNR), Partidul România Mare (PRM), Partidul Național Liberal (PNL), Partidul Republican (PR), Mișcarea Ecologistă din România (MER). Având în vedere criteriul cantitativ, dar mai și cel calitativ, de altfel important, partidele politice ale perioadei se pot împărți în două categorii: prima, foarte numeroasă, ce cuprindea partide mici și foarte mici, care urmăreau doar să se facă simțiți în atmosfera electorală și cea de-a doua categorie, reprezentată de partide mai puține ca număr, dar care reprezentau adevărata forță politică.

Analizând rezultatele alegerilor parlamentare din 1992, se constată structura minoritară a Parlamentului, urmare a numărului ridicat de partide și al scrutinului proporțional. De data aceasta, 8 formațiuni politice au reușit să obțină locuri în Parlament. Însă niciunul dintre partide nu a reușit să obțină majoritate absolută. FDSN obținea 27,71% în Camera Deputaților și 28,29% în Senat, CDR devenea a doua forță politică a țării, totalizând puțin peste 20,01 % din voturi în Cameră și 20,16% în Senat, urmată fiind de FSN (10,19% – Camera Deputaților, 10,39% – Senat), PUNR (7,72% – Camera Deputaților, 8,12% – Senat), UDMR (7,46% – Camera Deputaților, 7,58% – Senat), PRM (3,90% – Camera Deputaților și 3,85% – Senat), Partidul Socialist al Muncii (PSM) (3,04% – Camera Deputaților și 3,19% – Senat) și Partidul Democrat Agrar din România (PDAR), care depășea pragul electoral numai prin voturile obținute pentru Senat (3,31%). [14] Marele învins al

acestor alegeri a fost PNL (ieșit din aprilie 1992 din CDR), care a obținut un procentaj de sub 3% și nu a reușit să ajungă în Parlament.

Noul Parlament era constituit din 8 formațiuni politice (cu excepția celei 13 organizații ale minorităților naționale, care primeau câte un loc în Parlament în conformitate cu Constituția și Legea electorală), CDR era însă format din mai multe partide politice, multe dintre ele care, nu atingeau pragul electoral de 3%, deci se dovedea „că pragul electoral a fost un paliativ care deși a limitat numărul partidelor parlamentare, n-a contribuit la concentrarea acestora”. [15] Fărămișarea parlamentară s-a accentuat în urma desfacerii CDR în patru grupuri parlamentare în Camera Deputaților și în două în Senat. Pentru că niciunul dintre partide nu întrunise majoritate absolută a fost necesară asocierea mai multor partide pentru realizarea majorității parlamentare. Aceasta s-a realizat între FDSN, cel ce obținuse primul loc în alegeri, și PUNR, PRM și PSM, partide nou intrate în Parlament. [16]

Următoarele alegeri parlamentare au avut loc în 1996. Cu o participare la vot aproximativ egală (76,01%) cu cea de la anterioarele alegeri, românii își schimbau orientarea politică către centru dreapta. Alegerile din 1996 deschid o nouă perioadă în istoria politică a României post-decembriste, căci alternanța la putere schimbă nu numai actorii, dar și scena politică. [17]

Încă în februarie 1995, în urma unor neînțelegeri apărute, Partidul Democrației Sociale din România (PDSR), PL '93, Partidul Alianței Civice (PAC) și UDMR părăsesc Convenția. PNL își va manifesta dorința de a reintra în CDR, ceea ce va face ca la alegerile din 1996, liberalii să anticipeze listele acesteia. Componenta CDR se va îmbogăți prin aderarea Partidului Alternativa României (PAR) în iulie 1996.

În septembrie 1995, Partidul Democrat (PD), rezultat prin fuziunea FSN cu Partidul Democrat, în 1993, și Partidul Democrației Sociale din România (PDSR) au format Uniunea Socială Democrată (USD). Liderii formațiunii politice noucreate și-au manifestat disponibilitatea de a încheia o alianță electorală cu CDR.

Un sondaj efectuat de Centrul pentru Sociologie Urbană și Regională (CURS), arată că în octombrie 1996, cu numai o lună înaintea alegerilor parlamentare, PDSR se bucura de sprijinul a 19% din populație, CDR – 23%, USD – 12%, iar PRM beneficia de numai 3,7% din încrederea populației.

Scrutinul s-a desfășurat în ziua de 3 noiembrie, iar din cei 17.218.654 de alegători înscriși pe listele electorale s-au prezentat la vot 13.088.388. Din totalul de voturi valabil exprimate, 12.238.746 au fost acordate Camerei Deputaților și 12.287.671 Senatului. Fără a obține o majoritate absolută, CDR a primit cel mai mare număr de voturi (30,17% – Camera Deputaților, 30,70%

– Senat). PDSR ajungea în opoziție prin cele 21,52% de voturi obținute pentru Cameră și 23,08% pentru Senat, urmat fiind de USD (12,93% – Camera Deputaților, 13,16% – Senat), UDMR (6,64% – Camera Deputaților, 6,82% – Senat), PRM (4,46% – Cameră, 4,54% – Senat) și UNPR (4,36% – Camera Deputaților, 4,22% – Senat). Rezultatele alegerilor parlamentare din 1996 au fost dezamăgitoare pentru reprezentanții puterii. CDR și USD au avut o slabă majoritate electorală, dar ea a crescut când s-a adăugat UDMR. PDSR a pierdut o treime din susținători, voturile destinate lui, pentru Camera Deputaților coborând la 21,52%. În locul unei campanii electorale de asumare cinstită a erorilor și eșecurilor celor patru ani de guvernare, PDSR se lansase într-o campanie agresivă la adresa adversarilor, bazată pe denigrare și calomnie. Fără să țină seama de evoluția electoratului, PDSR a reînviat vechile sale teme electorale, eficiente în confruntările anterioare: pericolul monarhiei, venirea moșierilor care urmau să confişte pământul țăranilor, a proprietarilor care urmau să-și revendice casele naționalizate.

O analiză a rezultatelor făcută de Institutul Român de Sondare a Opiniei Publice (IRSOP) a arătat că PDSR pierduse din cauza schimbării convingerilor politice în rândul categoriilor sociale, care reprezentaseră în 1990 și 1992 cheia succesului său electoral. Majoritatea parlamentară se va realiza prin coalizarea CDR, USD și UDMR.

Anul 1996 a fost numit “anul schimbării”, căci pentru prima dată reprezentanții puterii pierdeau alegerile. Anul 1996 devine un an important pentru democrația românească, un „an al refuzului”, cum îl numea Octavian Paler, căci românii au refuzat păstrarea statu-quo-ului politic și au votat pentru schimbare. [18]

Al patrulea scrutin postdecembrist se va desfășura în 2000. De data aceasta criteriile electorale fuseseră modificate prin cinci Ordonanțe de Urgență emise de Guvern în cursul anului 2000. Cea mai importantă prin efectul său a fost Ordonanța de Urgență a Guvernului (O.U.G.) nr. 129 din 30 iunie 2000, publicată în Monitorul Oficial nr.311 din 5 iulie 2000. Aceasta modifică pragul electoral de la 3% la 5% pentru partide politice sau formațiuni politice; în cazul alianțelor politice pragului de 5% i se adaugă 3% pentru al doilea partid membru al alianței, iar pentru fiecare din celelalte partide, membre ale alianței, câte 1%, dar fără să depășească 10%. [19]

Atmosfera politică a perioadei premergătoare campaniei electorale se caracterizează printr-o totală lipsă de încredere a populației în partide și Parlament. Acest lucru se datora în mare parte reputației pătate a politicianilor, care migrau dintr-un partid în altul, pentru a-și atinge propriile ambiții. Ei erau acuzați de corupție, [20] absentau de la ședințele Parlamentului, ajun-

gându-se la aceea că pentru obținerea unui vot final al unui proiect de lege, acesta să fie anunțat cu o săptămână înainte pentru a se putea obține majoritatea.

În cadrul CDR se produc unele disensiuni. Cauzele neînțelegerilor apărute între membrii coaliției se regăsesc în următoarele:

- organismele de conducere au funcționat în principal ca foruri formale sau informale de aplanare a tensiunilor și conflictelor dintre parteneri, precum și de alocare a diverselor tipuri de resurse;
- tensiunile și conflictele s-au manifestat mai mult în rândul eșaloanelor doi și trei ale partidelor și coalițiilor, sau între acestea și conducerile partidelor, fapt care dovedește lipsa de control a liderilor de partid asupra formațiunilor conduse de ei;
- interesele concrete față de diferite resurse și interesele particulare, care s-au dovedit de multe ori mai puternice decât interesele generale ale reformei, făcând ca unii dintre partenerii coaliției să fie mai aproape de opoziție decât față de colegii lor de la putere;
- slaba capacitate de negociere și consens între colegi, niciunul dintre membrii coaliției nereușind să-și impună vreo inițiativă legislativă legată de programul său politic și ideologic;
- lipsa unui protocol de guvernare, care pe lângă principiile generale ale reformei, față de care exista aparent un consens, ar fi stabilit cu exactitate principiile particulare, modalitățile de abordare a unor situații delicate, ale unor posibile conflicte de interese, a unor ieșiri necugetate, atacuri reciproce în mass-media. [21]

Toate acestea au avut drept rezultat părăsirea alianței de către PAC, PAR, PER și PNL. În aceste condiții, CDR se vede nevoită să găsească soluții, care să o facă învingătoare în alegerile din toamna anului 2000. Ia astfel ființă CDR-2000, constituită din PNȚ-CD, Uniunea Forțelor de Dreapta (UFD) – denumire adoptată de PAR după Congresul din 1999 – FER, Alianța Națională Creștin Democrată (ANCD) – constituită din foști membri ai PNȚ-CD, care părăsiseră partidul în 1998, și Partidul Moldovenilor (PM). CDR-2000 se dorea a fi o alternativă viabilă la ascensiunea forțelor de centru stânga. Calculul PNȚ-CD că aceste partide mici ar fi putut asigura voturile suplimentare necesare trecerii pragului electoral și intrării în Parlament demonstrează că țărăniștii se rupseseră într-o oarecare măsură de realitate.

Modalitatea de acțiune a PD, în cadrul coaliției, îl făcea mai apropiat de PDSR decât de colegii săi din CDR, principalele împotriviri ale sale fiind legate de principii morale fundamentale, care priveau corectarea abuzurilor făcute de comuniști. (Legea caselor naționalizate, modificarea Legii Fondului Funciar, Legea retrocedării proprietăților Bisericii greco-catolice).

UDMR a acționat în permanență pentru realizarea propriilor sale obiective, [22] fără să ia în seamă situația în care se află coaliția din care făcea parte, a cărei credibilitate era în scădere continuă.

PNL își întărea poziția prin absorbția PAC, dobândind o aură de prestigiu, datorată infuziei de personalități venite din ceea ce fusese partidul elitelor. Șansele unei posibile reconcilieri cu CDR sunt anulate complet când PNL a acceptat să includă pe listele sale electorale membrii unei grupări de experți de stânga, teoreticieni ai reformei sistemului socialist, care creaseră în 1999 Inițiativa Social – Liberală. Efectul imediat al acestei apropieri a fost părăsirea partidului de către membrii vechii gărzi liberale, considerând ca inacceptabilă această asociere.

Convingerea populației raportată la PDSR era că o conducere a social-democrației nu putea fi mai rea decât a celor ce se pregăteau să-și încheie mandatul, uitându-se activitatea din legislaturile anterioare anului 1996. În același timp, se constată o deschidere a PDSR către PNL și UDMR, partidul expunând o imagine nouă, de centru, de adept al modernizării. PDSR semnează, în 1999, o alianță cu principalul partid al romilor, anterior discreditat, iar pentru viitoarele alegeri semnează o alianță electorală cu Partidul Umanist din România (PUR). Împreună formau Polul Democrat Social din România. La acesta va adera și PDSR. Pentru a-și atrage sindicatele de partea lor, social-democrații au așezat șase lideri sindicali pe locurile eligibile pe listele electorale ale partidului. Mesajul PDSR era în general axat pe reconciliere națională, iar tonul folosit era lipsit de accente extremiste.

PRM apărea ca alternativă pentru cei care nu mai aveau încredere în nici unul dintre partidele care deținuseră la un moment dat majoritatea parlamentară și ajunseseră la guvernare. Fiind în opoziție în mai toți anii '90, PRM se putea scuti de răspundere pentru proasta guvernare ce a caracterizat acest deceniu. Manifestul partidului a fost elaborat cu grijă pentru a reflecta frustrările și speranțele românilor de rând, care se simțeau exploatați și neglijați de clasa politică. Câteva dintre măsurile promise erau următoarele: lichidarea imediată a mafii autohtone și străine care operau pe teritoriul României, distrugerea rețelelor de prostituție și trafic de droguri, confiscarea marilor averi obținute prin fraudă și transferarea lor într-un Fond Național de Economii, care să aline suferința românilor ce trăiau într-o sărăcie lucie, judecarea în procese publice a persoanelor vinovate de genocid împotriva poporului român, luarea tuturor măsurilor necesare pentru repatrierea celor 4 miliarde de dolari depuse de români în bănci străine, organizarea unui referendum privind instituirea pedepsei capitale pentru pedofilie și pruncucidere, scăderea prețului la alimente, băuturi, medicamente, rechizite școlare, eradicarea violenței în rândul țiganilor, în primul rând prin educarea

reprezentanților acestei comunități, dar și prin crearea de locuri de muncă pentru membrii ei, reinstituirea autorității statului român în județele Harghita și Covasna, accelerarea fenomenului istoric și reversibil de unificare pașnică cu Basarabia și Bucovina. Promovând acest program, PRM va reuși să obțină poziția a doua în opțiunile românilor, dovedindu-se un contract-candidat puternic al PDSR.

Începând cu alegerile parlamentare din 2000 numărul locurilor din Parlament pentru organizațiile minorităților naționale a fost mărit la 18. În același timp, alegerile din 2000, au însemnat, din punct de vedere politic, apogeul pentru PRM și sfârșitul pentru CDR. [23]

O nouă schimbare politică se produce în România începând cu scrutinel din 28 noiembrie 2004. Aceasta s-a datorat atât modificărilor apărute în rândul actorilor politici, cât și punerii în aplicare a unei noi legi electorale (Legea nr. 373/2004). PDSR își schimbase în 2001 denumirea, în Partidul Social Democrat (PSD), în urma fuziunii cu PSDR, iar pentru alegerile parlamentare decide să formeze o uniune cu PUR. La 28 septembrie 2003, PNL și PD se constituiseră într-o alianță numită „Dreptate și Adevăr” (DA), alianță politică având drept scop oferirea unei alternative de centru-dreapta la viitoarele alegeri.

Alegerile din 2004 au creat o situație inedită în politica românească. [24] Au confirmat, pe de o parte, statutul parlamentar al celor șase partide care intraseră în Parlament în urma scrutinului din 2000 (pentru prima dată, după 1989, nu a existat nici un partid nou venit în forul legislativ și nici un partid care să-și piardă statutul parlamentar); ceea ce s-a modificat a fost ponderea mandatelor, marele câștigător fiind PNL, iar marele perdant – PRM. Pe de altă parte, era pentru prima dată când majoritatea parlamentară se constituia în jurul formațiunii politice ce obținuse al doilea loc în alegeri, alianța DA. Majoritatea nou-formată s-a dovedit a fi mai eclectică decât anterioarele, reprezentate de stânga revoluționară și național-identitară între 1990-1992, conservatorismul de stânga cu puternică tentă naționalistă din perioada 1992-1996, liberalismul de centru-dreapta, deschis occidentalizării radicale, ce a definit majoritatea legislativă a anilor 1996-2000, și social-democrația aflată în căutarea unei definiții reformiste în domeniul economic și a unei viziuni protectoare în domeniul social, între 2000-2004. De menționat că în legislatura 2004-2008 opoziția a fost reprezentată de PSD, PRM și Partidul Conservator (PC).

Al șaselea exercițiu electoral postdecembrist din 2008, marcat ca prag psihologic al sfârșitului tranziției, a avut un grad sporit de imprevizibilitate. Mai mulți factori au contribuit la particularizarea momentului:

- au reprezentat primele alegeri parlamentare organizate după aderarea la UE; noul statut politic al țării a amplificat miza confruntării electorale, câștigarea puterii conferind accesul la fondurile comunitare, o resursă extrem de atractivă și de necesară în realizarea unei guvernări de succes;
- pentru prima dată alegerile parlamentare nu s-au desfășurat în paralel cu prezidențialele, astfel partidele nu s-au mai putut identifica cu prezidențiabilii, lucru cu consecințe atât asupra modului de desfășurare a campaniei electorale, a strategiilor fiecărui competitor, cât și asupra prezenței la vot;
- arhitectura scenei politice bazată pe un echilibru tripartit relativ a lăsat confruntarea deschisă oricărui rezultat; controlul politic dispersat al puterii și existența a doi actori politici și electorali (PSD și PD-L) cu forțe sensibil egale au creat un background inedit pentru alegerile parlamentare din 2008;
- criza economică a creat premisele unor atitudini politice și comportamente electorale supuse unei presiuni psihologice de relativizare a ceea ce înseamnă nivel de trai, temă care a cunoscut o abordare atât din partea puterii, cât și a opoziției, aproape exclusiv la nivel de discurs și doar în ultima parte a campaniei electorale, însă a contribuit la crearea unui context specific de desfășurare a alegerilor parlamentare;
- modificarea legii electorale a fost elementul central și definitoriu al alegerilor parlamentare din 2008; miza existentă în jurul “votului uninominal” a creat un nivel de așteptare publică disproporționat în raport cu semnificația, rolul și scopul sistemului electoral. [25]

Alegerile parlamentare din 2008 au marcat mai multe mutații:

- sfârșitul hegemoniei unui singur partid mare;
- competiția politică nu a mai fost una dintre un singur partid mare și celelalte partide mici, ci între trei partide mari: PDL, PSD+PC, PNL;
- eliminarea partidelor mici din Parlament;
- trecerea de la multipartitism la tripartitism, bazat pe competiția politică și electorală dintre trei partide mari.

În decursul celor 23 de ani de după revoluție România a trecut prin experiența a șase scrutine parlamentare. În campaniile electorale s-a manifestat tendința forțelor politice ajunse la putere de a recurge la mijloace nedemocratice pentru subminarea opoziției politice, atitudine care ar putea fi explicată și prin persistența unor reminiscențe comportamentale specifice „partidului unic” sau „partidului stat”. Din această cauză, forțele politice din opoziție nu au reușit să ajungă la un nivel corespunzător de restructurare și

consolidare. Mai subliniem că în opoziția actuală se joacă de fapt cea mai importantă carte a democrației românești, ceea ce poate să pară – în contextul politic actual – paradoxal, dar nu e.

În concluzie constatăm, că cel puțin în această etapă incipientă a vieții democratice în Republica Moldova și în România să se statueze obligativitatea ca promisiunile electorale ale puterii și opoziției să nu depășească perimetrul realității și obiectivității, iar în situația în care ele reușesc să obțină un număr suficient de voturi să se instituie o modalitate concretă de responsabilizare în vederea realizării promisiunilor.

Referințe bibliografice

1. Jude I. Paradigmele și mecanismele puterii. *Kratologia – o posibilă știință despre putere*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2003, p.191.
2. Politologie: Manual pentru specialitățile non-profil // Coord.: V. Moșneaga, Gh. Rusnac, V. Sacovici, Universitatea de Stat din Moldova. Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative. Chișinău: CEP, USM, 2007, p.58.
3. Popper K. R. *The Open Society its Enemies*. // Поппер К. Открытое общество и его враги. Москва, Международный фонд „Культурная инициатива” Soros Foundation (USA), 1992, p. 76.
4. Legea Republicii Moldova privind partidele și alte organizații social-politice. Cernencu M., Galben A., Rusnac Gh., Solomon C. *Republica Moldova: Istoria politică (1989-2000)*. Documente și materiale. Vol. II. Chișinău, 2000, p.27-32.
5. Moldova Suverană, 17 martie 1990.
6. PARLAMENTUL INDEPENDENȚEI: [cronica fot.-doc] // Asoc. „Parlamentul – 90”, Chișinău, 2010, p.9.
7. Мошняга В. Парламентские (1998) выборы и упрочение демократии в Молдове // Молдова – 98. Политические реалии и парламентские выборы. Кишинэу, 1998, с.63.
8. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 59-62, p. 26-27.
9. Făclia, 28 februarie 2001, nr.9.
10. Boțan I. Faza finală a campaniei electorale // Alegeri 2005. ADEPT. Chișinău, 2005, p.134.
11. Peru-Balan A. *PR-ul politic și comunicarea de criză în Republica Moldova, 2009-2010: Studiu monografic*. Chișinău, 2010, p.89.
12. Colațchi A. Potențialul opoziției în conlucrarea fracțiunilor parlamentare. În: *Puterea și opoziția în contextul managementului politic*. / V. Moșneaga, Gh. Rusnac, Ch. Mohammadifard. Iași: Pan Europe, 2005, p.40.
13. Voicu G. Sisteme de partide în Europa de Est. În: *Polis*, 1996, Nr. 2, p. 129.
14. Stoica S. *Dicționarul partidelor politice din România (1989–2004)*. București: Meroxia, 2004, p.150.
15. Radu A. , Radu G. , Porumb I. *Sistemul politic românesc, un sistem entropic ?* București: Tehnică, 1995, p. 157.
16. Roper S. *Parliamentary Development*. În: *Romania since 1989*. Lexington Books, 2004, p. 165– 166.
17. Preda C. *Occidentul nostru*. București: Nemira, 1999, p. 167.

18. Paler O. 1996: an al refuzului. În: Secolul 20, 1996, nr.10-12, p.24.
19. Birch S. și alții. *Embodying Democracy*. Palgrave Macmillan, 2002, p.102.
20. Radu G. Corupție. Corupția politică: substitut sau indicator al reformei? În: *Sfera Politicii*, 2001, nr. 89, p. 24-26.
21. Pavel D. Performanța coaliției? Rămânerea împreună. În: *Sfera Politicii* [on line]. 1998, nr. 66. <http://www.dntb.ro/sfera/66/bilant-art4.html> (citat 25.05.2012)
22. Réka H. Problematika autonomiei la UDMR (1990–2004). În: *Partide politice și minorități naționale*. Sibiu: Techno– Media, 2008, p. 372.
23. Pavel D. , Huiu I. Nu putem reuși decât împreună – O istorie a Convenției Democratice 1989-2000. Iași: Polirom, 2003, p. 508.
24. Matei O. Democrație și protest. În: *Sfera Politicii* [on line]. 2005, nr.115 <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/115/art3-matei.html> (citat 27.05.2012)
25. Buti D. Alegerile parlamentare din 2008. În: *Sfera Politicii* [on line]. 2009, nr.131-132 <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/131-132/art05-buti.html> (citat 27.05.2012).

ПОЛИТИЧЕСКИЙ ПРОЦЕСС И ПОЛИТИЧЕСКОЕ УЧАСТИЕ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

(к вопросу о парадигме исследования)

(часть II)

Лилия БРАГА, доктор философии,
Институт Европейской Интеграции и
Политических Наук АНМ

Summary

This article analyzes some of the methodological problems of studying the processes of democratic modernization in the Republic of Moldova. The author stresses the heuristic value of the political and cultural paradigm, dominant in the present moldavian research practice. At the same time, the attention is paid to the analysis of the concept of postdemocracy, allowing to reveal the underlying mechanisms of the evolution of democratic system in the modern world in general and explain the reasons for the low quality of political participation in the Republic of Moldova, in particular.

В настоящее время важной концептуальной проблемой стал вопрос об эффективности демократии как политического устройства в современных условиях, который побуждает аналитиков к проверке широко утвердившихся в мире представлений о превосходстве демократии. Исследователи признаются [1], что еще двадцать лет назад мало у кого на Западе возникали сомнения в превосходстве плюралистической демократии западного типа, опирающейся на правовое государство, рыночную экономику и общество всеобщего благосостояния. Тогда крушение коммунистических режимов в Восточной Европе воспринималось как свидетельство того, что эта точка зрения начинает разделяться повсеместно. Однако вскоре пришлось признать, что этот вывод оказался чрезмерно поспешным. Когда коммунистические системы обрушились, главное внимание аналитиков сосредоточилось на внутренней организации демократий и протекающих в них политических процессах, что помогло выявить многие их недостатки и проблемы, связанные с вызовами современности.

М. Каазе [2] выделяет ряд факторов, проявивших себя уже в самом начале XXI века, которые существенно трансформируют демократическое развитие. Среди них: ускоряющаяся глобализация и ее воздействие на мир политики, европейская интеграция, кросскультурная миграция, демографические тренды, технологические изменения и быстрые экономические трансформации, появление новых ценностей, сильный эффект медиатизации и т.п. В западноевропейских

странах, по оценкам аналитика, существует целый ряд острых проблем, которые могут повлиять на дальнейшее развитие демократии. В их числе: старение населения, рост безработицы, падение роли профсоюзов, снижение уровня благосостояния (и как следствие уменьшение численности среднего класса), возрастание террористических угроз. В результате этого в странах максимальной демократии происходят глубокие изменения в политическом действии, сказывающиеся на качестве демократии в целом.

Осмысление того факта, что западная демократия переживает в настоящее время кризисное состояние, в свою очередь, побудило английского социолога Колина Крауча к разработке специального понятия, которым можно было бы обозначить современный этап в развитии западных демократий как специфический для истории мирового демократического процесса. Крауч предположил (*Colin Crouch, 2004*) [3], что западные демократии вступили в новую историческую эпоху, обозначив ее «постдемократией». Постдемократия, в представлении исследователя, проходит в своем движении те же «точки», что и преддемократическое развитие, однако происходит это в существенно иных исторических условиях. Постдемократические общества, как полагает Крауч, сохраняют все черты системы демократии: свободные выборы, конкурентные партии, свободные публичные дебаты, права человека, определенную прозрачность в деятельности государства. Однако сегодня главная энергия и жизненная сила политики будет все больше стремиться туда, где она находилась в эпоху, предшествующую демократии – к немногочисленной элите и состоятельным группам, концентрирующимся вокруг властных центров и стремящихся получить от них привилегии. За системой постдемократии стоят некие ключевые институты – это глобальные компании.

Подобные метаморфозы, происходящие в настоящее время с западными странами, автор концепции постдемократии связывает с рядом причин фундаментального характера, обусловленных постиндустриальным развитием глобализирующегося мира. В их числе: 1) изменения в классовой структуре постиндустриального общества, порождающие множество профессиональных групп, которые, в отличие от организованных промышленных рабочих, крестьян, государственных служащих и мелких предпринимателей, так и не создали собственных автономных организаций для выражения своих политических интересов; 2) огромная концентрация власти и богатства в многонациональных корпорациях, которые способны оказывать политическое влияние, не прибегая к участию в демократических про-

цессах, хотя они и имеют огромные ресурсы для того, чтобы в случае необходимости попытаться манипулировать общественным мнением; 3) под действием этих двух сил – сближение политического класса с представителями корпораций и возникновение единой элиты, необычайно далекой от нужд простых людей, особенно принимая во внимание возрастающее в XXI веке неравенство. В силу указанных причин образуется вакуум слева в массовом политическом участии, в то время как идет рост единой политико-экономической элиты, все более устранившейся от активного взаимодействия с народом и стремящейся проводить государственную политику в интересах различных привилегированных слоев. Таким образом, по мысли Крауча, тенденции развития современного мира, кардинальным образом меняя качество взаимодействия субъектов демократического политического процесса, способствует энтропии демократии.

Размышления Крауча о постдемократии показывают, что демократические институты, даже будучи глубоко укорененными в жизни западных обществ, в условиях кардинальных перемен в XXI в. сами по себе не способны поддерживать на должном уровне культуру массового политического участия. Доминирующая политическая культура, будучи конечной детерминантой развития демократического политического процесса, сама является закономерным продуктом развития всей совокупности общественных условий. Поэтому выпячивание политической культуры на передний план в качестве решающего условия углубления процессов демократизации и поиск в ее неразвитости источника всех ключевых проблем и трудностей становления демократических систем, на наш взгляд, лишь искажает реальную картину развития демократического политического процесса, по существу сводя главные задачи стран молодой демократии к усвоению культуры демократии.

Формула, выведенная в свое время Алмондом и Вербой, согласно которой демократия тесно связана с культурой, не вызывает никаких сомнений. Культура демократии, безусловно, является важнейшим условием эффективности функционирования и консолидации демократической системы, будучи ее сущностным стержнем, приводящим в действие весь сложнейший механизм демократической политической машины. Вместе с тем, на наш взгляд, следует осознать, что данная формула появилась в результате изучения наиболее развитых демократий в середине XX века, когда социально-экономическое и политическое функционирование западных режимов характеризовалось существенной стабильностью. Динамизация современного мира,

вычленение новых тенденций общественного развития, способствуя кардинальным изменениям во всех сферах общественной жизни, существенным образом сказалось на качестве западных демократий, показав, что достигнутый в свое время в западных странах высокий уровень культуры участия сегодня все больше снижается. Модификации в политическом действии, происходящие в доминирующем типе политической культуры западных демократий, свидетельствуют о том, что политико-культурная компонента западного мира политики трансформируется под влиянием общего контекста мирового развития, способствуя ее сползанию к постдемократии. Все это говорит лишь о том, что культура участия, как воплощение культуры демократии, является не столько некоей «генетической формулой», выражающей специфический «национальный дух» западных народов, сколько своего рода «культурным кодом» определенной исторической эпохи, ее закономерным продуктом развития, каковым выступает и сама демократия как политическая система.

Показательно, что в западной политической науке гипотеза о политической культуре уже к концу XX века «вышла из моды» [4, с. 301] и современные исследователи «всячески стараются избегать употребления этого термина» [5, с. 448], когда речь заходит о разработке моделей устойчивого развития западных стран. Путь, по которому идут западные страны – это упор на оптимизацию производства. В условиях масштабных перемен в структуре современного миропорядка, которые принято называть глобализацией, роль основного интегратора глобализирующегося мира отводится институтам рыночного капитализма [6]. Не отрицая значимости политико-культурных факторов, большинство западных аналитиков, все же склоняется к проэкономическому подходу в решении проблем глобализирующегося мира.

В то же время, когда речь заходит о процессах демократической модернизации, на передний план исследовательского внимания неизменно выходит его политико-культурная, т.е. субъективная составляющая. К числу движущих сил развития обычно относят распространение в обществе ценностей западной демократии и их институциональное воплощение, что объясняется, по мысли Колина Крауча [7, с. 18], доминированием в современной западной мысли не столько научного анализа, сколько идеологии времен холодной войны. Указанная идеология определяет либеральную демократию не как исторически обусловленную форму, а как нормативный идеал, образец, по которому следует равняться в своем развитии молодым демократиям.

Подобный парадигмальный подход к анализу проблем демократизации мировой политики, в соответствии с которой западная модель рассматривается как нормативно-образцовая, был подвергнут обоснованной критике на XIX Всемирном конгрессе политологов в Дурбане (ЮАР, 2003), под влиянием чего был сформирован новый вектор в развитии современной мировой политологической мысли. Показательно, что уже на следующем, XX конгрессе, состоявшемся в Фукуоке (Япония, 2006), продолжившем развивать наметившуюся линию, господствующей тенденцией при обсуждении мировой политики стала модель многополюсного мира. Современная демократия рассматривалась, прежде всего, с точки зрения ее эффективности, социальной справедливости, как длительный историко-цивилизационный процесс, который имеет значительные особенности в различных странах [8, с. 49-50].

Современный кризис демократических теорий, как объясняет М. Каазае, обусловлен тем, что во многих обществах произошли системные изменения, которые требуют дополнительного анализа и уточнения теории и методологии исследований [9, с. 9]. Поэтому наметившиеся в мировой политической мысли новые парадигмальные тенденции нельзя игнорировать, так же, как нельзя не считаться с фактом географического расширения демократии в мире, обогатившим новым историческим опытом процесс мирового общественно-политического развития. Сегодня еще сложно в деталях определить будущую конфигурацию исследований в области демократической модернизации, вместе с тем, уже проявившие себя тенденции позволяют предположить, что доминирующим подходом станет тот, что исходит из социокультурной динамики, из взаимообусловленности культуры и развития, из единства его субъективных и объективных факторов. Данный подход несколько не снижает значимости ценностных доминант для процесса демократизации. В то же время, позволяет понять, что в условиях, характеризующихся существенной стабильностью социально-экономического и политического развития, значимость субъективной/культурной составляющей демократической политики возрастает, по существу, выдвигая ее на передний план. В тех же обществах, где происходят глубокие системные изменения, дестабилизирующие всю совокупность общественной жизни, напротив, на передний план проступает значимость объективных предпосылок, задающих направленность всему общественно-политическому развитию в целом, включая его субъективный контекст.

В настоящее время системные изменения происходят не только в

тех странах, которые лишь вступили на путь демократической модернизации. Со всей очевидностью те или иные системные изменения затрагивают весь современный мир, включая «старые демократии». Поэтому представляется, что подход, разработанный Колином Краучем, попытавшимся вскрыть глубинные причины современного кризиса демократии и увидевшем за спадом культуры участия в Западных странах формирование новой социальной структуры, возникновение новых классов, оформление новых интересов социальных групп, сегодня способен не только дать более полное объяснение современным политическим процессам, но и выявить общую направленность их развития.

Предложенный Краучем подход к изучению современных политических процессов может оказаться достаточно плодотворным и в условиях молдавской действительности, несмотря на то, что его исследования опираются, прежде всего, на опыт западных демократий. Многие, характерные для постдемократии симптомы, каким бы это ни казалось парадоксальным, с легкостью обнаруживаются и в молдавском мире политики, позволяя истолковывать «неудачи» демократической модернизации в Молдове как закономерное проявление глобального объективного общественно-исторического процесса, ведущего к ослаблению системы демократии как таковой.

В частности, Крауч указывает, что политика все больше выходит за рамки идеи народовластия, бросая вызов идее власти как таковой. Формируется модель, признающая правительство и политику делом небольших групп элиты, принимающей решения. В политике возрастает доминирование деловых лобби над большинством прочих интересов, что искажает проведение государством реальной политики, с соответствующими реальными последствиями для граждан. Политики отзываются в первую очередь на запросы горстки вождей бизнеса, чьи особые интересы становятся содержанием публичной политики. Заинтересованное и сильное меньшинство проявляет гораздо большую активность в попытках с выгодой для себя эксплуатировать политическую систему, нежели массы простых людей. Профсоюзы подвергаются маргинализации. Заметной становится роль государства как полицейского. В то же время, политические элиты овладевают искусством управлять и манипулировать народными требованиями, с тем, чтобы обеспечить их участие в электоральном процессе. Политики превращаются из правителей во что-то вроде лавочников, в стремлении сохранить «свой бизнес» озабоченно старающихся выяснить настроения общества, не позволяя при этом последнему взять

контроль за процессом в свои руки. Политики все сильнее замыкаются в своем собственном мире, поддерживая связь с обществом при помощи манипулятивных техник. Технологии манипулирования общественным мнением и механизмы надзора за политическим процессом приобретают все большую изоциренность. Политический мир имитирует методы других миров: мира шоу-бизнеса и рекламы. Деградирует массовая политическая коммуникация: язык дискуссий и аргументации не допускает сложностей, оставляя фундаментальную проблему власти корпоративных элит неподконтрольной для широкого населения. Укрепляется персонифицированный характер электоральной политики, в результате чего избирательная борьба принимает форму поиска личностей, имидж которых более всего соответствует чаяниям народа, его мечте о харизматичном политике с твердым и прямым характером, честном, справедливом и неподкупном. Несмотря на проведение выборов и возможность смены правительств, публичные предвыборные дебаты представляют собой срежиссированный спектакль, управляемый соперничающими командами профессионалов, которые хорошо владеют техниками убеждения. За этим спектаклем электоральной игры разворачивается непубличная реальная политика, которая опирается на взаимодействие между избранными правительствами и элитами, представленными преимущественно деловыми кругами. Складывающаяся политическую модель мало интересуется широкое участие граждан или роль организаций, не связанных с бизнесом. Демократическая составляющая политики сужается, сводясь преимущественно к проведению выборов.

Наряду с этим, происходит изменение политического места крупных социальных групп, в результате чего инструменты демоса ослабевают. Вместе с закатом массового производства, характерного для индустриальной эпохи, идет снижение экономического значения масс, что ведет к ослаблению политического влияния простых трудящихся, и в первую очередь рабочего класса, снова выталкиваемых на обочину политической жизни. Упадок профессий, в которых возникли трудовые организации, придававшие силу политическим требованиям масс, а также опережающее развитие других видов деятельности, не связанных с массовым промышленным производством, порождают фрагментированность населения, тем самым обуславливая возрастающую расплывчатость электората. Кардинальные изменения в социальной идентичности населения и связанная с этим стремительная утрата обществом политической идентичности порождают его неспособность создавать политические организации, которые были бы вы-

разителями интересов широких масс народа, качественно меняя форму народного участия. Налицо утрата интереса к политике, уважения и доверия к политической элите. Масса граждан становится пассивными объектами манипулирования. Редко участвуя в политическом процессе, большинство играет молчаливую, и даже апатичную роль, откликаясь лишь на посылаемые им сигналы. В моменты кризиса политическая система все еще способна породить массовые движения, которые тормошат политический класс, привлекая его внимание к своим проблемам. Однако указанный активизм носит, по большей части, негативный характер, поскольку главной целью политики становится призыв политиков к ответу. Активизм обвинений и недовольства значительно превалирует над позитивным гражданством, которое делает акцент на возможности широкого участия граждан в жизни своего политического сообщества, тем самым, отвечая за созидательность демократии. Кроме того, растет число гражданских групп, направленных на решение социальных проблем, которые открыто выступают против политического участия, стремясь решать задачи напрямую, пренебрегая политикой. Подобные организации, деятельность которых может вполне процветать и в недемократических обществах, нельзя считать симптомом здоровья демократии, являющейся политической по сути. Ощущающийся вакуум в отношении новых организованных социальных групп, которые были бы способны вдохнуть жизнь в автономную массовую политику, в долгосрочной перспективе ведет к энтропии демократии.

Подводя некоторые итоги сказанному, остается лишь отметить, что доминирующие в современном мире тенденции общественного развития, кардинально меняя характер занятости широких слоев населения и, тем самым, продуцируя глубокие изменения в социальной структуре общества, адекватным образом отражаются на политическом участии граждан. Политическое участие, предполагающее широкую вовлеченность граждан в процессы политического управления обществом и являющееся сущностным стержнем демократической политической системы, в современных условиях обнаруживает тенденции к свертыванию и усилению его негативной (протестной) составляющей. Разворачивающийся под влиянием доминирующих в современном мире тенденций, демократический политический процесс, качественное содержание которого определяется характером взаимодействий субъектов политической жизни, все больше проявляет черты постдемократии, которые находят свое, то или иное, проявление как в странах максимальной демократии, так и тех, кто лишь вступает

на путь демократической модернизации. Современное распространение демократии «вширь» сопровождается снижением качества развитых демократий, что существенно сокращает существующий разрыв между ними и новыми демократиями.

Схожесть многих фундаментальных признаков, характеризующих качество мира политики демократических стран, от наиболее развитых, до лишь модернизирующихся, позволяет утверждать, что новые демократии со всеми отличающими их специфическими внутренними издержками и недостатками, превращающими их в «дефектные», являются, вместе с тем, закономерным продуктом современной эпохи. Так называемые дефектные демократии идеально вписываются в основные тенденции современного общественного развития, продвигаясь к постдемократии, так сказать, с «другой стороны», минуя стадию развитой демократии. Поэтому дефектная демократия – явление не столько национальное, порождаемое совокупностью специфических условий развития (объективных и субъективных) той или иной молодой демократии, сколько глобальное, продуцируемое самой исторической эпохой, позволяющей вновь формирующимся демократическим политическим системам оставаться «формальными», «имитационными», «усыхающими изнутри».

Социально-политическая реальность, складывающаяся в настоящее время в Молдове, будучи «дефектной демократией», не вызывает симпатий у подавляющего большинства граждан, вступая в противоречие с укоренившимися в массовом сознании представлениями о демократии как о наиболее свободном и справедливом политическом устройстве общества. Согласно данным ВОР [10], более 78% населения отмечает, что интересы простых граждан в управлении страной не учитываются, когда лишь около 12% считает характер течения политических процессов соответствующим их интересам. Поэтому, продолжая верить в идеалы демократии, подавляющая часть граждан Молдовы (83,5%), убеждена, что страна развивается в неправильном направлении. Вместе с тем, несмотря на существующее недовольство (согласно формуле политической стабильности по *Gallup International* показатель недовольства в стране составляет 71,9%), тем не менее, в стране не хватает социальной энергии для того, чтобы качественно изменить существующую ситуацию так, чтобы интересы народа учитывались больше.

В складывающихся общественно-политических условиях для подавляющего большинства граждан Молдовы наиболее приемлемой формой политической активности, позволяющей оказывать влияние

на мир политики, является участие в избирательном процессе. На сегодняшний день более 83% населения готово принять участие в парламентских выборах, если они состоятся в ближайшем будущем. Что же касается других форм политического участия, таких как участие в партийной жизни, в профсоюзном движении, в работе неправительственных организаций, участие в манифестациях, пикетах и т.п. то отношение к ним со стороны граждан молдавского общества характеризуется доминированием глубокого скептицизма. В деятельность политических партий не верят сегодня более 82% молдавских граждан, соответственно, профсоюзов – более 60%, неправительственных общественных организаций – около 57%. Мало веря в эффективность указанных механизмов политической жизни, граждане Молдовы предпочитают организованной политической активности поиск индивидуальных, не связанных с политикой, решений существующих проблем [11]. Свидетельством тому является крайне высокий для страны уровень трудовой миграции населения, который, по некоторым данным, на сегодняшний день достигает 24% – 27% от экономически активного населения страны [12, с. 215-289].

Тем не менее, готовность граждан Молдовы к участию в выборах уже на протяжении двух десятилетий остается достаточно высокой, что выгодно отличает нашу страну от многих стран развитой демократии, где, напротив, наблюдается стабильный упадок интереса к избирательному процессу. Однако избирательная активность молдавского народа продиктована не столько верой в эффективность избирательных механизмов политической системы и развитым чувством гражданского долга, сколько нагнетаемым электоральными противниками политическим противостоянием в обществе. Участие молдавских граждан в выборах всегда носит мощный протестный заряд, выступая основным каналом переработки негативной социальной энергии. Участие в выборах, безусловно, позволяет народу оказывать определенное влияние на ход течения политических процессов, вместе с тем, мера этого влияния всегда оказывается ограниченной теми специфическими «правилами игры», которые задает политическая элита страны. Поэтому неудивительно, что при столь высоком рейтинге института выборов в Молдове, честность и свободу их проведения сегодня оспаривают около 65% населения, при том, что еще около 13% граждан выражают свою неуверенность в этом вопросе, что становится мощным источником, в массовом количестве продуцирующим настроения глубокой апатии и скептицизма. Вместе с тем, граждане Молдовы демонстрируют немалую степень политизации,

половина из которых достаточно активно интересуется течением политической жизни в стране [13]. Однако та роль наблюдателей, которую в массе своей отводят себе молдавские граждане, свидетельствует о том, что политизация молдавского населения носит по большей мере искусственный характер, будучи не способной трансформироваться в массовое позитивное гражданство.

Не только политическая, но и социально-экономическая жизнь в Молдове претерпела за период демократической модернизации существенные изменения, которые переместили страну в разряд наименее развитых как в Европе, так и на всем постсоветском пространстве. Кардинально трансформировав социально-демографическую структуру общества, указанные изменения привели к значительной пауперизации, маргинализации и атомизации населения. Молдова оказалась на сегодняшний день лишеной того массового социального субстрата, который способен генерировать необходимую для углубления демократических процессов социальную энергию, служащую источником формирования культуры политического участия.

Главным источником политизации населения Молдовы в настоящее время выступает не политическая борьба организованных масс за свои интересы, а борьба за власть политических кланов страны, озабоченных проблемами обеспечения легитимности своей власти и с этой целью втягивающих в политическое противостояние широкие слои населения. Политическая элита Молдовы (вне зависимости от ее политической колоратуры) всячески стремится пробудить и удержать интерес народа к миру политики, используя с этой целью всевозможные манипулятивные технологии с тем, чтобы заручиться как можно большей поддержкой молдавского электората на выборах. Наиболее простой путь политизации населения, как известно, состоит в нагнетании раскола в обществе и в культивировании негативизма. Поэтому, к примеру, в странах Запада в последнее время политики в своих электоральных обращениях к народу все чаще апеллируют к идентичности, основанной на враждебности к иммигрантам. Подобное явление стало почти повсеместной чертой в современной политике [14, с. 45]. В контексте молдавской политической реальности указанная черта приобрела особенно рельефные очертания, трансформировавшись еще на заре демократизации в «войну идентичностей» [15, с. 149-171]. Общую направленность используемой сегодня в Молдове электоральной риторики, в целом, можно охарактеризовать доминированием лингвистической приставки «анти». Нагнетание в молдавском обществе антикоммунистических, антилиберальных, антироссий-

ских, антирумынских, антимолдавских и т.п. настроений позволяет конкурирующим в борьбе за власть политикам привлекать на свою сторону совершенно определенный сегмент населения. Более того, апеллируя по большей мере к негативистскому восприятию складывающейся политической реальности, политический класс Молдовы, тем самым, воспитывает широкие народные массы в духе негативистского активизма.

В то же время, для властвующей политической элиты Молдовы характерен значительный изоляционизм, проявляющийся в стремлении политиков как можно больше вывести свою реальную деятельность из-под контроля широкой общественности. Тем не менее, разгорающаяся во властных структурах политическая конкуренция позволяет нередко приоткрывать завесу молдавской «политической кухни», обнажая ее тесную связь с интересами деловых кругов. Понятно, что подобная информация, свидетельствующая об ангажированности и коррумпированности осуществляющих власть политиков, отрицательно сказывается на имидже властных структур, существенно сужая поддерживающий их деятельность электоральный сегмент.

Алгоритм изменений, происходящих в Молдове на протяжении последних двадцати лет, привел, как и в других странах постсоветского пространства, к формированию нового типа социальности [16, с. 27-28]. Одна из главных характеристик этой новой социальности состоит в возникновении (в условиях внезапного проникновения западных потребительских стандартов и появившейся возможностью стремительного обогащения) двух основных, враждебных по отношению друг к другу, культурных укладов: новой культуры социальных верхов и новой массовой культуры. Потребности и запросы представителей «культуры верхов», их высокий жизненный уровень в контексте происходящих перемен может быть обеспечен лишь за счет создания «правлящим классом» для массы населения особых «рамочных условий» в социально-экономическом, политическом и другом отношении. Населению гарантированы все значимые для него свободы, в которых для него сосредоточена главная значимость демократических преобразований. Однако решение даже самых элементарных жизненных задач максимально усложнено и ориентировано, главным образом, на выживание в агрессивной социальной среде. Складывающаяся социокультурная среда, лишаящая массы людей самой способности самовыражения и гражданской самореализации, может воспроизводить и консервировать главным образом лишь традицион-

ную, патриархально-подданическую культуру с ее стремлением к изоляции и отчуждению.

Однако разворачивающийся сегодня в Молдове политический процесс, особенность которого заключается в том, что он осуществляется преимущественно «сверху вниз», сегодня несколько не нацелен на изменение сложившегося в молдавском мире политики распределения ролей. Напротив, существующая ситуация поощряется и консервируется «верхами», которые в условиях превращения выборности с ее элементом случайности и временности в одно из неперменных правил политической игры, озабочены, прежде всего, проблемами легитимации. Нацеленная на сохранение власти, политическая элита стремится удержать инициативу в своих руках, гася нежелательные для нее проявления гражданского активизма. «Верхи» в лице политической элиты сегодня, как и в самом начале перемен, определяют основные ценности, генерируют идеалы и цели общественного развития, разрабатывают, принимают и проводят в жизнь государственные решения, в то время как народным массам отводится лишь роль электората, призванного обеспечивать легитимность власти. Доминирующий в управлении государственными делами элитистский подход, ограничивающий участие народа в принятии решений, опирается на широко тиражируемое в обществе убеждение о том, что народ, будучи лишенным необходимой информации, воспитания и культуры, в отличие от стоящей у руля власти политической элиты, не в состоянии осознать даже свои собственные интересы и потребности [17, с. 27-28]. Неудивительно, что развивающийся подобным образом политический процесс очень скоро оказывается подчиненным в большей мере личным либо групповым интересам. Понятно, что в этих условиях политическая элита по-прежнему будет мало заинтересована в том, чтобы развивать в стране такие формы участия граждан, которые позволяют осуществлять давление на власть и усиливать контроль за ее деятельностью.

Примечания

1. Ирхин Ю. В. Всемирный конгресс политологов в Японии «Работает ли демократия?». В: *Полития*, 2006, № 2, с. 32-50.
2. См.: Указ. соч.
3. Крауч К. Постдемократия. (Перевод с английского). Москва: Издательство Государственного Университета. Высшая Школа экономики, 2010.
4. Инглхарт Р. Постмодерн: меняющиеся ценности и изменяющиеся общества. В: *Политология: Хрестоматия* / Сост. Б.А. Исаев, А.С. Тургаев, А.Е. Хренов. Санкт-Петербург: Питер, 2006, с. 286-301.

5. Даймонд Л. Прошла ли «третья волна» демократизации? В: Политология: Хрестоматия / Сост. Б.А. Исаев, А.С. Тургаев, А.Е. Хренов. Санкт-Петербург: Питер, 2006, с. 437-450.
6. Семененко, И. С. Глобализация и социокультурная динамика: личность, общество, культура. В: Политические исследования, 2003, №1, с. 5–19.
7. Крауч К. Указ. соч.
8. Ирхин Ю. В. Указ. соч.
9. См.: Указ. соч.
10. Barometrul de Opinie Publică. Republica Moldova. 2011, noiembrie. Chişinău, 2011.
11. Ibidem.
12. Основные вызовы демографической безопасности: сходства и различия в Молдове и Беларуси. Chişinău: Î.E.P. Ştiinţa, 2010.
13. Barometrul de Opinie Publică. Republica Moldova. 2011, noiembrie. Chişinău, 2011.
14. Крауч К.. Указ. соч.
15. King Ch. Moldovenii. (România, Rusia şi politica culturală). Chişinău: ARC, 2002.
16. Глебова И.И. Политическая культура современной России: облики новой русской власти. В: Политические исследования, 2006, №1, с. 33-44.
17. Roşca A. Algoritmi ai tranziţiei: aspecte social-filozofice. Chişinău: Tipografia AŞM, 2007.

SOCIETATEA CIVILĂ: PROBLEME ȘI FACTORI ALE CONSTITUIRII

Ion RUSANDU,
*doctor în filosofie, conferențiar cercetător,
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM*

Summary

The paper analyzes the problems and constraints for the development of civil society in the contemporary Republic of Moldova and the perspectives of solving these problems.

Societatea civilă a devenit, într-o mare măsură, sinonimul unei societăți înalt dezvoltate din punct de vedere politic, economic și cultural. Anume din această perspectivă devine înțeleasă orientarea către cercetarea fenomenului constituirii societății civile în Republica Moldova. În acest caz, problema majoră constă în identificarea coraportului dintre proiectul ideal și starea reală a devenirii societății civile, a căilor care duc la realizarea dezideratului propus. Actualizarea interesului față de cercetarea problemelor legate de constituirea societății civile în Republica Moldova se datorează cazurilor profunde care determină dezvoltarea democrației și a factorilor care au un impact benefic sau negativ asupra cursului de modernizare a țării în conformitate cu cerințele zilei.

Trebuie să menționăm că la început termenul ”societatea civilă” a devenit parte componentă a discursului social-politic al politicianilor autohtoni, abia la sfârșitul secolului XX în legătură cu transformările care aveau loc odată cu desprinderea țării noastre de la imperiul sovietic. Ulterior, fenomenul societății civile a devenit obiect de studiu în cadrul cercetărilor politologice [1].

Astfel, cercetătorul V. Anikin menționează că pentru știința socială națională, în care lipsea tradiția cercetării societății civile, caracteristic era utilizarea arbitrară incorectă pragmatic a noțiunii societatea civilă de către politicieni și, totodată, lipsa unei înțelegeri comune cu privire la interpretarea științifică acceptată a noțiunii în cauză [2].

În epoca informatizării globale conceptul societății civile joacă un rol important. Societatea civilă este o componentă indispensabilă a unui stat democratic. În acest caz societatea civilă este un ”manager” al proceselor sociale, fără participarea nemijlocită a statului. În prezent, perceperea conținutului esențial al societății civile este axată pe conceptul libertății și respectării drepturilor omului, considerându-le mai presus de alte valori. De aici evidențierea și orientarea către funcționalitatea autoregulării societății

civile, care se manifestă ca fiind promotoarea drepturilor și libertăților individuale și apărător al lor în fața tuturor încercărilor limitatorii din partea statului. Această abordare duce iminent la conștientizarea necesității de a crea structuri defensive în raportul dintre indivizi și stat, deși nucleul concepției societății civile rezidă din individ și promovarea intereselor sale în conformitate cu valorile general umane.

Totodată este necesar de a analiza la nivel teoretic și empiric cauzele și factorii care contribuie la coeziunea dintre stat și societatea civilă în contextul orientărilor valorice ale cetățenilor. Acest moment este foarte important, dat fiind faptul că transformarea conștiinței și comportamentului politic adecvat, acceptarea noilor standarde se manifestă printr-o mare inerție și conservatism, fiind ulterior acceptate totalmente de viitoarele generații, care se formează deja în noi condiții, departe de cele care au trecut prin faza totalitarismului. Important, în opinia noastră, este faptul că oamenii, utilizând unele și aceleași norme în procesul interacțiunii și comunicării, le acceptă și le reproduc ca elemente structurale ale ordinii instituționale comune pentru întreg spectrul vieții cotidiene al majorității populației. Astfel, uzualul devine realitate, o realitate stabilă, iar participanții le recunosc ca un dat în situații conexe și similare.

Trebuie să menționăm că în dezvoltarea sa societatea civilă trece prin diferite etape, își are specificul său în fiecare țară aparte. În acest aspect este necesar de avut în vedere că societatea civilă este produsul culturii urbane, cu conceptul său de bază – persoana.

Istoric vorbind, societatea occidentală se manifestă, începînd cu Epoca Modernă, ca asociație de indivizi care pot să se identifice cu noua cultură, care cere demnitate, egalitate, echitate ș.a., de aici și începutul formării noilor instituții ale puterii eligibile (parlament, deputați – cei care îi înlocuiesc pe oameni prin intermediul alegerilor) [3].

În același timp, constituirea societății civile în unele țări ale Orientului (Japonia, Coreea de Sud, Singapore etc.) a demonstrat că dezvoltarea sa poate să se realizeze și fără individualizarea de tip occidental, însă sub influența sporită a modelelor tradiționale ale culturii și religiei care le caracterizează. După cum menționează Ion Guceac și Marian Foca, "...se poate afirma că modul de definire și de concepere a rolului și statutului societății civile sunt în mod esențial dependente de condițiile sociale, politice, economice, culturale existente în fiecare țară" [4]. Constituirea societății civile în Republica Moldova își are specificul său, însă în mare parte se dezvoltă în direcția pe care au parcurs-o țările occidentale.

Un aport considerabil în elucidarea esenței societății civile l-au avut marii gînditori: H. Grotius, Th. Hobbes, J. Locke, J.J. Rousseau, F. Hegel, Im.

Kant, K. Marx ș.a. Este bine cunoscut faptul că una dintre cele mai ample analize a fenomenului și esenței societății civile a fost realizată de către Hegel, filosof german, care examina societatea civilă ca fiind intermediară între familie și relațiile politice în cadrul statului. Totodată Hegel percepea societatea civilă în maturitatea relațiilor sociale, care ar exclude supremația unor extreme: anarhia și tirania.

O analiză mai amplă a evoluției conceptului de societate civilă este redată în monografia ”Dreptul de a întemeia și de a se afilia la un sindicat în condițiile societății civile contemporane”[5].

Efectuînd o analiză istorico-metodologică a noțiunii „societate civilă”, se poate de evidențiat două funcții ale acesteia: teoretico-metodologică și normativă. În primul caz, societatea civilă apare ca o noțiune generalizatoare, care de asemenea reprezintă totalitatea relațiilor și comunicărilor sociale, instituțiilor și valorilor sociale, subiecții principali fiind cetățenii cu drepturile lor fundamentale, cât și asociațiile, uniunile și organizațiile nonguvernamentale. Aici conținutul noțiunii societate civilă denotă aspectul explicării metodologice a realității sociale în care sunt încadrați cetățenii.

În cel de-al doilea caz, conceptul de societate civilă poartă un caracter normativ-conceptual, care subliniază motivațiile cetățenilor pentru activismul lor participativ, demonstrat sub diferite forme și activități.

La modul general, societatea civilă desemnează un sistem de instituții sociale și relații sociale independente de stat, avînd ca misiune asigurarea condițiilor pentru autorealizarea indivizilor. Societatea civilă reprezintă prin sine totalitatea structurilor nonguvernamentale constituite benevol și care se conduc de interese corporative, care prin conținutul lor nu coincid cu cele statale, dar nici nu le contrazic.

Constituirea societății civile în Republica Moldova desemnează prin sine schimbarea paradigmei relațiilor dintre putere și societate și, în consecință, formarea noilor vectori ai interacțiunii dintre stat și societatea civilă, care, la rîndul lor, impun necesitatea unui cîmp de drept democratic și a unui tip de cetățean pe măsura noilor cerințe. Fără o societate civilă dezvoltată nu poate fi rezolvată eficient nici o problemă esențială a cetățenilor, iar pentru funcționalitatea eficientă a statului este necesar ca sectorului nonguvernamental să i se transmită acele funcții pe care statul nu le poate rezolva în mod democratic și efectiv pentru binele poporului. Vom menționa, ideea consolidării societății trebuie să devină ideea instrumentală principală a statului de drept.

Problematica societății civile, a esenței sale, a formelor și căilor de constituire a devenit foarte actuală în condițiile transformărilor postsovietice a Republicii Moldova. În literatura de specialitate cu privire la schimbările

transformatoare ale țărilor din fostul sistem totalitar s-au constituit diferite concepții și teorii:

Dacă am evidenția din conținutul acestor concepții ceea ce se poate aplica creativ și eficient în cazul Republicii Moldova, vom remarca, în primul rând, o schemă conceptuală ce poate fi caracterizată ca concepția modernizării adaptive, a căror elemente vor fi:

- crearea statului de drept și formarea premiselor de transformare în stat social;
- în calitate de regim politic optimal poate fi regimul liberal, elementul constitutiv fiind democrația participativ-delegativă;
- în domeniul economic, elementul principal îl va constitui economia de piață inovațională;
- în domeniul social, elementul-cheie îl va constitui armonizarea coeziunii sociale, axiologizarea interacțiunilor comunicative ale indivizilor.

Savantul american S. Huntington, la timpul respectiv a lansat conceptul „valul democratizării” – concept care cuprinde totalitatea (grupa) trecerilor de la regimurile nedemocratice la cele democratice, care are loc în perioada dată de timp și care depășește după număr totalitatea (grupa) trecerilor în direcția opusă. La acest val se referă și liberalizarea sau democratizarea parțială a acelor sisteme politice care nu devin pe deplin democratice.

În cadrul acestei paradigme tranzitologice se include, alături de alte țări postsovietice, și Republica Moldova.

În opinia noastră, în contextul celor expuse anterior, se pot evidenția următoarele etape ale constituirii noii paradigme:

- prima etapă cuprinde anii 1989–1994 și este legată de procesele transformatoare ale edificării statalității (adoptarea noii Constituții);
- a doua etapă cuprinde anii 1994–2000 și se caracterizează prin dezvoltarea ulterioară instituțională pe fundalul privatizării incontroleabile și excesive a bunurilor sovietice, crearea unei economii de tip birocratico-oligarhice. Toate acestea decurg sub impactul „luptei” dintre Parlament și Președinția țării pentru o formă adecvată de guvernare a țării în vederea dezvoltării ulterioare a ei conform noilor cerințe;
- a treia etapă cuprinde anii 2001–2009 și se caracterizează prin dominația totalitară a PCR, care prin acțiunile sale a promovat, în majoritatea cazurilor, simulări ale democrației;
- a patra etapă cuprinde anii 2009 – până în prezent și se caracterizează prin acele acțiuni, evenimente și schimbări în domeniul politic, economic și social care ne permit de a numi această etapă ca fiind una al „democrației disfuncționale”[6].

Această disfuncționalitate se manifestă prin slăbiciunile Alianței pentru Integrare Europeană, legate de rivalitatea dintre partidele ce o constituie și presiunea ce vine din partea principalului partid din opoziție – PCRM.

Una dintre caracteristicile esențiale ale societății aflate în tranziție precum este Republica Moldova constă în faptul că complexitatea transformărilor determină, pe de o parte, rolul regulator crescând al statului, pe de altă parte, constituirea societății civile prevede „deetatizarea” instituțiilor sociale, minimalizarea influenței statale asupra lor. Anume acest aspect determină necesitatea cercetărilor științifice cu privire la interconexiunea statului și societății civile în vederea promovării ideii centrale cu privire la transformarea statului postsovietic în stat de drept, iar a societății tranzitorii în societate civilă.

În calitate de model optim în ceea ce privește interconexiunea dintre stat și societate trebuie de considerat acel sistem social, politic și economic în care instituțiile statului îi asigură societății civile drepturi și libertăți statonice, iar societatea se integrează în sfera activității statului participând la formarea instituțiilor statale și controlului asupra activității lor.

Esența relațiilor constituante se manifestă prin faptul că statul promovează modelul de drept al societății civile, iar societatea civilă, reprezentând un fenomen complex, este reglementată nu numai de normele juridice, ci și de obiective etice, religioase, corporative, conținutul cărora este determinat de experiența istorică, tradițiile naționale, nivelul culturii și democrației.

În Programul de guvernare al AIE pentru anii 2011-2014 este stipulat că una dintre sarcinile principale este „consolidarea societății civile și cooperarea cu sectorul public” [7]. După cum reiese din acest Program, obiectivele și acțiunile autorităților statului cu privire la societatea civilă vizează:

- crearea cadrului legal adecvat dezvoltării societății civile mediator al intereselor cetățenilor și partener al autorităților publice în procesul de politici publice;
- dezvoltarea cadrului instituțional pentru colaborarea eficientă între autoritățile publice și societatea civilă;
- crearea condițiilor pentru asigurarea durabilității financiare a organizațiilor nonguvernamentale.

În acest context, vom menționa că recent a fost definitivată Strategia pentru dezvoltarea societății civile pentru anii 2012-2015, care vine să substituie Strategia precedentă adoptată în anul 2008. Strategia, care va fi înlocuită cu cea nouă, avea ca scop dezvoltarea și consolidarea democrației în țara noastră, asigurând participarea cetățenilor la procesele sociale, inclusiv în cadrul organizațiilor nonguvernamentale. În pofida faptului că s-au realizat multe din cele prevăzute de Planul de acțiuni de implementare a Stra-

tegiei sus-menționate, statul a rămas „dator” în ceea ce privește eficacitatea colaborării structurilor statale și organizațiilor nonguvernamentale la nivel central și local, însă insuficientă fiind baza normativ-juridică și financiară a consolidării societății civile.

După cum menționează profesorul John J. Patrick, cele mai principale probleme și impedimente care complică dezvoltarea societății civile în țările din Valul al treilea al democrației sunt:

- dependența de izvoarele de finanțare din exterior;
- nivelul scăzut al capitalului social, necesar unei activități eficiente ale organizațiilor nonguvernamentale democratice;
- disparitatea etnică și religioasă, care îi împiedică pe oameni de a forma la nivel local asociații din reprezentanții diferitor grupuri etnice sau confesii;
- insuficiența garanțiilor constituționale, precum libertatea de exprimare, mass-media, adunări și asociații.

Vom menționa consolidarea societăților noastre este greu de atins în condițiile crizei profunde a identității prin care trece societatea și statul Republicii Moldova.

Reieșind din cele expuse, putem constata următoarele:

- constituirea societății civile contemporane în Republica Moldova este un proces complicat și de lungă durată;
- noțiunea de societate civilă n-a devenit încă una răspîdită în conștiința politică a populației, fiind în mare măsură utilizată de politicieni, de reprezentanți ai organizațiilor nonguvernamentale, de savanți etc;
- una dintre problemele principale rezidă în apariția acelor grupe sociale care pot asigura constituirea și consolidarea societății civile ca fiind un proces firesc pe durată rezonabilă de timp istoric;
- societatea civilă (ONG) ar trebui să aibă misiunea de a diminua absenteismul politic și social, de a facilita conștientizarea necesității participării la procesul definirilor politicilor orientate spre determinarea vectorului dezvoltării țării și societății în ansamblu conform normelor democratice . După cum afirma R. Dahl, pentru constituirea democrației, formarea societății civile este necesară „o masă critică de cetățeni activi” [8].

În acest context, trebuie să subliniem că, constituirea societății civile are loc în condițiile unei apatii și pasivități politice a unei mari părți de cetățeni pe fundalul deficitului de încredere în instituțiile statului și partidele politice.

În prezent, în Republica Moldova coexistă, coabitează, colaborează în contradictoriu la nivelul conștiinței politice două modele de valori diferite

ca orientare și cultură politică. Primul model este bazat pe tradiționalism, înșușit din perioada sovietică. Cel de-al doilea (în formare) este orientat către noile valori liberal-democratice.

În linii mari, este vorba despre faptul că capitalul social, una din noțiunile de bază a concepției societate civilă, nu este orientat spre creativitate, spre depășirea barierelor care împiedică dezvoltarea societății pe cale democratică. Noțiunea de capital social indică existența unui potențial social psihologic și contribuie la autoorganizarea cetățenilor și orientarea lor democratică. Francis Fukuyama definește capitalul social ca norme neformale acceptate care contribuie la colaborarea dintre doi sau mai mulți indivizi. În opinia sa, noțiunea „capital social” este foarte importantă pentru funcționarea efectivă a economiei moderne și este o condiție indispensabilă a stabilității democrației liberale [9].

Noile tehnologii de comunicare, care sunt pe larg răspândite și utilizate în lumea întreagă, creează noi condiții pentru dezvoltarea instituțiilor și organizațiilor societății civile, asigurând în așa mod creșterea capitalului social. În acest context, putem vorbi de utilizarea inițial a potențialului *crowdsourcing-ului civic*^{*} al tovarășilor de idei cu privire la dezvoltarea democratică a țării cu antrenarea ulterioară a majorității cetățenilor.

Bibliografie

1. Marin C. Societatea civilă: între mit și politic și pledoarie socială. Chișinău: Editura Epigraf, 2009, p.180.
2. Аникин В. И. Гражданское общество в Республике Молдова: состояние, проблемы, перспективы. Chișinău: Paragon, 2001, p.24.
3. Vezî. Неклеса А. Генетика гражданского общества. Независимая газета, 06 апреля 2012 г.
4. Guceac Ion, Foca Marian. Dreptul de a întemeia și de a se afilia la un sindicat în condițiile societății civile contemporane. Constanța: Ex Ponto, 2011, p.30.
5. Ibidem p.15-16.
6. <http://www.journalofdemocracy.org/articles/gratis/Carothers-13.Pdf> Thomas Carothers. Revising the transition Paradigm.
7. Programul de activitate a guvernării Republicii Moldova : Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare pentru anii: 2011-2014, Chișinău, 2011, p.21.
8. Dahl R. Democracy and its critics. London, New Hawen, 1989.
9. Fukuyama Francis. Social Capital and Civil Society/ Francis Fukuyama // The Institute of Public Policy George Mason University, 1999. October 1.

^{*} Promovăm acest termen nou în științele politice din Republica Moldova pentru a desemna energia civică a cetățenilor cu viziuni similare care participă în bază de voluntariat la soluționarea problemelor de interes comun în beneficiul comunității. Participarea mai multor cetățeni (eng. crowd – mulțime, sourcing – utilizarea resurselor) oferă oportunități mai largi și mai eficiente întru autorealizarea personală și modernizarea democratică a societății.

CONTRIBUȚIA ALIANȚEI NORD-ATLANTICE ÎN ASIGURAREA COOPERĂRII INTERNAȚIONALE ÎN DOMENIUL NEMILITAR LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI

Victor JUC, *doctor în filosofie,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM,
Silvia MÎTCU, *competitoare,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

North Atlantic Alliance as a rule is associated with political-military activities. This article is to demonstrate that NATO has initiated and developed several projects and programs for non-military style, rooted mainly in support of scientific research and environmental protection. The Alliance must be understood in its full completeness and complexity, since NATO is not only a political-military structure, but also an institution that supports and conducts non-military policies.

Programul științific al Organizației Tratatului Atlantic de Nord (în continuare: NATO) s-a dezvoltat timp de circa patruzeci de ani, avînd ca punct de pornire și suport competența științifică și solidaritatea Alianței, fiind menit să sprijine cu predilecție colaborarea dintre oamenii de știință, dar nu să finanțeze activitățile sau instituțiile de cercetare. În prezent, aproximativ 10.000 de oameni de știință din statele membre ale NATO și țările partenere participă anual la Programul pentru Știință al Organizației ca beneficiari ai subvențiilor și participanți la reuniuni sau ca raportori și membri ai Comisiei consultative. În acest articol vom încerca să exemplificăm și să evaluăm principalele activități științifice care contribuie la asigurarea cooperării nemilitare a organizației euroatlantice cu alți actori.

În iunie 2003, la Kiev a avut loc întrunirea în cadrul căreia au fost coordonate modificările la Programul științific al NATO. Ca urmare, deja în anul 2004 Comitetul științific al NATO a înaintat o nouă inițiativă, *Știința pentru Pace și Securitate*, care, de fapt, a luat locul Programului științific al NATO ce funcționa din anul 1958. Spre deosebire de perioada precedentă, Programul științific al Alianței este orientat în prezent nu atât spre crearea unei comunități științifice largi, cât și spre reunirea cercetătorilor în scopul contracarării amenințărilor și riscurilor la adresa securității internaționale. În acest sens, prioritare au devenit acele sfere ale cercetărilor care țin ne-

mijlocit de problemele securității, în special se face referire la amenințările asimetrice, lupta cu terorismul și colaborarea cu statele partenere în acest domeniu, incluzând nu doar forme tradiționale de cooperare științifică, dar și granturi complexe și integraționiste, inițiate de către Alianță în martie 2004, precum și din cadrul subprogramului *Știința pentru pace*. Subliniem, în cadrul subprogramului pentru prima dată au avut acces țările Dialogului Mediteranean. În acest context, interes prezintă cercetarea realizată de M. Sharpe și A. Agboluaje, care încearcă să analizeze provocările cu care se confruntă unitățile științei în cadrul mediului nou de securitate într-o serie de state membre NATO și evaluează soluțiile posibile prin examinarea studiilor de caz. [1]

Astfel, actualul mediu de securitate și intensificarea amenințărilor nemilitare au determinat domeniile prioritare de activitate a NATO în cadrul colaborării științifice. Activitatea științifică a Alianței se axează pe trei direcții prioritare: cooperarea științifică în lupta împotriva terorismului; cooperarea științifică pentru contracararea altor amenințări la adresa securității internaționale; cooperarea cu statele partenere.

Cooperarea științifică în lupta împotriva terorismului presupune: detectarea rapidă a agenților și armelor chimice, biologice, radiologice și nucleare (în continuare: CBRN) și diagnosticarea rapidă a efectelor asupra oamenilor; metode noi și rapide de identificare (ex.: senzori chimici și biologici, preparare multisenzori, gene chips); protecție fizică împotriva agenților CBRN; decontaminarea de agenți CBRN; distrugerea agenților și armelor CBRN (ex.: tehnologii chimice și vaccinuri); contramăsuri medicale; detectarea explozivilor; contramăsuri împotriva terorismului ecologic.

În cadrul **cooperării științifice pentru contracararea altor amenințări la adresa securității** întâlnim următoarele domenii: securitatea mediului (deșertificarea, eroziunea pământului, poluarea); managementul resurselor de apă; managementul resurselor neregenerabile; modelarea sustenabilă a consumului (alimente, energia, materiale); prognosticarea și prevenirea dezastrelor; securitate alimentară; securitate informațională; dinamica umană și societală (noi provocări pentru securitatea globală, impactul economic al acțiunilor teroriste, studii de risc, topici în domeniul politicii științei).

În cadrul **priorității-cheie a cooperării științifice** se evidențiază următoarele activități: identificarea de către țările partenere a subiectelor specifice pentru cercetări comune (tematici comune: securitatea mediului, rețea de tehnologii informaționale, lupta împotriva terorismului); priorități majore pentru țările partenere individuale.

Începând cu anul 2004, toate acțiunile Alianței în sfera științei se des-

fășurau în conformitate cu modificările operate în Programul științific al NATO, aprobate la reuniunea de la Kiev. Astfel, la începutul anului 2005, cu susținerea Comitetului NATO pentru știință, la Dnepropetrovsk și-a ținut lucrările un seminar dedicat luptei cu poluările chimice în urma acțiunilor teroriste. La întrunire s-au discutat eventualele măsuri cu caracter medical îndreptate spre lichidarea consecințelor unor atare acte de terorism. S-a precizat în special că teroriștii sînt în stare să organizeze atacuri chimice atît prin aplicarea armei chimice, care poate ajunge în mîinile lor, cît și cu ajutorul altor mijloace disponibile: substanțe chimice cu destinație agricolă, deșeuri ale industriei chimice etc. Pentru o luptă reușită cu astfel de acțiuni, este necesară coordonarea diverselor servicii: subunități militare, servicii medicale, precum și ministere ale situațiilor excepționale. S-a precizat de asemenea că militarii, care au o anumită experiență în domeniul armelor chimice și în protecția antichimică, pot oferi asistență inestimabilă serviciilor civile, care resimt o insuficiență consistentă în ceea ce privește pregătirea personalului medical. Problematică este și aprovizionarea insuficientă a serviciilor civile cu medicamente ce neutralizează acțiunea substanțelor chimice.

Programul seminarului a cuprins următoarele probleme: evaluarea riscului folosirii de către teroriști a substanțelor chimice de proveniență industrială, nivelurile toxicității prin diferite substanțe chimice, estimarea mijloacelor tehnice disponibile privind detectarea poluărilor chimice, modernizarea și optimizarea mijloacelor de protecție individuală, estimarea mijloacelor medicale disponibile folosite pentru tratarea intoxicațiilor chimice, evaluarea eficacității acțiunilor privind lichidarea consecințelor atacurilor chimice. [2]

Un alt proiect al Comitetului NATO pentru știință este elaborarea tehnologiei de utilizare a celulelor de oxid solide de combustibil la temperaturi joase și medii. Aceste tehnologii permit de a produce energie aplicînd o metodă mai sigură, eficace și ecologică. Proiectul a fost prevăzut pentru o perioadă de trei ani și a constituit unul din cele 16 proiecte noi ale Programului *Știință pentru pace*. Scopul urmărit este de a obține celule de combustibil solide de oxid pentru utilizare la temperatura de 600–800°C, și nu 900–1000°C, așa cum se aplică în prezent. Această tehnologie va permite de a reduce considerabil cheltuielile de producere a energiei, precum și de a reduce emisiile de gaze, cu efect de seră, în atmosferă. În calitate de materie primă la centralele electrice de tip nou se preconizează de a folosi produsele accesibile și cu un cost relativ ieftin. Această materie primă există în abundență în Ucraina, este vorba de oxizi de zirconiu și de scandiu. Ulterior, tehnologia în cauză poate fi utilă și pentru alți membri ai NATO și statele partenere. [3]

Prin Comitetul pentru Știință NATO a inițiat realizarea unui proiect revoluționar în scopul de a găsi o modalitate de a furniza comunității științifice și academice din mai multe țări partenere accesul sigur la Internet la prețuri accesibile. În acest cadru se înscrie Proiectul Comitetului NATO pentru Știință *Calea virtuală a mătășii*, care este orientat spre prestarea serviciilor de internet rapid populației din Caucaz și Asia Mijlocie. *Calea virtuală a mătășii* este în măsură să faciliteze atât schimbul de informații între instituțiile științifice din regiune, cât și legătura acestora cu alte centre științifice. Beneficiarii acestui program sînt șapte țări postsovietice : Armenia, Azerbaidjan, Georgia, Kazahstan, Kirgîzstan, Turkmenistan și Uzbekistan. Perspectiva apariției în această regiune a rețelei de fibre optice în timpul apropiat este puțin probabilă, fapt pentru care a fost luată decizia de a folosi comunicațiile prin satelit pentru a le conecta la internet. [4]

În anul 2004, proiectul *Calea virtuală a mătășii* a inclus și Afganistanul, fiind cooptată Universitatea din Kabul, care este principalul institut de cercetări științifice al țării, precum și alte 7 instituții de învățămînt din capitala afgană. Accesul la internet se efectuează prin satelit la un cost mai mic decît anterior. Precizăm de asemenea că a participat activ la acest proiect și un grup de savanți de la Universitatea de Stat din Moscova. [5]

În afară de *Calea virtuală a mătășii*, care este cel mai mare proiect în domeniul creării rețelei de calculatoare, proiecte mai mici sînt realizate pentru a dezvolta acces la Internet în mai multe țări partenere.

În general, în cadrul fiecărei țări participante a fost stabilit cîte un Institut Național de Cercetare și Educație Networks (în continuare: NREN) pentru a răspunde necesităților rețelelor naționale ale instituțiilor de învățămînt și de cercetare. NREN sînt responsabile pentru stabilirea politicii acceptabile de utilizare a rețelelor de internet, inclusiv condiții ce țin de caracterul cercetărilor sau proiectelor, precum și care utilizatori pot beneficia de aceste tehnologii. Proiectul *Calea virtuală a mătășii* a produs mai multe rezultate pozitive, precum echiparea oamenilor de știință, fapt care a asigurat acces la un instrument educațional eficient și valoros cum este informația. Aceasta este nu numai componenta-cheie pentru succesul în domeniul științei în secolul XXI, dar totodată determină și caracterul societăți deschise și democratice. În plus, proiectul *Calea virtuală a mătășii* contribuie la îmbunătățirea situației în domeniul educației și ajută la reducerea decalajului între societățile bogate și sărace în informații. În cadrul acestui proiect, țările participante au decis să coopereze strâns și, prin urmare, să contribuie la consolidarea păcii și securității în regiune. Există posibilitatea ca proiectul *Calea virtuală a mătășii* să poată include participarea și a altor organizații internaționale, guvernamentale și non-guvernamentale care sînt active în regiune. De exemplu,

Organizația Națiunilor Unite prin Programul de Dezvoltare (PNUD), care este implicată în consolidarea conectivității cu guvernele și ONG în regiune sau Fundația Soros, care activează în regiunile nominalizate ale proiectului.

Considerăm important de menționat faptul că deja din 2002 a fost lansat Premiul Comitetului Științific al NATO, prezentat anual de către Secretarul General al Alianței. Obiectivul este de a recunoaște excelența în colaborarea științifică între Partener / Dialogul Mediteranean și NATO a oamenilor de știință din țară în activitățile susținute de NATO Science Program. Premiul constă într-un suport financiar de 10.000 € per beneficiar pentru a fi utilizate în sprijinul activității de cercetare, precum și o Medalie specială și Certificat. Ceva mai recent, în 1999, a fost instituit Grantul Programului Știință pentru Pace al NATO, ce a permis laureaților să asigure cooperarea în dezvoltarea unui sistem de înaltă rezoluție imagistică, care a revoluționat producerea de imagini ale retinei umane vii. Noile dispozitive de imagistică au potențialul de a fi utilizate pentru identificarea personală în scopul de securitate și a combaterii cu terorismului.

În anul 2007, Premiul Științific al Parteneriatului a fost acordat la doi oameni de știință – unul din Kazahstan și altul din Regatul Unit – pentru colaborarea excelentă în cadrul Programului NATO Știința pentru Pace, proiectul SEMIRAD. Ei au contribuit la realizările din cadrul proiectului de evaluare a contaminării radioactive din localitatea Semipalatinsk [6], laboratorul radiologic de înaltă calitate, care a fost înființat în cadrul acestui proiect la Universitatea Națională Kazahă din Almatî, oferind țării posibilitatea de a analiza riscurile radiației cu o capacitate mult mai mare. Acest proiect a avut un rol important în formarea tinerilor oameni de știință.

În anul 2004, în cadrul Summitului NATO de la Istanbul, a avut loc ceremonia de decorare a trei instituții din Turcia – Universitatea Bosfor, Universitatea Tehnică din Istanbul și Universitatea Tehnică a Orientului Mijlociu, apreciate pentru realizările obținute în cadrul cercetărilor privind *prevenirea consecințelor produse de schimbările geologice terestre*. Granturile oferite de NATO celor trei instituții le-au permis să efectueze cercetări în vederea atenuării consecințelor produse de seisme, cercetări pe parcursul cărora au fost elaborate recomandările de rigoare autorităților din regiunile predispuse cutremurelor de pământ. Aceste recomandări au fost luate în considerație și au permis de a proiecta construcția de clădiri rezistente la seisme, precum și de a consolida construcțiile existente în zonele de risc.[7]

În septembrie 2004, Comitetul științific al NATO a organizat în Marea Britanie un seminar al cercetărilor de perspectivă cu tema *Știința, societatea și noile provocări la adresa securității*. În cadrul întrunirii s-au discutat probleme noi, puse în fața comunității științifice a unui șir de țări ale NATO în

legătură cu schimbările ce au survenit în sfera securității internaționale în ultimii ani. La întrunire s-a discutat de asemenea despre rolul mijloacelor de informare în masă în promovarea importanței pe care o poate avea știința în lupta cu terorismul.[8] Concluziile făcute au fost următoarele: este indispensabil de a spori interesul cercetătorilor în problemele securității; a fost menționată necesitatea de a investi mai mult în știință și tehnologii, mai cu seamă în țările sărace, antrenând astfel în această sferă tineretul, în caz contrar, generația tânără, teoretic, poate servi drept bază socială pentru teroriști și fundamentalisti; există bariere de comunicare și colaborare între astfel de sectoare precum sînt industria, știința și guvernul. Astfel, 80% din companiile britanice nu au nici un fel de relații reciproce cu universitățile și școlile superioare. Pentru a depăși aceste bariere, este necesară o abordare multilaterală, interdisciplinară și interinstituțională, care să fie în măsură să faciliteze conlucrarea între cercurile științifice, reprezentanții business-ului și funcționarii de partid. Cele mai bune rezultate se pot aștepta de la interacțiunile din cadrul sectorului civil, deoarece elaborările științifice ce se referă la sfera militară sînt secretizate.

Cît despre aportul posibil al NATO în rezolvarea problemelor sus-menționate, s-au exprimat următoarele considerații: 1. Alianța, prin mecanismele sale instituționale și consultări, poate spori voința politică și interesul în efectuarea cercetărilor științifice privind problemele de securitate; 2. este necesar de a oferi ajutor businessului mic și mijlociu în stabilirea legăturilor cu instituțiile științifice și instructiv-educative, deoarece companiile mari se isprăvesc cu această sarcină și de sine stătător. Eforturile instituțiilor științifice și a celor de învățămînt nu trebuie să fie irosite, dar să aibă o orientare practică concretă: urmează de a evita dublările inutile în sfera științei și învățămîntului. Pentru a face față acestor sarcini, savanții trebuie să conștientizeze necesitatea unei colaborări strînse cu business-ul și guvernul; 3. trebuie acordat ajutor savanților în aranjarea contractelor cu jurnaliștii, deoarece doar prin intermediul mass-mediei instituțiile științifice pot să-și demonstreze existența și să exercite o anumită influență asupra comportării business-ului, precum și asupra luării deciziilor la nivel de guvern.[9]

Încă o dovadă a faptului că lupta cu terorismul se află pe agenda de lucru a Comitetului NATO pentru știință o constituie desfășurarea în septembrie 2004 a Seminarului privind *combaterea acțiunilor teroriste îndreptate spre distrugerea sistemelor energetice*. [10] Aprovizionarea cu energie este una dintre cele mai importante funcții a societății contemporane, iar problemele securității sistemelor energetice au căpătat un caracter global. Luînd în considerare faptul că sistemele energetice reprezintă, în cea mai mare parte, structuri de rețea și transnaționale, fiind o țintă accesibilă pentru teroriști,

interesul unei asemenea organizații internaționale precum este NATO față de problemele securității energetice devine evident. În cadrul întrunirii s-a discutat și despre cum ar putea să colaboreze diverse instituții (servicii ale securității, Ministerul Apărării, cercurile de afaceri) pentru preîntâmpinarea atacurilor teroriste.

Tema securității energetice de asemenea se află pe agenda Alianței: „În prezent, din motive evidente, inclusiv posibilitatea ca teroriștii să atace resursele noastre energetice, este rezonabil ca aliații să discute acest aspect”[11], a declarant ex- Secretarul General NATO Jaap de Hoop Scheffer la începutul anului 2006. De altfel, Conceptul Strategic al NATO prevede protejarea rutelor vitale de aprovizionare ca fiind una dintre problemele critice pentru securitatea membrilor organizației. Prin urmare, securitatea energetică nu mai este doar o problemă economică, ci devine una mult mai profundă, cu implicații politico-militare. Prin urmare, asigurarea securității energetice trebuie să țină cont de provocările pe care le aduce cu sine procesul de globalizare, orice disfuncționalitate sau vulnerabilitate dintr-o parte a mapamondului (a unei surse energetice) afectând consumatorii din întreaga lume.[12]

În iunie-iulie 2004, la Istanbul, Comitetul pentru știință a organizat partea a doua a *forului pentru problemele businessului și securității*. Prima ședință a avut loc în luna februarie a aceluiași an în Berlin. În cadrul forului a derulat o serie de seminare și ședințe plenare la care s-au discutat problemele securității informaționale, de frontieră și energetice. Scopul dezbaterilor a fost de a asigura securitatea internațională pentru dezvoltarea businessului și economiei unor state aparte.[13]

Cei mai importanți participanți ai acestei colaborări au fost desemnate trei componente: businessul, instituțiile de cercetări și guvernele. În cadrul forului, NATO și-a confirmat intențiile de a comunica cele mai importante informații privind securitatea instituțiilor ce se ocupă de aceste probleme. Forul a avut loc în cadrul programului NATO *Securitate prin Știință*. [14]

Un alt seminar al NATO cu privire la problemele de ordin social, în special conflictele sociale, a avut loc în aprilie 2004 la Sankt-Petersburg. În cadrul acestuia s-au discutat temele: *tipologia conflictelor specifice ale secolului XXI, metodele de soluționare a conflictelor*, tensiunea socială în legătură cu globalizarea, regionalizarea și urbanizarea, conflictele legate de progresul tehnic, rolul organizațiilor internaționale neguvernamentale cu obiective științifice în atenuarea conflictelor. În procesul discuțiilor a fost formulată ideea că principalul motiv al conflictelor pe teritoriul Federației Ruse îl constituie globalizarea și regionalizarea. Participanții la seminar au recunoscut că una din cele mai importante cauze a apariției tensiunii sociale este tero-

rismul internațional. Totodată, a fost luată în dezbateri aplicarea modelării științifice pentru cercetarea dinamicii conflictelor. Dacă să vorbim despre conflicte concrete care au fost analizate la seminar, atunci putem menționa conflictele sociale din spațiul postsovietic: conflictul georgiano-abhaz, situația din Ucraina, conflictul de pe teritoriul Republicii Cecene, problema minorităților etnice în Țările Baltice, precum și tensiunea pe insula Cipru. Au fost abordate, de asemenea, problemele relațiilor reciproce ale autorităților Rusiei cu populația islamică în interiorul țării. O atenție deosebită pe parcursul seminarului a fost acordată tensiunii sociale în condițiile mediului urban pe exemplul unor țări precum Sudan, Nicaragua, Cuba, Rusia și SUA. Nu a rămas în afara discuțiilor și rolul elitei intelectuale (inclusiv al savanților) în prevenirea și atenuarea atât a conflictelor internaționale, cât și a celor interne. Printre altele, au fost menționate personalități remarcabile precum Albert Einstein și Andrei Sakharov, deoarece anume acești savanți cu renume mondială au adus un aport considerabil la atenuarea tensiunii sociale. La seminar, de asemenea, s-au discutat și conflictele a căror cauză poate deveni progresul în sfera științei (mai cu seamă în așa domenii ca biotehnologiile, ingineria genetică, terapia genetică și farmacologia). Proiectul a fost condus de Rusia și Franța.[15] Problemele regiunii bazinului mediteranean se află în centrul atenției nu doar a Comitetului pentru problemele societății contemporane, dar și a Comitetului științific al Alianței, în calitate de confirmare a acestui fapt este seminarul care și-a ținut lucrările în aprilie 2004 în Israel și Egipt, fiind luate în dezbateri problemele *evaluarea riscului securității ecologice și pregătirea de reacționare excepțională în regiunea Mării Mediterane*. A fost evidențiat că problema principală ce se află în fața statelor regiunii în sfera ecologică este pericolul încălzirii globale și insuficiența de resurse de apă și insuficiența de produse alimentare. În plus, insuficiența de resurse de apă poate fi provocată de creșterea rapidă a populației regiunii, mai ales în partea de sud a zonei, fapt care, la rîndul său, poate duce la conflicte interne și internaționale în regiunea mediteraneană. Dat fiind că Israelul și țările arabe nu manifestă o mare dorință de a colabora în rezolvarea problemelor ecologice, se propune ca rolul principal poate să revină savanților și politicienilor din terțe țări. Este important că la seminar s-a încercat să se contribuie la dezvoltarea conceptului de „securitate a mediului”, incluzînd probleme de securitate care decurg din preocupările legate de mediu sau reieșind din faptul că mediul este tratat ca o resursă pe termen lung. Astfel, autorii publicației apărute pe baza discuțiilor din cadrul acestui workshop au demonstrat puterea și valoarea de evaluare a riscurilor și au analizat ce instrumente ar trebui să utilizeze factorii de decizie pentru o gamă largă de probleme de mediu, inclusiv de securitate de mediu. [16]

În cadrul activității nemilitare a Alianței Nord-Atlantice, fie în domeniul ecologic sau social, în special în cadrul Programului NATO Știință pentru Pace și Securitate, se urmărește în mod decisiv colaborarea cu alte organizații internaționale și agențiile NATO. Aceste activități ajută la crearea unei sinergii pentru a evita suprapunerea cu structurile internaționale care au priorități similare NATO, precum și pentru a spori vizibilitatea Alianței.

Programul NATO Știință pentru Securitate și Fundația Științei Europene au organizat în comun o serie de ateliere de lucru cu scopul de a dezvolta o agendă de cercetare pentru oamenii de știință în domeniul științelor sociale și umaniste pe probleme de securitate, ca parte a *Inițiativei Securitatea: Promovarea unui cadru de cercetare*. Prezența umanistă și cercetările științei sociale în cadrul eforturilor de colaborare internațională în materie de securitate este foarte limitată. Pe de altă parte, obiectivele *Inițiativei Securitatea: Promovarea unui cadru de cercetare* sunt pentru a încuraja excelența în abordările internaționale de colaborare în vederea cercetării interdisciplinare complexe de securitate și pentru a facilita transferul de cunoștințe din științele umaniste și științele sociale spre sectorul de realizare în practică a securității.

În tentativa de a înțelege aspectele nemateriale de securitate prin psihologie, filosofie, teologie și alte discipline, ateliere de lucru NATO – Fundația Științei Europene acoperă următoarele patru domenii: modele de Securitate (iunie 2007, Sarajevo, Bosnia și Herțegovina); identitate, loialitate și de Securitate (octombrie 2007, Casablanca, Maroc); securitatea și Normele: Drept, Etică și Justiție (martie 2008, Oslo, Norvegia); managementul securității: succese și eșecuri (21-23 mai 2008, Istanbul, Turcia).

Prin urmare, NATO este considerat un forum științific la care sînt abordate probleme ce țin de securitatea mediului înconjurător. Mai multe organizații internaționale, inclusiv Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, Programul Națiunilor Unite pentru Mediu, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură, Centrului Regional de Mediu și Consiliul Uniunii Europene, au participat la Forul Științei de Securitate, organizat de Programul Știință pentru Securitate la 12 martie 2008.[17] Programul NATO Știință pentru Securitate realizează o cooperare activă cu aceste instituții internaționale în domeniul securității mediului prin crearea Inițiativei cu privire la Mediu și Securitate ENVSEC.[18] Această inițiativă a fost lansată în 2003 pentru a rezolva problemele de mediu care ar putea amenința securitatea, stabilitatea și / sau de sănătate și modul de viață în regiunile vulnerabile din Balcani, Europa de Est, Caucazul de Sud și Asia Centrală.

Organizațiile partenere ENVSEC promovează o cooperare strânsă cu mai multe organizații internaționale neguvernamentale și ministerele de resort – în afaceri speciale, externe, ministerele de apărare și de mediu – prin consultări regionale. Părțile sunt interesate să participe activ în domeniul de evaluare și de sensibilizare a problemelor de mediu în cadrul societății prin implicarea factorilor de decizie. În așa fel, inițiativa respectivă contribuie la consolidarea capacităților instituțiilor și oferă sprijin în găsirea de soluții concrete. NATO este un membru asociat al ENVSEC și contribuie la realizarea obiectivelor înaintate prin intermediul Programului Știința pentru Securitate și proiectelor din cadrul Parteneriatului pentru Pace Trust Fund, asigurând coordonarea activităților cu alte organizații partenere.

În concluzie subliniem că, la etapa actuală, activitatea științifică a NATO este determinată de caracterul complex al riscurilor și amenințărilor la adresa ordinii mondiale. Direcția principală a activității nemilitare a Alianței au devenit cercetările în domeniul schimbărilor climaterice, care contribuiau la favorizarea acțiunilor militare împotriva inamicului probabil. Din arsenalul acestor mijloace și procedee pot face parte împrăștierea ceții și a norilor, generarea și declanșarea grindinei, provocarea (artificială) a ploilor sau ninsoșilor, provocarea uraganelor și dirijarea (schimbarea direcției) lor, provocarea loviturilor de trăsnet, distrugerea stratului de ozon, provocarea de tsunami, a cutremurelor de pământ și erupțiilor vulcanilor, topirea zonelor de îngheț permanent etc..

În realizarea investigațiilor o deosebită importanță revine aspectului politic, pentru că statul de sine stătător, în mare parte, are puține șanse să realizeze studiul științific și practică a acestor probleme la fel de efectiv cum o fac toate statele membre NATO și partenerii săi în comun. Realizarea tuturor proiectelor sus-menționate, atât în sfera științei, cât și din domeniul ecologiei, influențează benefic relațiile interstatale politice atât în interiorul Alianței, cât și în cadrul relațiilor reciproce ale țărilor membre NATO cu state terțe. Participarea în comun a statelor la rezolvarea problemelor globale prin intermediul mecanismelor de conlucrare nemilitară ale NATO permite statelor de a contracara mai multe conflicte. Astfel, activitatea nemilitară a NATO contribuie la stabilirea unui model mai puțin conflictual al cooperării între statele membre și cu țările terțe.

Note

1. Sharpe Mary. Agboluaje Abimbola. Science and society in the face of the new security threats. Vol. 2004 IOS Press, 2006. 141 p.
2. Dishovsky Christophor. Pivovarov Alexander. Benschop Hendrik. Medical treatment of intoxications and decontamination of chemical agents in the area of ter-

- rorist attack. Proceedings of the NATO Advanced Research Workshop on medical treatment and decontamination of chemical agents following terrorist attack, Dnepropetrovsk, Ukraine, 2005. Ed.: Springer, 2006. 233 p.
3. Science for Peace approves new projects. În: <http://www.nato.int/science/news/2004/n041221a.htm>, (vizitat la 05.07.2012)
 4. Virtual Silk Highway. În: CES project report: NATO and its partners in Eastern Europe and southern Caucasus. Wschodnich Ośrodek Studiów, 2003. 70 p.
 5. Kavalski Emilian. The New Central Asia: The Regional Impact of International Actors. World Scientific, 2010. 346 p.
 6. Malgorzata K. Sneve. Mikhail F. Kiselev. Challenges in radiation protection and nuclear safety regulation of the nuclear legacy. NATO science for peace and security series: Environmental security . Ed. Springer, 2008, 238 p.
 7. Special 2004 NATO Summit Science Prize awarded to Turkish Institutes. În: <http://www.nato.int/science/news/2004/n040615a.htm> (vizitat 18.07.2012)
 8. Sharpe Mary. Agboluaje Abimbola. Op.cit.
 9. Ibidem.
 10. Hugo McPherson. W. Duncan Wood. Derek M. Robinson. Emerging threats to energy security and stability. Ed.: Springer, 2005. 316 p.
 11. Scheffer Jaap de Hoop Speech at the 42nd Munich Conference on Security Policy, 2 April 2006, În: www.securityconference.de/konferenzen/rede.php?sprache=en&id=169&. (vizitat 20.07.2012)
 12. Băhnăreanu Cristian. Resursele energetice și mediul de securitate la începutul secolului XXI . București: Ed.Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2006. 43 p.
 13. Forum on Business and Security. În: <http://www.nato.int/science/news/2003/n03111b.htm>, (vizitat 15.07.2012)
 14. Forum on Business and Security. În: <http://www.nato.int/science/news/2003/n03111> (vizitat 15.07.2012)
 15. Simon Jeffrey, NATO Enlargement and Central Europe: A Study in Civil– Military Relations. Washington, DC: Institute for National Security Studies, National Defense University Press, 1996. 317 p.
 16. Simon Jeffrey. NATO Enlargement and Central Europe: A Study in Civil– Military Relations. Washington, DC: Institute for National Security Studies, National Defense University Press, 1996. 317 p.
 17. Environmental Security and Environmental Management: The Role of Risk Assessment Proceedings of the NATO Advanced Research. Workhop on The Role of Risk Assessment in Environmental Security and Emergency Preparedness in the Mediterranean Region, held in Eilat, Israel, April 15-18, 2004. Series: NATO Security through Science Series C: Environmental Security. Morel Benoit< Linkov, Igor (Eds.) 2006. 325 p.
 18. NATO Security Science Forum on Environmental Security NATO HQ, Brussels, 12 March 2008. În: <http://www.nato.int/docu/comm/2008/0803-science/0803-science.htm> (vizitat 15.07.2012)

GEOPOLITICA SECURITĂȚII STATELOR MICI: CAZUL REPUBLICA MOLDOVA

Veaceslav UNGUREANU,
doctor în politicologie

Summary

Currently the term „small state/small power” means states with reduced economic and military potential, which lack sufficient capacity to assert themselves in the international relations. Their security is minimized if they are not part of a coalition of states with a major share within the international system of security and if they do not have any importance for achieving the geopolitical/geostrategic interests of some great powers or non-state actors. From this point of view, the Republic of Moldova is essentially a small power that needs substantial reforms in the national security field. The achievement of this objective depends largely on the great powers’ geopolitical relationships that are based on the geostrategic interests in this area, which have an impact on the geopolitical dimension of the national security of the Republic of Moldova.

In pofida utilizării frecvente, pînă în prezent nu există o unanimitate plauzibilă de păreri referitoare la conceptul de stat mic. Ca noțiune metodologică general acceptată, *statul mic* a apărut în teoria relațiilor internaționale în perioada postbelică, odată cu începutul destrămării imperiilor coloniale. În rezultat, pe harta politică a lumii s-au proliferat mai multe formațiuni politice noi, majoritatea absolută a cărora aveau dimensiuni teritoriale mici. Pentru desemnarea acestui tip de state a intrat în utilizare termenul de *stat mic/putere mică*.

Problemele speciale legate de securitatea statelor mici au început să fie studiate încă în anii '50-'60 ai secolului XX de către A. Fox, R. Rothstein și D. Vital, pentru a menționa doar o parte din marii înaintași. Aceștia și-au consacrat lucrările fundamentării ideii, susținînd că „statele mici sunt ceva mai mult decît marile puteri cu literă mică”[1], astfel contestînd ideea studiilor pozitivistice că statele mici sunt niște calchieri deficiente ale statelor mari[2]. Abordînd concepția lui K. Waltz, că „statele mici nu contează în competiția geopolitică dintre marile puteri”, nu putem fi de acord cu ea, dat fiind faptul că, în opinia noastră, realitatea a demonstrat importanța unor astfel de state ce pot exercita un impact deosebit asupra sistemului internațional de securitate, determinînd percepții și reacții care depășesc dimensiunea reală a statului în cauză. Vietnamul, Afganistanul, Cuba sau Iranul sunt doar cîteva exemple de state mici care au încercat să extindă religios sau ideologic influența lor în regiunile de care aparțin, simbolizînd șansele unei lupte care depășea posibilitățile lor concrete. Un alt exemplu de state mici, ce pot să-și mărească

puterea în cadrul sistemului, îl constituie statele producătoare de petrol din Orientul Mijlociu, care, prin monopolul pe care îl dețin asupra acestui zăcămint și, mai ales, gruparea lor în organizații internaționale puternice, pot exercita presiuni asupra întregului sistem, generând crize politice și economice grave, care afectează toate statele, indiferent de mărime. Țările Baltice, după dezintegrarea URSS, au reușit, prin atractivitatea lor, să demonstreze Occidentului că joacă un rol important în interesele geopolitice ale marilor puteri. Datorită așezării lor geopolitice, după aderarea la NATO și UE, Federația Rusă a fost subminată din punct de vedere geostrategic din regiunea Mării Baltice. Alt exemplu asemănător este Georgia, care utilizează la maxim așezarea sa geopolitică și geostrategică ca țară de tranzit a petrolului și gazului din bazinul Mării Caspice spre Occident, creînd concurență exportului de hidrocarburi din Federația Rusă, fapt ce deranjează foarte mult conducerea acestei țări. Aceste exemple cu certitudine demonstrează faptul că statele mici numai în cadrul organizațiilor internaționale pot fi tratate la egal cu marile puteri indiferent de interesele sale naționale.

Reprezentanții conceptului *realismului politic* clasifică statele mici prin prisma puterii, pentru care puterea este „capacitatea de a influența deciziile altor state”. Puterea este intrinsec asociată posedării resurselor umane, naturale, militare, teritoriului, potențialului economic, stabilității politice, coeziunii naționale etc. Combinate în mod diferit de la caz la caz, aceste resurse, plus capacitatea și voința guvernanților de a le gestiona adecvat, determină puterea unui stat[3]. O altă opinie privind securitatea statelor mici este relevată de către R. Rothstein prin prisma conceptului *putere mică* (small power), echivalentul statului mic, care consideră că „puterea mică este statul care recunoaște că nu-și poate asigura securitatea prin folosirea propriilor capacități și că trebuie să se bazeze pe ajutorul altor state, instituții, procese sau alianțe. Credința puterii mici în insuficiența propriilor sale mijloace trebuie, de asemenea, să fie recunoscută de către celelalte state implicate în politica internațională”[4]. Potrivit supoziției lui H. Wiberg, statele mici în aranjamentele geopolitice ale consolidării securității politico-militară și economică au de ales între următoarele opțiuni: o alianță bilaterală cu o mare putere; o alianță a două sau mai multe state mici; membru al unei alianțe multilaterale, în jurul uneia sau mai multor mari puteri; nealinieră, fie mizînd spre neutralitate în cazul oricărui război, fie fără un asemenea angajament generalizat.

În contextul aserțiunii reliefate de A. Burian, precum că dimensiunea geopolitică a concepției securității naționale prevede supraviețuirea fizică a statului, apărarea și menținerea suveranității și integrității teritoriale, capacitatea de a reacționa în mod adecvat la orice amenințări reale și potențiale din exterior[5], A. Sens desprinde din această idee subiectul generalizat de

referință *statul*, particularizându-l în *stat mic*, susținând că definirea intereselor de securitate ale statelor mici din Europa de după Războiul Rece este influențată de caracteristicile mediului geopolitic de securitate specific Europei, în cadrul căruia pot fi identificate câteva interese generale pe care le împărtășesc toate statele mici: menținerea suveranității teritoriale și cerința de a acționa ca entități independente, suverane; instituirea unor garanții de securitate; menținerea unei ample azeziuni la normele de neconfruntare și nonviolență; prevenirea extinderii conflictului etnico-religios existent; prevenirea creșterii sentimentelor separatiste sau iredentiste interne; menținerea formelor de cooperare și funcționarea instituțiilor multilaterale politice de securitate și economice și includerea în procesele consultative ale acestor instituții; prevenirea, pe cât posibil, a dominării de către o mare putere sau de către o înțelegere a marilor puteri[6].

O. Knudsen exprimă supoziția precum că geopolitica securității statelor mici este de interes să se realizeze atunci când apar unele inegalități între marile puteri, totodată, materializându-se prin intermediul a șase variabile fundamentale: importanța strategică a poziției geografice a statului mic, așa cum este văzută de una sau alta dintre marile puteri; gradul de tensiune dintre marile puteri; faza ciclului de putere în care se află cea mai apropiată mare putere; evoluția istorică a relațiilor dintre statul mic și cea mai apropiată mare putere; politica față de statul mic a altor mari puteri rivale; existența unui cadru multilateral de securitate prin cooperare, care să poată fi în măsură să contracareze inegalitatea de putere[7].

P. J. Katzenstein a încercat să abordeze problema statelor mici europene, în accepția noastră reliefând și elementul securității, din perspectiva a două dimensiuni: mărimea fizică mică și amplasarea geografică la periferia Europei[8]. Pentru P. J. Katzenstein, Polonia, Belgia și Spania sunt state mici. Expertul condiționează atribuirea etichetei de stat mic atât de dimensiunile fizico-geografice, cât și de cadrul geopolitic. Amplasarea la periferia centrului decizional și inevitabila marginalizare politică ce survine ca consecință a amplasării geografice conferă statului, indiferent de dimensiunile sale, caracteristicile unui stat mic, care nu poate influența considerabil afacerile politice și economice la nivel mondial sau chiar nici măcar regional. În opinia noastră, privind Republica Moldova din perspectiva lui P. J. Katzenstein putem constata că convergența criteriilor de populație redusă, teritoriul mic și amplasarea periferică indică că Republica Moldova este unul dintre cele mai mici state ale Europei Centrale și de Est. Totodată, suntem de părere că pentru asigurarea securității unui stat mic contează întrunirea criteriului geopolitic, și nu atât a dimensiunii geografice, cât a amplasării geografice, dar nu în sens eurocentrist, cum demonstrează P. J. Katzenstein, ci prin prisma

importanței pe care o are pentru realizarea intereselor geostrategice ale unor actori externi majori. Această aserțiune mai scoate în evidență un aspect important, și anume acela că un stat mic nu este în mod obligatoriu și un stat slab, deși, în realitate, majoritatea statelor mici, inclusiv și Republica Moldova, sunt state slabe.

În ordinea de idei reliefată, B. Buzan vine cu o abordare distinctă în cadrul analizei securității, în care persistă departajarea statelor în state puternice (cu un grad avansat de coeziune politică și socială) și state slabe (cu legitimitate internă scăzută și control fragil asupra instituțiilor centralizatoare ale puterii). B. Buzan subliniază diferența dintre statele puternice, care nu au neapărat o mare putere pe scena internațională (de exemplu Austria, Elveția etc.), și statele slabe, din anumite puncte de vedere, care au influență (ca de exemplu India, Pakistan și Rusia). Aceste nuanțe sunt vitale pentru a înțelege natura securității și faptul că statele reacționează la amenințări și riscuri în funcție de vulnerabilitățile pe care le au. În statele slabe, de exemplu, securitatea are legătură mai mult cu grupurile care le compun decât cu instituțiile statului în sine și există de multe ori riscul de a securiza un guvern sau un regim mai degrabă decât un stat. Analiza realizată de B. Buzan este susținută de O. Waever, care propune o concepție bidimensională a securității cu privire la stat și la societatea care face parte dintr-un stat[9]. În opinia noastră, dezvoltând ideea analizei securității lansată de B. Buzan privind departajarea statelor conform gradului de coeziune a instituțiilor ce dețin puterea în stat și ponderea acestora pe arena mondială, putem admite că actualmente Republica Moldova se încadrează în categoria țărilor cu grad sporit de insecuritate. Cât privește semnificația Republicii Moldova pe scena internațională, ea este una neînsemnată, iar datorită conjuncturii geopolitice în care s-a pomenit se atestă o tendință sporită a importanței Republicii Moldova asupra securității regionale.

V. Prohnițchi abordează securitatea statului mic acordând preferință dimensiunii economice. În accepția sa, similitudinile existente între statele mari și mici sunt doar la nivelul instituțional-administrativ, legislativ, procesul politico-decizional etc., însă comportamentul și atitudinea este diferită față de provocările similare. Dată fiind dimensiunea redusă a teritoriului și resursele naturale, umane și, prin urmare, economice, destul de limitate, problema securității naționale capătă o importanță cu totul deosebită pentru unele state mici. Asigurarea acesteia depinde de combinarea factorilor spațiali, relativ stabili (amplasare și relief, resurse naturale și umane, componența etnică etc.) cu cei conjuncturali, temporari (natura, gradul și originea amenințărilor interne și externe). Reieșind din considerentul că o bază fizico-geografică mică nu poate acoperi totalitatea pericolelor potențiale (sau o face la

un nivel comparativ mai scăzut decât în statele mari), este firesc ca statul de dimensiuni mici să resimtă un grad sporit de vulnerabilitate la amenințările externe. Prin excepție însă, succesele economice ale unor țări est-asiatice (tigri asiatici) demonstrează că dotarea precară cu resurse naturale nu înseamnă în mod obligatoriu și incapacitatea de a asigura securitatea economică. Prin urmare, ancorarea *tigrilor asiatici* în comerțul și finanțele internaționale este un factor-cheie pentru asigurarea securității lor economice[10].

În viziunea noastră, apariția unor opinii contra utilității metodologice a noțiunii de stat mic și de securitate a statului mic, considerându-se că este lipsită de o valoare teoretică și analitică distinctă de cea furnizată de teoria securității marilor puteri, sunt combătute de evenimentele și procesele ce au avut loc după dezmembrarea URSS și a Iugoslaviei, materializându-se prin faptul că sistemul internațional „s-a îmbogățit” cu mai multe state independente aflate în spațiul postsovietic, în Europa de Est și de Sud-Est, din care cauză studiile referitoare la securitatea și importanța statelor mici au revenit în actualitate și sunt deosebit de captivante mai ales datorită reducerii importanței inegalității de forță.

În majoritatea cazurilor, noțiunea de stat mic nu poate fi definită necondiționat, nici din punct de vedere demografic, nici teritorial. Un stat poate fi considerat mic doar în comparație cu altul. Spre exemplu, România este un stat mic în comparație cu Federația Rusă, dar este o putere mare față de Republica Moldova. Contează nu dimensiunile statelor, ci natura relațiilor. Mai mult ca atât, Republica Moldova (cu o suprafață de 33800 km² și o populație de 4,36 milioane locuitori), conform datelor recensământului din 1989, este în poziție de inferioritate față de Israel (21000 km², 5,1 milioane locuitori). Chiar dacă din punctul de vedere al suprafeței și al populației aceste țări sunt similare, prima nu poate controla separatismul în regiunea sa estică, în timp ce a doua luptă cu întreaga lume arabă.

Conform concepției lui S. P. Huntington, Republica Moldova este situată dincolo de frontierele civilizației occidentale, în sfera influenței tradițional rusești. Iar „o extindere NATO limitată doar la țările care sunt, din punct de vedere istoric, parte a creștinătății occidentale, garantează Federației Ruse excluderea Serbiei, Bulgariei, României, Republicii Moldova, Bielorusiei și Ucrainei, atâta timp cât Ucraina va rămâne unită”[11]. S. P. Huntington în mod explicit „lasă” Federației Ruse dreptul de controlare a teritoriului considerat de influență tradițională rusească. În 2007, după aderarea României și Bulgariei la UE, Federația Rusă pierde influența integrală asupra acestor state. În opinia noastră, în lumina ultimelor evenimente din spațiul Balcanic de Vest, referindu-ne la semnarea de către statele membre ale UE a Tratatului de aderare a Croației în 2013, putem prezuma că Serbia în viitorul apropiat

va deveni și ea stat membru cu drepturi depline al NATO și UE, dat fiind faptul că stabilitatea acestei regiuni și viitorul acestui stat depinde în mare măsură de aceste două structuri. Inițiativa lansată la 28.05.2008 de către Polonia și Suedia în cadrul UE, și susținută de membrii acestei organizații, de a constitui proiectul „Parteneriatul Estic”, ce va consolida relațiile de vecinătate în baza cooperării avansate a UE cu Republica Moldova, Ucraina, Georgia, Azerbaidjan, Armenia și Belarus pentru o eventuală aderare a acestor state la UE. Demararea, în ianuarie 2010, a procesului de negocieri privind semnarea Acordului de Asociere a Republicii Moldova la UE, care prevede acțiuni din partea Republicii Moldova în domeniul consolidării instituțiilor democratice, soluționarea conflictului transnistrean, instituirea zonelor de liber schimb și liberalizarea regimului de vize, dar care nu prevede în mod expres aderarea Republicii Moldova la UE, este demnă de apreciat și implementat, deoarece actualmente Republica Moldova nu poate aspira mai mult decât la statutul de parteneriat privilegiat.

Prin urmare, putem constata că lupta pentru sferele de influență și-a păstrat actualitatea, astfel Federația Rusă își rezervă dreptul mării puteri de a valorifica prin prisma politicii externe interesele sale în spațiul geopolitic.

Securitatea unui stat mic poate fi abordată din două perspective:

1. Din perspectiva internă se consideră că acțiunile diplomatice pot determina nivelul securității unui stat mic. Aceasta presupune o politică externă foarte activă, care să facă din statul mic „o stîncă solidă și de neclintit ...în calea curenților schimbători ai relațiilor internaționale”[12]. Referitor la acest subiect, Concepția Politicii Externe a Republicii Moldova, chiar dacă este fundamentată pe niște principii standard și difuze (nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forța, reglementarea diferendelor internaționale prin mijloace pașnice etc.), prevede afirmarea țării în calitate de factor stabilizator pe plan regional ca una dintre prioritățile importante ale politicii externe[13]. Firește că acest obiectiv impune o activitate foarte complexă, independentă și chiar ușor agresivă în politica externă. Însă analiza evenimentelor internaționale, precum și a relațiilor bilaterale și multilaterale ale Republicii Moldova denotă că ea a fost uneori exagerat de afectuoasă față de Federația Rusă, ceea ce nu se încadrează în declarațiile de orientare europeană a țării. În afară de gafele diplomatice, promovarea politicii externe active este inhibată și de controversatul statut de neutralitate permanentă a Republicii Moldova, principiu care a și stat la baza adoptării Concepției Securității Naționale. Care ar fi importanța lui pentru stabilitatea și securitatea Republicii Moldovei?

De fapt, Constituția din 1994 stipulează neutralitatea pentru a face ilegală dislocarea trupelor rusești pe teritoriul Republicii Moldova (contingentul din Transnistria). Pînă la Summitul OSCE de la Istanbul din noiembrie 1999, Federația Rusă s-a arătat foarte indiferentă față de prevederile consti-

tuționale ale Republicii Moldova, condiționând retragerea trupelor sale cu sincronizarea soluționării conflictului transnistrean. La Summit Federația Rusă a garantat evacuarea trupelor sale, dar nu atât din afecțiune față de statutul nostru de neutralitate, cât pentru a-și compensa prezența militară excesivă în Caucazul de Nord, precum și pentru a nu agrava definitiv relațiile cu Occidentul de care depinde financiar. Federația Rusă ar prefera să fie anulat statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova pentru a-și îndreptăți cumva prezența militară în Transnistria. Pe de altă parte, această prevedere constituțională oferă garanții sigure Federației Ruse că Republica Moldova nu va putea adera la NATO.

2. Adepții celeilalte teorii, susținătorii cărora suntem și noi, consideră că doar factorii externi sunt pe măsură să influențeze major securitatea unui stat mic, fie că se are în vedere unele procese de dimensiuni globale sau continentale (extinderea UE sau a NATO), fie de relațiile dominante între anumite mari puteri, fie de politicile promovate de anumite mari puteri față de statele mici. Dacă se întâmplă ca statele mici să supraviețuiască, este datorită faptului că îndeplinesc (uneori numai temporar) anumite funcții în aranjamentele de securitate ale marilor puteri.

Considerăm că factorii externi care în mod direct vor influența în viitorul apropiat geopolitica securității naționale a Republicii Moldova sunt: 1. existența frontierelor comune ale NATO/UE a schimbat atitudinea acestor structuri față de Republica Moldova doar într-o anumită măsură, perfectînd IPAP-ul în a doua variantă sporind atenția din partea autorităților comunitare, mai ales a Germaniei în privința soluționării conflictului transnistrean în contextul edificării unei noi arhitecturi de securitate europeană cu participarea Federației Ruse, dar și urmărindu-se eventualitatea transformării Republicii Moldova într-un proiect de succes prin intermediul Parteneriatului Estic; 2. noua direcție de extindere a NATO pe flancul sudic (aderarea în 2009 a statelor Croația și Albania). Procesul decizional al direcției de extindere a NATO depinde de relațiile între principalii membri ai Alianței (SUA, Franța, Germania, Italia) și de ponderea fiecăruia în acest proces. Ele s-au angajat într-o polemică dură referitoare la modalitățile de suportare a costurilor extinderii și la direcțiile prioritare de extindere a NATO, vizîndu-se nu doar de lărgirea militară propriu-zisă, ci și de cea politică. Sunt puse în joc strategiile și interesele politice/geopolitice manifestate de NATO pe parcursul ultimilor ani, perioadă în care a crescut importanța ei politică. State ca Franța și Italia sunt de părere că NATO ar trebui să-și extindă flancul sudic, pentru a putea preveni declanșarea conflictelor în această zonă. Anume acest scenariu este de interes major pentru Republica Moldova, beneficiile imediate fiind mai mari comparativ cu oricare altă evoluție posibilă a procesului[14]; 3. amplasarea în România pînă în 2015 a bazei terestre cu noi generații de

interceptoare (SM-3) din cadrul etapei a doua a scutului american de apărare antirachetă; 4. identificarea noilor furnizori, diversificarea surselor și a rutelor de aprovizionare cu hidrocarburi de către statele membre ale UE va oferi posibilitatea participării Republicii Moldova la proiecte energetice regionale cum ar fi: Nabucco, Trans-Anatolian, AGRI, care va consolida dimensiunea energetică a securității naționale a Republicii Moldova.

Ca și în cazul oricărui alt stat mic, analiza problemelor legate de securitatea Republicii Moldova nu poate fi înscrisă în cadrul unui model metodologic universal. O serie de factori geopolitici și de variabile specifice îi conferă particularități deosebite. Astfel, au fost adoptate un set de acte legislative (la 22.05.2008 noua Concepție a Securității Naționale și la 15.07.2011 Strategia Securității Naționale), elaborarea cărora a fost determinată de schimbările pe plan național și internațional, care au epuizat efectele juridice ale vechii Concepții adoptată în 1995. Documentele stabilesc statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova, ceea ce presupune că țara noastră nu este parte și nici nu va intra în blocuri militare, nu va participa la acțiuni militare și nu va admite prezența pe teritoriul său a unor trupe militare și armamente străine, statutul de neutralitate permanentă este principiul de bază și piatra de temelie a asigurării funcționalității sistemului de securitate națională a Republicii Moldova. Potrivit lui D. Mînzărari, statutul de neutralitate permanentă al Republicii Moldova este considerat de criticii „pro-NATO” ca fiind unica opțiune justă și corectă pentru Republica Moldova. În realitate, aceste eforturi sunt concentrate spre menținerea statu-quoului, deoarece anume neutralitatea permanentă declarată de Republica Moldova în 1994 este factorul care subminează suveranitatea statului. Federația Rusă, care a insistat asupra neutralității Republicii Moldova, este și statul care violează neutralitatea și pînă în prezent. Federația Rusă a investit eforturi considerabile pentru a menține sau atrage Republica Moldova în structurile sale regionale pe care le-a înființat și le domină[15].

Suntem de acord cu opinia lui V. Croitoru, care susține că Republica Moldova are o situație destul de complexă. Din punctul de vedere al amplasării, Republica Moldova se află la confluența intereselor geopolitice a două mari puteri – UE/NATO și Federația Rusă/ODKB, reprezentînd o semienclavă între România și Ucraina. Dat fiind faptul că în zonă se ciocnesc interesele marilor puteri, securitatea națională a Republicii Moldova se confruntă cu o presiune geopolitică puternică, de aceea ea are nevoie de a-și crea un așa sistem de relații cu vecinii direcți și cu cei indirecti (UE, Ucraina și Federația Rusă) care i-ar permite să nu se scufunde într-un dezastru geopolitic, ce s-ar manifesta în menținerea subdezvoltării economice sau în pierderea unor teritorii în favoarea altor state. În situația geopolitică contemporană, Republica Moldova își exprimă poziția sa pe baza promovării intereselor

sale naționale vitale: integritatea teritorială, stabilitatea internă, dezvoltarea economică[16], în viziunea noastră – interese care stau la baza formulării principiilor fundamentale ale geopoliticii securității naționale a Republicii Moldova. Această supoziție este susținută și de O.Serebrian, completînd-o cu o caracteristică geostrategică a Republicii Moldova, ce constă în poziția-tampon a acesteia între două grupări politico-militare – NATO și ODKB. Chiar dacă rivalitatea dintre aceste două blocuri militare nu este una declarată, este evident că ele se află într-o stare de antagonism latent, cele două valuri de extindere a NATO spre Est demonstrînd cu prisosință acest lucru. O altă caracteristică importantă, în viziunea lui O. Serebrian, este interesul geopolitic și strategic pentru Republica Moldova al unei mari puteri ca Federația Rusă, care continuă să-și mențină aici și o prezență militară[17].

În accepția noastră, conjunctura geopolitică care determină geopolitica securității naționale a Republicii Moldova denotă că gradul relațiilor dintre UE – Republica Moldova, NATO – Republica Moldova trebuie evaluat, într-o anumită măsură, și prin prisma raporturilor dintre UE – Federația Rusă, NATO – Federația Rusă, mai ales că aceste mari puteri au interese specifice în zona la care ne referim. Astfel, în domeniul politicii externe, securității și apărării, ambele părți (UE/NATO și Federația Rusă) își acomodează pozițiile datorită învecinării, exercitînd presiuni de ordin geopolitic pentru a putea influența geopolitica securității naționale a statelor aflate în zona-tampon. Prin urmare, după declararea independenței, Republica Moldova se află într-un permanent proces de identificare a locului și rolului său în contextul geopolitic regional, adică a statutului său geopolitic, ea tinde să-și fixeze propriile obiective reieșind din necesitatea asigurării intereselor naționale vitale. Potențialul geopolitic de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova nu este sub nicio formă avantajos în raport cu a celor două mari puteri (UE/NATO și Federația Rusă), ordine care provine din indicatorii economici, demografici și spațiali, ambele puteri abordează Republica Moldova din perspectivă în special geostrategică, deoarece reprezintă un element al unei scheme geostrategice cu mult mai extinse, a cărei centru se regăsește în spațiul Mării Negre. Actualmente, coliziunea dintre Europa și Federația Rusă este orientată asupra controlului spațiului pontic, care leagă, din punct de vedere geoeconomic, UE cu zonele cele mai bogate în resurse energetice, cum ar fi Bazinul Caspic, Asia Mijlocie și Golful Persic. Republica Moldova este importantă din punct de vedere geostrategic atît pentru Europa (UE/NATO), cît și pentru Federația Rusă, ambele părți depun eforturi de a-și consolida pozițiile. Federația Rusă încearcă să-și mențină influența în Republica Moldova prin conservarea conflictului transnistrean și susținerea comunității rusești: problema raioanelor de est reprezintă unul dintre cele mai dificile aspecte ale relațiilor dintre părți, deoarece refuzul Rusiei de

a accepta soluționarea ei rezultă nu doar din raporturile cu Republica Moldova, dar și cu NATO și UE. Pentru Federația Rusă, menținerea controlului asupra raioanelor de est al Republicii Moldova ar reprezenta o modalitate de blocare a extinderii NATO și a UE, evident, fiindcă Rusia va depune toate eforturile pentru a-și menține statutul de actor geopolitic important, folosind diverse instrumente politice și economice, astfel diminuând securitatea națională a Republicii Moldova.

În același timp, datorită situației geopolitice create, Republica Moldova încearcă să intre în scheme regionale ce ar permite să părăsească zona de coliziune dintre Occident și Federația Rusă, iar perspectiva posibilă de transcenderă a situației geopolitice de conflict poate fi regândită și prin abordarea ideii de integrare în structurile NATO, care presupune includerea Republicii Moldova cu întregul teritoriu recunoscut internațional. Ignorarea acestor oportunități ar suprima reforma sectorului de securitate și ulterior, stagnarea procesului de modernizare și lipsa de atractivitate pentru statele europene. Capabilitatea Republicii Moldova de a depăși amenințările externe în adresa securității naționale, dat fiind faptul că acestea sunt generate de conjunctura geopolitică și de statutul geopolitic al Republicii Moldova, diminuarea lor trebuie să devină o chestiune fundamentală pentru realizarea geopoliticii securității naționale. Pentru a contracara un potențial atac militar sau non-militar din exterior, Republica Moldova trebuie să promoveze o politică echilibrată, să obțină garanții de securitate din partea unei mari puteri sau să adere la o alianță militară eficace.

M. Leonard și N. Popescu sunt de părere că calitatea de membru NATO a Republicii Moldova ar provoca acest mecanism al faptului împlinit, făcând controlul și influența Federației Ruse asupra Republicii Moldova mult mai dificile și mai costisitoare. Este incontestabil că vulnerabilitatea unui stat întotdeauna a provocat agresiune din exterior. Costul agresiunii împotriva Republicii Moldova în calitate de membru NATO ar crește, pe când potențialele beneficii ale agresiunii ar deveni mai puțin evidente. În accepția autorilor, acest lucru ar descuraja comportamentul beligerant, fie direct sau indirect al Federației Ruse, și în schimb ar impune autoritățile să caute o strategie de cooperare mai conciliantă cu Republica Moldova[18].

V. Juc susține, pe bună dreptate, că „securitatea națională a Republicii Moldova ar putea fi asigurată cel mai eficient, avînd o dimensiune geopolitică pregnantă, în condițiile integrării euroatlantice”. Fără îndoială, amendarea prevederilor constituționale ce se referă la statutul de neutralitate permanentă, recunoscut de N. Osmochescu ca fiind „o ficțiune”[19], articolele 11(1) și 142(1), „prezintă în sine un proces complex, anevoios și de lungă durată care solicită voință politică, eforturi de caracter instituțional, transformări la nivel conceptual, menținerea dialogului permanent cu partenerii

europeni, realizarea studiilor de fezabilitate privind beneficiile și costurile de integrare etc.”[20]. Considerăm fondată supoziția lui V. Juc că „abrogarea statutului de neutralitate permanentă nu presupune expres integrarea euroatlantică a Republicii Moldova, însă calitatea de stat membru al NATO este în măsură cel mai eficient să-i asigure securitatea națională, datorită articolului 5 al Tratatului de la Washington din 4 aprilie 1949”[21], pe cînd integritatea teritorială, conform lui A. Burian, prea puțin probabil, din cauza că „transnistria va deveni imediat un fel de regiune Kaliningrad la Marea Neagră”, „separîndu-se de Moldova”[22]. S. Nazaria este de altă părere, considerînd că însăși solicitarea de aderare la NATO vine în contradicție cu interesele cardinale ale Republicii Moldova și cetățenilor săi[23], opinie care este combătută de Yu. Josanu, catalogînd-o drept una absolut neîntemeiată, remarcînd că interesele geopolitice de securitate ale Republicii Moldova presupun cel puțin „o echilibrare” a relațiilor asimetrice cu Federația Rusă prin apropierea de structurile europene[24], totodată, aderarea la NATO, potrivit lui Ig. Munteanu, presupune înțelegerea beneficiilor, costurilor și mizei acestei relații strategice întemeiate pe un anumit sistem de valori care fac societatea noastră cu mult mai apropiată de comunitatea europeană decît se crede, în general.

În accepția lui M. Walker, pe lîngă necesitatea de a obține o securitate mai eficientă, Republica Moldova are nevoie de NATO pentru a accelera aderarea sa la UE. Autoritățile Republicii Moldova trebuie să conștientizeze faptul că NATO și UE sunt două părți ale aceleiași monede[25]. De aceeași părere este și R. Art, susținînd că unicul mijloc de a accelera procesul de aderare la UE este afilierea la NATO. Dezvoltarea unei cooperări strînse cu NATO în cadrul altor programe de tip PfP nu ar înlocui în niciun caz beneficiile oferite de calitatea de membru deplin NATO. Republica Moldova necesită obținerea statutului de membru NATO pentru a-și asigura securitatea. NATO, de-a lungul existenței sale, a asigurat securitatea statelor membre utilizînd factorul de descurajare și oferă securitate fiindcă este o organizație care are drept scop prevenirea agresiunii prin descurajarea ei. Republica Moldova, fiind o putere mică, îi este necesar un garant real al securității care ar descuraja un atac militar din afară și care va consolida instituțiile sale, făcîndu-le mai rezistente în fața agresiunii externe indirecte. Tendința crescîndă de a utiliza forțele militare în contextul geopolitic actual și agresiunea militară contra unui membru CSI determină caracterul și mai stringent al acestei necesități[26].

În opinia noastră, deși Federația Rusă consecvent prezintă NATO ca o organizație, care practică o extindere agresivă a hotarelor sale spre Est, NATO nu manifestă un interes deosebit pentru acceptarea Republicii Moldova. Este în interesul Republicii Moldova de a adera la NATO. Republica

Moldova are un potențial militar neînsemnat, care nu ar oferi o contribuție considerabilă la capacitățile militare ale NATO, și este de fapt un candidat pentru beneficii. Unele state membre NATO sunt de asemenea îngrijorate de apariția anumitor costuri politice în legătură cu o posibilă integrare a Republicii Moldova dată fiind opoziția puternică a Federației Ruse. Reflecțiile lui T.Sandler se înscriu în logica convențională, potrivit căreia pînă cînd Ucraina nu va adera la NATO, acceptarea Republicii Moldova va fi mai costisitoare pentru NATO, deoarece Republica Moldova nu va contribui la reducerea hotarelor interioare, necesare de protejat. Dacă Ucraina devine membru NATO, atunci Alianța ar putea avea un interes mai mare să o includă și pe Republica Moldova. Aceasta se explică prin faptul că Republica Moldova, avînd statut de țară neutră în calitate de stat în interiorul spațiului NATO, va semnifica hotare mai lungi pe care NATO urmează să le apere. Totodată, în acest caz vor exista și considerente geopolitice, deoarece Republica Moldova „neutră” ar putea mai mult să devină un satelit al Federației Ruse, găzduind sub anumite pretexte inventate, fie „pentru menținerea păcii” sau „antiterorism”, o bază militară rusă [27].

Conform lui W. Thompson, orice stat care tinde să acționeze ca actor politic suveran în relațiile internaționale trebuie să întreprindă măsuri pentru propria securitate și să plătească pentru ele. Aceasta este o năzuință costisitoare, și încercînd de a o promova de unul singur este și mai costisitor, decît atunci cînd un stat s-ar afilia la o înțelegere de securitate colectivă. Asigurarea securității naționale și integrității teritoriale de unul singur, pentru statele mici cum este Republica Moldova, este în majoritatea cazurilor o afacere imposibilă, conchide W. Thompson[28]. O.Knudsen abordează noțiunea de neutralitate prin prisma opțiunii de acomodare. Potrivit acesteia, neutralitatea se solicită din partea unui stat vecin pentru a garanta că nu va fi lansat niciun atac asupra „marii puteri” de pe teritoriul statului vecin. Republica Moldova nu este vecinul imediat al Federației Ruse, fiind separată de o suprafață semnificativă a teritoriului ucrainean. Cererea neutralității Republicii Moldova de către Federația Rusă este mai curînd determinată de intenția Federației Ruse de a nu permite Republicii Moldova aderarea la NATO, deoarece ar diminua vulnerabilitățile curente ale Republicii Moldova. Federația Rusă impune neutralitatea Republicii Moldova în scopul de a preveni plecarea ei sub umbrela protectoare a Occidentului[29]. C.Hemmer și P. Katzenstein sunt de părere că există o explicație suplimentară de ce Federația Rusă ar dori să prevină aderarea Republicii Moldova la NATO și UE. Federația Rusă dorește să mențină regionalismul cu rădăcini sovietice ce atașează Republica Moldova de Federația Rusă prin legături economice, sociale și politice. Aderarea la NATO va diminua trep-

tat influența acestui regionalism, integrând Republica Moldova în regiunile occidentale. Regiunile în calitate de construcții politice nu sunt stabilite de geografie, deși sunt descrise în termeni geografici. Însă, chiar și regiunile firești și nealterabile sunt produsul creării politice și sunt susceptibile tentativelor de reconstruire [30].

Prin urmare, actualmente, termenul de *stat mic/putere mică* desemnează state cu un potențial militar și economic redus, lipsite de suficientă capacitate de a se impune în relațiile internaționale. Securitatea lor este diminuată dacă nu se regăsesc într-o coaliție de state cu o pondere majoră în sistemul internațional de securitate și dacă nu au vreo importanță pentru realizarea intereselor geopolitice/geostrategice ale unor mari puteri sau ale actorilor non-statali. Din acest punct de vedere, Republica Moldova este eminentamente o putere mică, a cărei securitate se dovedește a fi vulnerabilă la amenințările și riscurile care sunt furnizate în urma impactului intereselor geopolitice ale marilor puteri asupra zonei-tampon în care este poziționată.

Așadar, Republica Moldova are nevoie de reforme substanțiale în domeniul securității naționale. Realizarea acestui obiectiv depinde în mare măsură de relațiile geopolitice ale marilor puteri, la baza cărora se află interesele geostrategice din această zonă, care au un impact asupra dimensiunii geopolitice a securității naționale a Republicii Moldova. Totodată, amenințările și riscurile ce periclitează componentele politică, militară și energetică a securității naționale sunt generate de factorul extern și necesită a fi abordate în termeni geopolitici. De asemenea, un rol incontestabil substanțial în consolidarea securității naționale îl va juca locul pe care îl va ocupa Republica Moldova în aranjamentele securității regionale, ce ar contribui în final și la modificarea statutului Republicii Moldova din cel de consumator în furnizor de securitate regională.

Referințe bibliografice

1. Hobsbawm E. J. Națiuni și naționalism din 1780 până în prezent. Program, mit, realitate. Chișinău: Arc, 1997, p. 169.
2. Hindmarsh J. H. How Do We Define Small States and Islands?. În: Convergence, 1996, vol. 29.
3. Ibidem.
4. Glaser E. Statele mici și mijlocii în relațiile internaționale. București: 1971, p. 58.
5. Burian A. Geopolitica lumii contemporane: curs de lecții. Chișinău: Tipografia Centrală, 2003, p. 196.
6. Sens A. Securitatea statului mic în Europa: amenințări, temeri și strategii după Războiul Rece. În: NATO: ce este, ce va fi. Noua Europă și securitatea statelor mici, București, 1996, p. 185.
7. Waever O. European Security Identities. În: Journal of Common Market Studies, vol. XXXIV, 1996, nr. 1.

8. Sverdrup B. O. *Odysseus and the Lilliputians? Germany, the European Union and the Smaller European States*. În: *Arena Working Papers*. Oslo, 97/27.
9. Buzan B. *Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*. Chișinău: Cartier, 2000, p. 106-107.
10. Prohnițchi V. *Securitatea economică a unui stat mic. Note de reper pentru Republica Moldova*. În: *Apărarea și securitatea națională a Moldovei*, 2001, p. 9.
11. Huntington S. P. *Ciocnirea civilizațiilor*. București: Antet, 1997, p. 237.
12. Knudsen O. F. *Analizarea securității statului mic: rolul factorilor externi. NATO: ce este, ce va fi. Noua Europă și securitatea statelor mici*. București: 1996, p. 140.
13. *Concepția Politicii Externe a Republicii Moldova*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 20, 06.04.1995.
14. Cibotaru V. *Republica Moldova și comunitatea internațională. Curs universitar*. Chișinău, 2001, p. 16-17.
15. Mînzărari D. *De ce avem nevoie de NATO? Sau de ce existența Moldovei ca stat suveran depinde de aderarea la NATO*. În: *Discussion Paper*, 2009, nr. 3, p. 22.
16. Croitoru V. *Geopolitica în sistemul științelor politice*. În: *Politologie: manual pentru specialitățile nonprofil*, 2007, p. 342.
17. Serebrian O. *Despre geopolitică*. Chișinău: Cartier, 2009, p. 76-77.
18. Leonard M., Popescu N. *A Power Audit of EU-Russia Relations*. În: *European Council on Foreign Relations*, 2007, p. 13.
19. Osmochescu N. *Neutralitatea permanentă a Republicii Moldova în contextul relațiilor internaționale contemporane*. În: *Academia de Administrare Publică – 15 ani de modernizare a serviciului public din Republica Moldova. Materialele conferinței internaționale științifico-practice*. Chișinău: AAP, 2008, vol. 2, p. 182-183.
20. Juc V. *Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice*. Chișinău: Tipografia-Sirius, 2011, p. 207.
21. *Ibidem*, p. 208.
22. Burian A. *Op. cit.*, p. 357.
23. Назария С. *История международных отношений и внешней политики великих держав в новейшее время. Курс лекций*. Кишинёв: Центральная Типография, 2007, p. 630.
24. Josanu Yu. *Securitatea națională a Republicii Moldova prin prisma securității europene*. În: *Academia de Administrare Publică – 15 ani de modernizare a serviciului public din Republica Moldova. Materialele conferinței internaționale științifico-practice*. Chișinău: AAP, 2008, vol. 2, p. 200-201.
25. Walker M. *Variable Geography: America's Mental Maps of a Greater Europe*. În: *International Affairs*, vol. 76, 2000, nr. 3, p. 459-474.
26. Art R. J. *American Foreign Policy and the Fungibility of Force*. În: *Security Studies*, vol. 5, 1996, nr. 4, p. 28.
27. Sandler T. *Alliance Formation, Alliance Expansion and the Core*. În: *The Journal of Conflict Resolution*, vol. 43, 1999, nr. 6, p. 727-747.
28. Thompson W. R. *Democracy and Peace: Putting the Cart Before the Horse?* În: *International Organization*, vol. 50, 1996, nr. 1, p. 616-617.
29. Knudsen O. F. *Did Accommodation Work? Two Soviet Neighbors 1964-1988*. În: *Journal of Peace Research*, vol. 29, 1992, nr. 1, p. 63-65.
30. Hemmer C., Katzenstein P. J. *Why is There no NATO in Asia? Collective Identity, Regionalism and the Origins of Multilateralism*. În: *International Organization*, vol. 56, 2002, nr. 3, p. 575.

MODIFICAREA CONTRACTELOR DE GEN ÎN SOCIETATEA DE TRANZIȚIE

Olga GAGAUZ
doctor în sociologie,
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

In the present article, the changes in gender contracts occurred in the society in transition are analyzed. It is shown that after the 1990s, when the profound socioeconomic, political and cultural circumstances occurred, the existing gender contradictions have become more acute in a new way. The contract of working mother, dominated before the 1990s, became a ground for further developing of many other contracts: contract of working mother, those of carrier oriented woman and of housekeeper mother. The current changes in the gender relationships have developed not as a result of state-centered policies, but they stemmed from the spontaneous adaptation of different social groups to the current economic conditions. The contract of equal statuses exists only formally, with its principles reflected in the national legislation.

De dezvoltarea economică, socială și culturală a societății implică inevitabil modificarea raporturilor dintre sexe, în special în condițiile complexității transformărilor economice, politice, demografice, de mediu etc. O bună parte a teoriilor existente cu privire la explicarea tendințelor în reproducerea populației recunosc importanța modificării relațiilor de gen, mai ales a rolurilor de gen, în luarea deciziilor cu privire la nașterea copilului și în general în ceea ce privește comportamentul reproductiv al populației.

Începând cu a doua jumătate a secolului trecut, observăm schimbări esențiale în domeniul relațiilor sociale dintre sexe, creșterea statutului femeii în societate și familie fiind o caracteristică importantă pentru țările economic dezvoltate și, în mod special, pentru țările ex-socialiste. Amploarea activității economice a femeilor a fost favorizată de creșterea economică, extinderea sferei serviciilor, politica socială, dotarea gospodăriilor cu tehnica de uz casnic etc. Totodată, acest proces este foarte controversat, având atât efecte pozitive, cât și negative. Ca efecte pozitive, participarea economică a femeii reduce izolarea socială, contribuie la ameliorarea statutului psihologic al femeii, are rolul fundamental în creșterea bunăstării familiei. Există însă și unele efecte negative, cum ar fi: creșterea divorțurilor și nașterilor în afara căsătoriei se asociază cu creșterea independenței economice a femeii,

amânarea căsătoriei și nașterii copiilor în favoarea carierei profesionale, am-ploarea problemelor ce țin de concilierea responsabilităților profesionale și familiale etc.

După 1990, în perioada transformărilor socioeconomice, politice și culturale profunde, contradicțiile existente în ceea ce privește raporturile dintre sexe s-au evidențiat prin noi aspecte. Cu toate acestea, pentru statele democratice contemporane noțiunea ”egalitatea de gen”, dar mai ales succesele obținute în acest domeniu, prezintă o caracteristică importantă a avansării pe calea democrației, elementul fundamental, precum și un factor determinant al competitivității unei țări, al competențelor și educației, productivității forțelor de muncă, principiul egalității între femei și bărbați fiind integrat în toate politicile și în programele din toate domeniile și la toate nivelurile de adoptare și aplicare a deciziilor.

În literatura de specialitate, pentru descrierea și analiza raporturilor de gen și a sistemului acestora în societate sunt utilizate noțiuni care integrează regulile și normele de interacțiune socială, drepturile și obligațiunile femeilor și bărbaților. Cel mai des se utilizează noțiunea ”contractul de gen” (eng. gender contract), elaborată de cercetătoarele feministe scandinave pentru descrierea tipurilor dominante de relații dintre sexe și dinamica acestora. Acesta prescrie rolurile specifice și statusurile pentru femei și bărbați în diferite sfere sociale și este completat de ”contractul oficial”, ”contractul de zi cu zi” și ”contractul normativ” cu semnificații respective. ”Contractul oficial” constă în politici publice menite, în mod special, să asigure participarea femeilor în activitatea economică. ”Contractul de zi cu zi” reflectă comportamentul individual, iar cel ”normativ” – atitudinile cu privire la rolurile de gen. Astfel, ”contractul de gen” include asigurarea instituțională, practici și reprezentări simbolice ale relațiilor dintre sexe, roluri și identități în contextul sociocultural concret. În societatea contemporană, contractul de gen este determinat de diviziunea muncii în sfera publică și privată. În conformitate cu contractul de gen, în particular, se determină cine și din ce resurse efectuează organizarea gospodăriei casnice și îngrijirea familială și extrafamilială a copiilor: mama care nu lucrează și este susținută de soț; persoanele angajate și plătite din salariile ambilor soți; rude, statul [1].

Pentru descrierea raporturilor dintre sexe se utilizează și noțiunea ”sistemul de gen”, care include diverse componente și este tratată de către cercetători în mod diferit. Sistemul de gen este un fenomen multiaspectual constituit din instituțiile și raporturile sociale care prescriu femeilor și bărbaților modele de comportament. Astfel, sistemul de gen reprezintă prescripțiile instituționalizate, determinând modelele de comportament și interacțiunea socială în corespundere cu sexul individului, și include trei

componente interdependente: construcția socială a categoriilor de gen în baza sexului biologic; diviziunea muncii pe sexe, în corespundere cu care femeilor și bărbaților se atribuie rolurile sociale diferite; reglementarea socială a sexualității, conform căreia unele forme ale comportamentului sexual sunt acceptate, altele dezaprobată [2]. Hirdman Y. definește sistemul de gen ca o totalitate a contractelor de gen care reglementează raporturile dintre femei și bărbați la nivelul reprezentărilor, precum și normelor și regulilor formale și informale [3, p. 190-191]. Ulterior, noțiunea sistemul de gen a fost precizată și completată, relațiile de gen fiind examinate de către majoritatea cercetătorilor atât la nivel macro, cât și micro, și nu numai sub aspect de structuri, ci și de acțiuni, ideologie și simboluri.

Unii cercetători în analiza problematicii date preferă noțiunea ”orânduire de gen”, care semnifică modele istoric definite ale raporturilor de putere dintre femei și bărbați formate în diferite societăți la diferite nivele: instituțional, ideologic, simbolic și cotidian [4,1]. În cadrul anumitei orânduiri de gen există contractul social dominant, care determină poziția femeii în sistemele de producere și reproducere.

Noțiunile prezentate se intercalează puternic, într-un fel sau altul integrând nivelul instituțional, prescripții normative, reprezentări și practici cotidiene. În viziunea noastră, cea mai relevantă noțiune pentru descrierea raporturilor dintre sexe este sistemul de gen care se caracterizează prin stabilitate relativă, se reproduce continuu prin mecanismele de socializare primară și secundară, precum și cadrul normativ al societății. Utilizarea noțiunii „sistemul de gen” accentuează nivelul structural în analiza relațiilor sociale dintre sexe.

În condițiile transformărilor sociale, de regulă, suportă modificări și sistemul de gen, respectiv și contractul social dominant. Până în anii 1990, politica de gen a statului socialist avea un caracter contradictoriu, pe motivul că includea atât elemente de ideologie egalitaristă, cât și patriarhală. Pe de o parte, acestea au fost bazate pe principiul egalitariste: a fost declarată egalitate în ceea ce privește drepturile juridice ale cetățenilor în toate sferile vieții sociale, indiferent de sex. Participarea în activitatea de producere a fost considerată ca datorie a tuturor cetățenilor sovietici. Femeile, în egală măsură ca și bărbații, au fost implicate în activitatea economică și socială a țării. Pe de altă parte, ideologia sovietică se baza pe principiul determinismului biologic, specific viziunilor patriarhale, care în esență se reduce la faptul că diferențele biologice dintre sexe determină diferențele psihologice și sociale dintre bărbați și femei. Reieșind din acestea, au fost formate percepțiile cu privire la rolurile sociale diferite ale femeilor și bărbaților. Bărbații, ca reprezentanți ai sexului puternic, trebuiau să acționeze ca apărători ai pa-

triei, în același timp protejând femeile slabe, pe când ultimele trebuiau să realizeze destinul lor natural – de a fi mamă, funcția ei maternă fiind considerată nu numai un lucru personal, ci și datorie publică. Astfel, îndeplinind obligațiunile față de statul care le-a oferit posibilitatea de a participa în viața economică și socială, femeile trebuiau să realizeze posibilitățile sale reproductive de naștere, creștere și de educație a copiilor.

În baza acestor principii se formau și se dezvoltau politici paternaliste față de femei, considerate grup social deosebit, și pentru reglementarea statutului lor social se elaborau măsuri specifice. Paternalismul se exprima prin faptul că politica de stat poziționa femeia ca un obiect de îngrijire specială: garanțiile sociale și înlesnirile diferite cu privire la îmbinarea funcției reproductive, rolurile profesionale și familiale făceau din femei un grup specific dependent de stat, asigurându-le un statut deosebit în societate. În astfel de condiții, contractul social de gen dominant a fost cel al *mamei lucrătoare*, care poate fi considerat obligat de stat [1]. Acest contract se manifesta și în modelele de educație a copiilor, reproducându-se de sistemul social de diviziune a muncii, fiind susținut de politici sociale și ideologie.

Totodată, trebuie de menționat că până în anii 1970 asigurarea egalității de gen nu a fost un obiectiv important al statului socialist. În anii de război și postbelici acest fapt a fost determinat de condițiile specifice perioadei respective, iar către anii 1980, fiind orientați de a „construi comunismul” (în baza programei pcus), toată activitatea casnică urma a fi socializată, or dezvoltarea diferitelor servicii ce se refereau la menaj în mod automat trebuia să asigure egalitatea de gen. În activitatea cotidiană, acest lucru se realiza și prin construcția apartamentelor cu bucătăria de 5 m² și camere de baie mici, unde nu era posibilă nici instalarea unei mașini de spălat etc [6]. Către anul 1970, în URSS se înregistra cel mai înalt nivel al angajării economice a femeilor în lume. În pofida faptului că s-au schimbat condițiile de trai ale familiei, cercetările cu privire la bugetul de timp al femeilor ocupate între anii 1932 și 1967 demonstrează că sarcina totală de muncă a acestora nu a suferit schimbări esențiale.

Începând cu anii 1970, se observă schimbarea atitudinii în ceea ce privește statutul social al femeii. Mai mult ca atât, situația demografică a fost apreciată ca nefavorabilă, în primul rând, din punctul de vedere al completării brațelor de muncă. Se știe că economia socialistă, în perioada menționată, se dezvoltă pe contul factorilor extensivi, adică prin atragerea unor categorii ale populației în activitatea de muncă (femei casnice, pensionari etc.), or deficitul forței de muncă s-a resimțit permanent. În anii 1970, când populația în activitatea de muncă a atins limita posibilă, iar natalitatea a scăzut la un nivel inadmisibil, cum era apreciat în perioada respectivă, statul a început să

caute rezerve pentru forța de muncă, una din soluțiile propuse fiind creșterea natalității, care a fost conceptualizată ulterior în politicile familiale din anii 1980.

Cercetările sociologice din perioada examinată au demonstrat că una din cauzele principale ale scăderii natalității și schimbării comportamentului reproductiv al femeilor constă în sarcina dublă a femeilor, dificultățile existente la îmbinarea rolurilor profesionale și parentale. Reieșind din cele menționate, locul central în politicile familiale, în corespundere cu recomandările demografilor, au constituit majorarea ajutorului material al femeilor lucrătoare și diferite înlesniri în sfera economică.

Cadrul legislativ în perioada anilor 1970-1989 a fost perfectat, fiind introduse un șir de modificări ce țin de asigurarea drepturilor egale ale bărbaților și femeilor în diferite sfere ale vișei sociale: educație, economie, viața politică și culturală, inclusiv în sfera maternității.

Ca urmare, către mijlocul anilor 1980, în URSS s-a format un sistem deosebit de ocupare profesională: s-a consolidat un stereotip unic față de activitatea economică a bărbaților și a femeilor, care presupunea că toată populația în vârstă aptă de muncă urmează să fie ocupată fie în sfera de producere, fie în procesul de educație. Pentru femei au fost acceptate întreruperi temporare în activitatea economică pe motivul nașterii copilului și îngrijirii lui. Astfel, către sfârșitul anilor 1980, 92% dintre femei în vârstă aptă de muncă au fost angajate în economie sau încadrate în procesul de învățământ. În comparație cu alte țări, acest indicator a fost cu 30-40% mai înalt. Printre populația ocupată în sfera economică, femeile constituiau, în acea perioadă, 51% [7].

În perioada statului socialist, gradul înalt de participare a femeilor pe piața muncii și venituri relativ mici au dus la necesitatea ca ambii soți să participe în activitatea economică, astfel a fost format modelul familial cu dublă carieră. Principalul susținător al familiei (în termeni de un venit mai mare) în familii complete a fost soțul, deși salariile soțiilor reprezentau o parte substanțială din venitul familiei.

După proclamarea independenței Republicii Moldova în anul 1991 și inițierea reformelor socioeconomice, observăm o transformare în sistemul de gen, determinată de modificarea raporturilor de proprietate, destrămarea sistemului de protecție socială, problema cu privire la egalitatea dintre femei și bărbați obținând noi dimensiuni. Funcția paternalistă a statului se menținea numai formal, din cauza lipsei de mijloace financiare pentru asigurarea "înlesnirilor și privilegiilor" pentru femei chiar și la nivelul anilor precedenți. Structurile care asigurau femeilor posibilitatea de îmbinare a rolurilor profesionale și familiale au fost subminate: se închideau grădinițele

și instituțiile de educație extrafamilială, în criză s-a pomenit sistemul de protecție socială și asistență socială. Circumstanțele politice și sociale noi au devenit o provocare pentru femei, dat fiind faptul că anume acestea se confruntau cu dificultăți de îmbinare a rolurilor profesionale și parentale.

În astfel de condiții, contractul vechi al mamei lucrătoare a devenit temei pentru formarea mai multor contracte, în primul rând, al mamei lucrătoare, al femeii orientate spre o carieră profesională și al mamei-casnice [1]. Pentru majoritatea femeilor lucrătoare, obligațiunea de participare în activitatea de producere a schimbat necesitatea economică de asigurare materială a familiei, ceea ce a provocat activizarea rolului profesional, atât pentru mamele solitare, cât și familiile cu doi întreținători. Salariile mici în economia națională, în unele cazuri, provoacă ocupația dublă a populației, inclusiv a femeilor. Pentru realizarea funcției parentale sunt mobilizate rețele sociale și rudele, care acordă ajutor în gospodăria casnică și au grijă de copii în timpul când femeia se află în căutarea diverselor surse de venit pentru susținerea familiei. Contractul mamei lucrătoare devine un contract încheiat în cadrul familiei lărgite și a rețelelor sociale, iar menținerea acestuia contribuie la funcționarea și dezvoltarea modelului familial cu carieră dublă cu rolul preponderent al bărbatului ca capul familiei și principalul întreținător. În unele cazuri, bărbații pot fi marginalizați din cauza pierderii serviciului (imposibilității de a întreține familia), când femeia este nevoită să se implice în câștigarea banilor pentru asigurarea necesităților cotidiene ale familiei. Aceste situații sunt specifice și pentru familiile unde femeia este plecată la muncă peste hotare, iar soțul – deposedat de funcția economică și nepregătit pentru îndeplinirea rolurilor gospodărești și educaționale, nu participă activ la rezolvarea problemelor cotidiene, fiind distanțat de realizarea funcțiilor familiale [5].

Altă variantă de transformare a contractului mamei lucrătoare este contractul femeii orientate spre o carieră profesională, responsabilitățile casnice ale căreia nu prezintă o piedică în realizarea profesională. În organizarea gospodăriei casnice și educația copiilor se apelează la rude sau la persoane angajate în gospodărie (menajeră, dădacă), incluzând și serviciile cu plată în domeniul sănătății și educației. Cu toate acestea, treburile casnice rămân în continuare obligațiunea femeii. Ca și contractul precedent, orientarea femeii spre o carieră profesională facilitează dezvoltarea familiei cu carieră dublă.

A treia variantă de reconfigurare a contractului mamei lucrătoare este contractul mamei casnice, care este asigurată de soț – capul familiei și principalul întreținător al acesteia. În unele cazuri, acest contract a fost provocat de pierderea locului de muncă de către femeie. Fiind șomeră, având un soț economic activ, este nevoită să devină casnică, inițial considerând acest lu-

cru temporar, ulterior, neavând posibilități de a se încadra în câmpul muncii conform specialității sau preferințelor individuale, continuă să-și îndeplinească acest rol.

În afara contractelor de gen sus-menționate, au obținut răspândire și altele, în perioada precedentă fiind dezaprobat social, iar în prezent, în condițiile liberalizării normelor morale, distrugerii modelelor de comportament și anomiei sociale au devenit legitime, deși moral condamnate. Sexualitatea umană este transformată de mecanismele economiei de piață în obiect de consum, provocând contractele de gen în care bărbatului îi aparține rolul dominant de susținere a maternității/ atracției feminine sexuale datorită resurselor materiale și de putere. Femeia se află în întreținerea completă a bărbatului, exercitând rolul sexual și orientându-se spre modelul de consum al bunurilor materiale. Sexualitatea este promovată pe larg în mass-media, imaginea femeii prezentată este una înjosoare, ca un obiect de atragere a bărbaților, menit să facă plăcere celor care o privesc. Această abordare nu contribuie la promovarea principiilor egalității dintre sexe, ci doar prezintă modele sociale de comportament negative pentru tineri.

Schimbările contemporane ale relațiilor de gen s-au dezvoltat în urma adaptării spontane a diferitelor grupuri sociale la condițiile economice actuale, și nu în rezultatul politicilor centrate de stat. Deși observăm o varietate a contractelor de gen, contractul dominant se menține cel al mamei lucrătoare cu păstrarea rolurilor principale de gen. Toate contractele existente nu sunt fixate rigid și nu se exclud unul pe celălalt. Astfel, contractul mamei lucrătoare, în condiții favorabile, poate să se transforme în contractul mamei orientate spre o carieră profesională și autorealizare. Creșterea oportunităților de integrare în câmpul muncii poate contribui la schimbarea statutului mamelor casnice și încadrarea lor în sfera economică. Situația creată demonstrează, pe de o parte, gradul înalt de succesibilitate a sistemului de gen actual cu cel precedent, pe de altă parte, în condițiile instabilității economice și dezvoltării spontane a contractelor de gen se creează situația incertitudinii și varietății acestora.

Contractele sociale actuale contribuie la menținerea structurilor constante de distribuire a bugetului de timp la femei și bărbați. Femeile acordă activităților casnice mai mult timp, care din punct de vedere fizic nu întotdeauna sunt grele, însă consumă foarte mult timp, ceea ce le împiedică să fie mai active pe piața muncii. Lucrările tradițional considerate masculine în mediu sunt mai grele fizic, dar necesită mai puțin timp, astfel, aceștia dispun de mai multe posibilități pentru odihnă, distracții, autodezvoltare etc. Toate acestea contribuie la menținerea unor stereotipuri sociale și inegalității de gen. Angajatorii apreciază femeile, în special cu copii, ca forță de muncă mai

puțin utilă, din cauza percepțiilor că femeile îmbină activitatea economică cu rolurile familiale, respectiv, vor depune eforturi mai mici în activitatea profesională, în cazul nașterii unui copil vor avea nevoie de concediu sau de un grafic flexibil de muncă etc [8, p. 49]. În aceste condiții se formează stereotipul de comportament al femeilor, care, conștientizând că sunt responsabile completamente pentru munca casnică și știind despre atitudinea negativă a angajatorilor, își aleg sferile de activitate care necesită mai puține eforturi și unde nu trebuie să intre în concurență cu bărbați [9]. Inegalitatea de gen pe piața muncii provoacă diferite probleme sociale: femeile "fără bărbați" (familii incomplete, mame solitare, femeile singuratice de vârstă înaintată) se supun riscului sărăciei și altor riscuri sociale. După cum arată cercetările demografice recente, egalitatea de gen, gradul înalt de participare a femeilor pe piața muncii, existența unor condiții favorabile pentru îmbinarea rolurilor profesionale și parentale se asociază cu o fertilitate mai înaltă [10].

Contractul statusurilor egale, recunoscut dominant în țările economic dezvoltate care au obținut succes în asigurarea egalității de gen, în Republica Moldova există numai formal, principiile acestuia fiind reflectate în legislația națională, care asigură femeilor și bărbaților drepturi și libertăți egale în plan economic, social, politic și cultural. Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați (2006) reprezintă un progres esențial, pentru prima dată în legislația Republicii Moldovei se definește conceptul discriminării, în special în contextul discriminării bazate pe criteriu de sex. Totodată, Legea rămâne a fi declarativă și în ceea ce privește asigurarea șanselor egale pentru bărbați și femei în diferite sfere ale vieții sociale [11].

Referințe bibliografice

1. Темкина А.А., Роткирх А. Советские гендерные контракты и их трансформация в советской России. În: Социологические исследования, 2002, № 11, p. 4-15.
2. Renzetti C., Currand D. Women, Men and Society. Boston: Allyn Bacon, 1992, p.2, 16.
3. Hirdman Y. The Gender System . În: T. Andreasen, et al. (eds.). Moving on. New Perspective on the Women's Movement. Aarhus Univ. Press, 1991, p. 208-220.
4. Connell R. Gender and Power. Society, the Person and Sexual Politics. Polity Press, 1987.
5. Gagauz O. Impactul migrației forței de muncă asupra relațiilor familiale. În: Transformări demografice și socioeconomice ale populației. Actualități și viitor. conf. inter. – Chișinău, 2007, p. 169-175.
6. Шишкан Н.М. Труд женщин в условиях развитого социализма. Кишинев: Штиинца, 1976; Баскакова М. Е. Равные возможности и гендерные стереотипы на рынке труда. МЦГИ, Проект гендерная экспертиза. Москва, 1998. [http://www.a-z.ru/women/texts/\\$women-1.htm#](http://www.a-z.ru/women/texts/$women-1.htm#)

Modificarea contractelor de gen în societatea de tranziție _____

7. Демографический энциклопедический словарь. Москва, 1985, p.131.
8. Gagauz O., Buciuceanu-Vrabie M. Rolul parental & rolul profesional: oportunități de echilibrare pentru femeia contemporană. Chișinău: Sirius, 2011. – 135 p.
9. Роцин С. Равны ли женщины мужчинам? <http://demoscope.ru/weekly/2005/0219/tema05.php>
10. Макдональд П. Низкая рождаемость и государство: эффективности политики. În Низкая рождаемость в Российской Федерации: вызовы и стратегические подходы: Материалы международного семинара. М., 14-15 сентября 2006 г. – p.27-56.
11. Barometrul de gen 2006. Republica Moldova. Rezultate și studii în baza sondajului de opinie. Chișinău: Arc, 2006. – 184 p.

**PARTICULARITĂȚI DE INTEGRARE SOCIALĂ A COPIILOR
IMIGRANȚILOR MOLDOVENI ÎN ȚARA GAZDĂ:
CAZUL ITALIA**

**Olga POALELUNGI, cercetător științific,
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM**

Summary

An important issue such as the impact of migration on children of migrant parents, has not been reflected yet in research in Moldova proper. Although some problems generating situation of children without parents care about their leaving to work abroad began appearing in several studies, the topic of children left with parents abroad is not an issue in local studies and no the agenda of the authorities.

Intensitatea și amploarea proceselor migraționale, efectele ei pozitive și negative sunt tot mai des cercetate de mediile academice naționale. Au apărut mai multe lucrări de valoare care examinează profund cauzele, factorii de atragere/respingere a migrației internaționale în corelare cu politicile naționale și regionale (V.Moșneaga, V.Moraru), consecințele socioeconomice și demografice ale migrației provizorii în scop de muncă (C.Matei, V.Sainsus, V.Postolachi, O. Poalelungi), aspecte ce țin de impactul proceselor migraționale asupra familiei (O.Gagauz, D.Cheianu, M.Buciuceanu-Vrabie) etc. Însă un așa aspect important cum ar fi impactul migrației asupra copiilor migranților deocamdată nu și-a găsit reflectarea cuvenită în cercetările din Republica Moldova. Deși anumite probleme ce generează situația copiilor rămași fără grija părinților în legătură cu plecarea acestora la lucru peste hotare au fost reflectate în cercetarea ”Copiii rămași singuri acasă în urma migrației părinților: riscuri și realități”, tema copiilor plecați împreună cu părinții peste hotare nu este un subiect în studiile autohtone, precum și în agenda de lucru a autorităților. Fenomenul dat este lipsit și de atenția structurilor internaționale cu mandat în domeniul populației (UNFPA), a copiilor (UNICEF) sau problemelor migrației (OIM).

Considerăm că fenomenul dat necesită a fi cercetat, deoarece plecarea copiilor din țară și integrarea lor definitivă într-un alt mediu social prezumă pierderi directe ale resurselor umane pentru Republica Moldova. În acest context este important de a evalua fenomenul dat, de a studia situația copiilor în statele de destinație, premisele existente în acestea pentru integrarea copiilor în mediul social nou sau revenirea în țară. Pentru o abordare sistemică a problemei copiilor implicați în procesele migraționale, considerăm

Particularități de integrare socială a copiilor imigranților moldoveni în țara gazdă ____

oportună gruparea lor pe patru categorii, în funcție de implicarea directă sau indirectă în migrație:

- copii ai căror părinți au plecat la lucru peste hotare;
- copii plecați împreună cu părinții peste hotare;
- copii născuți peste hotarele Republicii Moldova de la părinții migranți
 - cetățeni ai Republicii Moldova sau în familii mixte;
- copii implicați de sine stătător, ca regulă forțat, în migrație (TFU, cerșit, vagabondaj etc.).

Această grupare este stabilită în mod discreționar și nu figurează drept categorii distincte în acte legislative sau oficiale. În opina noastră, o asemenea grupare permite o examinare mai profundă a problemelor, ținând cont de particularitățile statutului și ale situației copiilor din fiecare categorie.

Pentru aprecierea situației copiilor implicați în procesele migraționale, este necesară evaluarea fenomenului în cauză. Dar, cu regret, nici una dintre categoriile menționate nu-și regăsește locul în evidențele statisticii naționale. Fragmentar, datele pot fi colectate din mai multe surse. Ancheta forței de muncă efectuată trimestrial de către Biroul Național de Statistică¹ ne prezintă date privind *numărul migranților care au copii de vârstă preșcolară*. Dar numărul migranților care au copii de vârstă școlară deja nu este cunoscut. Remarcăm, în statistica oficială copii implicați în procesele migraționale nu figurează drept indicator aparte. Registrele administrative ale Ministerului Educației, ale Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei, care ar putea elucida problema în cauză, sunt fragmentare, incomplete, nu asigură compatibilitatea și comparabilitatea datelor. Situația, posibil, se va schimba odată cu crearea Sistemului de referire privind copiii în dificultate și copiii părinții cărora au plecat la lucru peste hotare, care se creează în baza ordinului comun al Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Ministerului Educației, Ministerului Afacerilor Interne și Ministerului Sănătății din 12 ianuarie 2012. Acest instrument va avea valoare doar în cazul când se va efectua actualizarea periodică a datelor.

Cât ține de *copiii plecați împreună cu părinții peste hotare*, asemenea evidențe se țin doar în cazul în care familia pleacă definitiv cu traiul peste hotare și cetățeanul întrerupe legătura juridică cu țara. Potrivit datelor Registrului de Stat al Populației, asemenea cazuri sunt în jur de 200-300 anual. Dar nici registrele administrative, nici statistica oficială nu duc careva evidențe privind numărul copiilor plecați împreună cu părinții migranți *provizoriu* peste hotare. Pentru a cunoaște amploarea fenomenului în cauză, putem apela doar la statisticile naționale ale statelor unde se află migranții noștri.

¹ <http://www.statistica.md/public/files/Metadata/AFM.pdf>

Însă aceste surse de date adesea nu sunt disponibile (cu mici excepții), sau informația nu este pasibilă examinării în lipsa segregării datelor pe indicatori de bază, cum ar fi: țara de origine, vârsta copiilor, perioada aflării în țară.

Copiii născuți peste hotare de la părinții migranți sau născuți într-o familie mixtă prezintă o altă categorie neglijată de statistica națională. În fond, datele pot fi colectate de Serviciile consulare ale Republicii Moldova aflate peste hotare și de către Serviciul Stării Civile al Ministerului Justiției, dar aceste surse dispun de date doar în cazul în care părinții se adresează pentru transcrierea certificatelor de naștere ale copiilor născuți peste hotarele Republicii Moldova. Această adresare, ca regulă, are loc în cazul în care părinții solicită pentru copil cetățenia Republicii Moldova. Sunt însă cazuri în care o asemenea adresare nu are loc, de exemplu, când în cazul căsătoriei mixte copilul primește cetățenia altui părinte sau dobândește cetățenia țării unde s-a născut potrivit principiului *jus soli* (*dreptul solului*) etc. Evidențele interne ale Serviciului Stării Civile denotă că în ultimii patru ani transcrierea actelor de naștere pentru copii născuți peste hotarele țării s-a efectuat pentru 38657 copii (6258 în 2007, 6154 în 2008, 8375 în 2009, 8429 în 2010, 9441 în 2011²). Informația este însă, de uz intern, datele nu sunt reflectate în evidențele statisticii naționale. În această ordine de idei, este necesar de a perfectă mecanismele de corelare complexă a procesului de înregistrare responsabilă a mișcării naturale a populației între mai multe structuri cu mandat în domeniu.

Datele privind *copiii implicați forțat în procesele migrației* (TFU, cerșetorie etc.) sunt și mai puțin dispuse statisticii oficiale, deși o parte din ele pot fi colectate prin registrele administrative ale Ministerului Afacerilor Interne și ale statisticii judecătorești.

Această mică incursiune în problema colectării datelor privind copiii implicați în procesele migraționale, în special privind copiii aflați peste hotarele țării, denotă fie lipsa de interes a autorităților publice față de fenomenul dat, fie că fenomenul nu este de amploare. Să fie oare acest fenomen neînsemnat? Datele Serviciului de Grăniceri de la punctele trecerii hotarului de stat indică din an în an un număr tot mai mare al copiilor în vârstă 0-15 ani care trec hotarul de stat³. Spre exemplu, la 17.12.2009 trecuți peste hotarul țării erau 28.893 copii, la 1.06.2010 – 29.929, iar la 01.01.2011 – deja 35.057 copii. În exemplul dat este impresionantă dinamica creșterii numărului copiilor care traversează hotarele țării.

Constatăm că amploarea fenomenului necesită o cercetare mai profun-

² Datele prezentate de Serviciul Stării Civile la ședința Comisiei Naționale pentru Populație și Dezvoltare din 12 iunie 2012.

³ Datele prezentate de Registrul de Stat al Populației la solicitarea Comisiei Naționale pentru populație și Dezvoltare pe lângă Guvernul Republicii Moldova.

dă, determinarea numărului real al copiilor aflați peste hotare, aprecierea statutului lor în perioada aflării peste hotare, drepturile de care beneficiază acești copii în statele de destinație, care este gradul lor de integrare socială, în ce măsură sunt ei predispuși să revină în Republica Moldova etc.

De remarcă, situația copiilor este direct dependentă de situația părinților, astfel, la aprecierea statutului copiilor urmează să ținem cont de factorii care influențează situația părinților în țara de destinație și gradul de acomodare a părinților cu societatea gazdă. Printre cei mai importanți factori menționăm:

– *Statutul părintelui în țara de ședere.* În cazul în care migrantul dispune de statut legal de ședere în țara gazdă el obține dreptul condiționat la unificarea familiei, precum și un șir de drepturi sociale pentru sine și pentru familia sa. Pentru copii este garantat accesul la sistemul de educație, dreptul la servicii medicale, asistență socială etc. Șederea ilegală provoacă riscuri sporite pentru deportarea persoanei, dar și o limitare a acestora în drepturi de acces la serviciile sociale de bază.

– *Perioada aflării imigrantului în țara de destinație* la fel este un factor ce contribuie la integrarea în societatea gazdă. Cu cât mai mult timp se află imigrantul în societatea gazdă, cu atât mai avansate sunt procesele de aculturare (deprinderea limbii, tradițiilor, normelor locale de comportament), sporește gradul de adaptare și de integrare etc. În ultimă instanță, nivelul de integrare determină intenția migrantului de a reveni sau nu acasă, în Republica Moldova.

– Un rol important în integrarea migrantilor îl joacă *politicile de imigrare/adaptare integrare/asimilare* promovate în statele de ședere ale migrantilor. Mai multe state în mod selectiv abordează problema copiilor migranți, oferind pentru ei un tratament prietenos, cu o vastă gamă de servicii și politici speciale (asigurarea măsurilor de studiere a limbii, în caz de necesitate, acces la sistemul educațional, la serviciile medicale, sociale, asistență psihologică etc.), adeseori indiferent de statutul părinților în statul dat.

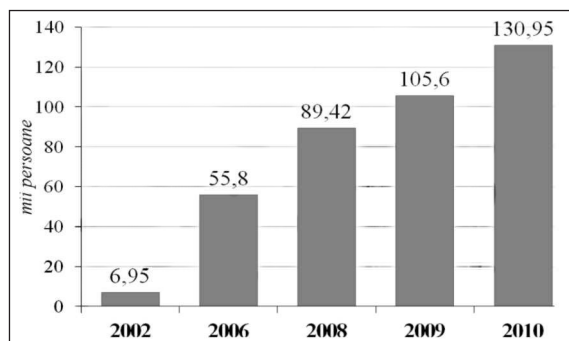

Fig. 1. Dinamica creșterii numărului rezidenților moldoveni în Italia, 2002-2010, mii persoane.

Sursa. Dossier Statistico Immigrazione, 21 Papporto, 2011

– Evident, procesele de adaptare și integrare ale imigranților în noua societate sunt dependente de *reacția ambivalentă a societății gazdă*, care stimulează sau respinge intenția dată. Asupra procesului de integrare în mod deosebit influențează următorii factori: (i) percepția diferită a ”noilor veniți” de către societatea locală, (ii) abordarea diferențiată a migranților și problemelor de acomodare a acestora în funcție de tipul politicilor de integrare promovate de state (spre exemplu, Suedia, Marea Britanie acceptă policulturalismul pentru adaptarea străinilor, Franța promovează politicile de asimilare). Este important a se ține cont în ce măsură (iii) societatea țării gazdă este capabilă de a asimila migrații, așa cum sunt: „cu bune și cu rele”; (iiii) în ce măsură migrația corespunde intereselor locale, zonale, individuale și societale (dacă, spre exemplu, există ”conflictele de interese” între familie, comunitate și societate), precum și de faptul dacă există confruntare între modelele culturale ale imigranților și cele ale societății gazdă (spre exemplu, dacă societatea este tolerantă față de modul în care străinii efectuează obiceiurile religioase sau respectă anumite tradiții naționale, față de comportamentul lor cotidian etc.).

S-a remarcat deja că *situația părinților în țara de primire și capacitatea lor de a se integra* influențează în cel mai direct mod situația copiilor săi. Situația mai favorabilă a părinților stimulează procesele de integrare a copiilor prin faptul că facilitează accesul ultimilor la serviciile medicale și educaționale. Sistemul educațional în statele de destinație este un mecanism perfect de integrare socioculturală a copiilor, urmat de integrarea lor profesională și economică. Accesul și calitatea serviciilor educaționale depinde de faptul în ce măsură sistemul este adaptat pentru un număr sporit al copiilor străini; de nivelul de competențe didactice suplimentare ale corpului profesoral care lucrează cu copiii respectivi; de gradul de segregare a școlilor (dacă există partajarea intenționată a școlilor pentru copiii migranți sau ei urmează instruirea în comun cu copiii locali).

Anumite *caracteristici individuale ale copiilor* facilitează sau tergiversează procesul de integrare. În prim-plan poate fi menționată necunoașterea limbii statului de ședere. Or aceasta constituie o problemă provizorie, ce se depășește în cazul în care crește durata de ședere în țară, fapt ce acordă posibilități suplimentare copilului pentru studierea limbii. Un alt factor de impact reprezintă pierderea de către copil a cunoștințelor acumulate în țara de origine și rămânerea în urmă de procesul educațional în țara gazdă. Acest lucru depinde de nivelul de cunoaștere de către copil a limbii (necunoașterea limbii nu-i permite să-și expună cunoștințele); faptul dacă copilul a avut sau nu întreruperi în procesul de învățământ; de măsura corelării programele educaționale în diferite state etc. Așteptările și implicarea părinților în procesul educațional sunt un factor suplimentar de motivare a copilului

(un rol special revine mamei copilului), la fel ca și gradul de performanță educațională în comparație cu cel al copiilor autohtoni. În mod special urmează de indicat rolul deosebit al mamei și implicația mamei în motivarea educațională a copilului.

Observăm multitudinea de factori obiectivi și subiectivi care influențează integrarea copiilor în societatea gazdă. Deoarece fluxul migrațional din Republica Moldova este divizat în două direcții – spre statele CSI, preponderent în Federația Rusă, și spre statele UE, preponderent în Italia, putem urmări mai multe modele de integrare a copiilor în societatea gazdă. În cele ce urmează vom reflecta mai în detalii cazul copiilor imigranților moldoveni în Italia.

Potrivit statisticii BNS,⁴ în Italia se află aproximativ 20% din numărul migranților plecați la muncă peste hotare. Din totalul moldovenilor aflați în Italia, 70,1% sunt femei. Ca regulă, ele au studii superioare, pedagogice sau medicale și sunt reprezentante ale primului val de emigrare – sfârșitul anilor 90 ai secolului trecut. Vârsta medie a migranților moldoveni în Italia este de 38 ani, vârsta la care deja este întemeiată familia și la care în familie sunt 1-2 copii. Majoritatea imigranților (68%) muncesc în gospodăriile casnice (îngrijesc de bătrâni, copii, persoane bolnave, asigură lucrări de menaj etc.), circa 15% sunt ocupați în construcție. Cel puțin 10% din totalul conaționaliilor noștri în Italia au copii de vârstă preșcolară.

S-a remarcat deja că perioada aflării peste hotare este un factor de care depinde procesul de adaptare (și invers) a persoanei în altă țară. Mai mult ca atât, potrivit cerințelor statisticii internaționale, dacă persoana se află legal pe teritoriul altei țări o perioadă ce depășește un an de zile, ea este inclusă în numărul populației acestei țări⁵. La moment nu cunoaștem cu exactitate ce perioadă de timp se află imigranții moldoveni în Italia. Dispunem doar de datele statisticii BNS *privind perioada de timp pentru care migrantul intenționează să rămână peste hotare*. Potrivit datelor, mai mult de 46% din migranți aflați în statele UE, inclusiv în Italia, intenționează să rămână acolo 2-5 ani, iar 4% intenționează să rămână definitiv. Mai multe cercetări efectuate în diferite perioade de timp de către Organizația Internațională pentru migrație, precum și practica altor state demonstrează că șederea în statul gazdă o perioadă ce depășește trei ani contribuie la un grad avansat de acomodare a străinului, după care se primește decizia de a reveni sau nu în țara de origine. Or, practic, putem presupune că cel puțin jumătate de migranți din Moldova sunt deja predispuși să rămână în Italia definitiv.

⁴ Datele cercetării „Migrația forței de muncă, BNS, 2009.

⁵ Evident, urmează a fi exclus din numărul populației stabile din Republica Moldova. La moment, practica comunitară nu se aplică în Republica Moldova.

Statisticile italiene prezintă mai multă informație privind imigranții moldoveni în Italia: numărul, distribuirea pe regiuni, elucidează procesele de unificare a familiilor moldovenilor în Italia etc. Două surse italiene, cum ar fi *Dossier Statistico Immigrazione, Raporto, 2011 al Institutului italian de statistică*⁶ și datele IDOS – Centro Studi e Ricerche/Caritas, relevă că dinamica imigrării și integrării migranților din Moldova în Italia este în permanentă creștere. Potrivit lor, din 2002 până în 2010 numărul rezidenților moldoveni (persoanelor care au primit permis de ședere de durată) a crescut de la 6,95 mii la 130,95 mii în anul 2010 sau aproape de 20 de ori. Pe parcursul doar a unui an (2009-2010) numărul rezidenților moldoveni în Italia a crescut cu circa 30%, deși media creșterii numărului străinilor pentru perioada dată în această țară constituie doar 13%. Datele prezintă numărul persoanelor cu statut legal, deși, posibil, prezența moldovenilor în Italia este mai mare, din contul persoanelor care se află în această țară cu încălcarea regimului de ședere. Dar evaluarea numărului persoanelor aflate ilegal pe teritoriul țării întotdeauna prezintă o problemă pentru autoritățile naționale din toate statele. Referitor la numărul moldovenilor aflați în Italia cu încălcarea regimului de ședere, putem presupune doar că acesta este în descreștere, grație faptului că Guvernul Italiei a efectuat un șir de amnistii migraționale. Amnistiiile au permis legalizarea mai multor migranți, care, deși au încălcat regimul de ședere, nu au comis activități cu caracter culpabil, au loc de lucru, sursă de existență și domiciliu, dobândit astfel dreptul la legalizarea personală a statutului. Un aport deosebit în această privință l-a adus renumita Lege Bossi – Fini din 2002, care a facilitat procedurile de legalizare.

Nu este de neglijat nici efortul întreprins de către autoritățile moldave, care au semnat cu Italia în anul 2003 Acordul de colaborare în domeniul migrației forței de muncă. Semnarea Acordului a permis mai multe runde de negocieri cu Ministerul Muncii din Italia privind creșterea cotei de intrări în această țară pe motiv de muncă a cetățenilor Republicii Moldova. Negocierile au permis creșterea numărului intrărilor de la 500 în 2003 până la 6000 în 2007. Specificul muncii solicitat pe piața italiană și consolidarea rețelelor migraționale au contribuit la concentrarea mai multor imigranți – moldoveni în anumite regiuni și zone urbane ale Italiei, în special în orașe. Statistica italiană indică cea mai mare concentrare a moldovenilor în regiunea Veneto, unde sunt înregistrați 36.000 imigranți moldoveni, Emilia Romania – 30.000, Lombardia – 20.000 persoane, Lazio – 12.500 imigranți, Piemont – circa 10.000 imigranți moldoveni.

Legalizarea și dobândirea statutului de rezident a permis inițierea procedurilor de unificare a familiilor, proces ce devine tot mai intens și mai

⁶ <http://demo.istat.it/str2007/index.html>

Particularități de integrare socială a copiilor imigranților moldoveni în țara gazdă ____

evident. Spre exemplu, în anul 2011, potrivit datelor Ministerului Afacerilor Externe al Italiei, pentru cetățenii Republicii Moldova au fost deschise în total 11.924 vize pentru intrare în țară, inclusiv 7.199 (63%) din motive familiale, 4.238 – în scop de lucru⁷. Sunt semnalate și cazurile de naturalizare definitivă prin acordarea cetățeniei. În anul 2010, cetățenia italiană a fost acordată pentru 703 moldoveni, dintre care 683 pe motive de căsătorie.

Constatăm, astfel, că statutul de rezident stimulează procesele de acomodare și de integrare definitivă a imigranților moldoveni în societatea gazdă.

Un indicator important al gradului de integrare a părinților îl reprezintă și situația copiilor care au venit cu ei. Integrarea reușită a copiilor influențează substanțial decizia părinților privind schimbarea definitivă a țării ca loc de trai permanent.

Integrarea copiilor în sistemul educațional al țării constituie acea hârtie de turnesol care permite să înțelegem în ce măsură țara de imigrare este interesată în integrarea migranților atât *de jure*, cât și *de facto*.

În statele Uniunii Europene, în Italia în special, problema integrării copiilor străinilor este prioritară de mai mult timp. Prin Directiva 77/486/CEE din 25 iulie 1977 cu privire la educația copiilor migranți, Uniunea Europeană a încercat să promoveze abordarea de către statele membre a problemei educației acestor copii, dar numai *pentru cei care provin din statele comunitare*. Această directivă se aplică în cazul copiilor pentru care școlarizarea este obligatorie conform legislației statului membru gazdă și care sunt dependenți ai unui lucrător resortisant al altui stat. Statele membre, potrivit Directivei, urmează să asigure învățământ gratuit pe teritoriul lor, adaptat nevoilor specifice acestor copii, în special predarea unei limbi oficiale a statului gazdă, precum și să promoveze învățarea limbii materne și a culturii țării de origine, coordonată cu educația normală, în cooperare cu statul membru de origine.

Complexitatea proceselor de globalizare conjugate cu efectele schimbărilor geopolitice regionale, urmate de intensificarea proceselor migraționale, au provocat creșterea migranților, inclusiv a copiilor, extra-comunitari în statele UE. Potrivit datelor statisticii comunitare, la situația anului 2008 cel puțin 10% din copii elevi în vârstă de până la 15 ani din Uniunea Europeană s-au născut în afara țării, fie ambii părinți s-au născut în afara țării. Această cifră este de 15% la nivelul clasei a patra de învățământ. În așa state cum sunt Irlanda, Italia, Portugalia, Spania numărul elevilor străini a crescut de patru ori față de anul 2000, iar în Regatul Unit numărul copiilor înscriși în școală în scurt timp după sosire în țară timp de doi ani (2006-2008) a crescut cu 50%, sporind numărul avansat al celor deja prezenți. Creșterea

⁷ <http://demo.istat.it/str2007/index.html>

numărului copiilor din țările terțe a avut și are impact direct asupra sistemelor educaționale ale țărilor Uniunii Europene. Statele se văd nevoite să se adapteze la prezența unui număr tot mai mare de copii din țările terțe, la necesitatea integrării acestor copii la nivel de clasă, de școală sau de sistem educațional. La nivel de clasă și școală a devenit necesară adaptarea la o diversitate mai mare de limbi materne, perspective culturale și niveluri de cunoștințe. S-a evidențiat necesitatea unor competențe didactice noi, adaptate, precum și dezvoltarea de noi mijloace, necesare pentru stabilirea legăturilor cu familiile și comunitățile de migranți. Școlile urmează să se adapteze la prezența copiilor și să integreze nevoile lor în activitatea axată pe oferirea unei educații echitabile și de calitate. Educația este esențială, pentru ca acești elevi pregătiți să devină cetățeni integrați, realizați și productivi ai țării gazdă.

Astfel, statele UE promovează problema educației copiilor străinilor drept un factor după care migrația să devină un element pozitiv pentru dezvoltarea societății și a migranților în societatea gazdă. Școlilor li se atribuie și un rol primordial pentru promovarea incluziunii, ele fiind locul cel mai important, unde tinerii migranți și tinerii din societatea gazdă ajung să se cunoască și să se respecte reciproc.

În acest context, este necesar să reiterăm faptul că cetățenii Uniunii Europene, spre deosebire de cetățenii țărilor terțe, la care se referă și Republica Moldova, se bucură de un drept fundamental – garantat prin Tratatul Consiliului Europe, – dreptul de a circula liber în interiorul Uniunii, *fără a îndeplini vreo cerință de integrare pentru a fi rezidenți într-un alt stat membru*. Aceasta reprezintă o diferență fundamentală față de condițiile pe care cetățenii țărilor terțe trebuie să le îndeplinească, în conformitate cu reglementările comunitare și naționale referitoare la imigrare, pentru a avea drept de ședere într-un stat membru al UE.

Astfel, provocările educaționale pentru copiii din statele extra-comunitare în statele UE întotdeauna sunt privite într-un contextul mai larg al coeziunii sociale. Orice eșec de integrare totală în cadrul școlilor a elevilor migranți se consideră un risc ce poate să se reflecte mai târziu într-un eșec mai general de incluziune socială, care poate să împiedice dezvoltarea unor legături sociale pozitive și a interacțiunii între diferite grupuri, necesare unei coeziuni sociale. Rezumăm că politicile și practicile educaționale promovate în statele UE, inclusiv în Italia, sunt axate pe necesitatea accesului și *îmbunătățirea educației copiilor lucrătorilor migranți din țările extra – comunitare*.

Cum s-a remarcat, în ultimii ani în Italia a sporit numărul cetățenilor din Moldova cu statut de rezident. Potrivit datelor Institutului Național de Statistică din Italia în anul 2010 numărul lor a constituit 130.995 persoane, dintre care circa 22.000 sau 17% sunt copii. Statutul legal al părinților a fa-

cilitat accesul acestor copii la sistemul educațional al Italiei. În funcție de vârsta copiilor, ei sunt înscriși în instituțiile preșcolare, școlile primare, școlile medii sau instituțiile superioare de învățământ. Datele privind repartizarea după tipul instituțiilor de învățământ în dinamică pentru anul școlar 2007/2008 și 2008/2009 indică cât creșterea numărului copiilor care au acces la sistemul educațional, dar și creșterea cotei copiilor înscriși în școlile medii și instituțiile superioare de învățământ din Italia (Fig. 2.). Deosebit de impresionantă este creșterea cotei copiilor înscriși în instituțiile superioare de învățământ – de la 20,7% în anul școlar 2007/2008 la 35% în anul 2008/2009 din totalul copiilor imigranților moldoveni în Italia.

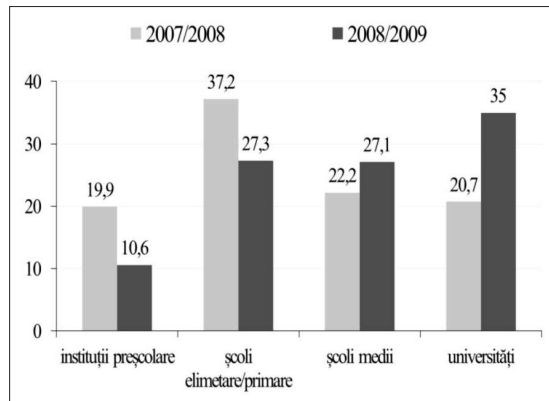

Fig. 2. Repartizarea copiilor rezidenților moldoveni în Italia potrivit instituțiilor de învățământ pentru anul școlar 2007/2008 și 2008/2009, %

Este salutar gradul înalt de integrare și de performanță în educație a copiilor rezidenților moldoveni, dar având în vedere că acest proces contribuie la integrarea definitivă a copiilor în sistemul social, economic și politic local, acest proces și numărul copiilor integrați urmează a fi estimate drept pierderi ale resurselor umane pentru Republica Moldova.

În concluzie. Adesea, integrarea se consideră reușită dacă imigranții au loc de lucru și domiciliu. Aceste două condiții, deși sunt importante, nu reprezintă singurele criterii de bunăstare și de integrare. Aceasta poate fi considerată reușită doar atunci când imigranții au acces la toate resursele publice în noua societate și sunt recunoscuți de aceasta ca membri cu drepturi depline, cu posibilitate de a utiliza discreționar drepturile și obligațiunile sale de bază, fără refuz la propria identitate. O asemenea integrare va avea loc dacă se vor respecta cel puțin trei condiții: cunoașterea limbii societății gazdă, posibilitatea participării plene în diferite sfere ale vieții sociale și politice din societatea nouă (participarea în procesul electoral, activitatea în societatea civilă, stabilirea contactelor personale cu cetățenii italieni etc.), precum și dobândirea unui statut social mai înalt (prin educație, loc de muncă/serviciu).

Datele denotă un grad avansat de integrare a imigranților moldoveni în Italia și, în special, al copiilor acestora, care, grație educației, au mai multe

oportunități de avansare economică și socială decât părinții lor, dar care, totodată, contribuie suplimentar pentru o integrare mai reușită a părinților.

Sunt necesare mai multe date empirice pentru evaluarea exactă a fenomenului dat, precum și a consecințelor acestuia pentru Republica Moldova din punctul de vedere al pierderilor demografice, economice, sociale ș.a. În această ordine de idei, la rând cu perfectarea instrumentelor statisticii naționale curente, este important de a estima problemele migrației, inclusiv cele ale migrației copiilor, în cadrul efectuării Recensământului populației Republicii Moldova preconizat pentru anul 2014 în corespundere cu standardele comunitare.

Bibliografie

1. Poalelungi O. Integrarea socială a migranților – modele europene și variante optime pentru Republica Moldova”. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, 2011, nr.3.
2. Buciuceanu-Vrabie M. Copiii rămași singuri acasă în urma migrației părinților: riscuri și realități. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, 2011, nr.1, p169-178.
3. Buciuceanu-Vrabie M. Дети оставшиеся без попечения родителей вследствие миграции: действительность и риски. Demoscop-Weekly, 2012, nr. 515-516. <http://demoscope.ru/weekly/2012/0511/index.php>
4. Cartea Verde "Migrație și mobilitate: provocările și oportunitățile sistemelor educaționale din UE". Bruxelles, 3.7.2008, COM(2008) 423 final.
5. Consolidarea legăturii dintre migrație și dezvoltare în Moldova. Chișinău, 2010.
6. Evaluarea reformei sistemului de îngrijire a copilului și asistență tehnică pentru consultarea subregională – Moldova. Chișinău, 2009.
7. Studiul privind impactul migrației și a remitențelor asupra situației copiilor și persoanelor în etate din gospodăriile cu multe generații. Raport HelpAge International, Chișinău, 2010.
8. Abordări ale excluziunii sociale în Republica Moldova. Aspecte metodologice și analitice. BNS, Chișinău, 2010
9. Sărăcia copiilor în Republica Moldova. Raport Expert-Grup, Chișinău, 2008.
10. Situația copiilor rămași fără îngrijirea părintescă în urma migrației. Raport de studiu. – UNICEF, CIDDC, Chișinău, 2006.
11. Servicii sociale oferite copiilor singuri acasă. Studiu comparativ Iași – Chișinău 2009. Iași, 2009.
12. Liicke, M., Mahmoud, T. O., & Pinger, P. (2007). Patterns and Trends of Migration and Remittances in Moldova. The CBSAXA Survey 2006. IOM & Sida.
13. IOM. (2008). Migration in Moldova: A County Profile. Siar. S. (Ed.). Geneva.
14. European Training Foundation (ETF), (2009). Moldova Country Report. Black Sea Labour Market Reviews.
15. Demetrios G. Papademetriou, Batalova, J., Terrazas, A., Yi-Ying Lin, S., & M ittel-tadt, M. (2009). Migration and the Global Recession. Migration Policy Institute. BBC World Service.
16. Poalelungi O. Cadrul instituțional legislativ de reglementare a fluxurilor migraționale în Republica Moldova. Aspecte ale migrației de muncă în contextul integrării în Uniunea Europeană”. În: Republica Moldova – problemele migrației. Chișinău, 2007.

ÎMBĂTRÂNIREA DEMOGRAFICĂ RURALĂ: ASPECTE, INTERDEPENDENȚE, DIFERENȚE DEMOSPATIALE

Valeriu SAINUS,
doctor în geografie,
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

The demographical rural ageing are more profound in the demographical issues Republic of Moldova. Additional has the space differences at administrative units. Ageing as a process start in the North and in next decade the demographical issues will enter in the critical stage.

Îmbătrânirea este un eveniment inevitabil al vieții, este o etapă nouă a ciclului de viață. Resursele umane sunt ultimele tipuri de resurse ale spațiului în condițiile globalizării vieții și valorizării economice a lui. Dacă secolul XX este definit în esență demografică secolul tranziției demografice, atunci secolul XXI este definit secol al îmbătrânirii demografice. Unul din nouă pe glob are o vârstă de peste 60 de ani. În ultimul timp, cota celor care au depășit vârsta de 70 de ani a crescut de la 1% până la 5-7%. Îmbătrânirea demografică rămâne cea mai profundă problemă și de perspectivă apropiată ariei central-est europene, inclusiv a cadrului demografic al Republicii Moldova.

Țările dezvoltate au devenit bogate înainte de a deveni îmbătrânite, pe când Republica Moldova a devenit îmbătrânită demografic înainte de a fi dezvoltată economic. Aceasta este una din diferențele distinctive ale evoluției acestui fenomen. Este valoros de a utiliza oportunități în contextul ultimelor tendințe demografice ca suport al susținerii dezvoltării economice. Procesul dat va declanșa o nouă criză demografică definită „criza fizică” a populației, fenomen ce va suscita secolul XXI. Îmbătrânirea demografică este o tendință ce va înfățișa cadrul demografic de perspectivă, iar criza economică va determina noi modificări ale proceselor demografice. Ea suscită numeroase polemici în literatura de specialitate. În linii mari, discuțiile sunt între două tabere. Una – formată în majoritate din economiști și demografi, unde îmbătrânirea este abordată ca o problemă sau cel puțin o evoluție cu implicații grave ce ar trebui combătută recurgând la soluții clasice de tipul creșterea longevității, creșterea vieții active, sporirea imigrației etc. Cealaltă tabără – formată din sociologi, tratând îmbătrânirea demografică doar ca proces de mutații sociale la care societățile afectate trebuie și pot să se adapteze, în așa manieră încât pot să maximalizeze avantaje și să minimalizeze inconveniențele. În opinia lor, îmbătrânirea nu se combate, ci se temperează, nu se neagă, ci se recunoaște. Structurile economice, sociale și politice trebuie să se acomodeze, adapteze și să urmeze sensul transformărilor

demografice, care sunt, de fapt, o reacție la interdependențele multiple și complexe între toate structurile fundamentale ale societăților moderne [1].

Industrializarea în societățile occidentale a creat condiții pentru declanșarea îmbătrânirii demografice a populației lor, iar urbanizarea – discrepanțe geodemografice ale îmbătrânirii demografice. Acestea au determinat declanșarea unei probleme pur demografice, care treptat a devenit o problemă economică și de organizare socială. Dar, principala cauză atestată este trecerea la un nou tip de reproducere [2]. În asemenea condiții, dezvoltarea economică este lipsită de suportul componentei demografice. Social, îmbătrânirea demografică este identificată cu etapele vieții. Viața de după pensionare este identificată ca „a doua viață” sau „viața târzie”.

Toate țările care au depășit pragul de îmbătrânire de 12% [3] suferă schimbări esențiale în consumul de mărfuri, servicii, necesități economice, iar stabilitatea bugetară devine una din problemele stringente. Tranziția demografică, dar și procesul de îmbătrânire demografică, a determinat trecerea la o societate matură [4]. Ciclul de viață s-a modificat esențial. Viața la etapa târzie sau viața la vârsta îmbătrânită devine mai pronunțată ca în trecut. Îmbătrânirea nu este o maladie și nu afectează prevalențele incapacității. Deci, avem oportunități, valori, dar cu aceasta apar și dileme. Astfel denotă practicile mondiale.

O problemă ce s-a conturat în dezbaterile manifestărilor științifice este conflictul generațiilor. Generațiile care sunt de pe urma baby-bumului [5] vor contribui mai mult la sfera socială, dar vor avea posibilități sociale mai modeste odată cu intrarea în categoria de bărăni, or cadrul demografic național nu este o excepție. Adițional, vârstnicii creează o presiune asupra pieței muncii, micșorând șansa populației generațiilor tinere apte de muncă. Îmbătrânirea trebuie abordată și prin prisma nivelului de ocupare a prepensionarilor în societățile moderne.

Cadrul național demografic constituie un domeniu deosebit de complex ca structură și divers ca efect al problemelor pe care le poate genera în perspectivă. În plus, efectele problemelor sunt de perspectivă, pe când cauzele acestora s-au declanșat în trecut sau perioada recentă apreciat în dimensiuni demografice. Îmbătrânirea demografică este un proces al tendințelor largi demografice de lungă durată stabilite în condițiile moderne.

Îmbătrânirea demografică este, aparent, o povară și nu o binecuvântare. Ea modifică necesitățile de viață ale populației. Societatea moldovenească îmbătrânește mult prea rapid, iar adaptarea este mult prea fragilă.

În Republica Moldova, coeficientul îmbătrânirii populației constituie 14,8, fiind în creștere constantă pe parcursul ultimilor patruzeci de ani, iar în următoarea decadă va depăși 15%. Evaluat în profil teritorial, procesul îmbătrânirii demografice este mai evidențiat în mediul rural, înregistrân-

Îmbătrânirea demografică rurală:...

du-se diferențe semnificative între sate (peste 16,0%) și orașe (12,7%). În totalul populației feminine rurale, ponderea femeilor vârstnice constituie 17,9%, nivelul maximal critic al indicatorului respectiv este depășit în peste 11 raioane. Astfel, în etapa următoare se păstrează creșterea acestei categorii. Datele statistice oficiale sesizează că fiecare al șaptelea locuitor din țară are peste 60 de ani, fiecare al doilea bătrân are vârsta cuprinsă între 60 și 69 de ani; 13,8% dintre aceștia au peste 80 de ani; 61% din vârstnici sunt femei; două treimi locuiesc în mediul rural.

Îmbătrânirea este o precondiție de a investi într-o societate care se vrea a fi de succes și dezvoltată în perspectivă. În opinia demografilor naționali, cel mai grav este îmbătrânirea populației rurale, accentuarea în categoria vârstnicilor, a celor bătrâni-bătrâni, la care se racordează și situația economică precară a țării. Este confirmat deja faptul că, odată cu atingerea duratei medii de viață de 70 de ani și mai mult a populației, cheltuielile pentru sănătate se dublează, dintre care 50% la sută din pensionari sunt dezavantajați fizic. Intrăm în etapa când demografia determină total procesul economic prin îmbătrânire. *Îmbătrânirea populației este un fenomen cu redresare de lungă durată. Coeficientul îmbătrânirii 14% [3] (16% populația rurală) este apreciat ca stare avansată a fenomenului vizat. Coeficientul de îmbătrânire de 16% este apreciat ca critic de pe pozițiile continuității demografice în studiile de specialitate internaționale, care fără eforturi economice nu poate fi redresat. Către anul 2050, cota populației îmbătrânite va fi de 35%-50% din populația țării în vârstă de peste 60 ani, dacă nu se va întreprinde nimic pentru modelarea tendințelor conturate.*

La moment, Republica Moldova este în faza secundă de îmbătrânire, iar procesul s-a transformat din îmbătrânire progresivă [6] în îmbătrânire regresivă [7].

Tabelul 1. Dinamica numărului populației în vârstă de pensionare, 2005-2012 (mii persoane)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012 (proгноzat)*
Femei în vârstă de 57 de ani și mai mult	336,4	339,6	355,1	361,7	369,5	376,9	383,9	392,4
În raport cu anul precedent, în %		101,0	104,5	101,9	102,2	102,0	101,9	102,2
Bărbați în vârstă de 62 de ani și mai mult	170,6	167,0	171,1	168,5	167,2	166,5	166,7	169,8
În raport cu anul precedent, în %		97,9	102,4	98,5	99,2	99,6	100,1	102,5
Total numărul de persoane în vârstă de pensionare	506,9	516,1	528,1	533,4	540,0	547,0	550,6	563,2
În raport cu anul precedent, în %		101,8	102,3	101,0	101,2	101,3	100,6	102,3

Sursa: calculat în baza datelor BNS

Astfel, conform estimărilor, se prefigurează că în anul 2012 numărul „pensionarilor noi” va fi cu circa 18% mai mare (în total femei și bărbați) decât în anul 2011, pe când numărul total al populației în vârstă de pensionare se va mări cu circa 2,3%. În ultimii ani se constată o creștere a numărului populației în vârstă de pensionare cu circa 1,2-2,3% anual. În anul 2007, vârsta de pensionare a fost atinsă de o generație feminină mai numeroasă, numărul de femei fiind mai mare cu 4,5%, iar numărul total de pensionari – cu 2,3%, comparativ cu anul 2006 prevalând cei din spațiile rurale.

Îmbătrânirea la etapa secundă este un proces ce va naște în continuare în masă o nouă categorie de „pensionari orfani” (pensionari lipsiți de grija propriilor copii sau a altor rude, drept cauză a migrației de muncă sau lipsei acestora), de rând cu pensionarii văduviți, determinat de creșterea longevității, numărului redus de copii, aflarea într-o eventuală migrațiune, sau stabilirea cu traiul în alte localități. Or, cei mai dezavantajați și vulnerabili sunt bătrânii rurali. Îmbătrânirea provoacă noi dimensiuni ale sărăciei, unde cei mai neprotejați sunt din nou cei din spațiile rurale, datorită domeniului de activitate agricolă.

Ultimele date privind sărăcia în Republica Moldova prezintă cifre de 29% la sută din populație. Sărăcia este mai mare în familiile de pensionari, ce atinge cota de 35% din total [8]. La fel, 42 % la sută sunt privați de accesul la servicii sociale, 77% nu au acces de a fi angajați în câmpul muncii sau sunt marginalizați, 43% din pensionari nu își cunosc drepturile [9]. În consecință, pensionarii sunt o categorie specifică socială în creștere, dar cu probleme multiple și complexe.

În anii 2004-2006, efectivul populației grupelor de vârstă care ajung la vârsta de pensie sunt egale (sau ceva mai mari) decât efectivul populației grupelor de vârstă nou-născute, sau aproape cu 50% mai mult față de numărul persoanelor care ating vârsta aptă de muncă. Deci, nu se asigură o compensare demografică în circuitul demografic al generațiilor.

Începând cu anii 2010-2012, grupele care vor depăși vârsta aptă de muncă numeric vor fi mai mari decât grupele în vârstă copii de 1,5-2 ori și se vor egala numeric cu grupele de vârstă care vor atinge vârsta aptă de muncă. Așezările rurale deja mai mult de un deceniu sunt într-o asemenea situație.

Așadar, atât numărul, cât și cuantumul populației apte de muncă în totalul populației va începe să se diminueze. Ca rezultat, fenomenul îmbătrânirii populației capătă semnificații și de esență economică, destul de accentuată, în cadrul populației sub formă de presiune socială.

Procesul de îmbătrânire în Republica Moldova este rapid în comparație cu statele dezvoltate. Spre exemplu, Franței i-au fost necesari 80 de ani, Belgiei – 70 de ani, iar Suediei – 50 de ani pentru ca indicele de îmbătrânire

demografică să evolueze de la 8 până la 12%. În Republica Moldova, ponderea numărului persoanelor vârstnice a evoluat de la 7,7% (1959) până la 12,6 (1989) în mai puțin de 30 de ani.

Însă, cel mai alarmant este faptul că începând cu 2010–2012, limita de pensie o ating generațiile anilor '50, care sunt numeroși, în raport cu generațiile actuale fiind aproape duble. Din aceasta reiese că cheltuielile la capitolul dat se vor mări minimum cu 50% la sută.

Provocarea de îmbătrânire este deja în rol de acțiune, ea nu poate fi stopată. Îmbătrânirea societății este o paradigmă nouă și de perspectivă. Tranziția prin sine este o perioadă de a învăța sau de a cunoaște oportunități. Dezvoltarea economică de perspectivă va fi avantajată în măsura în care țara va putea antrena sau ocupa populația îmbătrânită. Structura pe sexe și vârste a populației este inertă, de aceea transformările demografice în așa perioadă mică sunt nesemnificative. Se păstrează tendința, stabilită în perioada post-belică (1950-2010), de micșorare a dezechilibrului pe sexe în cadrul populației, a celei vârstnice. În spațiul urban, dezechilibrul pe sexe este mai mic și cu o tendință mai pronunțată de micșorare și stabilizare față de cel al populației rurale. Disensiunile demografice pe categorii de spațiu urban-rural se aprofundează.

În evoluția structurii pe vârstă a populației s-au produs transformări esențiale între două recensăminte. Acestea sunt exprimate în micșorarea cuantumului populației în grupa de vârstă tânără și creșterea cuantumului populației vârstnice ca urmare a ritmurilor înalte de scădere a natalității. Astfel, ponderea grupei de vârstă 0-9 ani s-a micșorat cu 8,4% în totalul populației (aproape de două ori), inclusiv în mediul urban cu 7,6%, iar în mediul rural cu 8,2%. Totodată, s-a mărit mult cuantumul grupelor de vârstă peste 40 de ani.

Aceeași situație se regăsește și în cazul populației rurale, doar cu particularități specifice acestui spațiu. Reproducerea rurală, limitarea drastică a ei, migrația rural-urban și îmbătrânirea demografică direct corelată cu primele două sunt trei elemente clar distinctive și profunde pentru populația acestui mediu.

Îmbătrânirea inevitabil trebuie corelată cu longevitatea vieții. Persoana care azi are 60 de ani poate fi comparată ca vârstă cu cea de 74 de ani cu 200 de ani în urmă, dar ca stare a sănătății și potențial fizic intelectual diferit în raport cu generațiile precedente. Omul, prin respectarea modului sănătos de viață, poate trăi 120 de ani, prin genoinginerie – 1000 ani. De aici reiese că îmbătrânirea demografică necesită flexibilizarea cursului vieții.

Longevitatea vieții feminine a crescut în statele europene din anul 1840 de la 45 ani până la 86 ani în anul 2000 (într-o perioadă de 60 de ani), iar

către 2040 demografii consideră că va constitui 92-93 ani, conform prognozelor demografice preventive internaționale. Din cele expuse reiese că într-o perioadă de 200 de ani longevitatea vieții s-a dublat.

Totuși, longevitatea vieții în Republica Moldova este cu un grad sporit de eroare, adică ciclul de viață fiind artificial mai mare decât cel real. Motivațiile sunt diferite: mulți mor în afara țării, ceea ce nu este calculat și reflectat statistic, la fel și nașterile, migrațiile care modifică esențial starea de lucruri reală la acest compartiment – stare pe care suntem obligați s-o recunoaștem. Este o eroare statistică, dar care are amprentă profund demografică în raport cu fenomenul dat.

Progresarea procesului de îmbătrânire demografică necesită o revizuire a concepției tradiționale cu trei nivele a ciclului de viață, constituit din educație, activitatea de muncă și pensie. Viața de după pensie, viața târzie sau „bătrânețea activă” [10] este și trebuie să fie un element indispensabil al cercetării ultimelor modificări demografice, inclusiv ale societății noastre.

Asimetria gender în structura populației și pensionarilor. Structura pe sex a populației Republicii Moldova este mai apropiată de cea a Europei Centrale și de Est, fiind influențată de aceleași fenomene economice, sociale și politice. Structura de sex poartă caracteristica urmărilor celui de-al Doilea Război Mondial, ea fiind echilibrată la recensământul din 1939, decalajul fiind de 0,8%, apreciat ca neesențial în dimensiuni demografice. La recensământul din 1959 diferența înregistrată maximă între sexe a fost de 7,6%.

În etapa postbelică, dezechilibrul între sexe s-a redus treptat de la 7,76% la 3,1%. Dacă în 1939 numărul femeilor depășea numărul bărbaților cu 217 mii persoane, apoi în 1989 – cu 221,2 mii persoane. Asimetria gender în următoarea etapă s-a redus, în 1990 ponderea femeilor fiind de 52,4%, iar în 2006 de 52,1%

Din cele relatate, asimetria gender este caracteristică nu pentru toate grupurile de vârstă. Se distinge o legătură: cu cât este mai mare vârsta pe direcția îmbătrânirii, cu atât rata femeilor este mai înaltă. În grupul de vârstă de 30-34 ani, la 1000 bărbați revin 1034 femei, în grupul 50-54 ani – 1155 femei, iar în grupul de vârstă de 70-74 ani – 1623 femei.

Disproporții ale structurii pe sex avem și în funcție de mediu (urban, rural). Populația urbană are întotdeauna o disproporție între sexe mai redusă în raport cu populația rurală. Ca motivare avem migrația, unde în urbe migrează mai mult bărbații, ceea ce reduce din decalaj. Disproporțiile sunt diferite în funcție de etape, în 1959 disproporția era destul de evidentă între sexe, în mediul urban era de 9,6% în mediul rural de 7,2%.

Asimetria gender este o motivare a îmbătrânirii treptate, a structurii de vârstă intervenită în ultima etapă, diminuarea tinerilor de la 29,8% la 21,2%

și sporirea populației vârstnice (65 de ani și peste) de la 6,3% până la 7,7% este o confirmare a tendinței demografice stabilite [11].

Procesul de îmbătrânire demografică prezintă diferențieri semnificative, în sensul că acesta este mai avansat în cadrul mediului rural și la persoanele de sex feminin, comparativ cu mediul urban și cu persoanele de sex masculin. În totalul populației feminine rurale ponderea femeilor vârstnice este de 18,1% [12]. De aceea, în programele și strategiile care vor fi inițiate o atenție deosebită trebuie acordată populației vârstnice din mediul rural [13].

Tabelul 1. Populația stabilă pe principalele grupe de vârstă

Vârsta, ani	Total populație			Populația urbană			Populația rurală		
	ambele sexe	masculin	feminin	ambele sexe	masculin	feminin	ambele sexe	masculin	feminin
Mii persoane									
0-14	585,5	301,1	284,4	207,2	107,6	99,6	378,3	193,5	184,8
15-59	2462,6	1208,7	1253,9	1078,3	510,6	567,6	1384,4	698,1	686,2
60+	512,3	202,2	310,0	196,2	78,5	117,7	316,0	123,7	192,3
%									
0-15	635,0	326,4	308,7	224,1	116,3	107,8	410,9	210,1	200,9
16-56/61	2374,7	1229,0	1155,7	1042,8	516,9	525,9	1331,9	702,2	629,8
57/62+	550,6	166,7	383,9	214,8	63,5	151,2	335,8	103,1	232,7
%									
0-14	16,4	17,6	15,4	14,0	15,5	12,7	18,2	19,1	17,4
15-59	69,2	70,6	67,8	72,8	73,3	72,3	66,6	68,8	64,5
60+	14,4	11,8	16,8	13,2	11,3	15,0	15,2	12,2	18,1
%									
0-15	17,8	19,1	16,7	15,1	16,7	13,7	19,8	20,7	18,9
16-56/61	66,7	71,2	62,5	70,4	74,2	67,0	64,1	69,2	59,2
57/62+	15,5	9,7	20,8	14,5	9,1	19,3	16,2	10,2	21,9

Sursa: http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/populatia/Populatia_Republicii_Moldova_2011.pdf

La începutul anului 2011, în Republica Moldova locuiau 512,3 mii persoane în vârstă de 60 de ani și peste, din care 60,5% sunt femei. 2/3 din numărul total al persoanelor în etate locuiesc în mediul rural. În funcție de vârstă, s-a stabilit că fiecare a patra persoană este în vârstă cuprinsă între 60-64 ani, iar 14,1% sunt persoanele care au mai mult de 80 de ani (Tabelul 2).

Tabelul 2. Repartiția vârstnicilor pe grupe de vârstă și medii de reședință la 1 ianuarie 2011

Grupa de vârstă, ani	Total		Urban		Rural	
	persoane	%	persoane	%	persoane	%
60-64	156930	30,6	68048	34,7	88882	28,1
65-69	110158	21,5	42850	21,9	67308	21,3
70-74	101180	19,8	38126	19,4	63045	20,0
75-79	71852	14,0	23389	11,9	48463	15,3
80-84	46367	9,1	15580	7,9	30787	9,7
85 și peste	25777	5,0	8225	4,2	17552	5,6
Total	512264	100,0	196218	100,0	316046	100,0

Sursa: www.statistica.md

Procesul de îmbătrânire evoluează tot mai mult, de aceea pe ordinea de zi se pune tot mai insistent o nouă problemă umană, aceea a creșterii numărului și a proporției persoanelor foarte vârstnice, de 75 de ani și peste, în totalul populației în vârstă de 60 de ani și peste. Această tendință este o formă specială a procesului de îmbătrânire demografică ce ar putea fi denumită „îmbătrânire a bătrânilor”.

În Republica Moldova, în afară de intensificarea procesului de îmbătrânire demografică a populației, se conturează o tendință de îmbătrânire a populației vârstnice prin creșterea relativă a numărului persoanelor de vârstă a treia sau a categoriei de bătrâni-bătrâni, în egală măsură pentru spațiul urban și cel rural. Astfel, față de anul 1930, în 2004 ponderea persoanelor cu vârsta de 75 de ani și peste a sporit de la 0,82% până la 3,7%. Dacă în anul 1930 la 100 persoane în vârstă de 60 de ani și peste reveneau 23,7 bătrâni de 75 de ani și peste, în anul 2004 s-a înregistrat o proporție de 48,1%.

Diferențe geodemografice. Reducerea numărului și îmbătrânirea intensă a populației, comparativ cu situația în țările UE, asociată cu un nivel înalt de mortalitate și, în special, supramortalitatea bărbaților în vârstă aptă de muncă, fluxurile migraționale interne și externe, influențează negativ asupra stabilității dezvoltării socio-economice la nivelul fiecărui raion sau regiune în parte.

Situația creată în raioane privind resursele de muncă demonstrează că micșorarea populației în perspectivă va fi un factor principal de limitare a producerii și dezvoltării infrastructurii socioeconomice. Consecințele influenței neuniforme în perioada de tranziție a factorilor nefavorabili din te-

ritoriile administrative ale țării au destabilizat cursul firesc al fenomenelor demografice. Din cauza depopulării mecanice declanșate de emigrarea la muncă s-a intensificat fenomenul îmbătrânirii populației, în special în zona de Nord.

Deși în unele raioane în perioada anilor 2003–2009 nivelul natalității a crescut, numărul populației a fost în descreștere din cauza menținerii nivelului mortalității. Pentru toate raioanele zonei de Nord este specific fenomenul ce se datorează nivelului înalt al mortalității, unde este observată tendința de depopulare de lungă durată. În mod efectiv, procesul de îmbătrânire demografică este caracteristic pentru toate unitățile administrativ-teritoriale, ce a căpătat un caracter ireversibil.

Corelația „natalitatea scăzută-mortalitatea înaltă” este cea mai critică pentru situația demografică atât la nivelul unor unități administrativ-teritoriale, cât și la nivel național. Această tendință este determinată de numărul mare de decese date de grupul populației vârstnice, care deține o pondere mare în totalul populației. Rezultatul final al unei asemenea evoluții demografice este scăderea numărului populației. Despre îmbătrânirea populației certifică și schimbarea vârstei medii a cetățenilor țării, care la nivel național constituie 37,8 ani (la bărbați – 34,6 ani și la femei – 37,8 ani), majorându-se cu 3,4 ani în ultimii 7 ani.

Cea mai mare vârstă medie a populației (de 40,2 ani) la începutul anului 2010 a fost atinsă în zona de Nord. Mărimea maximă (41,2 ani) a fost înregistrată în raionul Dondușeni. Puțin sub media pe zonă este atestată în raioanele Drochia și Edineț (câte 40 ani). Mai tinere demografic se caracterizează raioanele Ialoveni și Cantemir (33,6 și 33,8 ani). În ultimii 4 ani vârsta medie a populației în municipiile Chișinău și Bălți, precum și în raionul Cimișlia s-a majorat cu circa un an.

Se observă diferența esențială a vârstei medii a bărbaților și a femeilor sub aspect teritorial. La nivel național, această diferență constituie 3,2 ani, în zona de Nord –3,9 ani, iar în raioanele Dondușeni și Briceni – până la 5 ani.

Statistica privind nivelul și dinamica fenomenului îmbătrânirii populației înregistrează diferențe semnificative de unități administrative sau zone economico-geografice. Astfel, la 01.01.2010 ponderea populației vârstnice varia de la 10,3% (Centru) până la 24,2% (Nord). Zona cea mai afectată de tendința de îmbătrânire este cea de Nord, unde indicatorul variază între 13,6% (mun. Bălți) și 24,2% (raionul Dondușeni). Ponderea populației vârstnice în raioanele Briceni este de 21,4%, Drochia – 21,3% Edineț – 21,1%, Râșcani – 20,4% și Ocnița – 19,7%. Doar în 3 unități administrativ-teritoriale (Ialoveni, mun. Chișinău și Criuleni) din 35 prezentate în grafic ponderea populației în vârstă de 60 de ani și peste este mai mică de 12% (Fig.1).

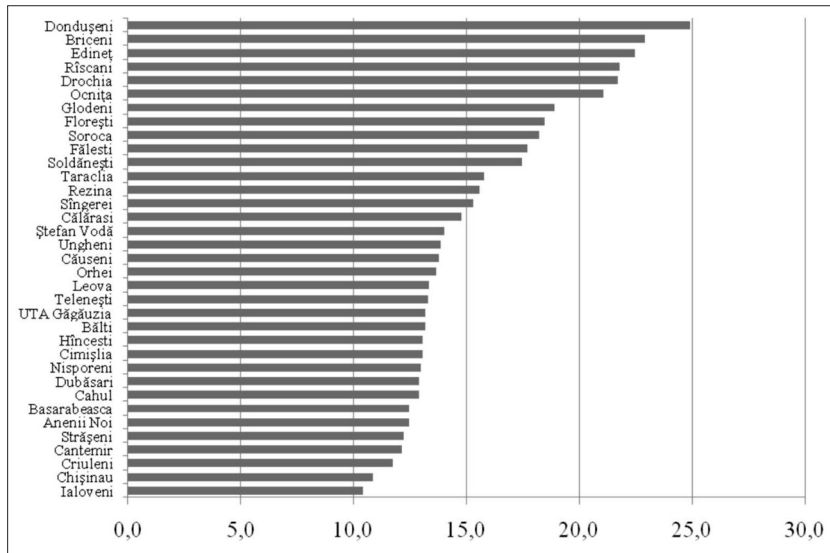

Fig.1. Gradul de îmbătrânire demografică în profil teritorial la 01.01.2010, în % [14]

Sursa: calculat conform datelor Biroului Național de Statistică

Din categoria unităților administrativ-teritoriale cu o structură demografică relativ tânără fac parte localitățile cu un grad înalt de dezvoltare economică, care în ultimele decenii au primit o bună parte din migranți (fluxurile importante de persoane apte de muncă) veniți din localitățile cu un nivel economic scăzut, preponderent din mediul rural. Două municipii – Chișinău și Bălți – atrag populația tânără aptă de muncă, ceea ce le permite să mențină structura de vârstă a populației favorabilă, totodată aceste două urbe deținând și cele mai reduse efective ale populației tinere – de 0-14 ani.

Paralel cu amploarea procesului de îmbătrânire demografică a populației se accentuează o tendință de creștere a ponderii persoanelor „bătrâne” și a ”bătrânilor-bătrâni”, sau a persoanelor de vârstă a patra, în totalul populației de vârstă de 60 de ani și peste. Astfel, ponderea vârstnicilor de 75 de ani și peste este de 28,7%, iar a celor care au peste 80 de ani este de 14% din totalul populației de vârstă de 60 de ani și peste.

Reieșind din tendințele actuale de îmbătrânire a populației și avansarea fenomenului în profil teritorial, unitățile administrative, în conformitate cu clasificarea demografilor, sunt repartizate în cinci grupuri:

1. cu populație relativ tânără, vârstnicii constituind mai puțin de 12% în structura populației – Ialoveni, Chișinău, Criuleni;
2. cu ponderea de 12,1–14%. Acest grup este alcătuit din 17 unități din zonele de Centru și de Sud (inclusiv orașul Bălți și UTA Găgăuzia):

Cantemir, Strășeni, Anenii Noi, Basarabeasca, Cahul, Dubăsari, Nișporeni, Cimișlia, Hâncești, Telenești, Leova, Orhei, Căușeni, Ungheni, Ștefan Vodă;

3. cu ponderea de 14,1-16%. Din acest grup fac parte raioanele Călărași, Sângerei, Rezina și Taraclia;
4. cu ponderea de 16,1-19%: Șoldănești, Fălești, Soroca, Florești și Glodeni;
5. cu ponderea mai mare de 19,1%. Acest grup este format din 6 raioane de nord: Ocnița, Drochia, Râșcani, Edineț, Briceni și Dondușeni [15].

O altă problemă importantă, din perspectiva îmbătrânirii demografice a populației și evoluția geospațială a fenomenului, o reprezintă evoluția sarcinii demografice, ceea ce semnifică mărirea presiunii sociale asupra populației apte de muncă. În profilul administrativ-teritorial există diferențe semnificative ale sarcinii demografice, exprimată prin raportul de dependență pe vârste, care se calculează ca raport al numărului copiilor de 0-14 ani și cel al vârstnicilor de peste 60 de ani, la 100 de persoane în vârstă aptă de muncă (15-59 ani). La nivelul țării, acest raport este de 44,4 persoane, cu diferențe semnificative pe regiuni de dezvoltare: Centru – 45,1; Nord – 52,4; Sud – 45,3 și UTA Găgăuzia – 43,9 persoane. În majoritatea raioanelor din zona de Nord, în care îmbătrânirea populației indică ritmuri mai rapide pe parcursul mai multor ani, numărul populației cu vârsta înaintată depășește numărul copiilor, ceea ce perpetuează declinul demografic.

Valoarea cea mai scăzută a indicatorului sarcinii demografice se înregistrează în mun. Chișinău – 34,1 persoane, și în mun. Bălți – 38,2 persoane, urmate de raioanele din zona Centru: Ialoveni (41), Basarabeasca (41,1) și Anenii Noi (42,4). În unitățile administrativ-teritoriale cu gradul de îmbătrânire a populației mai mare de 16% indicele sarcinii demografice crește considerabil, înregistrând cea mai înaltă valoare în raionul Dondușeni – 64,8 persoane (*Fig.2*).

Până în prezent, în pofida faptului că mai mult de un deceniu efectivul populației Republicii Moldova se micșorează, numărul populației în vârstă aptă de muncă se majorează continuu, fiind determinată de valurile neuniforme ale piramidei de vârstă a populației. Ca rezultat, sarcina demografică este, și ea la fel, în scădere. Aceasta etapă însă s-a încheiat, și odată cu intrarea în vârstă aptă de muncă a generațiilor puțin numeroase care s-au născut după anii '90 ai sec.XX se va produce și micșorarea ponderii persoanelor în vârstă aptă de muncă în structura populației, și, ca urmare, va crește raportul de dependență pe vârste. Repartizarea populației în vârstă aptă de muncă în profilul administrativ-teritorial este neuniformă, populația tânără fiind concentrată în localitățile urbane, pe când în mediul rural potențialul

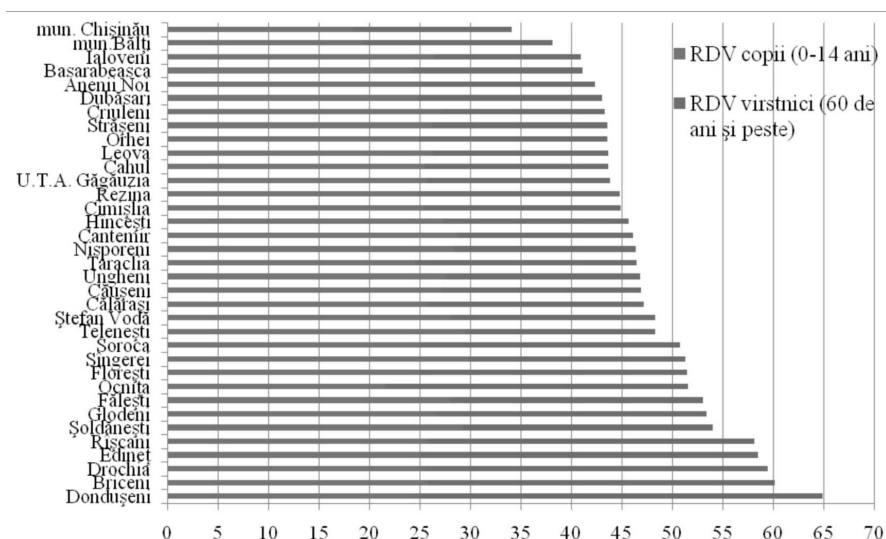

Fig.2. Raportul de dependență de vârstă în profil teritorial la 01.01.2010 (în %)

Sursa: Datele Biroului Național de Statistică

forței de muncă este îmbătrânit. În structura populației în vârstă aptă de muncă predomină grupurile de vârstă de 45 de ani și mai mult, în special în sectorul agrar.

Necesită a fi luat în considerație și faptul că reducerea populației apte de muncă poate fi vertiginoasă, dacă vom lua în calcul nu doar influența scăderii nivelului natalității, ci și intensitatea fenomenelor migraționale ale populației tinere.

În contextul celor expuse, este evidentă concluzia că procesul de îmbătrânire este de mare intensitate. Acest fapt impune o atitudine responsabilă și plasează pe prim-plan necesitatea de identificare a soluțiilor eficiente din partea organelor de decizie la nivel raional și municipal, având în vedere că îmbătrânirea demografică mărește perioada dintre viața activă și deces, care urmează a fi controlată și susținută de sistemele economice și sociale dezvoltate în teritoriul respectiv.

Astfel, preocuparea pentru destinul persoanelor de toate vârstele trebuie să cuprindă tot mai accentuat grija față de persoanele mature, pentru a asigura garanția unei îmbătrâniri active și în siguranță.

Dezechilibrul pe sexe a persoanelor de vârsta a treia va solicita efort pentru specializarea preponderent feminină a serviciilor sociale, medicale și psihosociale destinate acestui segment vulnerabil al populației.

Fenomenul de îmbătrânire demografică se va manifesta prin faptul că populația vârstnică în continuă creștere va avea nevoie de sprijin din partea statului, al comunității și al familiei. Instaurarea dezechilibrelor demografice

vor impune adaptarea sistemelor locale de profil social și economic, cultural, a producției de larg consum și a sistemului de comercializare la nevoile speciale ale populației cu un număr tot mai mare de persoane în etate, dar și cu accesibilitate redusă în cazul populației rurale.

Referințe bibliografice

1. Mihăescu C. Seria Probleme economice. Vol.10. Impactul îmbătrânirii demografice asupra ofertei potențiale de forță de muncă. 2002.
2. Loriaux Michel. Du vieillissement demographique a L'integration des ages: la revolution de la geritudo. În: Population, 1995, nr.6, Paris.
3. Conform scării Bojie-Garnie, statele care au 9-11% populație peste vârsta de 60 de ani sunt în curs de îmbătrânire, cele care au atins 12% sunt considerate ca îmbătrânite iar cele peste 16% – ca profund îmbătrânite.
4. Dignity for the frail old in a mature society Key-note speech by Dr Hon Bengt Westerberg, President of the Swedish Red Cross, former Minister of Social Affairs. În: Bergen, 2010, September 5.
5. Baby-Boom – generații mari numerice născute după cel de-al Doilea Război Mondial.
6. Îmbătrânire progresivă – stare a populației când mortalitatea este compensată de natalitate și mărirea longevității vieții are loc continuu.
7. Îmbătrânire regresivă – generațiile ce intră în circuitul demografic sunt numeric reduse în raport cu cele care depășesc vârsta de pensionare.
8. Banca Mondială, 2006.
9. Datele sondajului Help Age International, N8, februarie 2008.
10. Ионцев В.А. Экономика народонаселения. Москва: МГУ, 2007, p.46.
11. Marija Mamolo and Sergei Scherbov. Population Projections for non EU| EFTA Countries in Europe. European Demographic Research Papers, 2006, №2, p. 22
12. http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/populatia/Populatia_Republicii_Moldova_2011.pdf
13. <http://www.akademos.asm.md/files/Academos%202008%20201%20CONSIDERAȚII%20PRIVIND%20PROCESUL%20DE%20ÎMBĂTRÂNIRE%20DEMOGRAFICĂ%20ÎN%20REPUBLICA%20MOLDOVA.pdf>
14. În baza cercetărilor Institutului de Economie, Finanțe și Statistică, Institutului Integrare Europeană și Științe Politice ale Academiei de Științe a Moldovei.
15. Paladi Gh., Gagauz O., Penina O. Îmbătrânirea populației în Republica Moldova: consecințe economice și sociale. Chișinău, 2009, p.76-77.

DIMENSIUNEA SPIRITUAL-RELIGIOASĂ A ACTIVITĂȚII MEDIATICE

Prof. Victor MORARU,
doctor habilitat în științe politice,
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM,
Florin PALOȘAN, *drd,*
Universitatea „Ovidius”, Constanța, România

Summary

The following article focuses on one aspect of the media, which is its spiritual or religious side. The media is in a special position of power over the masses holding different persuasion techniques. Starting from here the article describes the importance the accountability of the media when it comes to inform and teach the people about the positive and Christian values and the importance of their preservation. Through its instruments the media reach can touch every single person, should it take the mission to show the Christian values and the way of a continuous spiritual search.

Ca parte a angrenajului social, mass-media este sensibilă în fața nevoilor societății și orientată, prin urmare, spre valorificarea exercitării anumitor funcții. Tradițional, atunci când se invocă noțiunea de funcție, se are în vedere „contribuția pe care un element o aduce la satisfacerea unei cerințe a sistemului din care face parte, ajutând la menținerea și dezvoltarea acestuia” [1]. Prin însăși natura sa, prin rațiunea de a fi, mass-media are un rol specific în societate și, respectiv, o serie de funcții precise. Conceptul de funcție este unul destul de productiv în ceea ce privește determinarea specificului unei activități, oferind posibilitatea examinării multilaterale a acesteia din perspectivele obiectivelor, rezultatelor și consecințelor / efectelor, dar și a misiunii intrinsece. Autorul uneia dintre primele interpretări teoretice a relației funcționale dintre sistemul social și mass-media, americanul Harold Lasswell, a propus, în anul 1948, distingerea a trei funcții principale ale comunicării de masă:

1. supravegherea mediului prin oferirea de informații privind evenimentele interne și externe;
2. asigurarea relației dintre diferite părți ale societății (interpretarea informațiilor și prescrierea de comportament prin raportare la evenimentele relatate);

3. transmiterea moștenirii sociale de la o generație la alta (transmiterea culturii, a ansamblului de norme sociale, a valorilor, reperelor educaționale).

În mai recente și mai articulate definiții ale mass-mediei, de exemplu, cea elaborată de cercetătorul englez Denis McQuail, apar accentuate următoarele funcții, proprii acestora:

a) *funcția de informare* (furnizarea informațiilor referitoare la faptele și situațiile ce se produc în societate, în special, a informațiilor relevante sub aspect social-politic, vizând inovațiile sociale și procesul schimbărilor, adaptarea la multitudinea circumstanțelor vieții sociale). Informarea contribuie la evaluarea, individuală și colectivă, a anumitor situații ale vieții cotidiene și de perspectivă;

b) *funcția de corelare* (prin oferirea comentariilor, criticilor și interpretărilor evenimentelor produse, contribuind astfel la procesele de *socializare* (uneori *socializarea* – educarea și pregătirea individului pentru integrare în viața societății – este considerată chiar o funcție aparte a mass-mediei). Prin funcția sa de corelare, mass-media participă la dezvoltarea consensului, la menținerea ordinii sociale și la acțiunea de integrare, ajutând la stabilirea relațiilor și la coordonarea numeroaselor și disparate activități economice, sociale și politice; de fapt, putem vorbi aici de funcția *de supraveghere* pe care și-o asumă mass-media, supraveghind mereu mediul în care activează și monitorizând calitatea guvernării, insistând asupra bunului mers al lucrurilor în societate;

c) *de asigurare a continuității* (prin exprimarea valorilor sociale și culturale ale popoarelor). Aceasta poate fi numită și funcția *de culturalizare* a mass-mediei;

d) *de recreere* (prin oferirea oportunităților de *divertisment*, capabile să reducă tensiunea și să faciliteze odihna și distracția);

e) *de mobilizare* (prin oferirea mijloacelor necesare pentru o mobilizare largă a auditoriului, în vederea atingerii diverselor obiective politice, economice, religioase și sociale) [2]. O altă funcție importantă exercitată de mass-media în clasificarea lui D. McQuail este *medierea* care se rezumă la asigurarea suportului necesar în procesul de difuzare a mesajului, de circulație a lui uni- sau bi-direcțională, dar și la procedura inerentă de filtrare a informației (de selectare inițială a faptelor și evenimentelor, a personajelor mediatice ori a problemelor, pentru a fi prezentate audienței).

În această ordine de idei, chiar dacă am putea admite că „operațiunea de separare a funcțiilor este un exercițiu ușor forțat”, ar fi cu totul inadecvat să cădem de acord că aceasta ar avea o relevanță „cvasi-teoretică”, după cum se exprimă, nefondat, în viziunea noastră, autorul român Dorin Popa [3]. Tocmai investigarea mass-mediei sub aspect funcțional, ca o problemă ce

oferă posibilitatea unor clarificări edificatoare cu privire la substanța fenomenului mediatic, este discutată pe larg și destul de judicios de cercetătorii contemporani.

Itinerarul parcurs de-a lungul anilor de demersul clasificator este unul complex și articulat (a se vedea, de pildă, exemplificarea sugestivă întreprinsă de cercetătoarea Georgeta Stepanov, care, într-o amplă trecere în revistă [4], reperează modelele elaborate de astfel de autori notorii ca Francis Balle [5], Jan Van Ciulenburg [6], Charles R. Wright [7] ș. a. Clasificările respective sunt făcute în baza mai multor criterii, și aceste criterii diferă de la un autor la altul, fapt care face posibilă existența divergențelor în interpretarea fenomenului, varietatea punctelor de vedere, chiar și în privința numărului funcțiilor – unii cercetători evidențiază de la trei la cinci-șase funcții; alții, adoptând o abordare mai detaliată, determină treizeci-patruzeci de funcții – sau formulările care sunt aplicate acestor funcții. Mai mulți cercetători ai fenomenului au identificat și au propus un număr important de funcții, printre ele figurând, de rând cu cele indicate mai sus, cea de evaziune, de coeziune socială, de distribuire a cunoștințelor, de depozitare a actualității, de recreere, de purificare, de socializare, de identitate, de mitologizare, de compensare [8] sau, într-o expunere mai simplistă, dar, oricum, judicioasă, aparținând lui Claude-Jean Bertrand, de supraveghere a mediului inconjurator, de prezentare a unei imagini despre lume, de transmitere a culturii, de tribună pentru dezbateri, de promovare a consumului și, în sfârșit, de stimulare a distracției [9]. Importante, în acest context, sunt și funcțiile amintite de Melvin DeFleur și Sandra Ball-Rokeach (deși ar putea fi calificate, mai degrabă, ca modele, constructe teoretice) de construire a semnificațiilor, de stabilire a ordinii de zi, de modelare a limbii [10], ori, într-o altă accepție, de evaziune, publicitară, critică, polemică, etc. [11].

Spectrul larg al interpretărilor nu diminuează și nu estompează însă caracterul productiv al efortului clasificator prin care se ajunge la o elucidare plenară a rolului mass-mediei în societatea contemporană. Iar dacă la baza acestei clasificări se află delimitarea rezultatelor finale pe care le comportă activitatea instituțiilor mediatice, funcțiile esențiale ale mass-mediei vizează finalități de ordin ideologic, organizatoric, cultural. Or, caracteristicile funcționale ale mass-mediei pot să-și găsească o dezvoltare plenară numai dacă sunt luate în cont manifestările ei pe multiple planuri. În această ordine de idei, apare drept nejustificată lipsa sau neaccentuarea deliberată, în clasificările considerate, a funcției ce vizează efectele mediei nemijlocit în sfera spirituală, sau, mai restrâns, potențialul acesteia de a contribui la avansarea spirituală a personalității, capacitatea media, cu alte cuvinte, de a proiecta o funcție axiologică, din perspectiva căreia ar fi operantă definirea și propune-

rea unor paradigme conforme cu principiile spiritual-religioase, cu virtuțile și valorile creștine.

În acest sens, este elocventă opinia celor care, pornind de la misiunea spirituală a Bisericii în societate, dincolo de zidurile lăcașurilor de cult, insistă asupra faptului că mijloacele de comunicare ale Bisericii împlinesc într-un mod propriu funcțiile mass-mediei în societate. Astfel, părintele consilier patriarhal Nicolae Dascălu, directorul Radio Trinitas și coordonatorul Centru-lui de Presă Basilica (enumerând funcțiile presei în general, acestea fiind, în accepțiunea propusă, funcțiile de informare, interpretativă, de culturalizare, educativă, de liant comunitar, de divertisment) a identificat, referindu-se la particularitățile presei bisericești, în cadrul simpozionului „Presa bisericească în Ortodoxia românească contemporană: direcții, exigențe, perspective”, o funcție particulară, „cea de-a șaptea, aceea de spiritualizare sau înduhovnicire a actului comunicațional”[12]. Ea ar putea fi numită, după noi, funcție ecleziologică, apropiată și asociată, într-un fel, funcției de mediere sau, în orice caz, posibil de a fi relaționată cu alte funcții, păstrându-și, în același timp, propria identitate. Sursa ei este bazată pe percepția mass-mediei, văzută drept un limbaj comun al unirii umane. În fond, mass-media este dotată de o pondere umană fundamentală, asumându-și sarcina universală de a reuni oamenii, unii cu alții, de a articula comunicarea între ei la diferite niveluri. Din această perspectivă, mass-media dispune de capacitatea de a reuni comunitățile, grupurile de credincioși de diferite vârste și de origine diferită. În acest sens, identificarea acestei funcții, proprii mass-mediei, vine în consens cu funcția generală a religiei, raportată la absolutul existențial și formulată ca „explicativ-valorică, privind creația, existența, devenirea și sensul omenirii și universului, concretizată în dogme ca adevăruri imuabile”[13].

În contextul precizării caracteristicilor mass-mediei sub aspect funcțional este oportună elucidarea fenomenului *influenței*. În viziunea sociologică, influența se referă la „o acțiune exercitată de o entitate socială, orientată spre modificarea opțiunilor și manifestărilor alteia”[14]. Conform acestui punct de vedere, totalitatea relațiilor sociale este o sumă de acțiuni de influențare: educația copiilor de către părinți are loc după anumite stereotipuri și standarde, școala este orientată să influențeze generația în creștere pentru a o face să se alinieze la valori și norme sociale general recunoscute, prietenii tind să influențeze pe cei apropiați în numele satisfacerii anumitor impulsuri, politicienii se axează pe acțiuni de influențare, capabile să modifice favorabil pentru ei opțiunile electoratului ș. a. m. d. Respectiv, mass-media apare ca un instrument utilizat de aceștia cu scopul determinat de producere a modificărilor în atitudinile și deciziile electoratului.

Mijloacele prin care pot fi exercitate anumite influențe se regăsesc în ca-

drul unui triunghi terminologic extrem de complex și controversat: persuasiune, propagandă, manipulare. Conceptul cu sfera cea mai largă de aplicare este cel de *persuasiune*: el vizează „activitatea de influențare a atitudinilor și comportamentelor unor persoane în vederea producerii acelor schimbări care sunt concordante cu scopurile sau interesele agentului inițiator; persuasiunea se realizează în condițiile în care se ține cont de caracteristicile de receptivitate și reactivitate ale persoanelor influențate” [15]. Este, așadar, evident că persuasiunea se bazează pe evaluarea intereselor, valorilor și reprezentărilor simbolice ale persoanei sau persoanelor asupra cărora ea se exercită și pe desfășurarea unor acțiuni sau difuzarea mesajelor orientate spre convingerea acestora cu scopul de a le schimba ideile, sentimentele sau comportamentele. Cu alte cuvinte, este o influențare „de tipul convingerii raționale, alegând argumentele care avantajează evaluarea circumstanțelor” [16] și considerarea complexă a acestor circumstanțe.

O formă aparte de acțiune persuasivă reprezintă *propaganda*. În fond, propaganda se referă la o activitate sistematică de transmitere, promovare sau răspândire a unor doctrine, teze sau idei de pe pozițiile unei anumite grupări sociale și ideologii, în scopul influențării, schimbării sau formării unor concepții, atitudini, opinii, convingeri sau comportamente. De regulă, după Charles Larson [17], o activitate propagandistică eficace trebuie să convingă, în primul rând, printr-o argumentare rațională, credibilă, consistentă, sprijinită pe experiențe și evenimente trăite de cetățeni. Și, în acest sens, referința la propagandă nu ar trebui să conțină apriori conotații de ordin negativ. Totodată, ar trebui de ținut cont de faptul că propaganda poate folosi și tehnici mai puțin acceptabile, axate pe sensibilitate, emoții, experiențe, frică etc.

În linii mari, propaganda se identifică prin câteva note specifice:

a) *caracterul ideologic*: ea difuzează un ansamblu concret de idei, legate de interesele unei anumite entități sociale (biserica, partidele etc.);

b) *asocierea cu diverse mijloace de comunicare de masă*: pentru a atinge segmente sociale cât mai ample și pentru a avea controlul asupra actelor de comunicare, propaganda utilizează mijloace de comunicare variate;

c) *caracterul ascuns, secret, al unor componente ale procesului de comunicare*: scopul comunicării, sursa reală a mesajelor, tehnicile de persuasiune folosite, informații care ar pune mesajul propagandistic într-o altă lumină, reacțiile publicului la mesajele anterioare – toate acestea sunt obturate în campaniile propagandistice;

d) *tendința spre uniformizare*: scopul propagandei este să uniformizeze părerile, atitudinile și comportamentele receptorilor, să-i reducă la o masă omogenă, disponibilă pentru a fi manevrată;

e) *obstrucționarea gândirii*: rezultatul final al propagandei ar trebui să fie blocarea judecății critice și generarea de acțiuni sub impulsul sentimentelor necontrolate.

Pentru a fi eficientă, propaganda presupune exercitarea controlului asupra instituțiilor sociale. Din această cauză, ea este frecvent asociată cu sistemele totalitariste. Ceea ce nu înseamnă că în sistemele democratice nu se întâlnesc forme ale propagandei orientate spre scopuri religioase, politice, sociale sau comerciale, deși acum nu mai există un flux unic și unidirecțional de mesaje propagandistice, ci o gamă variată de surse și de tipuri de propagande.

În general, eficiența și buna calitate a activității instituțiilor mediatice presupune cunoașterea și luarea în considerare atât a principiilor și a practicilor recunoscute drept pozitive, cât și a celor care, în definitiv, vulnerabilizează mass-media în drumul ei spre performanțe. Este cazul, de exemplu, al apelului la practici mediatice manipulative. Termenul de *manipulare* se referă la acțiunea de a determina un actor social să gândească și să acționeze într-un mod compatibil cu interesele inițiatorului, iar nu cu interesele sale, prin utilizarea unor tehnici care distorsionează în mod intenționat adevărul, lăsând însă aparența libertății de gândire și de decizie. Respectiv, mass-media apare ca un instrument în jocul complex al influențelor sociale, instrument „utilizat de diferite entități pentru a modifica opțiunile și manifestările publicului” [18].

Mass-mediiei, după cum se constată, îi este proprie, în anumite circumstanțe, capacitatea de a funcționa drept „mașină de fabricat zei” [19], de a exercita deliberat violentarea simbolică a audienței, de a impune ordinea discuțiilor mediatice, publice și politice, precum și anumite ierarhii, atitudini, preferințe. În consecință, este degajată o agresiune simbolică la adresa persoanei care-i afectează gândirea și simțirea, iar, în definitiv, intimitatea spirituală, modul de percepție valorică.

Manipularea implică o multitudine de acțiuni, precum îndoctrinarea, înregimentarea, dezinformarea și fabricarea imaginarului social. *Înregimentarea* se referă la forțarea indivizilor să execute diverse acțiuni repetitive, care le anulează libertatea și care marchează aservirea lor față de autoritatea supremă. *Îndoctrinarea* este un termen cu rădăcini religioase, care se referă inițial la învățarea unei doctrine religioase. Frecvent, manipularea se împletește cu dezinformarea. Aceasta presupune livrarea de informații false sub aparențele informării exacte și riguroase. Numeroasele studii consacrate potențialului de manipulare prin intermediul mass-mediiei, în raport cu dimensiunea considerabilă a audiențelor acesteia și cu mulțimea de factori non-mediatici (familia și prietenii, mediul social de la locul de muncă, tradițiile culturale,

religia, experiențele personale etc.), care exercită diferite forme de influență asupra indivizilor, sugerează necesitatea acordării unei atenții serioase capacității presei de a fi un instrument de manevrare a publicului.

Practica mediatică demonstrează că societatea este expusă din ce în ce mai mult unor forme de „presiune simbolică”, care provin tocmai din felul cum este abordată realitatea de mass-media. O idee rezonabilă poate fi degradată prin felul cum este prezentată. Un fapt minor devine „mare” prin felul cum este adus în prim-plan. Mass-media dispune de posibilitatea de a inocula ficțiuni și poate destul de ușor și insistent, „valori” (pseudovalori) sau „personalități” (pseudopersonalități). Difuzarea valorilor spirituale este productivă, în măsura în care aceste valori devin rezonante cu aspirațiile esențiale ale societății. Dacă acest raport rămâne inadecvat, atunci sensul valorilor este diminuat și chiar deturnat. Astfel, poate fi semnalată apariția în practica mediatică a unei adevărate inginerii de dispoziție, transpunere și încercare de impunere a non-valorilor, a existenței anumitei distanțări în raport cu valorile, până la tentativa de desființare și anihilare a lor. În acest caz, este evident că ar fi vorba nu atât de funcțiile, cât de disfuncțiile mass-mediei.

Pentru mass-media actuală este foarte important să-și determine locul și să-și justifice rostul în câmpul social. Dimensiunile existenței omului modern pendulează azi între două abordări esențiale: liberalismul și tradiționalismul. Din perspectiva religioasă, aceasta înseamnă concurența celor două viziuni: liberalismul teologic urmărește „abdicarea treptată de la normele și valorile religioase și adaptarea acestora la normele și la valorile societăților liberale dominate de relativism. Cel de-al doilea, tradiționalismul, este caracterizat prin respingerea sistematică a noului și orientarea cu precădere asupra trecutului pentru a se păstra intact ceea ce s-a moștenit prin intermediul tradiției, care reprezintă de fapt singura autoritate ce poate aborda noul” [20]. Fiind în esența sa o chestiune de valori, religia apare inclusă, astfel, și ea în complexul joc al confruntărilor axiologice.

Datorită acestei contrapunerii, valorile religioase și cele morale, care timp de secole au constituit reперele conștiinței sociale, ajung în prezent să fie considerate, cu precădere, elemente ale vieții private, un domeniu al angajării valorice individuale. Aceasta generează, drept consecință, escaladarea unui individualism pronunțat, comportând o serie întreagă de probleme legate de locul sentimentului religios în viața individului și în societate. Scara de valori tradiționale, „atât teoretice, cât și comportamentale, practice, este pusă sub semnul întrebării, sau chiar ignorată sau combătută în multe din componentele sale” [21]. Religia, datorită noilor circumstanțe, este nevoită să se retragă mai mult în domeniul privat, diminuându-și trep-

tat atât statutul, cât și relevanța în domeniul public. Raportul omului cu Divinitatea se dovedește a fi, de multe ori, fragmentar, intermitent și lacunar, iar schimbul intens de valori care reprezintă una dintre caracteristicile importante ale epocii actuale alunecă, de multe ori, pe panta kitsch-izării stimulilor spirituali, aplatizării sensibilității morale și difuzării în proporții deosebit de mari a inautenticului spiritual. În aceste condiții, religia se prezintă ca „un bun oarecare, supus legilor economiei de piață. Ea se consumă precum o hrană oarecare sau un medicament, într-un mod calculat, programat” [22]. Notele alarmiste sunt tot mai frecvente în lucrările observatorilor atenți: „societatea devine mai nesimțitoare, iar sensibilitatea față de semeni, grija interpersonală, ocupă mai puțin loc în viață” [23]. Toate acestea sunt atribute ale actualei crize de valori, sub presiunea căreia omul, abandonat în fața propriilor incertitudini și neliniști, își pierde propria identitate umană și creștină, descoperind tentativa de a fi substituit printr-un „om nou, fără rădăcini, lipsit de transcendență, adaptat tehnologiilor actuale și intereselor economice” [24]. Într-o expresivă caracteristică a lui Emil Dumea, „pelerinul spre patria cerească rătăcește acum prin satul său global ca un nomad, fără o țintă, o destinație care să-l atragă cu convingere. Identitatea sa este fără un contur precis, iar drumul său este incert, nesigur și într-o continuă schimbare, devenire. Din nesiguranța și incertitudinile ce-l macină se nasc angoasele, fricile existențiale. Paradoxal, cu cât devine mai bogat material, cu atât se descoperă mai fragil și are mai multă nevoie de asigurări și protecții” [25]. În aceste circumstanțe, omul trebuie să-și asume responsabilitatea pentru prezentul și viitorul său. Credința este cea care-l poate ajuta și a-l călăuzi în întortocheatele labirinturi ale vieții. Fidelitatea pe care o manifestă omul față de credință, față de ancorare în transcendent, poate avea o importanță covârșitoare, fortificând efortul de a rezista în fața indiferențismului spiritual și relativismului moral al vremurilor noastre. Asimilarea culturii creștine asigură cunoașterea adevărului, care devine și normă etică, înrădăcinată în conștiința umană. Doctrina creștină emite judecăți morale care urmăresc să orienteze comportamentul, practica umană, orientându-le spre atingerea idealului formulat în Sfânta Scriptură, „care începe să se realizeze încă de pe acum” [26]. Dar aceste acțiuni au șansa realizării depline doar în urma unui efort conjugat. Și un loc aparte în această strategie revine mass-mediei. Normele fundamentale ale credinței și moralei creștine pot și trebuie propagate prin intermediul mass-mediei, iar Biserica, antrenată în lucrarea de propovăduire a mesajului creștin, nu poate neglija potențialul enorm de care dispun în această privință mijloacele de comunicare de masă. Este judicioasă observația că în „iureșul ideilor și valorilor, deseori contradictorii, care copleșește lumea noastră de la început de mileniu, aflată în căutarea sensului, discipolii lui Hristos dispun ca niciodată de instrumente

extrem de puternice și foarte eficiente pentru a comunica viziunea lor asupra lumii” [27]. Cu alte cuvinte, Biserica comunicând, tradițional, în paralel cu media, tot mai mult o face și prin media.

Premisele acestei situații trebuie căutate în însăși natura activității religioase. Mai întâi de toate, probabil, nici una dintre instituțiile sociale nu are un caracter comunicațional atât de pronunțat ca Biserica, iar conținutul și formele acestei comunicări au cunoscut de-a lungul anilor o perfecționare continuă. Biserica a știut să valorifice efectiv, practic, toate modalitățile comunicării – de la predica verbală la mesajul transmis prin Internet – și este foarte atentă în fața noilor tendințe, dictate de tehnologiile informaționale.

Omniprezentă, mass-media deține, în același timp, o putere imensă ca instrument de formare și informare, ajungând să contribuie la modificarea, condiționarea, modelarea, într-un cuvânt, modelarea modului de a gândi și a acționa al oamenilor, pe plan personal, familial, social și politic. Ea poate să fortifice opinia publică, să influențeze asupra atitudinilor umane și să transforme viziunile asupra lumii, să intervină în percepția valorilor. Grație capacității aproape nelimitate de a informa și educa, mass-media posedă un real și imens potențial de a promova valorile umane, implicit, valorile creștine.

Se consideră că mass-media poate oferi sferei religiei o serie întreagă de beneficii. Astfel, ea îmbogățește viața religioasă prin informarea asupra evenimentelor, personajelor și ideilor ce țin de religie. Mass-media constituie un important vehicul de evanghelizare și catehizare. O privire de ansamblu asupra conținuturilor media care implică o referință la religie (în particular, la valorile creștine) evidențiază, în principiu, câteva tendințe. Printre ele: a) o atenție semnificativă acordată prezentării ritualurilor religioase, evenimentelor calendarului bisericesc etc., pentru a asigura o mai mare vizibilitate mediatică Bisericii pentru a depăși marginalizarea ei; b) predispoziția pentru „catehizare”, adică formularea și difuzarea unor răspunsuri (mai mult anticipative) la interogațiile de relevanță teologică, filosofică sau general-culturală; c) înțelegerea misiunii sale drept obligație exclusivă de a desfășura discursul religios explicit prin publicații și posturi radio și tv bisericești, rubrici specializate în presa generalistă, alte modalități mediatice de promovare a valorilor creștine (filme artistice și documentare cu subiecte biblice / religioase, inclusiv din viața sfinților, relatări din viața ecleziologică cotidiană etc.).

Biserica – în calitate de promotor al valorilor creștine – nu poate să nu fie prezentă în sfera mediatică, cea care-i oferă posibilitatea de multiplicare a efortului asumat. Această comunicare nu trebuie înțeleasă doar ca o „transmitere de conținuturi”, ci ca o interacțiune simbolică dintre participanții la procesul comunicațional, în care atât emițătorul, cât și receptorul mesajului apar în condiții de interactivitate, într-o maximă – până la empatie – cola-

borare. Procesul respectiv trebuie desfășurat, ținându-se cont de specificul generic al mass-mediei, pe de o parte (mesajul căreia nu poate să coincidă mecanic cu predica, rostită de la amvon sau să dubleze conferința ținută în aula școlară), și de compoziția și de predispozițiile audienței, pe de altă parte, adaptând în consecință modalitățile mediaticice adecvate. Modelul comunicării cel mai potrivit se dovedește a fi cel în care dialogul se îmbină cu mărturia. Fără a etala pretenții de „unica sursă de exprimare a adevărului”, accentul trebuie să fie pus pe căutarea lui comună, așa cum rezultă, de exemplu, din experiența de mai bine de treizeci de ani a programelor religioase de la BBC prezentate de P. Brooks, care nu înceta să repete invitațiilor în studiourile radio sau tv: „Nu le spuneți ascultătorilor cum și de ce trebuie să creadă, arătați-le ceea ce vedeți. Mai întâi se percepe realitatea și numai apoi se sugerează îndemnul” [28]. La baza jurnalismului religios trebuie să se afle, așa cum demonstrează multiplele exemple de devenire a instituțiilor mediaticice religioase, „bucuria descoperirii universului credinței și împărtășirea acestei bucurii” [29]. Porunca de a nu pronunța în van numele Domnului este valabilă pentru reflectarea problematicii respective: trebuie să fie respinse pretențiile de a cunoaște totul despre Dumnezeu sau încercarea de spectacularizare a subiectelor (înțeleasă ca abordare simplist-reducționista a realității [30]).

Astfel, media ajung să constituie un element esențial al contextului cultural-spiritual actual, având o misiune specifică: a arăta frumusețea și măreția Ortodoxiei. Așa cum componenta primordială în credință este cea personală, raportul omului cu religia, cu valorile creștine, perpetua căutare spirituală trebuie să constituie axa conținuturilor mediaticice. În același timp, este importantă și reflectarea omului în dimensiunea sa socială, alteori – politică sau plasată în spațiul cultural. Mesajul creștin este capabil să evidențieze idealul suprem și rostul persoanei umane, să contrapună viciului binele, care este întotdeauna corelat cu pacea și bucuria, chemând oamenii să fie purtătorii lui.

Astfel, funcția ecleziologică a mass-mediei se relevă ca fiind foarte importantă în vederea îndeplinirii misiunii asumate, în contextul ralierii la misiunea ontologică a Bisericii, în coordonatele clare ale „dăscălierii, imprimării sfințeniei, instruirii” [31].

Reverințe bibliografice

1. Cătălin Zamfir, Lazăr Vlăsceanu (coord.). Dicționar de sociologie. – București: Babel, 1993, pp. 257–258.
2. Victor Moraru. Politica vs mass-media. – Chișinău: USM, 2001, pp. 34–35.
3. Dorin Popa. Mass-media, astăzi. – Iași: Institutul European, 2002, p. 70.
4. Georgeta Stepanov. Introducere în studiul jurnalismului. – Chișinău: CEP USM, 2010, pp. 123–138.

5. Francis Balle. Médias et société. XIV-ème édition. – Paris: Montchretien, 2009.
6. Jan Van Cuilenburg, O. Scholten, G. W. Noomen. Știința comunicării. – București: Editura Humanitas, 1998.
7. Charles R. Wright. Mass communication: a sociological perspective. – New York: Random House, 1975.
8. Mihai Coman. Introducere în sistemul mass media. – Iași: Polirom, 1999, p. 73.
9. Claude-Jean Bertrand (coord.). O introducere în presa scrisă și vorbită. Ediția a II-a, rev. – Iași: Polirom, 2001, pp. 34-39.
10. Melvin DeFleur, Sandra Ball-Rokeach. Teorii ale comunicării de masă. – Iași: Polirom, 1999.
11. Dorin Popa. Op. cit., p. 71.
12. Importanța presei bisericești în Ortodoxia românească. În: Lumina de duminică, 2010, 30 aprilie.
13. Cătălin Zamfir, Lazăr Vlăsceanu. Op. cit., p. 299.
14. Nicolae Grosu. Sociologia esențială. – București: Editura Militară, 1996, p. 87.
15. Vasie Tran, Irina Stănciugelu. Teoria comunicării. – București: comunicare.ro, 2001, p. 96.
16. Gabriel-Liviu Voicu. Potențialul și limitele manipulării. În: Comunicarea publică: concepte și interpretări. – Chișinău: USM, 2002, p. 58.
17. Charles U. Larson. Persuasiunea: receptare și responsabilitate. – Iași: Polirom, 2003, p. 394.
18. Mihai Coman. Op. cit., p. 98.
19. Serge Moscovici. Psihologia socială sau mașină de fabricat zei. – Iași: Polirom, 1997.
20. Silviu Rogobete. Religie și schimbare socială. Câteva reflecții asupra rolului religiei în societatea contemporană. În: Pentru o democrație a valorilor: strategii de comunicare religioasă într-o societate pluralistă. – București: New Europe College, 2002, p. 48.
21. Emil Dumea. Religie și valori în era globalizării. <http://www.itrc.ro/conferintele-institutului/1679-religie-si-valori-in-era-globalizarii>. Accesat 21.06.2012.
22. Constantin Cucuș. Postmodernitate și religie. www.bpv.8m.com. Accesat 21.10.2009.
23. Bryan Wilson. Religia din perspectivă sociologică. – București: Editura Trei, 2000, p. 146.
24. Claude Karnoouh. Adio diferenței. Eseu asupra modernității târzii. Ediția a doua. – Cluj-Napoca: Editura Ideea, 2001.
25. Emil Dumea. Op. cit.
26. Antonio Maria Baggio. Doctrina socială creștină: identitate și metodă. În: Ioan Ică jr., Germano Marani (coord.). Gândirea Socială a Bisericii. – Sibiu: Deisis, 2002, p. 286. http://www.missa.org/ocvf_medias2007.php. Accesat 20.11.2010.
27. P. Brooks. La comunicazione della fede nell'era dei media elettronici. – Torino: Elle Di Ci, 1989, pp. 75-76.
28. Важность просвещения не до конца осознана церковным сообществом. Интервью с главным редактором журнала „Фома”, заведующим кафедрой международной журналистики МГИМО (У) МИД России Владимиром Легойдой. <http://www.pravkniga.ru/interview/50>. Accesat 23.04.2012.
29. Victor Moraru. Current strategic guidelines of political messages: Spectacularisation of Politics. În: Law and Politics, 2011, Nr. 18, p. 38.
30. Constantin Naclad. The mission – science or vocation? În: European Journal of Science and Theology, 2005, Vol. 1, N 4, p. 50.

RELAȚIILE PUBLICE ȘI PROCESELE DEMOCRATICE

Lucia GROSU, *cercetător științific,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

Public relations are an old and noble profession that can only flourish in a democracy. Political process is impossible without a full and adequate social informing or by considering public relations activity less essential in conducting and management of national political affairs. Political communication and correct applying of public relations conceptual techniques and methods stimulates informational transparency and educates a vital necessity of freedom to stay in touch with political and social mainstreams.

Relațiile publice au fost dintotdeauna considerate un atribut al societăților democratice și deschise. Harwood L. Childs, profesor la Yale University și fondator al periodicului de specialitate *Public Relations Quarterly*, lansează în 1940 cartea *An Introduction to Public Opinion* [apud, 6, p. 48]. Cu acest prilej, el susține că esența relațiilor publice nu este prezentarea unui punct de vedere, nu este arta de a tempera atitudini, nici dezvoltarea unor relații cordiale și profitabile, ci reconsiderarea și ajustarea în interesul publicului a acelor aspecte ale comportamentului personal sau corporatist care au semnificații sociale. De-a lungul timpului, această idee este reluată de mai mulți autori. Rex F. Harlow, Edward L. Bernays, James E. Grunig, Todd Hunt, Scott M. Cutlip, Dennis L. Wilcox, Fraser P. Seitel sunt doar câțiva dintre practicienii și teoreticienii care au definit și promovat relațiile publice moderne, echilibrate, dezinteresate, în care publicul este privit ca un partener activ de lucru și nu ca un spectator [apud, 3, p. 19]. La fiecare dintre acești autori întâlnim și preocuparea pentru definirea relațiilor publice ca element esențial în funcționarea democrației, ca factor decisiv pentru dezvoltarea unei societăți pluraliste, ca promotor al unei comunicări etice și eficiente, contribuind la înțelegerea reciprocă dintre grupuri și instituții.

Cercetătorul englez Brian McNair abordează utilitatea relațiilor publice într-o societate democratică pornind de la analiza specificului democrației. În opinia acestuia, democrația presupune un stat deschis în care oamenilor li se permite să participe la procesul de luare a deciziilor și li se oferă accesul la mijloacele de comunicare și la alte rețele informative prin intermediul cărora sunt susținute diverse poziții politice. Ea presupune, de asemenea, un public suficient de educat și de informat pentru a se folosi în mod rațional și eficient de informația vehiculată în sfera publică [4, p. 41]. Autorul consideră că democrații sunt acele societăți în care guvernele conduc, înainte

de toate, prin consimțământul majorității, și nu prin constrângere, în care conducătorii politici au legitimitate populară, chiar dacă nu se bucură întotdeauna de popularitate, și în care opiniile cetățenilor exprimate la urna de vot și în alte situații sunt considerate importante [ibidem, p. 33].

Prin urmare, practica relațiilor publice într-o societate democratică poate fi justificată în câteva moduri [9, p. 28]:

- guvernarea de tip democratic funcționează cel mai bine atunci când există un flux de idei și de informații în ambele sensuri, astfel încât atât cetățenii, cât și cei care îi conduc să ia decizii în cunoștință de cauză;
- guvernarea democratică trebuie să adopte o atitudine responsabilă față de cetățenii pe care îi servește, informându-i despre acțiunile pe care le întreprinde, justificându-le;
- cetățenii, în calitatea lor de contribuabili, au dreptul să fie informați despre activitatea celor care îi conduc (cu câteva excepții: probleme de securitate națională, dreptul fiecărui om la intimitate).

Încă din anii '20 ai sec. XX, în Statele Unite exista deja o industrie considerabilă de management al opiniei publice, reprezentată prin experți, angajați, în mare măsură de către marile corporații pentru a le promova interesele în fața unui public devenit din ce în ce mai instruit și mai activ politic. Capitalismul din secolul XX, menționa în acest sens E. Bernays, a adus cu sine sporirea disponibilității publicului, datorată expansiunii alfabetizării și a formelor democratice de guvernământ, de a crede că este îndreptățit să își spună părerea în privința conducerii marilor colective politice, capitaliste sau muncitorești [2, p.67].

Prin urmare, într-un climat politic, caracterizat de extinderea dreptului de vot și de ținerea sub observație publică a activităților corporatiste, marele capital american a conștientizat importanța managementului de opinie. De menționat, succesul înregistrat în administrarea imaginii și identității corporațiilor a fost remarcat destul de rapid de către politicieni, care n-au întârziat să preia tehnicile și metodele relațiilor publice corporatiste în activitățile guvernamentale și în campaniile politice¹.

În prezent, „crearea consensului” a devenit parte integrantă a procesului politic, iar relațiile publice, ca și activitate esențială în conducerea și managementul afacerilor politice – interne și externe – nu mai este contestată. Ceea ce-i îngrijorează pe observatori și pe analiști, este impactul pe care această

¹ Pentru exemplificare: președintele W. Wilson a înființat un Comitet Federal de informare publică pentru a controla opinia publică în timpul Primului Război Mondial; în 1928, democrații, primii au înființat un birou permanent de relații publice; republicanii i-au urmat în 1932; în 1933, Campaigns Incorporated a devenit primul birou de consultanță politică în relații publice etc.

evoluție a avut-o asupra proceselor politice, în special asupra capacității cetățenilor de a beneficia de informații obiective despre politică și de a acționa în mod rațional, în consecință. Trebuie menționat că, această îngrijorare nu este lipsită de temei, or, din momentul lansării relațiilor publice în sfera politică și până în prezent, acestea au servit scopurilor care au variat de la cele mai nobile până la cele mai reprobabile. Acest fapt a și determinat caracterul ambiguu și chiar confuz al interpretării activității de relații publice. Pentru unii, relațiile publice își aduc o contribuție legitimă, cu adevărat esențială, la procesul democratic. Pentru alții, dezvoltarea relațiilor publice politice a semnalat o sinistă corupere a democrației. Prin urmare, este oportun să ne întrebăm, în acest context, dacă centralizarea crescândă a relațiilor publice reprezintă un semnal privind profesionalizarea inevitabilă a coordonării opiniilor într-un mediu informațional complex, sau această avansare (va) duce inevitabil la manipularea opiniei publice și la propagandizarea discursului public? Contribuie sau împiedică relațiile publice funcționarea eficientă a democrației?

În opinia lui D. Pop [7, p. 107], a fost un timp când nici nu era nevoie să ne punem asemenea întrebări, de vreme ce mass-media era într-o fază incipientă, la fel, și drepturile politice ale cetățenilor. Odată, însă, cu dezvoltarea capitalismului timpuriu și a clasei sociale ce se bucura de prosperitate economică, dar și de putere politică, noțiuni cum sunt democrația, libertatea și cetățenia au început să devină tot mai importante. Oricare ar fi fost realitatea democrației în timpul capitalismului timpuriu, cert este că principiile sale normative au fost definite foarte clar în operele lui More, Rousseau, Jefferson [ibidem]. Reieșind din acestea, sistemele politice democratice și-au asumat garantarea drepturilor și libertăților individuale, acordând legitimitate guvernelor alese și insistând asupra prevenirii abuzului puterii politice, făcând în așa fel încât guvernele să poată fi frecvent remaniate prin votul majorității populației.

Reperetele unei astfel de democrații rezidă, în primul rând, în participarea unei părți substanțiale a populației la alegeri și, în al doilea rând, în dezvoltarea capacității cetățenilor de a putea face o distincție rațională între partidele concurente și candidați. Aceasta presupune, la rândul său, existența anumitor instituții pentru educarea populației, cât și a unor mijloace de difuzare a informațiilor.

În perioada timpurie a dezvoltării democrației liberale, aceste condiții, practic, nu puteau fi îndeplinite. Nici în Marea Britanie și nici în alte țări nu exista un sistem de educare a publicului, și nici un sistem mediatic articulat. Dreptul la vot depindea de avere, educație și de alte privilegii, majoritatea populației fiind exclusă din viața politică activă. Noțiunea de „public” se

referea pe atunci doar la un grup foarte mic, reprezentat de burghezie și aristocrație. Pentru această elită, primele forme ale presei scrise au reprezentat surse de informații și analiză, în baza cărora se formau atitudinile și comportamentul politic. La mijlocul secolului al XVIII-lea, termenul de “opinie publică” a început să fie folosit cu semnificația de reflecții critice ale unui public competent să-și formuleze propriile păreri. Politicienii au început să conștientizeze tot mai mult rolul opiniei publice în societate și importanța apariției sferei publice, acestea fiind și elementele indispensabile pentru dezvoltarea potențialului unei democrații reale.

Jurgen Habermas, filosoful care a integrat noțiunea de sferă publică într-un sistem conceptual coerent, susține că, începând cu secolul al XVII-lea, în Europa apar diverse locuri publice, de dezbateri și de exprimare a conștiinței individuale: saloanele și cafenelele literare, academiile, cluburile și, ulterior, presa destinată unui public mai larg [5, p. 168]. Acestea devin locurile în care este exersată, în mod colectiv, abilitatea de a raționa, de a dezbate o problemă și de a se stabili un consens asupra căilor de acțiune necesare pentru rezolvarea respectivei probleme. Toate aceste locuri publice sunt expresia libertății individuale: ele funcționează ca asocieri voluntare ale unor indivizi care doresc să discute, să schimbe idei, să accepte critica celorlalți, să ajungă la un anume consens.

Din această perspectivă, exercițiul democratic este inevitabil asociat cu educația și cu dezbateri publice largite. Astfel, prin extinderea sa, spațiul public poate ajunge să exprime nu numai părerile și atitudinile unui grup limitat (ale unei elite), ci și pozițiile unor grupuri diverse, eterogene și numeroase.

Pentru Habermas și pentru mulți alții, care au fost influențați de punctul său de vedere în legătură cu dezvoltarea sferei publice, ceea ce părea a fi o mișcare progresivă spre o “adevărată” democrație, a fost împiedicată de însăși schimbarea naturii sferei publice. În legătură cu extinderea mass-mediei în secolele XIX și XX, instituțiile ce produceau discuții publice pe marginea afacerilor politice s-au transformat în organisme private, controlate și motivate, după cum argumentează Habermas [*apud*, 7, p.120]. Presa a devenit o afacere profitabilă, editorii au devenit instrumente ale proprietarilor, iar ziarele “poarta prin care interesele private au invadat sfera publică” [ibidem].

În opinia lui Habermas, dezvoltarea mass-mediei (și, implicit, a activităților de relații publice) a transformat în mod hotărâtor statutul de bază al sferei publice, acela de forum al dezbaterilor raționale, într-o arenă dominată de valorile spectacolului și a consumului. Stilul unei manifestări politice, modelat și influențat de relațiile publice, a început să fie mai important decât esența politicii. De acum înainte, menționează Habermas, deciziile politice

importante vor fi luate cu scop manipulativ și vor fi folosite cu desăvârșită abilitate propagandistică, ca instrumente publicitare într-o sferă publică produsă pentru spectacol [ibidem, p.122].

Odată cu privatizarea sferei publice și cu trecerea mass-mediei în mâinile câtorva indivizi și a unor monopoluri, aceasta și-a schimbat repede funcția: nu a mai servit opinia publică, ci a început s-o administreze. În timp ce extinderea dreptului de vot a oferit opiniei publice un rol sporit în legitimizarea și controlul asupra elitei politice, extinderea sferei publice a furnizat oportunități pentru administrarea și manipularea opiniei publice. Astfel, la fel cum reclamele au apărut pentru a coordona distribuirea diverselor obiecte de larg consum, relațiile publice au devenit mijlocul prin care politicienii puteau fi reprezentați în sfera publică și prin care aveau acces la publicul cu drept de vot.

Nuanțele pesimiste au caracterizat și opiniile cu privire la același subiect ale altor autori. Nicholas Garnham afirma că dezvoltarea relațiilor publice reprezintă un control direct al intereselor private sau de stat asupra fluxului de informații publice, nu în slujba discursului rațional, ci a manipulării [apud, 7, p.121]. Din această perspectivă, idealul burghez inițial privind sfera publică a fost deformat datorită comercializării și trivializării culturii maselor și a sofisticării crescânde a sferei managementului de opinie. Mai mult, sfera publică este compusă, pe de o parte, din mijloace de informare dominate ideologic de interesele proprii, și, pe de altă parte, este condusă de niște oribili profesioniști în relații publice, fără să ofere în schimb nici o speranță democrației autentice [ibidem].

Legitimitatea guvernării democratice, așa cum remarcă Brian McNair, se întemeiază pe consimțământul celor guvernați [4, p. 45]. Dar consimțământul, după cum observa Walter Lippmann, poate fi "fabricat". Or, "fabricarea consimțământului" devenise încă din 1922 o "artă de sine stătătoare", care le permitea politicienilor să îmbine tehnicile psihologiei sociale cu imensa arie de pătrundere a mijloacelor de comunicare în masă [ibidem]. Această tehnică este un neajuns major al teoriei democratice: dacă informația pe care se bazează comportamentul politic este – sau poate fi – mai degrabă un artificiu fabricat decât adevărul obiectiv, integritatea sferei publice este în mod inevitabil diminuată. În măsura în care cetățenii sunt mai curând supuși manipulării decât expuși informării, democrația își pierde autenticitatea și devine ceva sinistru [ibidem, p. 46].

Opiniile enunțate anterior se circumscriu curentului critic sau pesimist referitor la rolul relațiilor publice în democrație. Există însă și un alt șir de opinii, ce conturează curentul favorabil sau optimist în privința subiectului abordat.

Unii cercetători au văzut utilizarea relațiilor publice în politică drept un instrument pentru realizarea unor idealuri democratice majore, acordând acestora statutul de “garant al democrației”. Printre aceștia se remarcă J. Pimlott, care susține (cu referire la cazul american) că practica relațiilor publice este esențială pentru funcționarea democrației. Relațiile publice sunt una dintre metodele prin care societatea se adaptează la schimbări și rezolvă conflictele dintre atitudini, idei, instituții, persoane opuse [*apud*, 3, p. 4]. Aceeași părere este împărtășită și de către Harold Burson, președinte al agenției de relații publice, Burson-Marsteller, care consideră că relațiile publice au avut întotdeauna, și încă mai au, un rol în societățile libere și în procesul democratic [*apud*, 6, p.55]. Aspecte similare denotă și punctul de vedere formulat de Cristina Coman, atunci când afirmă că relațiile publice sunt un factor de sprijinire a democrației, asigurând transparența proceselor, comunicarea corectă și egală, încrederea reciprocă” [3, p. 12].

În același context, Asociația Americană de Relații Publice, într-o declarație oficială, adoptată în noiembrie 1982, preciza: ”Relațiile publice, ajută societatea noastră complexă și pluralistă să funcționeze într-un mod mai eficient, contribuind la înțelegerea reciprocă dintre grupuri și instituții” [*apud*, 8, p. 33]. Unul dintre principiile de conduită elaborat de aceeași organizație, caracterizează relațiile publice ca pe o “valvă a democrației”, care oferă mijloace de corelare reciprocă, reducând șansele de apariție a unor acțiuni arbitrare sau coercitive.

Un alt punct de vedere, destul de optimist în privința contribuției relațiilor publice la procesul democratic, aparține politicianului american Stanley Kelley, care scria cu mai bine de 50 de ani în urmă că problema relațiilor publice în domeniul politic a rezultat dintr-o apropiere a democrației de idealul său [*apud*, 7, p.121]. Din această perspectivă (împărtășită și de alți practicieni), dezvoltarea relațiilor publice în domeniul politic este o consecință inevitabilă a procesului prin care și mass-media a devenit mai importantă ca oricând în formularea opiniilor și în luarea deciziilor în plan politic.

Această asociere a dezvoltării relațiilor publice cu dezvoltarea proceselor democratice, ideea că relațiile publice sunt un promotor și un garant al democrației, sunt prezente și în lucrările altor autori reprezentativi, precum cele ale lui James E. Grunig, Todd Hunt sau Denis L. Wilcox, Philip H. Ault, Warren K. Agee. Teoreticienii sunt de acord că relațiile publice nu mai sunt doar un instrument de comunicare, o structură de mediere între organizații și publicurile lor, ci și un factor activ în transformarea socială, în schimbarea mentalităților și în înnoirea practicilor instituționale și culturale.

Prin urmare, putem afirma că dezvoltarea relațiilor publice intră în dezvoltarea logică a unei societăți democratice, iar pașii spre o creștere în im-

portanță a activității de relații publice sunt pași ce marchează democratizarea și modernizarea instituțiilor, organizațiilor și a societății în ansamblu. Acest fapt explică și noutatea relațiilor publice pentru societățile de tranziție ale Europei de Est, care au trecut sau mai trec încă printr-o perioadă de tranziție spre democrație și economia de piață, începând cu anii '90. Cauza acestei întârzieri a constituit-o regimul politic și societatea socialistă existentă până atunci, având ca indicatori caracteristici: proprietatea de stat, piața închisă și controlată de stat, iar în plan social-politic – unipartidismul, cenzura, impunerea valorilor și conduitelor de un anumit tip, uniformizarea claselor sociale și a stilurilor de viață.

Totuși, atât optimiștii, cât și pesimiștii sunt de acord că mediatizarea a schimbat natura discursului politic. Discursul politic, după cum sugerează E. Bernstein, a fost redus la o serie de pseudoevenimente, fabricate cu scopul de a atrage atenția mass-mediei și, în special, a televiziunii. Profesioniștii relațiilor publice au devenit creatori de imagine, manipulatori și producători de evenimente, poziționându-se între politicieni și mass-media și profitând de relația de interdependență ce există între aceștia [7, p. 123]. În opinia Cameliei Beciu, practicienii de relații publice transformă „politicul” într-o anexă a „comunicării”, a diferitelor tehnici și formule de producere a „spectacolului politic” [1, p. 27].

În prezent, comunicarea politică este din ce în ce mai standardizată la nivelul formelor, regulilor și strategiilor, mai exact fiind vorba despre un model de comunicare politică apărut în spațiul public american și difuzat apoi spre democrațiile vest-europene [*apud*, 1].

Modelul include o serie de strategii comunicaționale pe baza cărora politicienii susțin schimbul discursiv cu jurnaliștii, publicul, contracandidații și cu personalitățile publice. Aceste tehnici de comunicare a politicului transformă condiția politicianului, devenit astfel un „profesionist” al cărui „savoir faire” nu se mai poate limita doar la experiență și instinct politic.

„Americanizarea” comunicării politice presupune adaptarea la acțiunea politică a unor strategii de comunicare specifice „pieței” (publicitare, economice și show-business-ului). Aceste strategii permit ca politicianul să devină un „personaj” (pozitiv) care face parte din memoria colectivă – o prezență în imaginarul social. Datorită acestui lucru, actorul politic poate fi imediat „recunoscut” de electorat – politicianul se prezintă nu numai ca persoană concretă, persoana socială care se legitimează cu un „trecut”, ci și ca persoană ideală, „persoana care este...” sau „care poate...” sau „care vrea să...”.

Strategiile de proiectare importate din marketing structurează proiectul actorului politic ca „ofertă” politică, construită în conformitate cu „profilul pieței” electorale. „Oferta” actorului politic este destinată „grupurilor socia-

le-țintă” ale căror așteptări, percepții și nevoi sunt „diagnosticate”, în prealabil, pe baza unor tehnici de sondare a pieței. „Oferta” este, așadar, proiectată după o „hartă” electorală care indică „segmentele” sociale „disponibile” să accepte „oferta”.

Strategiile de mediatizare conferă „personajului” politic vizibilitate în spațiul public. Pentru un politician, mediatizarea a devenit parte integrantă a acțiunii sale. La ora actuală, acțiunea omului politic trebuie să fie compatibilă, într-un fel sau altul, cu rigorile mediatizării. Este adevărat, în viziunea lui V. Moraru, mediatizarea comportă o „sărăcire a dezbaterii publice” [10, p.163], însă aceasta nu reduce pentru politicieni importanța recurgerii la resursele mediatice, în special, la cele audiovizuale. În condițiile în care televiziunea rămâne a fi principala resursă de mediatizare, politicianul trebuie să-și proiecteze în așa fel „oferta” încât ea să poată suporta constrângerile specifice arenei televizuale. Canalele de televiziune, precum și realizatorii, ca „voci” publice, apelează la diferite formule de mediatizare care fixează anumite unghiuri de vizibilitate a „ofertei”. Din acest punct de vedere, mediatizarea poate să distrugă, să deturneze sau să completeze personajul proiectat de actorul politic. De aceea, se așteaptă ca politicianul să fie „pregătit” să „reziste” dispozitivului televizual care stabilește unghiurile de vizibilitate a „ofertei”.

Strategiile discursive importate mai ales din publicitate și din show-business, sunt utilizate pentru a comunica „mesajele” politice, pentru ca actorul politic să poată oferi electoratului „versiunea accentuată” a ofertei sale. O astfel de strategie poate focaliza atenția publică asupra informațiilor și semnificațiilor pe care actorul politic le consideră a fi cele mai importante la nivelul ofertei sale și la care electoratul trebuie să reflecteze în mod expres. Strategiile discursive implică utilizarea limbajului verbal și a celui nonverbal astfel încât să se poată genera efecte de credibilitate. Prin urmare, actorul politic acționează discursiv, în sensul că el orientează electoratul spre o anumită interpretare a ofertei politice.

Datorită caracterului său controversat, și conceptul de „americanizare” a comunicării politice poate fi încadrat în logica “pro” sau „contra” expusă anterior, referitoare la contribuția RP adusă democrației. Se reproșează adesea strategiilor cuprinse în modelul american al comunicării politice că dezvoltă comercializarea politicului; că, pe baza unui sistem de seducție sofisticat, publicul este „îndoctrinat” nu cu ideologii, ci cu „imagini” și „pseudorealități”. Cu alte cuvinte, prea multă „comunicare” elaborată scenic și prea puțină substanță politică.

În opinia C. Beciu, efectele contradictorii ale modelului american de comunicare politică rezidă în faptul că acesta este un fenomen care poate să

democratizeze, dar și să confiște acțiunea politică. Totul depinde de cei care utilizează acest model, de tipul de democrație care se practică în societatea respectivă, precum și de gradul de democratizare [1, p. 31]. În măsura în care politicianii au un proiect democratic, mai bine spus, dacă ei valorizează cu precădere valorile democrației înaintea “ofertei politice”, în măsura în care există o mentalitate democratică, acest model nu poate „vasaliza” relația dintre actorul politic și electorat [ibidem].

Același autor menționează că modul în care un politician își organizează comunicarea politică poate fi adesea crucial în ceea ce privește răspunsul electoratului. În mod cert, avem de-a face cu un puternic mecanism de influențare. Este însă greu de susținut o legătură cauzală între modalitatea de a comunica acțiunea politică și comportamentul electoral. Istoria recentă arată că electoratul nu este atât de ușor “manipulabil”; acțiuni politice extrem de bine orchestrate din punct de vedere comunicațional, de mai multe ori, nu au primit aprobarea electoratului. O dovadă a faptului că electoratul nu se află la dispoziția mașinăriei de produs “oferte” politice o constituie și cota redusă de participare la vot în societatea americană, adică exact acolo unde a luat naștere modelul de comunicare politică actual. Dacă ne raportăm numai la ultimii zece ani, media participării la vot în SUA se situează în jurul a 45 % [apud, 1, p.33]. Această stare de lucruri este specifică, de altfel, și pentru Republica Moldova. Oamenii reacționează la comunicarea politică, dar nu neapărat în scopurile proiectate de politician.

Așadar, în ce constă potențialul democratic a ceea ce specialiștii numesc comunicarea politică americanizată?

În primul rând, modelul nu înlocuiește, ci atenuează efectele modelului vertical de comunicare politică, dinspre “aparat” spre subiecții politicului. În tiparele actuale, comunicarea politică se poate manifesta ca un schimb discursiv între politician, mass-media și electorat. Strategiile de comunicare, relativ standardizate, prezentate mai sus, îi “obligă” pe politicieni să asimileze logica de acțiune a mass-mediei și a electoratului. Apare situația în care “monologul” politicianului este imediat evaluat de către jurnaliști și de sondajele de opinie; totodată, politicianul riscă, în regim de mediatizare, ca acțiunea sa, proiectată atât de laborios, să nu mai aibă efectele scontate.

În al doilea rând, politicianii și instituțiile politice se află în situația de a-și adapta acțiunea politică în funcție de intervenția mass-mediei și a sondajelor de opinie. În spațiul public se instituie astfel “practica declanșării comunicării politice” [1, p.32]

În al treilea rând, acțiunea politică devine accesibilă. Strategiile de comunicare socializează acțiunea politică. De aceea, s-ar putea ca ele să constituie prețul pentru dezvoltarea unei mentalități democratice, pentru ca vizibilita-

tea politicului să nu rămână doar o normă a democrației, ci să devină practică socială.

Potrivit modelului actual de comunicare politică, acțiunea politică se întemeiază pe evaluarea efectuată de către mijloacele de informare și electorat. Fiecare dintre cei trei actori sociali inițiază comunicarea politicului în funcție de acțiunea celorlalți doi. Actorii politici, mass-media și publicul electorat trebuie să răspundă unii altora. În felul acesta, comunicarea politică se instituie ca o practică publică, și nu ca o practică subordonată spațiului politic. Aceasta din urmă este și cea mai importantă contribuție a modelului american de comunicare politică pentru evoluția democratică.

Liderul dezbaterilor despre postmodernism, Jean Baudrillard adoptă o poziție diferită în cadrul acestei dezbateri – nici optimistă – referitor la potențialul democratic al mediatizării politicii (și, totodată, a relațiilor publice), – nici pesimistă – în raport cu efectele distructive asupra sferei publice. Într-un eseu publicat la începutul anilor '80, Baudrillard acceptă faptul că marea masă a populației statelor capitaliste a devenit o "majoritate tăcută", aparent pasivă, care nu dorește să participe la procesele guvernării. Totuși, aceasta nu este o consecință a impactului mediatizării politicului, ci reprezintă o strategie conștientă a rezistenței față de structurile politice burgheze. În opinia lui Baudrillard, democrația liberală este doar un simbol ce semnifică puterea poporului, dar fără a fi aproape de realitate. Oamenii își dau seama de acest lucru și rezistă integrării în ritualul participării politice, pe care îl privesc ca pe un spectacol. În ciuda celor mai mari eforturi de a comunica mesajul politic (prin reclamă, relații publice ș.a.) prin „injectarea lor cu informații”, masele își exercită singura putere reală pe care o au: puterea de a nu participa și astfel de a priva sistemul de legitimitate [*apud*, 7, p.124].

Una dintre regulile cele mai importante ale democrației este transparența informațională a politicului, prezentarea informației veridice cetățenilor despre activitatea politică. Transparența informațională, la rândul ei, determină participarea cetățenilor la procesul de comunicare politică. În acest sens, pentru a respecta regulile "jocului" democratic, comunicarea publică trebuie concepută în așa fel, încât dreptul cetățeanului la libera informare să nu fie prejudiciat, iar comunicarea, în general, și relațiile publice, în particular, pot fi, în consecință, constituenți indispensabili în construirea unui echilibru social necesar. Or, așa cum remarcă cercetătorul român Remus Pricopie, practica relațiilor publice, atunci când este bine înțeleasă și aplicată, poate fi una dintre cele mai stimulatoare meserii, inclusiv în domeniul politic [8, p. 12].

Bibliografie

1. Beciu Camelia. Politica discursivă. Practici politice într-o campanie electorală. Iași: Editura Polirom, 2000. – 218 p.
2. Bernays Edward. Cristalizarea opiniei publice. București: Comunicare.ro, 2003. – 156 p.
3. Coman Cristina. Relațiile publice: principii și strategii. Iași: Editura Polirom, 2001. – 200 p.
4. McNair Brian. Introducere în comunicarea politică. Iași: Editura Polirom, 2007. – 318 p.
5. Miège Bernard. Spațiul public: perpetuat, lărgit și fragmentat. În: Isabelle Paillart. Spațiul public și comunicarea. Iași: Editura Polirom, 2002. pp.167-179.
6. Newsom Doug. Totul despre relațiile publice. Iași: Editura Polirom, 2003. 688 p.
7. Pop Doru. Introducere în teoria relațiilor publice. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2000. – 215 p.
8. Pricopie Remus. Relațiile Publice. Evoluție și perspective. București: Editura Tritonic, 2005. – 249 p.
9. Stancu Valentin. Relațiile publice, succes și credibilitate. București: Editura Concept Publishing, 1997. – 334 p.
10. Moraru Victor. Mass-media vs politica. Chișinău: USM, 2001. – 206 p.

DOCTRINA LIBERALĂ. O ABORDARE ECONOMICĂ

Cătălin NEAGU, *doctorand,*
Academia de Studii Economice București
Laura NEAGU, *consultant resurse umane,*
HR SmartViewCosulting, București

Summary

Specialists from different sectors, including renowned economists, have considered the crisis which begun in 2008 in the US and which extended to Europe as well as worldwide, as a purely economic issue being the consequence of a natural cyclic evolution of the economy. Yet with a deepening crisis the mitigation measures proved the inefficiency. Analysts acknowledged the origins of the crisis as more profound, to be identified in the ideology which lays the basics for actual political and socio-economic democratic system. The economic capitalism, associated with free world, from its political perspectives is grounded on liberal doctrine. Given these we shall study carefully the association of capitalism-liberalism, which would lead to answers and solutions for mitigating the crisis. This study does not challenge the role of liberalism in building the free world and market economy – it follows the need to identify the original doctrine elements which generated the malfunction of the actual economic system.

Criza actuală i-a determinat pe toți să arate cu degetul spre economiști, care, prin politicile economice concepute și implementate, nu au reușit să ofere soluții de evitare a situației. Spre exemplu, Paul Krugman¹ afirma pe blogul său (noiembrie 2008), referindu-se la situația din SUA, că „politica economică, în loc să răspundă amenințării, pare că este plecată în vacanță”, fapt pentru care „establishment-ul politicii economice a eșuat în a vedea că vine actuala criză”. Mai mult, lumea i-a acuzat pe economiști că, deși nu au anticipat criza, se dovedesc excesiv de vocali în găsirea și inițierea măsurilor post-factum de diminuare a efectelor, mai toate bazându-se pe sacrificii din partea populației [1]. Perpetuarea acestei situații de criză la mai bine de cinci ani de la izbucnire, ne arată că nu avem în față o problemă simplă, de natură exclusiv economică, una care să poată fi rezolvată doar prin aplicarea unor politici economico-financiare inspirate. Această criză este una mult mai profundă, care a depășit demult granițele economicului și afectează, direct sau indirect, toate laturile societății actuale, provocând mutații importante

¹ Paul Robin Krugman, economist, scriitor, ziarist și eseist american, deținător al Premiului Nobel pentru Economie în anul 2008. Krugman este profesor de științe economice și relații internaționale la Princeton University și scrie pentru *The New York Times*.

chiar în configurația geopolitică și economică mondială. Nimeni nu se mai hazardează să afirme cu certitudine cum va arăta lumea nici măcar peste un an, cu atât mai puțin după incertul moment care va consemna sfârșitul crizei. Spre exemplu, ascensiunea economică remarcabilă a Chinei și problemele majore din SUA, situația dificilă prin care trece moneda euro, dar și Uniunea Europeană în ansamblu, sau orgoliile tot mai mari pe care le au statele deținătoare de resurse energetice precum Federația Rusă sau Iranul – toate acestea ne conduc spre o singură certitudine: lumea de după această criză va arăta cu totul altfel decât înaintea izbucnirii sale. Dar cum va arăta exact, este realmente imposibil de aflat în momentul de față. Or, dacă privim în istoria nu prea îndepărtată, la marea criză din 1930, cea care a determinat fenomenul de șomaj în toată lumea și a creat un vid de putere ce a condus, finalmente, la cel de-al Doilea Război Mondial, soldat cu peste 50 milioane de victime, avem motive reale de îngrijorare. Și pentru că situația este și mai dramatică, azi avem a face cu un context și mai nefavorabil decât acela pe fundalul căruia a apărut criza din anii '30 ai secolului trecut, context condiționat de creșterea numărului populației la nivel global în strânsă legătură cu criza resurselor energetice și alimentare, de fenomenul de globalizare, poluare sau de terorismul mondial.

Pe acest fundal al situației de criză, economia a fost și va rămâne un instrument necesar, însă nu și unul suficient pentru satisfacerea nevoilor oamenilor. Ea operează în limita unor situații date, nu este capabilă să furnizeze spre consum noi resurse sau să ofere alternative menite să elimine necesitatea consumului de resurse. Deși putem fi de acord că economiștii poartă o parte din vină, o privire mai atentă la factorii care au determinat actuala criză, precum și la cei care o alimentează încă, ne demonstrează că vina acestora nu este, așa cum s-ar putea crede la prima vedere, una tehnică, de interpretare greșită a diverselor semnale furnizate de instrumentele cu care operează științele economice.

Explicația trebuie căutată în fundamentele teoretice ale economiei pe care generațiile de specialiști au fost educate să-și construiască raționamentele economice, care încep să-și arate limitele și se dovedesc a nu mai ține pasul cu dinamica actuală a economiei globale. La rândul lor, politicienii care au modelat lumea după cel de-al Doilea Război Mondial au preluat de la economiști un model de dezvoltare despre care nu au realizat decât foarte târziu că este valabil într-un anumit context istoric și social, dar nu și în lumea contemporană. Așadar, dacă vrem să găsim vinovați pentru actuala stare de fapt, aceștia sunt, deopotrivă, economiștii și politicienii. Iar originile crizei nu trebuie căutate în ceea ce s-a petrecut de-a lungul ultimilor

5-10 ani, ci mult mai departe în timp, chiar la momentul în care s-au pus bazele economiei moderne.

Se știe că evoluția vieții economice, sociale, culturale sau militare la nivelul Europei a fost de-a lungul secolelor una destul de eterogenă, adică nu toate comunitățile sau statele au cunoscut același ritm de progres și dezvoltare. Putem spune că discrepanțele pe care încă le vedem astăzi în dezvoltarea diverselor regiuni ale Europei au existat dintotdeauna. Apariția capitalismului s-a produs, la rândul său, la distanțe destul de mari, chiar de secole, în diverse state europene. Dacă în Anglia germenii capitalismului au apărut încă din secolul al XVII-lea, în Franța – în secolul al XVIII-lea, în Italia sau Germania acesta s-a amprentat abia în secolul al XIX-lea. Din acest motiv, doctrinele politice dezvoltate în statele europene înregistrează diverse particularități sau „nuanțe” de la o țară la alta. Astăzi este unanim acceptat faptul că dezvoltarea capitalismului merge braț la braț cu ideologia liberală afirmată în toată această perioadă ca doctrină politică și economică dominantă. Ea a avut o influență incontestabilă încă de la început în mai toate țările dezvoltate ale lumii, extinzându-se asupra gândirii politice și economice din SUA, Anglia sau Franța, chiar dacă ponderile sunt diferite [2].

Liberalismul a apărut ca o alternativă de gândire politică la vechea organizare politică bazată pe monarhia absolutistă ereditară și promova, încă de la începuturile sale, schimbarea *statu-quo*-ului politic, economic și social pentru a stimula bunăstarea și dezvoltarea individului uman. Liberalii consideră omul ca fiind o ființă rațională, care își poate folosi inteligența pentru a învinge obstacolele umane și naturale, fără a recurge la violență împotriva ordinii stabilite [2]. Concepțiile liberale clasice pun în centrul lor, încă din secolul al XVIII-lea, ideea de dezvoltare deplină a individului liber de orice constrângeri pe care le poate impune autoritatea (statul). În această relație statul nu trebuie să intervină în viața social-economică și trebuie să garanteze exercitarea drepturilor și libertăților individului, inclusiv libertatea de întreprindere economică pe baza apărării și respectării proprietății private.

Liberalismul clasic, prin reprezentanții săi John Soke, Alexis du Tocqueville sau Benjamin Constant[2], clama dreptul neîngrădit la inițiativa economică, susținând că nicio lege sau instituție economică nu poate îngradi deciziile oamenilor în mediul economic, iar statul nu trebuie să protejeze pe cineva împotriva altcuiva, ci trebuie să asigure libertate economică deplină tuturor.

Concomitent, începând cu jumătatea secolului al XVIII-lea, debutează cristalizarea economiei ca știință socială distinctă pe fundalul ideilor liberale clasice și al pătrunderii relațiilor de piață capitaliste în tot mai multe state

europene. Dat fiind contextul istoric, științele economice au preluat mare parte din concepțiile liberale pe care le-au transpus în mediul economic. Astfel, în anul 1776, scoțianul Adam Smith a definit în lucrarea sa „Avuția națiunilor” [3], printre altele, două lucruri esențiale care stau și astăzi la baza modelelor economice de dezvoltare:

- piețele au capacitatea să se autoregleze prin așa-numita „mână invizibilă” care va echilibra întotdeauna cererea cu oferta prin intermediul prețului regulator, deci nu este necesară niciun fel de intervenție din exterior pentru a păstra echilibrele în interiorul lor;
- oamenii iau întotdeauna decizii raționale atunci când acționează ca actori în mediul economic (în calitate de vânzători, cumpărători sau investitori), deoarece ei urmăresc să-și satisfacă într-un grad cât mai înalt propriile necesități și să obțină profit, deci se vor angaja în orice tranzacție care este în avantajul lor reciproc.

Prin ideile sale, Adam Smith a fost unul dintre cei mai mari susținători ai liberalismului clasic în economie, cel care clama neintervenția guvernelor în procesele economice. Lucrarea sa „Avuția națiunilor” i-a adus unanima recunoaștere ca „părinte al economiei moderne”, iar teoriile sale au fost preluate și dezvoltate în anii 1920–1930 de către reprezentanții Școlii de la Chicago și, mai apoi, de urmașii acestora în frunte cu Milton Friedman². Cele două axiome ale lui Adam Smith s-au întipărit adânc în mentalitatea tuturor generațiilor de economiști europeni și americani, care le-au pus la baza propriilor concepții despre științele economice fără să le analizeze cu atenție. „Homoeconomicus” instaurat de Adam Smith, perfect rațional și cumpătat în deciziile pe care le ia pe piață, a devenit cheia de boltă a teoriilor economice care au stat la baza sistemului economic mondial așa cum îl cunoaștem astăzi.

Criza din anii '30 ai secolului trecut din Statele Unite a reprezentat un prim semnal major al necesității de reînnoire în interiorul sistemului politico-economic capitalist. Contrar curentului dominant la acea vreme, acela al neintervenției statului în economie, un alt mare economist britanic, John Maynard Keynes³, propune o abordare radical diferită în încercarea sa de a găsi soluții de depășire a crizei prin introducerea unor idei extrem de interesante.

În primul rând, Keynes [4] descrie un procedeu ingenios de reducere

² Milton Friedman (1912–2006), economist, considerat reprezentantul principal al Școlii din Chicago care susține economia liberă. În anul 1976 a primit Premiul Nobel pentru Economie.

³ John Maynard Keynes (1883–1946), economist britanic, ideile căruia au influențat profund teoria și practica în macroeconomia modernă și în politicile economice ale guvernelor.

a șomajului devenit endemic în timpul crizei. El considera chiar necesară intervenția statului în economie și spune că guvernele pot lua cu împrumut sume importante de bani, pe care să le investească în propriile economii în scopul creării și oferirii de locuri de muncă.

Pe de altă parte, Keynes [4] recunoaște pentru prima dată că oamenii au și motivații neeconomice și nu pot fi întotdeauna raționali când își urmăresc interesele, inclusiv pe cele de natură economică. În opinia sa, componenta irațională a deciziilor oamenilor conduce la dezechilibre în interiorul piețelor, iar restabilirea echilibrelor este posibilă printr-o intervenție din exterior, din partea autorității, care ar trebui să-și asume rolul de regulator în economie.

Deși la momentul respectiv a fost acuzat că susține intervenționismul în mecanismele economice, Keynes avea, de fapt, o viziune moderată asupra rolului pe care trebuie să-l aibă statul în economie, asemănând această implicare cu rolul patern în creșterea și educarea copiilor. Asemenea unui părinte, guvernul se implică, în principal, prin stabilirea limitelor și are grijă, pe de o parte, să nu dezvolte prea mult instinctele primare, iar, pe de altă parte, să permită independența de a învăța și a fi creativ [5]. Într-adevăr, pe parcursul timpului, societățile capitaliste s-au dovedit a fi chiar extraordinar de creative, dar guvernul ar trebui să aibă în vedere că, lăsate de capul lor, aceste economii vor vâna excesul din dorința unor câștiguri tot mai mari și mai facile. Aceasta va genera neliniști și panică, oamenii vor consuma prea mult și vor economisi prea puțin, minoritățile vor fi discriminate, iar prețurile vor cunoaște fluctuații puternice generând instabilitate și lipsă de încredere.

Rețeta keynesiană privind investițiile de stat în economie nu a fost suficient înțeleasă și apreciată în perioada crizei, fiind aplicată doar parțial în SUA. Ea a fost implementată sistematic abia după cel de-al Doilea Război Mondial și a generat, practic, dispariția șomajului până în anii 1950 și, ulterior, un bun control al fenomenului. Politicile macroeconomice de sorginte keynesiană au reușit să păstreze, cu mici excepții, șomajul la nivele suportabile și controlabile până în zilele noastre. Excepțiile pot fi numărate pe degete: Japonia 1990, Indonezia după 1998 sau Argentina 2001 [5]. Remarcabilele rezultate ale acestei măsuri au făcut ca până și cei mai înfocați susținători ai liberalismului clasic și ai „mâinii invizibile” a lui Adam Smith să recunoască meritele lui J. M. Keynes în evoluția economică a lumii post-belice. Factorul esențial care a făcut ca rețeta keynesiană să contribuie decisiv la progresul și stabilitatea economică mondială a fost acela că ea putea fi aplicată deopotrivă în statele cu economie de piață cât și în cele socialiste.

Mai târziu, în anul 1952, Maurice Allais a respins, la rândul său, modelul

standard al deciziei raționale, iar în 1956 studiile lui Cyert, Simon sau Trow privind procesele decizionale la nivel de firmă, au demonstrat clar că teoria economică bazată pe ipoteza neoclasică a raționalității absolute a omului nu se validează în practică [6].

În anii 1980, Herbert Simon [7] prin lucrările sale atrage atenția asupra caracterului mărginit al raționalității umane și influenței pe care acesta o are asupra deciziilor economice.

Contestatarii aplicării conceptelor liberalismului clasic în economie au plecat de la ipoteza conform căreia omul poate fi și irațional în anumite circumstanțe atunci când acționează în mediul economic, din cauza faptului că indivizii sunt diferiți, fiecare fiind unic în felul său și având o imagine a sinelui propriu stabilizată în timp, bazată pe autoobservație și autocunoaștere. Pe de altă parte, oamenii sunt prinși în interacțiuni complexe cu cei din jur, căutând să transmită o anumită imagine a sinelui propriu. Subiectivitatea își face loc inclusiv în actul decizional, fiind factorul care îi face să identifice și să lucreze cu nuanțe și nu cu adevăruri absolute. Totodată, oamenii găsesc soluții diferite la una și aceeași problemă, în funcție de contextul social, starea de moment, inspirație, educație etc.

Pornind de la cele de mai sus, se constată că deciziile de natură economică pe care le iau oamenii în practică nu respectă întocmai previziunile susținute de teoriile economice convenționale, care nu iau în calcul toate fluctuațiile raționalității umane, fie că aceasta este perturbată de emoții, spiritul de turmă, tehnicile de marketing sau, pur și simplu, de incapacitatea oamenilor de a face calcule economice [5].

Toate aceste observații demonstrează fără echivoc că „homo economicus” instaurat de Adam Smith reprezintă doar o construcție teoretică, valabilă numai în anumite circumstanțe. Ea oferă o perspectivă parțială, care ia în calcul motivațiile economice ale oamenilor și răspunsurile lor raționale, dar ignoră procesele economice determinate de motivațiile neeconomice și/sau de răspunsurile iraționale ale acestora.

În pofida acestor realități palpabile, teoria economică a rămas cantonată în continuare în preceptele clasice, pe care chiar doctrina politică liberală modernă a încercat să le actualizeze, aducându-le în pas cu noile realități. Mai mult, această abordare a căpătat un nou impuls în anii 1970, odată cu alegerea lui Margareth Thatcher în Marea Britanie și în anii 1980 prin alegerea lui Ronald Reagan în Statele Unite. Sloganul „Cred în economia liberă” a devenit o formulă politică intangibilă. „Thatcherismul” britanic și „reaganismul” american s-au răspândit pretutindeni, concomitent cu deteriorarea componentelor sistemului de protecție al economiei capita-

liste gândit de Keynes. Lecția învățată în 1930, conform căreia capitalismul poate oferi cea mai bună dintre lumile posibile doar dacă statul joacă rol de arbitru și stabilește regulile jocului, a fost uitată.

Modelele economiei de piață ale secolului al XX-lea au neglijat faptul că însăși doctrina liberală a ajuns să accepte ideea de intervenție a guvernului, pe care o vede azi ca fiind o modalitate de corectare a abuzurilor și a neajunsurilor pe care le cunoaște societatea. Neoliberalii consideră acum că intervenția autorității este chiar de dorit atâta timp cât este făcută în scop de îmbunătățire a echilibrelor sociale și pentru a extinde libertatea individului [2].

Implicarea minimală a statului în economie a permis actorilor de pe piață să încalce de multe ori regulile jocului prin abuzuri comise asupra altora, corupție, acțiuni întreprinse cu rea-credință, fraude, în scopul de a obține cât mai ușor avantajul competitiv aducător de profit. Acestea au determinat de multe ori pierderea încrederii celorlalți jucători de pe piețele afectate, ceea ce a dus la reorientarea artificială a unor importante sume de bani spre alte piețe și, în final, la dezechilibre majore generatoare de crize.

De fapt, economiști și politicieni deopotrivă au neglijat statutul de știință socială prin excelență al economiei. Au transpus modelele de dezvoltare economică în formule matematice, mult mai ușor de înțeles și acceptat, trecând sub tăcere faptul că sistemul economic este pus în mișcare de oameni, care sunt diferiți și pot fi chiar și iraționali în deciziile lor. Cu toate că doctrina politică liberală modernă pare a fi acceptat necesitatea unei intervenții externe pentru echilibrarea proceselor la nivelul societății, economia se bazează încă, mult prea mult, pe capacitatea sa naturală de a-și păstra echilibrele.

O reasezare a economiei pe noile fundamente ar presupune un efort cognitiv infinit mai mare, deoarece impune necesitatea de a împrumuta și integra elemente abordate de alte științe, în special de la cele care studiază din diverse perspective mintea umană și acțiunile oamenilor, precum psihologia, medicina sau sociologia. Deși dificil, acest pas este unul necesar, având în vedere problemele care apar în încercarea de conceptualizare și integrare a relativității comportamentului uman în modelele economice actuale.

Bibliografie

1. Neagu I.C. Rătăciți în labirintul crizei – adevăruri despre actuala criză mondială. *Periscop*, 2010, 9(1), ISSN: 1843-8962, p. 36-47.
2. Voiculescu M. *Tratat de politologie*. București: Editura Universitară, 2002. – 445 p.

3. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Digireads.com Publishing, Kansas, USA, 2009. – 1264 p.
4. Keynes J. M.: The General Theory of Employment, Interest and Money, Atlantic Publishers & Distributors, 2006. – 400 p.
5. Akerlof G. A., Shiller R. J.: Spirite animale. Despre felul în care psihologia umană influențează economia și ce înseamnă asta pentru capitalismul global. București: Editura Publica, 2010. – 350 p.
6. Scarlat E. Economia cognitivă și societatea bazată pe cunoaștere. În: *Analiză și Prospectivă Economică*, 2006, nr. 5(3), p. 67–73.
7. Simon H. A. Models of Bounded Rationality, vol. 1 – Economic Analysis and Public Policy, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1984. – 502 p.

THE LIBERALIZATION OF THE VISA REGIME FOR THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE EUROPEAN UNION

Marina GORBATIUC, cercetător științific stagiar,
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

Articolul este consacrat examinării procesului de implementare a prevederilor Planului de Acțiuni privind Acordul de Liberalizare a Regimului de vize pentru cetățenii Republicii Moldova luând ca bază al doilea Raport cu privire la progresele înregistrate, prezentat de Delegația Uniunii Europene. Fiind consemnate realizările, se trec în revistă și sarcinile care urmează a fi valorificate, rămânând la capitolul obiective de soluționat pentru a putea trece la o etapă nouă, mai avansată, în relațiile dintre părți. Anunțarea la 26 iunie 2012 a trecerii la etapa a doua denotă că pentru moment Republica Moldova a executat obiectivele asumate, inclusiv prin adoptarea unor legi și reformarea Ministerului Apărării. Concluzia este că Republica Moldova respectă angajamentele sale pentru a apropia semnarea sus numitului Acord, care va permite cetățenilor Republicii Moldova mai ușor să intre în spațiul Uniunii Europene, situație de care vor avea de beneficiat mai multe categorii (de cetățeni).

The Republic of Moldova is a parliamentary republic, which has comparatively well developed democratic procedures. This was confirmed by the parliamentary elections in July 2009.

According to declarations, European integration is a priority issue in the foreign policy pursued by the Vlad Filat cabinet. The new government consists of genuine supporters of the strongest possible rapprochement of the Republic of Moldova and the European Union.

At present, the Republic of Moldova is the second most advanced country (after Ukraine) in dialogue with the EU (European Union). The Republic of Moldova signed a Partnership and Cooperation Agreement with the EU in 1994. As of 2003, it is part of the European Neighbourhood Policy, and adopted the Action Plan in 2005. The agreement on the liberalization of the visa regime came into force in 2008. In June 2010, Chisinau and Brussels started the visa dialogue aimed at achieving a road towards lifting the visa requirement, and in January 2011 the EU granted the Republic of Moldova a visa facilitation Action Plan. Additionally, in 2010 negotiations of the Association Agreement, which will include deep and comprehensive free trade area were launched.

It's been one year and four months since the Republic of Moldova received the Visa Liberalization Action Plan (VLAP) from the European Union. During this period, Chisinau has proved to be committed to the

implementation of the provisions of the Action Plan and has made continuous efforts to carry out the visa liberalization reforms despite the political crisis. However, the benchmarks are only partially met. In the area of the legislative harmonization almost all the necessary laws were adopted, while the implementation seems more difficult, as it needs funds, human capacity, time and most importantly, political will. Up to this moment, The European Commission has issued two assessment reports of the progress in the implementation of the first phase (legislative) of the Action Plan. Both reports take stock of the progress in adopting the laws, but none of them refers to the practical implementation of the adopted laws, as EC is not officially monitoring the implementation, which belongs to the second phase (implementation) and will be monitored only after the Republic of Moldova will successfully complete the first phase [1].

The first progress report on the implementation by the Republic of Moldova of the Action Plan on Visa Liberalization (VLAP) has been released by the European Commission. The Action Plan, setting out all technical conditions to be met by the Republic of Moldova before the possible establishment of a visa free regime.

The report finds that the Republic of Moldova has made “good progress” in adopting migration related legislation but says attention should be paid to the reform of the relevant authorities in this area, in particular the establishment of the Migration and Border Service. It is the work of the Moldovan Government which shows that the Plan on Visa Liberalization is an important tool for advancing reforms.

The EU Commissioner for Home Affairs Cecilia Malmstrom underlined the importance of visa liberalization for our country and praised the authorities and citizens on their hard work in implementing the respective Action Plan. She emphasized that the visa liberalization was an incentive for reforms, adding that it was an important vehicle for reforms in areas such as fundamental rights, trafficking of human beings, migration management and organized crime.

The report on the Republic of Moldova showed that progress has been made in legislative area, but highlighted shortcomings on other issues, such as data protection, combating organized crime, the fight against corruption and anti-discrimination.

In fact, Chisinau is already very close to the accomplishment of the first phase and this is also suggested by the second evaluation report of the EC. Out of the 41 laws that were supposed to be adopted, 34 were already passed. The remaining 7 laws are still posing problems, even if 5 of them are already in the Parliament, while 2 of them are still in the Government. The laws that

have to be adopted are related to the responsibility of transporters, combating corruption and organized crime, special investigation activities, UN Convention against corruption, criminal procedure code. And antidiscrimination and independence of the Centre for Combating Economic Crimes and Corruption laws are already passed.

The second progress step of the first Action Plan on visa liberalization is the conclusion of the Visa Facilitation and Readmission Agreements that makes easier to obtain visa for 15 categories of professionals and disadvantaged people, including the fact that the price was decreased from 60 EUR to 35 EUR for all applicants and waives fees for some categories of citizens e.g. scholars, students, journalists and members of families with EU citizenship are strictly defined. And to some of these categories visa is granted for free[2],but at the same time, the Republic of Moldova and the EU takes the responsibility to bring people back who illegally reside on the territories covered by the agreement[3].

In addition to this, for ensuring a high degree of security and information, the Common Application Centre (CAC) is connected to Moldova's State Registry of Passports and ID cards that allows checking supporting documents of the applicant. Also, beginning with October 2011, CAC started to issue biometric visas. Overall, the number of issued visas is increasing every year.

On February 14th,the European Commission (EC) has made public its second progress report on the implementation by the Republic of Moldova of the Action Plan on a visa free regime. The report shows a very good progress in the implementation of the first stage aimed at adjusting the legislative framework of the Moldova-EU Action Plan as regards the visa free regime. The EC report confirms that the Republic of Moldova adopted the legislative framework for the first set on IDs' security and the second set on border management and migration, including readmission.

As for the third set on public order and security, the report points to the functioning of a high-level legislative and policies framework in the field of preventing and combating human trafficking, corruption, money laundering and actions meant to finance terrorism. The European Commission made the headway while consolidating the legislative and Institutional framework on the protection of personal data. At the same time, the report points out the need to step up efforts to reform the security sector.

Progress was also made in adjusting the legislative framework on human rights to the EU standards in this respect, the European Commission recommends adopting a comprehensive anti-discrimination law. This report completes the EC's first progress report on the implementation by the

Republic of Moldova of the Action Plan on a visa free regime, published in September, 2011.

The decision to shift to the second phase of the Moldova-EU dialogue on the visa free regime will be taken on the basis of a complementary EC report and an impact survey on possible migration and security-related effects prompted by the liberalization of the visa regime, to be worked out by the European Commission.

The goal of this Action Plan is to promote closer integration and people-to-people exchange and contacts between the Eastern Partnership countries and EU member states through working to strengthen policies towards securing enhanced cooperation leading to visa liberalization.

The plan is divided into two parts, the first one is dedicated to legislation, while the second to introduction of the amended law.

The document covers four major areas:

- document security, including biometrics;
- border and migration management , including readmission;
- public order and security;
- fundamental rights and external relations.

The Republic of Moldova has succeeded in obtaining the Commission`s approval to start implementing the second phase of the action plan.

The Republic of Moldova has almost completely accomplished the task regarding document security, and the others are at an advanced stage. Moldova`s main problems include the need of antidiscrimination legislation and deal with inconsistencies within the system changes it has implemented so far.

The Action Plan is a document which is to help in preparations for non visa traffic while entering the EU for the citizens of the third countries. The Commission confirms that the Republic of Moldova has introduced all the necessary changes, when it comes to the first and second block. With regard to the third and fourth block, the Commission focuses its attention on the need of adjusting Moldovan law to the Union standards, including the reform of internal service.

This report is a supplement to the report issued in September 2011 and reflects the situation near the end of November 2011. Depending on development of the situation, the Commission will be able to take a decision on proceeding to the second phase of introducing the Action Plan, that is the assessment of the implementation.

The Action Plan consists of four blocks. I would like to present the first one: Document security, including biometrics. The legislative framework of this block is generally in place. A clear schedule has been provided for

the complete roll-out of International Civil Aviation. Authority (ICAO)-compliant biometric passports, including at Moldovan consulates abroad, as well as for the complete phasing-out of non-ICAO compliant passports.

The issuance of the Moldovan documents is regulated by the Law № 273-XIII from November 9, 1994 on identity documents of the National passport system as well as with other legislative acts.

This block reflects the legal framework for issuing machine readable biometric passports, in full compliance with the highest ICAO standards, has been supplemented by two laws adopted on 9 June, 2011 and a Government Decision adopted on 10 May, 2011. These additional provisions ensure a consolidated framework for secure identity management. The introduction of the Action Plan for providing with biometric passports is realized according to the Government Decision №317 on 28 April, 2010.

This block also presents the establishment of training programmes and adoption of ethical codes on anticorruption, targeting officials of any public authority that deals with passports as well as identity cards and other breeder documents.

The 'Ethical Code for staff working in civil registration and document issuance' was adopted on 1 April 2011 for employees involved in the system of manufacturing. The flow of the employees is reduced, thus ensuring that currently employed people are experienced. Also, CCTV (closed circuit television) are installed in order to prevent corruption and the payment is done through ATM machine.

The order 'on some prevention measures against corruption and protectionism' was approved on 31 May 2011 and was followed by the 'Risk Management Action Plan on corruption risks in the area of population documentation and civil status registration' on 11 August 2011.

Given the current situation, several conclusions and recommendations could be suggested.

The popularization and speed up of issuing the biometric passports will help the authorities to make aware the population of the visa liberalization process. The cooperation with the neighbouring states, especially with the Ukraine, should be enhanced to a higher degree that would help to ensure a better border management system, immigration related difficulties and would be beneficial for a better control of the Transnistrian perimeter, which is still generating some challenges for the migration potential of the third countries nationals.

At the same time, combating corruption remains one of the biggest challenges of the Government and is strongly affecting the image of the Republic of Moldova and the progress in few areas, thus comprehensive anti-

corruption programs should be developed in close cooperation with the civil society.

Last but not least, the authorities should pay more attention to the human rights issues and tolerance of different minorities. Discussions about the antidiscrimination are still avoided by some officials and the Government, together with the civil society organizations, has not done enough in order to curb the feeling that the law on antidiscrimination is not needed.

A particular issue is the communication campaign that should be deployed by the state authorities together with civil society and media. A smart communication campaign would help authorities to explain the “*possibilities*” of the visa liberalization regime, but also would increase citizens’ support for the reforms that should be carried out under the visa liberalization process.

The problems to which the experts refer mostly are related with the low capacity of some institutions to convert policies into practice, the insufficient professional skills of the civil servants involved in the actual implementation of the laws and the shortcoming of the financial means to deal with all challenges that are being posed by the visa liberalization process.

By the end of May 2012 the Republic of Moldova can officially pass to the second phase of negotiations on the VLAP (Visa Liberalization Action Plan). But only if the European Union will confirm that our republic has satisfied all necessary conditions. According to Natalia Gherman the Republic of Moldova has been adopted the necessary legislative base, in particular in area of document security and management of migration. The Republic of Moldova has already started the second phase on Visa Liberalization Action Plan implementation. In turn, the European official has confirmed that the Republic of Moldova has achieved significant successes and it has all chances, sooner or later, to reach visa liberalization regime, but for this result our republic should satisfy all necessary conditions and continue process of reforming.

The Head of the European Union Mission in the Republic of Moldova Dirk Schuebel has declared, that it is possible to pass to a new phase of visa liberalization regime. But visa liberalization concerns only short-term entry visas into the Schengen Area, up to 90 days. Once the visa requirement has been abolished, Moldovan citizens will be able to enter, and travel freely within the EU Member States who are members of the Schengen area for a period of three months. Visa liberalization does neither concern long term stays nor employment.

According to him, the situation for Moldovan citizens who would like to stay longer within the Schengen area will not change. They will have to obtain a national long-stay visa or a residence permit as it is currently the

case. Legal employment will continue to depend on the applicable national rules, for example regarding working permits. The official is convinced that after adopting antidiscrimination law, negotiations will promote further. He has added that all conditions were stipulated with the Republic of Moldova with positive results and this law is in favour of citizens. The project of the antidiscrimination law was approved by the Government in February 2011 and has divided the society. Representatives of church and some politicians have opposed adoption of this law. The Government has been compelled to withdraw the project from the Parliament.

The speaker of the Parliament Marian Lupu has declared in his interview that there are many countries in the EU which do not wish to increase number of the countries with a visa free regime. There are many artificial obstacles. If the country satisfies impracticable conditions there comes the second stage with more complex requirements. The AEI (the Alliance for European Integration) has found the formulation for the antidiscrimination law and it is possible to vote in the Parliament.

The Government has approved the law on equality of chances and strategy on reforming the Centre for Combating Economic Crimes and Corruption. This Centre is a special state division dealing with anticorruption. On May, 25th the Parliament has passed the law. As a result the Republic of Moldova will pass to the second phase of VLAP with the European Union.

On the 26th of June the Republic of Moldova has entered the second stage of the visa liberalization dialogue.

The announcement was made during the meeting between Prime Minister Filat and Cecilia Malmstrom, European Commissioner for Home Affairs, which took place in Brussels.

The officials also signed the Amendments to the Moldova-EU Agreement on facilitation of visa regime and agreed on the further steps to be taken in relations to the Moldova-EU visa dialogue.

This event is a critical step in the efforts to achieve the objective related to visa liberalization for the Moldovan citizens.

The relationship between the Republic of Moldova and the European Union improved last two years. However, the finalization of the visa liberalization process represents a challenge for the Moldovan Government, that will result in a visa-free regime[4].The Republic of Moldova made an encouraging process. It is a young, but ambitious state. It is a long process that requires the involvement of both actors. As Jons Boonstra mentioned “The EU should not only throw money at Moldova but be engaged with its leaders and population at large if it really wants to boast a success story that one day evolves from association to full integration” [5].

Bibliography

1. Litra Leonid. Moldova on the visa liberalization path: taking stock of achievements and failures. IDIS Viitorul/PASOS, 27 March 2012, www.viitorul.org
2. Agreement between the European Community and the Republic of Moldova on the facilitation of the issuance of visas. http://www.chisinau.diplo.de/Vertretung/Chisinau/ro/01.Visabestimmungen/Acord_fasilitare_eng,property=Daten.rdf
3. EU-Moldova agreements on the facilitation of the issuance of visa and of readmission, European Union Joint Press Release, 10/10/2007, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/er/96380.pdf
4. Mocanu Eugenia. EU visa liberalization vs. national citizenship laws and policies: Case study of the Republic of Moldova in the context of European Union integration. www.uni-graz.at/rdekacww_mocanu.pdf
5. Jon Boonstra. Moldova: an EU success story? 31 August 2011. http://www.fride.org/download/PB92_Moldova.pdf

PREVEDERI PROGRAMATICE CU PRIVIRE LA PROCESUL DE INTEGRARE EUROPEANĂ ÎN PLATFORMELE ELECTORALE ALE PARTIDELOR PARLAMENTARE (1994-2010)

Maria DIACON, *doctorandă,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

In this article is analyzed some foreign policy options which have found reflection in the political party programs and elections platform of the candidates who entered Parliament in the election which had during in the period of 19994-2010 years. The provisions of foreign policy plays an important role in the context of the political parties form the Republic of Moldova are characterized by an obvious geopolitical nuance, rely mainly two directions: pro West and pro East. The basis conclusion is that the place that occupy the issues in the '90 year is that concern relations with CIS and in the first decade of XXI century is the problems of European integration of the Republic of Moldova.

Trecerea de la regimul totalitar la unul democratic a marcat profund întregul mecanism economic, politic, social, cultural și chiar psihologic. Procesul metamorfozei este unul autentic, fără precedent și, adesea, lipsit de rațiune, motiv pentru care este greu să facem anumite pronosticuri și evaluări politice în încercarea de a trasa liniile directorii ale politicii externe, general recunoscute și asumate. Tranziția vizează toate sectoarele de activitate, inclusiv politica externă a statului. În mod normal, se tranzitează de la o situație, o stare neeficientă, devenită amorfă între timp, la un mecanism viabil, funcțional, de la care sunt așteptate rezultate vizibile și aplicabile. În decursul celor 20 de ani de la decretarea independenței Republicii Moldova, tranzităm de la un fenomen numit integrarea estică la altul, mai actual, eficient și de perspectivă, numit integrarea europeană. În realitate, însă, continuăm să persistăm între două maluri și un conflict înghețat. Recent am devenit lideri la capitolul organizării alegerilor prezidențiale, iar promisiunile electorale crescând în raport cu intensitatea procesului electoral.

Integrarea europeană reprezintă dezideratul național, ba chiar mai mult, o idee națională atât în concepția alegătorilor, cât și în prevederile electorale ale partidelor politice ce urmăresc să realizeze actul guvernării: atât de mult se tinde spre realizarea acestui proces, încât uităm cu vehemență de problemele cotidiene, dat fiind că integrarea europeană se asociază cu modernizarea țării.

În ordinea cronologică a avansării procesului de integrare europeană identificăm anumite realizări, obstacole și stagnări. În urma alegerilor din

27 februarie 1994, patru concurenți electorali au depășit pragul electoral, urmând să fie prezenți în Parlamentul de legislatura a XIII-a.

Tablul 1. Alegerile parlamentare din 1994

Nr. de ordine	Partide/blocuri parlamentare	Procente
1.	Partidul Democrat Agrar din Moldova	43,18
2.	Blocul "Partidul Socialist – Mișcarea Unitate-Edinstvo"	22,00
3.	Blocul Țăranilor și Intelectualilor	9,21
4.	Alianța Frontului Popular Creștin-Democrat	7,53

Sursa: <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/1994/>.

Partidul Democrat Agrar din Moldova declara că scopul formațiunii este făurirea unui stat de drept, stabil din punct de vedere economic și independent. În acest context, sunt enumerate domeniile și acțiunile prioritare pentru realizarea obiectivului sus-menționat, însă nu identificăm nici o opțiune pro-vestică, accentul fiind pus pe consolidarea statului fără vreo intervenție exterioară.

Potrivit reprezentativității **în sfera organizării statale și a relațiilor interetnice**, Blocul "Partidul Socialist – Mișcarea Unitate-Edinstvo" pleda pentru consolidarea Republicii Moldova ca stat suveran și independent, reprobând cu fermitate orice tendințe unioniste. În același timp, cooperarea cu Comunitatea Statelor Independente (CSI) reprezintă un obiectiv major al platformei electorale.

Blocul Țăranilor și Intelectualilor opta pentru oportunitatea unor schimbări urgente și serioase în societate. În acest scop, ei se pronunțau pentru stimularea colaborării economice cu statele din Vest, în special cu România. Reformele erau de neocolit, însă autorii electorali nu dădeau „rețeta” reușitei, în acest context, Vestul reprezentând doar o arie geografică și nu un conglomerat de componente economice, politice, sociale și culturale.

Alianța Frontului Popular Creștin-Democrat identifica direcția principală a activităților economice prin reorientarea lor de la Est spre Vest, integrarea în sistemul economic european și crearea unui spațiu economic unic între Republica Moldova și România care ar asigura: libera circulație a forței de muncă, a capitalurilor, mărfurilor și serviciilor; funcționarea unui ansamblu financiar-monetar prin unificarea sistemelor monetare, fiscale, bancare, de prețuri și tarife; realizarea concomitentă a reformelor economice și promovarea politicilor economice și sociale. Potrivit Alianței, prin aceste acțiuni se urmărea includerea Republicii Moldova în sistemul economic european.

Rezumând cele expuse anterior, deducem că ideea integrării europene

în jumătatea a doua a anilor '90 era foarte fragilă în percepția concurenților electorali care au acces în Parlament, exprimată în declarații generale și fără a se anticipa un rezultat anumit. Singurul concurent electoral parlamentar care, indirect, a definit procesul integrării europene a fost Alianța F.P.C.D., prin enumerarea principiilor generale ale Uniunii Europene (UE): piața unică, cele patru libertăți de circulație, sistem monetar unic. În această situație, UE era prea departe pentru noi. În 1998 au avut loc alegeri ordinare parlamentare. În rezultatul scrutinului parlamentar din 1998 atestăm următoarea distribuție a voturilor:

Tabelul 2. Alegerile parlamentare din 1998

Nr. de ordine	Partidele/blocuri parlamentare	Procente
1.	Partidul Comuniștilor din Republica Moldova	30,01
2.	Blocul "Convenția Democrată din Moldova"	19,42
3.	Blocul "Pentru o Moldovă Democratică și Prosperă"	18,16
4.	Partidul Forțelor Democratice	8,84

Sursa: <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/1998/>.

Potrivit ponderii electorale acumulate de Partidul Comuniștilor din Republica Moldova, putem deduce gradul de opțiune proeuropeană, dat fiind că formațiunea sus-menționată opta pentru dezvoltarea relațiilor economice reciproc avantajoase cu alte țări, evitând să prevadă o posibilă colaborare cu UE.

Blocul "Convenția Democrată din Moldova" milita pentru reformatarea țării în spiritul dreptății, prevăzând un viitor sigur în familia națiunilor europene, cu deschiderea către Europa și promovarea unei politici interne și externe bazată pe consolidarea interesului național. În mod detașat, în blocul obiectivelor pentru domeniul relațiilor economice externe se opta pentru reorientarea spre Vest prin integrare în circuitul economic european.

Partidul Forțelor Democratice opta pentru posibilitatea de a deveni stăpâni în propria casă, pășind, alături de cetățenii altor state europene, pe drumul nou, al schimbărilor cu adevărat democratice. Potrivit platformei electorale, partidul îndeamnă să urmărească exemplul altor state ex-comuniste și să ne integrăm în structurile vest-europene. Partidul făcea promisiuni că va acționa pentru asigurarea independenței Republicii Moldova pe calea consolidării relațiilor bilaterale cu celelalte state, extinderii cooperării și a integrării ireversibile în UE. În acest sens, o noutate pentru platformele electorale de până acum este definirea spațiului comunitar concret unde tinde să adere statul. Potrivit platformei electorale, „este imperios necesar acum, la sfârșit

de mileniu, să ne sincronizăm dezvoltarea, în aceste domenii, cu alte națiuni europene, aflate într-un proces benefic de dezvoltare și de integrare.”

În februarie 2001 s-au desfășurat primele alegeri parlamentare anticipate din istoria politică a Republicii Moldova, soldate cu victoria Partidului Comuniștilor, care a reușit să-și adjudece 71 de mandate parlamentare din totalul de 101 (în condițiile unui prag electoral majorat la 6%).

Tablul 3. Alegerile parlamentare din 2001

Nr. de ordine	Partidele/blocuri parlamentare	Procente
1.	Partidul Comuniștilor din Republica Moldova	50,07
2.	Blocul „Alianța Braghiș”	13,36
3.	Partidul Popular Creștin-Democrat	8,24

Sursa: <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2001/>.

Platforma electorală a Partidului Comuniștilor din Republica Moldova nu prevedea nici o opțiune de integrare europeană. Unicul vector extern era orientat spre CSI: într-o epocă a libertăților de circulație, a unei pieți unificate și a promovării unei culturi vest-europene, reîntoarcerea la vechiul sistem devenea din nou un „deziderat național” impus.

Blocul „Alianța Braghiș” urmărea intensificarea eforturilor în vederea integrării graduale a Republicii Moldova în UE, inclusiv prin realizarea prevederilor Acordului de Parteneriat și Cooperare, purtarea de negocieri pentru dobândirea calității de membru asociat al UE.

Partidul Popular Creștin-Democrat se pronunța sigur pentru obiectivul strategic de integrare în UE, iar acțiunile urmau să fie îndreptate spre armonizarea legislației Republicii Moldova cu cea a țărilor UE, conform Acordului de Parteneriat și Cooperare; demararea negocierilor privind asocierea Republicii Moldova în UE; întărirea cooperării politice, economice și culturale cu statele membre ale UE; obținerea din partea UE a unui regim de vize favorabil pentru cetățenii Republicii Moldova.

Pentru alegerile parlamentare din 6 martie 2005, de o importanță primordială a fost problema integrării Republicii Moldova în structurile UE. Lozincă integrării europene a fost folosită deopotrivă de partidele de opoziție și de cel de guvernământ. Încă o noutate a fost majorarea pragului electoral pentru blocuri (9% pentru o alianță constituită din două partide și 12% – pentru o alianță formată din 3 și/sau mai multe partide). Principalul rezultat al alegerilor a fost păstrarea statutului de partid de guvernământ de către Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (în pofida micșorării numărului de mandate comparativ cu 2001 – de la 71 la 56).

Tabelul 4. Alegerile parlamentare din 2005

Nr. de ordine	Partidele/blocuri parlamentare	Procente
1.	Partidul Comuniștilor din Republica Moldova	45,98
2.	Blocul "Moldova Democrată"	28,53
3.	Partidul Popular Creștin-Democrat	9,07

Sursa: <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2005/>.

Partidul Comuniștilor din Republica Moldova, pentru prima dată de când este la guvernare, a prezentat o poziție bicefală, optând pentru o integrare atât estică, cât și vestică. În acest scop, integrarea europeană, potrivit platformei electorale, presupunea: transformarea Republicii Moldova într-un stat al standardelor europene și al investițiilor eficiente în economia țării, deschiderea piețelor occidentale pentru mărfurile autohtone; circulația liberă, fără vize, a cetățenilor Republicii Moldova în țările Europei, protecția juridică și socială sigură a compatrioților aflați peste hotare; promovarea unei susțineri sociale moderne sigure a populației, realizarea programelor prioritare, a principiilor educației europene deschise și a celor ale culturii europene.

Pentru Blocul „Moldova Democrată” alegerile din 2005 constituia momentul alegerii între dezvoltare și regres, între demnitate și lipsă de speranță, între integrare europeană și izolare. În aceste condiții și în baza acestor declarații procesul integrării europene devenea ireversibil. Oferta electorală a Blocului „Moldova Democrată” consta în promovarea unei politici externe dinamice și consecvente, asigurând statului un loc meritat în Europa Unită, iar cetățenilor săi – un statut cu drepturi depline.

Partidul Popular Creștin-Democrat vedea realizat procesul integrării prin: realizarea unui parteneriat special cu România în vederea elaborării unei strategii de preaderare a Republicii Moldova la UE; armonizarea legislației naționale cu cea a țărilor UE, ajustarea la acquis-ul comunitar; inițierea negocierilor de asociere și depunerea cererii de aderare la UE; întărirea cooperării politice, economice și culturale cu statele membre ale UE; anularea obligativității vizelor pentru cetățenii UE și obținerea unui regim de vize favorabil pentru cetățenii Republicii Moldova.

În acest consens politic, când toate partidele parlamentare optau unanim pentru integrare europeană, procesul a evoluat până la semnarea Planului de Acțiuni Uniunea Europeană – Moldova, în care sunt incluse domeniile de reformare pentru o integrare europeană eficientă.

Alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009 au fost cea de-a cincea competiție electorală de acest gen după proclamarea independenței Republicii

Moldova. Conform datelor, mandatele de deputat au fost distribuite în felul următor.

Tabelul 5. Alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009

Nr. de ordine	Partidele/blocuri parlamentare	Procente
1.	Partidul Comuniștilor din Republica Moldova	49.48%
2.	Partidul Liberal	13.13%
3.	Partidul Liberal Democrat din Moldova	12.43%
4.	Alianța "Moldova Noastră"	9.77%

Sursa: <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2009/>.

În ordinea ponderii procentuale, Partidul Comuniștilor din Republica Moldova opta pentru un nivel nou de relații între Republica Moldova și UE și accesul deschis în spațiul european ce ar asigura libertatea de circulație a mărfurilor autohtone pe piața europeană comună, însă mecanismul de implementare a acestui deziderat nu era prevăzut în programul electoral.

Pentru Partidul Liberal axa principală a Programului era vectorul european pe toate dimensiunile: politică, economie, justiție, educație, societate, cultură, media. Ca și celelalte partide, formațiunea opta pentru libertatea de circulație prin restabilirea credibilității Republicii Moldova în fața organismelor europene și internaționale. Un alt mecanism de aderare la UE îl reprezintă aprofundarea relațiilor bilaterale cu România, inclusiv încheierea unui Acord de Parteneriat Strategic și includerea Republicii Moldova în pachetul țărilor din Balcanii de Vest. Din perspectiva liberalilor, încheierea unor parteneriate politico-diplomatice cu statele membre ale UE ar sprijini perspectivele de aderare ale Republicii Moldova la UE. În acest context devenea imperios valorificarea cadrului regional de cooperare oferit de UE și participarea activă la Sinergia Mării Negre, promovată de România, la inițiativa polono-suedeză privind Parteneriatul Estic și la Programul de Vecinătate al UE.

Partidul Liberal Democrat din Moldova vine la alegerile din 5 aprilie 2009 cu mai multe obiective strategice ce vizează direct procesul integraționist al Republicii Moldova: semnarea Convenției privind micul trafic la frontiera cu România; obținerea calității de stat asociat UE până în anul 2012; obținerea regimului de călătorie fără vize în UE până în anul 2011; consolidarea relațiilor cu statele membre ale UE în vederea sprijinirii procesului de integrare europeană a Republicii Moldova;

Cu o platformă electorală complexă PLDM vizează procesul integrării ca o normalitate și o necesitate în politica externă.

Platforma Electorală a Alianței „Moldova Noastră” stă sub mottoul „Eu-rointegrare cu o nouă guvernare!” În acest context, formațiunea pledează pentru valorificarea oportunităților de includere a Republicii Moldova în grupul statelor potențial candidate la procesul aderării la UE. Participarea activă în Parteneriatul Estic și în Sinergia Mării Negre; negocierea Acordului de asociere cu UE și semnarea lui până în anul 2013; armonizarea maximă a politicilor de bună vecinătate cu Ucraina și România, cooperarea pentru a accelera procesul integrării europene a Republicii Moldova; asumarea rolului de punte între Vest și Est.

Cu aceste deziderate integraționiste, partidele și-au etalonat capacitatea de integrare a statului în structurile europene, și nu numai. Însă, din perspectiva evoluției acestui proces, „locomotiva” stagnează încă în „gara” declarațiilor și a promisiunilor oficiale.

Parlamentul de legislatura a XVII-a nu a reușit să aleagă Președintele Republicii Moldova și a fost dizolvat, alegerile parlamentare anticipate fiind stabilite pentru data de 29 iulie 2009, în cadrul cărora a fost aleasă noua componență a legislativului, rezultatele fiind următoarele:

Tabelul 6. Alegerile parlamentare din 29 iulie 2009

Nr. de ordine	Partide/blocuri electorale	Procente
1.	Partidul Comuniștilor din Republica Moldova	44.69%
2.	Partidul Liberal Democrat din Moldova	16.57%
3.	Partidul Liberal	14.68%
4.	Partidul Democrat din Moldova	12.54%
5.	Alianța „Moldova Noastră”	7.35%

Sursa: <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2009/>.

În noul context electoral, comuniștii își propuneau să revină la guvernare cu un nivel nou de relații între Republica Moldova și UE, nivel ce ar permite cetățenilor accesul deschis în spațiul european și ar asigura accesul liber al mărfurilor pe piața europeană comună. În plan comparativ, identificăm aceleași obiective, exprimate general la nivel de lozinci populiste și fără un mecanism care să le implementeze.

Partidul Liberal Democrat din Moldova vine cu o platformă electorală reformată în totalitate, atât cantitativ, cât și calitativ, PLDM oferind mecanismul incontestabil al aderării neîntârziată a Republicii Moldova la UE. În acest context, formațiunea optează pentru: integrarea europeană prin transpunerea acquis-ului comunitar; respectarea criteriilor de la Copenhaga; obținerea calității de stat asociat; cooperarea în domeniul democrației și su-

premației legii; intensificarea comerțului cu UE în urma Acordului de Liber Schimb; cooperarea eficientă în domeniile justiției, libertății și securității.

Rezultatele previzibile sau scontate de formațiune sunt încadrate în implementarea criteriilor de la Copenhaga/Madrid, inclusiv implementarea acquis-ului comunitar, semnarea Acordului cu UE privind circulația liberă a cetățenilor Republicii Moldova în UE fără vize, implementarea Parteneriatului de mobilitate semnat cu UE, prin care să existe mai multe oportunități de lucru legal în Europa pentru forța de muncă din Republica Moldova, crearea unui sistem legislativ viabil pe termen lung, intensificarea comerțului cu UE și creșterea competitivității produselor autohtone pe piața europeană.

Partidul Liberal și Alianța „Moldova Noastră” revin la alegerile din 29 iulie 2009 cu aceeași platformă electorală prezentată în cadrul scrutinului din 5 aprilie 2009, iar Partidul Democrat din Moldova opta pentru promovarea consecventă a integrării europene și a relațiilor bilaterale cu statele membre ale UE, inclusiv valorificarea plenară a oportunităților oferite de Parteneriatul Estic în scopul modernizării societății, afirmării valorilor europene și asigurării unui nivel de viață calitativ nou pentru fiecare cetățean.

Deoarece Parlamentul ales la 29 iulie 2009 a fost dizolvat, pe motiv că nu a reușit alegerea Președintelui Republicii Moldova, la 28 noiembrie 2010 au avut loc alegeri parlamentare, în cadrul cărora a fost aleasă noua componență a Parlamentului. (vezi *Tabelul 6*.)

Tabelul 6. Alegerile parlamentare din 2010

Nr. de ordine	Partide/blocuri electorale	Procente
1.	Partidul Comuniștilor din Republica Moldova	39.34%
2.	Partidul Liberal Democrat din Moldova	29.42%
3.	Partidul Democrat din Moldova	12.70%
4.	Partidul Liberal	9.96%

Sursa: <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2010/>.

Partidul Comuniștilor din Republica Moldova își propune pentru noul context electoral obiective ambițioase în domeniul politicii sociale, dar nu face nici o referință la procesul integrării europene.

Partidul Liberal Democrat din Moldova, continuând reformele începute inițial, dădea asigurări că ne mișcăm ferm spre UE, iar până la sfârșitul anului 2012 cetățenii Republicii Moldova vor avea dreptul de a circula fără vize.

Impasul electoral și criza politică interminabilă au pus în fața democrațiilor un adevăr incontestabil. Ei recunosc că criza actuală nu se rezolvă așteptând să vină europenii, românii, rușii sau Fondul Monetar Internațional. În

acest sens, aderarea la UE este un proces de durată, ce reclamă determinare și seriozitate din partea politicianilor, care își asumă această responsabilitate. Pentru Partidul Democrat, integrarea europeană înseamnă modernizarea multidimensională și complexă a Republicii Moldova, transformarea ei într-o veritabilă democrație europeană.

Prioritatea absolută a Partidului Liberal o constituie aderarea Republicii Moldova la UE. Integrarea europeană este obiectivul major în politica sa internă și externă, promovat cu consecvență și determinare. Se proclamă fermi pe poziția de a depune eforturi pentru a avansa în relațiile speciale cu partenerii strategici și de importanță, pe calea europenizării și dezvoltării Republicii Moldova.

În concluzie menționăm, procesul integrării europene a Republicii Moldova a fost abordat diferit la nivel de partide, campanii electorale și platforme electorale. În dependență de plasarea pe eșichierul politic, partidele s-au declarat predispușe să realizeze actul integrării europene și au venit cu propuneri de termeni de realizare a etapelor vizate de proces. Ideea integrării europene se bucură de sprijin, numărul susținătorilor se află în fluctuație, iar majoritatea partidelor, inclusiv cele parlamentare din Legislatura a XIX-a, sunt adepți ai realizării integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană.

Bibliografie

1. Juc V. Politica externă. În: Republica Moldova. Ediție enciclopedică. Chișinău: Tipografia "Bons Offices" SRL, 2010, p. 706-715.
2. Juc V., Varzari P. Partide politice și Organizații neguvernamentale. În: Republica Moldova. Ediție enciclopedică. Chișinău: Tipografia "Bons Offices" SRL, 2010, p. 706-715.
3. Mitran I. Politologia în fața secolului XXI. București: Editura Fundației „România de Mâine”, 1997, p. 57.
4. Politologie. Chișinău: USM, 2007, p.108.
5. <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/1994/>. (vizitat la 29.05.2012).

DELIMITĂRI NOȚIONALE PRIVIND POLITICILE ȘTIINȚIFICE

Elena CUȘCA,
Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare

Summary

The world is experiencing a period of unprecedented advances in science. Today, more than ever, science and its applications in the form of technology are indispensable for development. The field is a result of the intersection of work by sociologists, historians, philosophers, anthropologists, and others studying the processes and outcomes of science, and technology. Because it is interdisciplinary, the field is extraordinarily diverse and innovative in its approaches. Because it examines science and technology, its findings and debates have repercussions for almost every understanding of the modern world. It is thus, important that a scholarly analysis be undertaken of the linkages between science, technology and development. Development requires not only science and technology but also modernization of politico-socio-economic traditions and methods.

Societatea modernă, în procesul său de dezvoltare, se confruntă cu multiple probleme, iar etapa actuală se caracterizează nu doar prin reevaluarea întregii metodologii de cunoaștere, ci și printr-o continuă testare a noilor paradigme ale cercetării și inovării în vederea accelerării procesului de dezvoltare a societății. Cercetarea științifică, activitate prin excelență de concepție intelectuală, face parte, în sens larg, din cultura proprie a unei comunități naționale, fiind creatoare de valori intelectuale, care, pe lângă aplicarea practică și efecte economice, constituie elemente ale patrimoniului național și contribuie la ridicarea nivelului intelectual general și creșterea prestigiului propriu al unei națiuni. Altfel spus, societatea modernă nu mai poate funcționa și mai ales progresa fără știință.

Ca activitate de pregătire, derulare și efecte pe termen mediu și lung, activitatea de cercetare științifică trebuie programată și gestionată cu deosebită grijă, în condiții de interdependență strânsă cu toate celelalte domenii de activitate ale sistemului economic și social național, precum și cu tendințele și evoluțiile la nivel internațional.

În mod cert, cercetarea-dezvoltarea necesită un proces continuu de verificare, măsurare și control, care să fie acceptat, transparent, independent și bazat pe un dialog care să ia în considerare toate punctele de vedere. Aceasta implică realizarea unui cadru structurat și bine coordonat, care să contribuie la dezvoltarea activităților desfășurate în domeniile respective și la integrarea lor în circuitul științific și tehnologic mondial.

Pornind de la faptul că cercetarea și dezvoltarea intervin ca o componentă intrinsecă de progres, este importantă tratarea lor corelată și unitară, în

cadru unei politici pentru optimizarea soluțiilor și maximizarea eficienței procesului de elaborare, dezvoltare și transfer al tehnologiilor moderne.

Realizarea unui asemenea cadru presupune o politică științifică, care să reprezinte o interacțiune a oportunităților, capacităților, strategiilor și proceselor reale, științifice, tehnologice și de piață. Politica științei trebuie să asigure legătura continuă cu lumea prin acces la documentare și informare, iar paralel să ofere mijloace de supraviețuire oamenilor de știință. În aceste condiții, politica științei și tehnologiei, ca și oricare alte politici, se referă la viitorul societății. Un element esențial al politicii științifice este faptul că în prezent, mai mult ca oricând, cercetarea se percepe și se realizează în context internațional.

În situația unei analize detaliate asupra conceptului de politică științifică, pentru o mai bună înțelegere și interpretare a procesului studiat, se va efectua o delimitare clară a noțiunilor cu care se operează în circuitul științific autohton și mondial.

Astfel, pornind de la etimologia termenului *politică*, constatăm că acesta își are originea în cuvântul grecesc *polis*, care mai înseamnă și “cetate”. În Grecia Antică, termenul de *polis* – cetate trimite la forme non-materiale de organizare, conceptul fiind unul de factură umană și juridică, în egală măsură.

Potrivit *Dicționarului explicativ al limbii române*, politica este o totalitate de scopuri și obiective urmărite de clasele sau grupurile sociale în lupta pentru interesele lor, precum și metodele și mijloacele cu ajutorul cărora se ating aceste scopuri și obiective[1].

Dicționarul de filozofie și bioetică definește termenul în felul următor: *politica este sfera activității claselor, grupurilor sociale referitor la cucerirea, menținerea și folosirea puterii de stat, la determinarea scopurilor, formelor și conținutului activității statale*. Politica a fost numită și arta posibilului, arta guvernării [2, p.264].

În literatura de specialitate franceză se face distincție între două realități organizatorice și acționale – *le politique* – politicul și *la politique* – politica. Dacă politicul face apel la *esența umană*, politica se referă la *contingența*, în sensul de activitate legată de rezolvarea unor probleme sociale concrete, individuale sau de grup. În politică se confruntă interese și se realizează strategii concrete de administrare, de gestionare, de distribuire și redistribuire de resurse sociale.

Politica este o activitate socială prin excelență. Domeniul politicii se află la nivelul interacțiunilor sociale dintre guvernați și guvernanți, în spațiul unde apar și se rezolvă într-o formă sau alta conflictele și problemele sociale. Politica se referă și la procesul de luare a unei decizii cu consecințe sociale.

Literatura engleză de specialitate face distincție între termenii *politics* și *policy*. Pentru denumirea zonei politice – *politic*, se referă la știința politică

sau la activități generale de politică. Termenul desemnează procese legate de lupta pentru putere sau de cucerirea și exercitarea puterii, în sensul de “politica Republicii Moldova”, “politica regimurilor comuniste”, “politica Uniunii Europene” etc.

Prin termenul *policy* se identifică acțiunea de guvernare concretă și rezultatele activității de guvernare la diferite nivele. Referindu-se la produse ale activității de guvernare, se are în vedere strategii, programe, decizii, acțiuni de administrare.

În contextul studiului dat, ne propunem să abordăm termenul politica (*policy*) ca produs al activității de guvernare (strategii, programe, decizii), aplicat în cadrul unui domeniu de activitate social-economică ca răspuns la unele necesități curente sau viitoare. În mod particular, acest domeniu se va raporta la *știință*.

Vom începe analiza termenului *știința* prin a menționa că asupra acestui termen se polemizează de secole. Etimologic, termenul vine din latină, semnificând *cunoaștere (scientia)*. Deocamdată o definiție care să unifice toate abordările noționale nu există. Sintetizând multitudinea de dicționare și literatură specială din domeniul conturat, se observă diversitatea definițiilor date termenului *știință*. Ea apare ca un ansamblu de cunoștințe despre lume; o formă a conștiinței sociale; o componentă a culturii spirituale; o componentă esențială a factorilor de producție. Această complexitate sporește, dacă ținem seama că unii specialiști mai adaugă științei și alte atribute mai mult sau mai puțin distincte: fenomen biologic; instrument de adaptare; latură a cunoașterii; mijloc de producție.

Potrivit *Dicționarului explicativ al limbii române*, știința reprezintă un ansamblu sistematic de cunoștințe despre natură, societate și gândire; ansamblu de cunoștințe dintr-un anumit domeniu al cunoașterii [3].

Știința, potrivit *Dicționarului de filosofie și bioetică*, reprezintă sferă a activității umane, scopul căreia este studierea obiectelor, proceselor și legăturilor naturii, societății, omului, întregii existențe, este una dintre formele conștiinței sociale și culturii. Noțiunea de știință include în sine atât activitatea de obținere a cunoștințelor noi, cât și rezultatul acestei activități – suma cunoștințelor științifice obținute la momentul dat, care formează tabloul științific al lumii în totalitatea lui [4, p.341].

Dicționarul enciclopedic de sociologie definește știința drept activitate a omului, funcția de bază a căreia reprezintă elaborarea și teoretizarea cunoștințelor despre realitatea subiectivă și sistematică [5, p.81].

În *Dicționarul enciclopedic filosofic* se afirmă că știința este sfera activității umane, funcția căreia reprezintă elaborarea și sistematizarea teoretică a cunoașterii obiective despre realitate. [6]

O explicație mai ecomplexă se conține în *Dicționarul explicativ american*,

unde prin știință se percepe 1) urmărirea, identificarea, descrierea, cercetarea experimentală (metoda științifică), explicarea teoretică a fenomenelor; 2) activitate, limitată de sfera fenomenelor naturale; 3) activitate, utilizată vizavi de obiectul studiat sau cercetat.[7]

Remarcăm în acest context că filosofii timpurii au definit știința pe baze epistemice în calitate de *cunoștințe*. Însă astfel de abordare este îngustă, deoarece se limitează doar la caracteristica cognitivă, și nu este reflectată funcția socială a științei, activitatea creativă. În afară de aceasta, știința include nu numai cunoștințe, dar și instituții; formă a producerii spirituale și procesul de producere a informațiilor noi despre lume.

Totodată, în practica economică și socială, știința se manifestă, în primul rând, ca factor de producere: această calitate a științei se manifestă atât direct, nemijlocit, cât și indirect, prin sistemul tehnologic, mult mai puternic însă pînă acum, devenind principalul neofactor de producție al societății, al înnoirii și perfecționării producției, al progresului economic și social.

Am remarcat că definițiile pentru știință sunt variate, cu toate acestea modificarea și completarea lor este marcată de următoarele patru trăsături distincte.

Prima caracteristică rezidă în faptul că știința a fost definită și măsurată pe baza conceptului *cercetare*. Fiind o abordare socială, în context devine acceptabilă formula că *știința este ansamblul cunoștințelor umane asupra naturii, a societății și a gândirii și este constituită din relații și legități obiective, verificate experimental, ea fiind produsă de cercetarea științifică*.

De altfel, se știe că știința și cercetarea se condiționează reciproc. Nu poate exista știința fără cercetare, după cum în egală măsură nu se poate face cercetare științifică în afara cadrului strict al regulilor științifice. Potrivit definiției enciclopedice [8], *cercetarea* este un proces activ și sistematic pentru a descoperi, interpreta sau revizui fapte, evenimente, comportamente sau teorii, sau să facă aplicațiile practice cu ajutorul unor astfel de fapte, legi sau teorii.

A doua caracteristică a delimitărilor noționale a științei constă în faptul că cercetarea a ajuns a fi definită ca *cercetare-dezvoltare*. În acest cadru dezvoltăm în continuare definițiile cercetării-dezvoltării și componentelor sale.

Astfel, Organizația Națiunilor Unite, prin Departamentul pentru afaceri economice și sociale, emite următoarea definiție pentru cercetare-dezvoltare: *orice activitate sistematică creativă, întreprinsă cu scopul de a îmbogăți cunoașterea, inclusiv cunoașterea omului, culturii și societății și utilizarea acestor cunoștințe pentru a construi noi aplicații*.

Următoarele definiții ale cercetării și dezvoltării determinate de cerințele internaționale interguvernamentale înregistrate de Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE) prevăd următoarele: *cercetare – muncă creativă efectuată pe bază sistemică pentru a crește cunoștințele avute,*

inclusiv cunoștințele despre om, cultură și societate și utilizarea acestui stoc pentru a elabora noi cereri; dezvoltare: este utilizarea sistemică a cunoștințelor sau cunoștințele obținute din cercetare, direcționate spre producerea materialelor, utilajelor, sistemelor utile sau metodelor inclusive design, dezvoltarea prototipelor și proceselor [9].

La acest capitol face referire și UNESCO, definind activitățile științifice și tehnice (care, de fapt, includ activitățile de cercetare-dezvoltare) astfel: *activități sistematice strâns legate de producție, promovare, difuzie și aplicare a cunoștințelor științifice și tehnice în toate domeniile științei și tehnologiei.* Ele includ activități precum cercetarea științifică și dezvoltarea experimentală, învățământul și formarea științifico-tehnică și serviciile tehnice și științifice.

Manualul Frascati [10] definește astfel cercetarea și dezvoltarea experimentală: *cercetarea și dezvoltarea experimentală înglobează lucrările de creație făcute în mod sistematic în vederea îmbogățirii ansamblului de cunoștințe, inclusiv cunoașterea omului, a culturii și a societății, precum și utilizarea acestor cunoștințe pentru noi aplicații.* Termenul cercetare-dezvoltare acoperă trei activități: *cercetarea fundamentală, cercetarea aplicativă și dezvoltarea experimentală.*

Cercetarea fundamentală constă în lucrări experimentale și teoretice realizate în principal în vederea dobândirii de noi cunoștințe asupra bazelor fenomenelor și faptelor observabile, fără a prevedea o aplicație sau o utilizare specială. Cercetarea fundamentală analizează proprietăți, structuri și relații pe baza cărora se formulează și se pun la încercare ipoteze, teorii sau legi. Rezultatele cercetării fundamentale nu sunt, în general, negociate și se comunică în mod obișnuit prin intermediul sesiunilor științifice, în publicații, reviste științifice sau sunt schimbate direct între organisme sau persoane interesate. În unele circumstanțe, difuzarea rezultatelor cercetării fundamentale poate să fie restrânsă, din rațiuni de securitate. *Cercetarea aplicată este îndreptată spre un obiectiv sau scop practic determinat și cuprinde lucrări originale realizate pentru a obține cunoștințe noi.* Rezultatele unei cercetări aplicate conduc, în primul rând, la un produs unic sau un număr limitat de produse, de operații, metode sau sisteme. Acest tip de cercetare permite transpunerea în formă operațională a ideilor. Cunoștințele sau informațiile rezultate din cercetarea aplicată sunt adesea brevetate, dar pot fi și secrete. *Dezvoltarea experimentală constă în lucrări sistematice, bazate pe cunoștințe existente obținute prin cercetare și/sau experiență practică, cu scopul de a lansa fabricarea de noi materiale, produse sau dispozitive, de a stabili noi procedee, sisteme și servicii sau de a le ameliora considerabil pe cele deja existente.*

În contextul analizei date, relevăm o definiție a cercetării industriale de bază, redată în actele normative belgiene ca fiind activitatea teoretică sau experimentală originală al cărei obiectiv este achiziția de cunoștințe noi sau

mai buna cunoaștere a legilor științei și tehnologiei în aplicarea lor eventuală într-un sector industrial sau în activitățile unei întreprinderi date [11].

Pentru armonizarea, corelarea și compararea statisticilor atât naționale, cât și europene, Eurostat a introdus definiții și indicatori în toate domeniile-le. Pentru domeniile cercetare-dezvoltare Eurostat a aplicat manualele OCDE amintite mai sus, în special manualul Frascati ediția 1993. În acest context, Eurostat a definitivat sintagma *activitate de inovare drept orice intervenție științifică, tehnologică, organizațională, financiară și comercială care conduce sau vizează să conducă la realizarea produselor sau procedeele tehnologic noi sau ameliorate*.

România de asemeni dispune de un set de definiții privind *sistemul de cercetare-dezvoltare*, care au fost aprobate prin lege, cu scopul de a aborda noțiunile specifice într-un mod unitar. Definițiile adoptate în România au fost reformulate în urma unor numeroase dezbateri în lumea științifică încă din anul 1997 și se află prezentate în Anexa la Legea nr. 324 din 8 iulie 2003, pentru aprobarea Ordonanței Guvernului nr.57/2002 privind cercetarea științifică și dezvoltarea tehnologică [12, p.19887]. Activitatea de cercetare-dezvoltare cuprinde cercetarea fundamentală, cercetarea aplicativă, dezvoltarea tehnologică și inovarea.

Cercetarea fundamentală – activitatea desfășurată, în principal, pentru a dobîndi cunoștințe noi cu privire la fenomene și procese, precum și în vederea formulării și verificării de ipoteze, modele conceptuale și teorii. Cercetarea aplicativă – activitatea destinată, în principal, utilizării cunoștințelor științifice pentru perfecționarea sau realizarea de noi produse, tehnologii și servicii. Dezvoltarea tehnologică este formată din activitățile de inginerie a sistemelor și de inginerie tehnologică, prin care se realizează aplicarea și transferul rezultatelor cercetării către agenții economici, precum și în plan social, avînd drept scop introducerea și materializarea de noi tehnologii, produse, sisteme și servicii, precum și perfecționarea celor existente.

Delimitarea categoriei *cercetare-dezvoltare* o regăsim și în legislația Republicii Moldova [13], unde este stipulat că *cercetarea-dezvoltarea* reprezintă activitate de cercetare științifică și activitate de dezvoltare tehnologică luate în ansamblu. *Cercetarea științifică* este definită ca activitate de cercetare fundamentală și de cercetare aplicată avînd drept componente principale investigația științifică, tehnologia științifică, produsul științific și serviciul științific. *Cercetarea fundamentală* reprezintă activitatea orientată spre dobîndirea de noi cunoștințe științifice, spre formularea și verificarea de noi ipoteze și teorii, iar *cercetare aplicată* reprezintă activitatea orientată spre lărgirea cunoștințelor și spre utilizarea de cunoștințe noi în crearea a noi procese, produse și servicii sau în îmbunătățirea lor. *Dezvoltarea tehnologică* este definită în actul normativ drept activitate de transformare a rezultatelor

cercetării științifice în planuri, scheme și documentații, de materializare a lor în noi procese, produse și servicii sau de perfecționare a celor existente pentru a răspunde în mod direct cererii de pe piață, incluzând și activități de inginerie și proiectare tehnologică, activități de fabricare a unui model experimental, realizând dezvoltarea, transferul și aplicarea rezultatelor cercetării în economie și societate.

A treia caracteristică rezidă în faptul că cercetarea-dezvoltarea în calitate de componentă a științei a fost definită și măsurată ca instituționalizată și sistematică. Pornind de la această caracteristică, cercetarea-dezvoltarea a fost identificată cu activitățile tehnologice și de inovare.

Din sinteza literaturii și interpretările metodologice asupra termenului *tehnologie* consemnăm că acesta reprezintă un domeniu care generează constant progresul tehnologic, asigurând durabilitatea dezvoltării și competitivitatea economică de perspectivă a unui stat. Tehnologia nu se confundă, însă, cu știința. Cercetarea științifică urmărește achiziționarea sau consolidarea cunoștințelor noastre generale sau specifice asupra lumii fizice, prin utilizarea unor tehnici formale, de exemplu, a metodelor științifice, în timp ce aplicarea tehnologiilor urmărește producerea de bunuri în procese industriale. Totuși, știința și *tehnologia* sunt considerate ca două fluxuri paralele de cunoștințe, care au interdependențe și relații reciproce.

Etimologic, termenul provine din greacă: *tekhnologia*, semnificând *discurs asupra artelor*. În engleză acest termen a apărut în sec. al XVII-lea, fiind utilizat pentru a semnifica o discuție numai asupra artelor aplicate. Termenul *arte* înseamnă aici nu numai *obiecte de artă*, ci, mai general, produse. La începutul sec. al XX-lea, termenul vizat a inclus un domeniu din ce în ce mai amplu de mijloace, procese și idei, în afară de instrumente și mașini.

Există un număr imens de definiții publicate cu referire la tehnologie, fiecare domeniu profesional lăsându-și amprenta asupra acesteia. În vederea argumentării acestei teze venim cu următoarea sinteză a definițiilor referitoare la tehnologie.

Astfel, *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX online)* conține următoarele definiții: 1. Știință a metodelor și mijloacelor de prelucrare a materialelor prime, a materialelor și a datelor; 2. Ansamblul proceselor, metodelor, operațiilor etc., utilizate în scopul obținerii unui anumit produs. *Dicționarele Oxford* [14] prezintă mai multe variante de definiții: aplicarea cunoștințelor științifice în scopuri practice, în special în industrie; mașini și echipamente dezvoltate din cunoștințe științifice; ramură a cunoștințelor care se ocupă cu ingineria sau științele aplicate.

Dicționarul Merriam-Webster Online definește tehnologia ca fiind: aplicarea practică a cunoștințelor, în special într-un domeniu particular; un mod de efectuare a unei sarcini, în special utilizând procese tehnice, metode

sau cunoștințe tehnice; aspecte specializate ale unui domeniu particular de activitate (de exemplu, tehnologie educațională, tehnologie medicală).

După *Encyclopedia of Physical Science and Technology* [15] tehnologia este cunoaștere și acțiune sistematică, de obicei în procese industriale, însă aplicabilă în orice acțiune repetitivă.

O definiție mai complexă a tehnologiei include *ansamblu sistematizat de cunoștințe despre activitățile umane, care fac uz de rezultate ale cercetării științifice, de experimentări, calcule și proiecte, precum și de unelte, mașini și aparate*; în sens restrâns, *tehnologia este ansamblul procedeelelor (metode, rețete, reguli) și mijloacelor materiale (unelte, mașini, aparate) utilizate în vederea desfășurării unei activități* [16].

Burgelman și alții [17] definesc tehnologia ca fiind *cunoștințele practice, competențe și artefacte care pot fi folosite pentru a dezvolta produse și servicii, precum și producerea lor și sistemele de livrare*. Tehnologiile pot fi încorporate în oameni, materiale, procese cognitive și fizice, instalații, echipamente și instrumente.

J.Paap [18] a definit tehnologia *prin utilizarea cunoștințelor bazate pe științe pentru a satisface o necesitate*. Această definiție descrie conceptul de tehnologie ca o „punte” între științe și noile produse.

Definițiile sintetizate anterior, foarte variate, relevă că tehnologia este fie un sistem de cunoștințe, fie o aplicație. Acestea demonstrează că tehnologia este un fenomen complex, iar diferitele definiții reflectă aspecte diferite ale activității. Tehnologiile sunt, de regulă, rezultatul activităților de *cercetare-dezvoltare-inovare*, care urmăresc să utilizeze în practică invențiile, inovațiile și în general descoperirile, pentru crearea de produse sau servicii. Savantului american K. Arrow îi aparține întîietatea în deducerea consecințelor ce decurg din faptul că tehnologia este endogenă activității de cercetare științifică și dezvoltare [19].

În ultimul deceniu, toate economiile au început să acorde o importanță crescîndă uneia dintre componentele cercetării și în special *inovării*, fiind preluat și raportat la domeniul social. În țările dezvoltate este analizat fenomenul de inovare în raport cu conceptul de transfer tehnologic, pe baza experienței și a cunoștințelor acumulate în domeniul științei și tehnologiei. Inovarea trebuie abordată în mod sistematic, ea implicînd: știință, tehnologie, principii economico-financiare, spirit de inițiativă, management.

Prin inovare se transformă cunoștințele științifice în realități fizice. Dacă luăm în considerare numai comportamentele științifice și tehnologice ale procesului de inovare, atunci inovarea științifică și tehnologică este transformarea ideii în produs nou sau îmbunătățit lansat pe piață; procedeu tehnologic nou, sau un serviciu, utilizat în industrie sau activități economice; nou tip de serviciu social.

Inovarea este un concept și un mod de acțiune specific, care a fost analizat și definit în *Manualul Oslo* [20]. Manualul distinge *inovarea tehnologică de produs* și *inovarea de proces*, percepute împreună, care apar sub abreviatu-
tura TPP.

Prin *inovare tehnologică de produs* se înțelege punerea la punct/comercializarea unui produs mai performant cu scopul de a furniza consumatorului servicii noi în mod obiectiv sau ameliorate.

Prin *inovare tehnologică de procedeu* se înțelege punerea la punct/adoptarea de metode de producție sau de distribuție noi, sau în bună măsură ameliorate. Ea poate face să intervină schimbări, care afectează separat sau simultan materialele, resursele umane sau metodele de lucru.

Inovarea ca proces scoate în evidență activitatea care include cercetarea, proiectarea, producerea și distribuția, constituind etape ce conduc spre inovație ca rezultat al procesului de inovare. Principala sursă de inovare o constituie știința, respectiv cercetarea științifică fundamentală și aplicativă, ale cărei rezultate se transferă în producția de bunuri materiale și servicii prin dezvoltare tehnologică, inginerie tehnologică și introducerea progresului tehnic.

A patra caracteristică este *măsurarea științei* (evaluarea rezultatelor cercetării științifice) axată pe măsurarea intrărilor și ieșirilor în activitatea de cercetare: monitorizarea cheltuielilor și a resurselor umane. Pentru factorii de decizie politică și statisticieni, știința este o activitate mai degrabă măsurabilă în cheltuielile pentru cercetare și personal, decât cunoștințele, care sunt, în esență, incomensurabile.

Este important de reținut că multe politici sunt bazate pe afirmațiile că *cercetarea – dezvoltarea* există într-o continuitate, începând cu cercetarea fundamentală, apoi trecând la cea aplicativă, iar mai departe la dezvoltare, creare și utilizare a noilor tehnologii, unde fiecare etapă este constituită pe precedentul său. Această transformare reprezintă sistemul liniar și a fost utilizat de cercetători și guvernatori ca paradigmă primară pentru a interpreta natura cercetării după al Doilea Război Mondial și continuă să fie utilizat și azi [21].

Sinteza lucrărilor, preocupate de definitivarea și delimitarea noționale, demonstrează că la nivel mondial a existat și există preocuparea constantă de a defini noțiunile specifice cercetării (pentru a avea un sistem unitar de referință) și că aceste definiții ar trebui preluate ca atare, ele reprezentând experiența celor mai avansate țări din lume (începând cu anul 1963, în cazul Manualului Frascati).

Concluzionând în baza analizei realizate, constatăm că cercetarea științifică nu se realizează individual de fiecare instituție, existând o formă de organizare – *politica științifică*.

Politica științifică este un termen intrat în uz în anii '60 ai secolului XX, ce urmărește scopul de a stabili măsurile de coordonare care trebuiau luate

de guverne pentru a promova dezvoltarea cercetării științifice și tehnice, și, în special, în scopul utilizării rezultatelor științifice pentru creșterea economică.

Politica științifică, de asemenea, se referă la acțiunea de aplicare a cunoașterii științifice și consensului pentru dezvoltarea politicilor publice. Politica științei, în așa mod, are de a face cu întregul domeniu de probleme care implică știința.

Savantul rus A. Баранов consideră că politica științifică reprezintă baza politicilor în stat. Pentru a transforma știința într-un element de bază, motorul dezvoltării sociale, ea trebuie să fie mai des invocată în definirea și expertiza scopurilor, obiectivelor, direcțiilor acestei dezvoltări. Cu alte cuvinte, această politică trebuie să treacă de la prognozarea dezvoltării exclusive a științei și tehnicii la implicarea în prognozarea dezvoltării societății în general [22].

În vederea celor menționate și ținând cont de faptul că știința, ca un sistem autoorganizat, trece continuu printr-un șir de reorganizări succesive cu caracter neliniar menite să asigure ascensiunea cunoașterii, competitivitatea procesului de inovare. În legătură cu aceasta există diverse moduri de abordare, de interpretare a acestui domeniu.

Astfel, savanții ruși A. Бараев și Д. Каркавина, prin politica științifică înțeleg un *sistem de măsuri care asigură o dezvoltare complexă a științei și tehnicii, implementarea rezultatelor acestora în economia statului, care determină scopurile, direcțiile, formele de activitate ale organelor de stat în domeniul științei, tehnicii și realizările acestora*. Deci, savanții prin politică științifică înțeleg atitudinea conducerii statului față de starea științei. O astfel de definire a politicii științei este redată concis, însă caracterizează termenul vizat obiectiv.

Un alt savant rus, Н. Гордеева, examinează *știința* ca un element de bază al dezvoltării social-economice a statului, iar *politica în domeniul științei* – aspect al politicii de dezvoltare [23]. O astfel de definire a politicii date este aproape de cea descrisă în legislația rusă.

A. Азизов consideră că politica științifică *este un program integrativ de activități ale societății privind realizarea acesteia la nivel global și regional, bazată pe înțelegerea esenței și rolului științei în această epocă* [24].

În prezent, politica științifică reprezintă mai mult o bază pentru politica economică. Deși în ultima perioadă de timp cercetătorii atestă că rolul științei nu trebuie redus numai la reformarea economiei în baza producției științifice. Știința reprezintă o putere de dezvoltare atât a economiei, cât și a societății, de aceea merită toată atenția din partea instituțiilor statale.

În acest context, considerăm că politica reprezintă atitudinea statului și a societății, respectiv, *politica științifică* trebuie definită *ca atitudinea statului în forma unor activități direcționate spre susținerea și dezvoltarea științei*.

Astfel, concluzionăm că, din multitudinea de politici existente, *politica științei* reprezintă baza tuturor politicilor de stat, un complex de măsuri

direcționate care asigură dezvoltarea științei și tehnicii, implementarea rezultatelor în economia statului, care determină direcțiile, formele de activitate ale organelor de conducere statale în domeniul științei, tehnicii și dezvoltării.

Bibliografie

1. Dicționarul explicativ al limbii române *online*. Academia Română, Institutul de Lingvistică "Iorgu Iordan". București: Editura Univers Enciclopedic, 1998.
2. Dicționar de Filosofie și Bioetică (Teodor N. Țirdea, Petru V. Berlinschi, Anatol I. Eșanu, Didina U. Nistreanu, Vitalie I. Ojovanu). Chișinău, 2003, p.264.
3. Dicționarul explicativ al limbii române *online*.
4. Dicționar de Filosofie și Bioetică, p.341.
5. Dicționar enciclopedic de sociologie. 1995, p.81.
6. Философский энциклопедический словарь. М., 1983.
7. Oxford Dictionaries Online. Oxford University Press, 2010.
8. The Free Dictionary com by Farlex-Encyclopedia, <http://encyclopedia.thefreedictionary.com/science>.
9. National Science Board, Science and Engineering Indicators 2008 (Arlington, VA: National Science Foundation).
10. Frascati Manual, Proposed Standard Practice for Surveys on Research and Experimental Development, OECD, 2002.
11. Décret relatif aux aides et aux interventions de la Région Wallonne pour la recherche et les technologies, 5 juillet 1990, Moniteur Belge du 17/10/1990, p. 19887.
12. Legea nr. 324 din 8 iulie 2003 pentru aprobarea Ordonanței Guvernului nr. 57/2002 privind cercetarea științifică și dezvoltarea tehnologică, Monitorul Oficial nr. 514 din 16 iulie 2003.
13. Codul cu privire la știință și inovare nr.259 din 15.07.2004.
14. Oxford Dictionaries Online, Oxford University Press, 2010.
15. Incyclopedia of Physical Science and Technology, v.13 (1992). New York-London-Tokyo, Academic Press Inc.
16. Ministerul Cercetării și Tehnologiei. Politici de inovare și privatizare sectorială. București, 1994.
17. Burgelman et al., Strategic Management of Technology and Innovation (fourth ed.), Irwin Publishers, Chicago, IL.
18. J.Paap Managing Technology as a Strategic Resource. CALTECH seminar, 1994.
19. K. Arrow, Economic Welfare and the allocation of ressources for invention, in Nelson R. Ed. The Rate and Direction of Inventive Activity, Princeton Univ. Press, 1962.
20. Manuel d'Oslo, La mesure des activités scientifiques et technologiques-Principes directeurs proposés pour le recueil et l'interprétation des données sur l'innovation technologique, OCDE, Ed. a 2-a, 1997.
21. Metcalfe J. Science and Technology Policy in a Competitive Economy. In: International Journal of Social Economics, vol.24, 7/8/9, p.723-740.
22. Ваганов А. В поисках научно-технической политики. Блеск и нищета российской науки *În*: Отечественные записки, 2002, № 7, p. 181-188.
23. Гордеева Н., Филь М.М. Право и реформирование науки. Проблемы и решения. М.: Новая правовая культура, 2005, p. 10.
24. Азизов А. Научная политика в эпоху глобализации (Философско-методологические аспекты): Дисс. канд. филос. наук. М., 2002, p. 5.

POLITICA ECOLOGICĂ A UNIUNII EUROPENE: ABORDARE TEORETICO-METODOLOGICĂ

Ana GUNEVOL, *magistru în științe politice,*
Institutul de Studii Enciclopedice al AȘM

Summary

The beginning of the 21st century is marked by an aggravation of some global problems among which the problem of preservation of the environment occupies the central place. A significant role in the solution of environmental problems belongs to the United Nations and the European Union. In this article, the main directions of the EU policy on environmental issues are presented, the stages of environmental policy are highlighted and characterized.

Sfârșitul anilor '80 ai secolului XX a marcat un punct de cotitură în abordarea problemelor ecologice la nivelul Uniunii Europene (UE). Preocupările majore în acest domeniu s-au orientat spre stabilirea unui cadru general care să integreze acțiunile necesare în domeniul protecției mediului în țările Europei Centrale și de Est. Eforturile depuse în acest sens s-au concretizat în documentul cadru adoptat la Conferința ministerială „Un mediu pentru Europa”, care a avut loc la Lucerna (Elveția) în aprilie 1993 [1]. Conferința a condus, de fapt, la o schimbare radicală în înțelegerea modului în care trebuie să se realizeze îmbunătățirile posibile pentru mediul înconjurător cu resursele disponibile ale fiecărei țări.

Astăzi Uniunea Europeană este considerată drept cea mai mare regiune care exercită influență asupra politicii ecologice mondiale. La etapa actuală, UE este unicul dintre toate grupurile de state existente apărute în procesul de integrare economică și ecologică regională, care s-a apropiat maximal de etapa integrării complete [2].

Totuși, problemele ecologice, cu care se confruntă în prezent Uniunea Europeană și starea mediului ambiant în statele UE nu pot fi caracterizate univoc. În pofida eforturilor depuse, starea pădurilor și menținerea diversității lor biologice practic nu au înregistrat un careva progres. Suprafața forestieră în UE în anii '90 a crescut cu 10%, însă mai mult de jumătate din toate pădurile Europei sunt afectate de consecințele acidulării solurilor, poluării, secetei și incendiilor.

În țările din Europa Centrală și de Sud se simte acut deficitul de apă potabilă pură. În mai mult de jumătate din marile orașe ale UE are loc exploatarea excesivă a resurselor subterane de apă, iar în multe țări aceste ape sunt substanțial poluate cu nitrați, pesticide, metale grele și hidrocarburi. S-a înrăutățit considerabil starea ecosistemelor riverane și a acvatoriiilor, în special în nordul Europei precum și în țările mediteraneene.

Tendențele observate în UE generează apariția unor astfel de chestiuni teoretice complexe cum ar fi elaborarea politicii ecologice în scopul păstrării și restaurării mediului ambiant în Europa. Se presupune că în proiectul Constituției UE [3], unde politicii ecologice îi revine un rol important, aceasta din urmă ar trebui să fie orientată spre atingerea următoarelor obiective:

- Protecția și ameliorarea calității mediului ambiant;
- Protecția sănătății omului;
- Folosirea rațională a resurselor naturale;
- Cooperarea internațională în domeniul elaborării măsurilor orientate spre soluționarea problemelor ecologice regionale și globale.

Politica ecologică a UE trebuie să ia în considerație diversitatea problemelor de mediu în cadrul Uniunii, precum și beneficiile și costurile potențiale ale acțiunilor întreprinse sau inacțiunilor, să se bazeze pe principiile precauției și acțiunilor preventive, să încurajeze dezvoltarea economică și socială echilibrată a regiunilor UE. Legile și programele europene de acțiuni în domeniul mediului ambiant se adoptă după consultarea cu Comitetul Regiunilor, Comitetele Economic și Social. Statele membre trebuie să finanțeze și să aplice politica adoptată de UE în domeniul mediului ambiant[4].

În ultimii cincizeci de ani Uniunea Europeană a promovat propria politică în domeniul protecției mediului. S-au desfășurat activități de angajare cu caracter de protecție a mediului, a fost creată o bază juridică pentru reglementarea și coordonarea activității ecologice a statelor membre, au fost elaborate și puse în aplicare noi abordări pentru protejarea și ameliorarea calității mediului ambiant.

În prezent, UE este unul din liderii mondiali în sfera cooperării ecologice internaționale. Concomitent, politica ecologică și activitățile UE în ansamblu sunt indisolubil legate de acțiunile globale în domeniul protecției mediului, inclusiv cele desfășurate sub egida ONU.

Protecția mediului este una din direcțiile prioritare ale activității UE alături de alte direcții de integrare. UE dispune de vaste competențe în domeniul protecției mediului, în această sferă se adoptă un număr semnificativ de acte normative europene. UE are, de asemenea, împuternicirile necesare pentru realizarea cooperării internaționale în sfera ecologică și în domeniul protecției mediului ambiant.

Însă nu întotdeauna a fost așa. Inițial, Tratatul de la Roma (1957) [5] nu oferea UE împuterniciri în domeniul protecției mediului ambiant. Acțiunile UE în această perioadă atingeau doar tangențial sfera ecologică și se realizau pentru atingerea altor obiective de importanță economică și socială. Activitățile de protecție a mediului aveau un statut auxiliar. Dar, spre începutul anilor '70 ai secolului XX, ca urmare a acutizării crizei ecologice în Eu-

ropa, a apărut necesitatea de a realiza acțiuni ecologice la nivelul UE. În anii '70, la o reuniune a șefilor de stat din UE, s-au luat decizii cu privire la dezvoltarea activităților organizației în domeniul protecției mediului. Totodată, prevederile actului de constituire nu au fost revizuite, astfel competențe ale UE în domeniul protecției mediului nu au fost oficial prevăzute.

Conform literaturii de specialitate, putem distinge cinci etape de formare a politicii de mediu a Uniunii Europene [6].

Etapă întâia (1957-1971). Această etapă se caracterizează prin lipsa de competență juridică a UE în domeniul protecției mediului. La această etapă se desfășurau doar măsuri facultative. Inițial, „mediul ambiant” nu fusese prevăzut de către Tratatul de la Roma din 1957 drept o sferă de integrare europeană. Totuși, problemele de mediu determinau hotarele reglementării juridice a instituirii unei piețe comune a statelor UE, ceea ce, spre exemplu, se reflectă în articolul 36 al Tratatului, care permite statelor membre să introducă restricții asupra importului, exportului și tranzitului pe motive de securitate ecologică. În general, în pofida absenței unei politici comune în domeniul protecției mediului în perioada analizată, instituțiile UE erau pregătite pentru a-și extinde activitățile în sfera ecologică.

Etapă a doua (1972-1985). Pentru această etapă sunt caracteristice desfășurarea activităților inițiale de protecție a mediului de către țările UE, apariția primelor programe de acțiuni în această sferă, dezvoltarea inițială a reglementării juridice în domeniul ecologiei. În 1972, Consiliul șefilor de guverne al statelor membre ale UE a adoptat decizia privind extinderea competențelor UE, inclusiv în domeniul mediului ambiant. Însă, în legislația primară a UE nu au fost introduse modificări. Toate deciziile în noul domeniu erau adoptate prin articolele Tratatului de la Roma din 1957, care permiteau efectuarea de acțiuni în sferele ce nu erau prevăzute în documentul de constituire a Comunității Europene. Reglementarea noii sfere de integrare se făcea mai ales prin emiterea de directive – acte de armonizare a legislației statelor membre. UE a aderat la o serie de convenții internaționale importante privind protecția mediului ambiant, de exemplu, Convenția pentru protecția florei și faunei sălbatice și a habitatelor naturale din Europa (1979), Acordul internațional privind esențele de lemn tropical (1983), Convenția privind poluarea atmosferică transfrontalieră pe distanțe lungi (1979). Etapă a doua a fost marcată de formarea politicii comunitare în domeniul mediului ambiant și elaborarea modalităților de bază ale reglementării juridice a acestuia.

Etapă a treia (1986-1991). Această perioadă se poate caracteriza ca o etapă de atribuire a competențelor ecologice instituțiilor UE. Actul Unic European din 1986 a introdus modificări în Tratatul de la Roma din 1957. Au fost stabilite scopurile și sarcinile, principiile și direcțiile politicii UE în domeniul protecției mediului ambiant. În relațiile dintre UE și statele membre în

domeniul protecției mediului a fost introdus principiul subsidiarității. Acest principiu prevede că UE desfășoară activitățile în domeniul ecologiei în măsura în care scopurile politicii ecologice pot fi realizate la nivelul UE mai eficient decât de unele statele membre aparte. În legislația secundară se observă o creștere a reglementării juridice a protecției mediului în baza regulamentelor – actelor ecologice legislative ale statelor membre. Concomitent, a continuat activitatea de armonizare a cadrului juridic al statelor membre, în special în domeniul protecției solului și mediului ambiant împotriva poluării chimice. În această perioadă, o importanță primordială pentru UE au avut-o problemele introducerii sistemului de evaluare a posibilelor efecte asupra mediului, monitorizării, diseminării informației ecologice și asigurării accesului publicului la ea, și, mai ales, finanțării acțiunilor de protecție a mediului. La etapa a treia procesul de formare a politicii UE în domeniul mediului și al reglementării juridice a sferei date, în linii mari, s-a încheiat.

În general, la primele etape ale acțiunilor de protecție a mediului, începând cu anul 1972, au fost adoptate circa 200 de acte legislative, reglementând problemele deșeurilor industriale, poluării apei și aerului. O trăsătură specifică a acestei perioade a fost abordarea verticală și sectorială a problemelor ecologice, pe care s-au bazat primele programe de acțiuni ale UE în domeniul protecției mediului.

Etapă a patra (1992-2002). Aceasta este etapa perfecționării politicii ecologice a comunității. În ansamblu, în acest timp a fost creat cadrul principal al politicii ecologice curente prin consolidarea instituțională a aspectelor politicii ecologice și a problemelor mediului ambiant în Tratatul UE. Scopurile și sarcinile politicii ecologice a UE au fost formulate după cum urmează:

- păstrarea, protecția și ameliorarea stării mediului;
- grija pentru ocrotirea sănătății omului;
- utilizarea rațională a resurselor naturale;
- susținerea la nivel internațional a măsurilor care vizează soluționarea regională și globală a problemelor ecologice.

Activităților ecologice ale UE începe să li se aplice abordarea „orizontală”, principiul de bază al căreia este luarea în calcul a întregului spectru de ramuri economice care produc poluarea.

Etapă a cincea (din 2003 până în prezent). În ultimii ani, activitatea ecologică a UE are loc în baza competenței ecologice prevăzute de articolele Tratatului Uniunii Europene. Activitatea ecologică este indisolubil legată și de alte direcții de activitate a Uniunii.

La etapa actuală, în cadrul UE are loc perfecționarea reglementării juridice a protecției mediului ambiant. Un element important pentru realizarea politicii ecologice în Europa este includerea problemelor protecției mediului în proiectul Constituției Uniunii Europene, cu toate că acesta a fost respins de referendumurile organizate în câteva țări membre ale UE.

Agravarea situației ecologice în Europa este influențată de o serie de factori economici și juridici. Aceștia se manifestă în domenii diferite și variază în ceea ce privește scara impactului și gravitatea consecințelor. Printre acești factori se pot enumera:

- politica macroeconomică, ce conduce la utilizarea extensivă a resurselor naturale;
- politica investițională, spre dezvoltarea sectoarelor economice ce exploatează resursele naturale;
- politica sectorială ineficientă, și anume în complexul energetic, agricultura și silvicultura;
- imperfecțiunea cadrului legislativ;
- lipsa unei strategii ecologice echilibrate de lungă durată;
- existența unui stimulent eficient sub forma obținerii unui profit considerabil și rapid de pe urma exploatării sau vânzării excesive a resurselor naturale, cum sunt petrolul, gazele naturale, lemnul și minereurile [7].

La rândul lor, acești factori dau naștere la astfel de probleme complexe ale mediului ca: a) efectul de seră și încălzirea globală; b) ploile acide și poluarea apei în lacuri; c) acumularea în mediul ambiant a substanțelor toxice și a deșeurilor radioactive.

Conform Tratatului de la Amsterdam (1997) [8], activitatea ecologică a UE se bazează pe următoarele principii:

- principiul acțiunii preventive;
- principiul precauției;
- principiul lichidării consecințelor și despăgubirii pentru daunele aduse mediului;
- principiul “poluatorul plătește”.

La baza acestor principii se află abordările comune pentru toate statele membre ale UE:

- a) asemănarea multor probleme ecologice în țările europene;
- b) obligativitatea punerii în aplicare a deciziilor comune adoptate;
- c) tendința de a unifica măsurile de combatere a poluării;
- d) poziții coordonate și unice în cadrul negocierilor internaționale.

Principalele instrumente administrative ale politicii ecologice europene sunt astfel de acte și documente normative cum ar fi convențiile și directivele, precum și regulamentele [9]. Convențiile, în special cele adoptate sub egida ONU, constituie un instrument important al politicii ecologice globale. Sub incidența lor cade un număr mare de domenii, inclusiv resursele naturale și activitățile umane periculoase pentru mediul înconjurător. În plus, sfera reglementată de aceste documente include clima și atmosfera, mările și oceanele, pădurile și deșerturile, biodiversitatea în general și speciile pe cale de dispariție în particular.

Directivele, făcând parte din legislația secundară a UE, sunt, de asemenea, un instrument important al politicii ecologice.

Începând cu anii '90, politica ecologică a UE se reorientează de la administrarea directă spre mecanisme mai flexibile, inclusiv elemente de piață (de exemplu, comercializarea cotelor emisiilor de gaze cu efect de seră) și elementele de administrare participativă, bazate pe principiul „responsabilității împărțite” între părți – guvernul, businessul, comunitatea, consumatorii. Mai mult decât atât, în conformitate cu Convenția de la Aarhus, semnată în 1998 [10], cetățenii trebuie să fie incluși în activitățile de protecție a mediului, implicați în pregătirea, monitorizarea și controlul încălcării normelor ecologice. Cetățenii au dreptul la informația ecologică, dreptul de a participa la elaborarea legislației, dreptul de a se adresa în instanța de judecată cu probleme de protecție a mediului.

Mecanismele flexibile de piață sunt eficiente pentru utilizare în toate domeniile prioritare ale politicii ecologice: în lupta împotriva schimbărilor climatice și pentru conservarea diversității biologice, în protecția mediului și ocrotirea sănătății omului, în utilizarea durabilă a resurselor naturale.

Astfel, instrumentele de piață stimulează producătorii și consumatorii să adopte un comportament eco-eficient în folosirea resurselor naturale, precum și să elaboreze tehnologii inovaționale ecologice.

În general, politica ecologică rămâne o direcție importantă a activității Uniunii Europene. În acest domeniu s-a format un vast sistem al legislației ecologice, normele căreia sunt implementate cu succes în practică. Trebuie recunoscut faptul că UE este un lider mondial în promovarea politicii ecologice, care soluționează cu succes multe dintre problemele ecologice ale continentului și lumii în ansamblu.

Note

1. Mai detaliat vezi: <http://www.unece.org/env/efe/welcome.html>.
2. Буторина О. В., Борко Ю. А. Расширение Европейского Союза и Россия. М.: Деловая литература, 2006. – 568 p.
3. Vezi: <http://ru.wikipedia.org>
4. Проект Конституции ЕС. <http://www.europa.eu.int>.
5. Mai detaliat vezi: <http://eur-lex.europa.eu/ro/treaties/index.htm>
6. Гусев А. А. Основные направления и этапы формирования экологической политики Европейского Союза. <http://www.wpec.ru>.
7. Гусев А. А. Экологические проблемы в проекте Конституции ЕС. În: Полис, 2009, № 1, p. 174–179.
8. Vezi: http://ec.europa.eu/romania/documents/eu_romania/tema_24.pdf
9. Гусев А. А. Современная экологическая политика. М: ИМЭМО РАН, 2006. – 205 p.
10. Vezi: http://ec.europa.eu/dgs/environment/index_en.htm

BASARABIA – IMPERATIV MAJOR ÎN OPERA BOLDURIANĂ

A. Boldur (1886–1982)

Cea mai sigură temelie a tezaurului unei culturi, a unui popor, constituie prezența vie a operei premergătoarelor, abordarea și valorificarea permanentă a creației, concepțiilor celor mai reprezentativi exponenți ai neamului, or, decadența unei națiuni înfloarește în acele vremuri când sunt neglijate istoria, tradițiile și experiența spirituală a generațiilor anterioare. Criza valorilor spirituale și tradiționale poate fi depășită în special prin promovarea, mediatizarea creației, și aspirațiilor acestora care, la o perioadă sau alta, prin ideile, inteligența, comportamentul și atitudinea personală față de tot ce e particular unui popor au făcut epocă.

Oportună mențiunea, alături de cei ce întreaga viață și-au consacrat-o idealurilor naționale – Stere, Halippa, Inculeț, Pelivan, Erhan etc. – își înscrie numele și Alexandru Boldur, care, deși își alege o altă cale decât politica, totuși, aportul său în opera de afirmare și animare a flamurii demnității naționale în niciun fel nu este mai puțin însemnat.

Istoric, pedagog, publicist, Alexandru Boldur cea mai mare parte a creației sale și-o desfășoară sub zodia Basarabiei, temă vizavi de care ne oferă o sumedenie de deschideri ideatice, menite într-un final să ne desemneze un amplu și veridic tablou al mai multor etape indispensabile trecutului sumbru al țării, când acesteia i-a fost răpită libertatea, independența, afectată identitatea culturală și păgânită limba.

Volumele consacrate problemei naționale semnate de exeget te uimesc prin numărul, caracterul problematic, profunzimea investigațiilor, inteligența prezentării și argumentării materialului factologic – toate menite să reconstituie procesele care au determinat imaginea și statutul Basarabiei din cele mai vechi timpuri până la perioada interbelică, secolul al XX-lea. Demersul său în conturarea etapelor cardinale proprii istoriei teritoriului dintre Prut și Nistru este motivat, credem pe bună dreptate, fiindcă cu siguranță gânditorul nu a putut rămâne impasibil față de cele mai triste evenimente din trecutul țării, în calitate de argument ne servesc eforturile sale materializate într-un impresionant număr de volume, studii, articole, toate consacrate Basarabiei[1].

Personalitate cu vii reflexe morale și patriotice, Boldur se profilează ca un adevărat intelectual, căruia spiritul critic, capacitatea de a aborda probleme de pe pozițiile istorismului obiectiv i se par unicul semn normal și acceptabil. Istoric perfect informat, dezinhibat și apt să ofere un spectacol autentic al

evenimentelor și faptelor, cercetătorul în mod natural rămâne un melancolic nemulțumit de atmosfera manifestă în toate domeniile vieții basarabene, din contextul etapei investigate. Fidel manierei de abordare, Boldur, subliniem, se profilează ca un simplu, dar corect observator al realităților sec. al XIX-lea, iar faptul că studiile sale nu abundă în derapări exagerat emoționale, menite în opinia unora a exterioriza atitudinile adevărate ale autorului, au determinat pe mulți să-l suspecte de indiferență, lipsă de patriotism și chiar simpatii proruse.

În aceeași ordine de idei, consemnăm că, realizate într-un stil științific, original, simultan imparțial, investigațiile bolduriene oferă o permanentă și pluridimensională imagine a Basarabiei a sec. al XIX-lea – prima jumătate a sec. XX, perioadă elucidată printr-un relevant moment multiaspectual, la rândul său condamnat să provoace suficiente motive de incitare națională, mod de abordare care nu numai că te face complicele evoluției evenimentelor ce au pereclitat cu dezinvoltură viața țării, dar te convinge de inepuizabila energie și autenticitate a operei contemporanului nostru.

O simplă analiză a titlurilor lucrărilor lui A. Boldur ne nuanțează cu prisosință două momente: unu – Basarabia rămâne tema centrală a cercetărilor sale; cât privește cel de-al doilea aspect, aici remarcăm că, deși mai multe opere au în calitate de numitor comun istoria țării (1812–1918), totuși, variata problematică deconspiră viul interes și vastele cunoștințe ale autorului față de destinele patriei.

Cea mai mare parte a operei sale constituie o expresie plauzibilă a evenimentelor, reformelor, conflictelor, succeselor și eșecurilor cu care s-a confruntat țara de-a lungul anilor: *Basarabia și relațiunile româno-ruse. Chestiunea Basarabiei și Dreptul Internațional* (1927); *Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească 1812–1828* (1928); *Soarta istorică a nobilimii din Basarabia* (1935); *Unirea* (1928) ș.a., prezentate într-un stil familiar, adică pe înțelesul tuturor, nu însă fără a apela la date statistice, documente oficiale, care aveau a contura starea economico-politică și cultural-spirituală atât din Basarabia, cât și din Imperiul Rus. Deși se apropie cu convenționalitate și familiaritate descriptivă de problema istoriei Basarabiei, aceasta, repetăm, în niciun fel nu minimalizează din aportul său adus pe altarul culturii naționale. Pentru ca afirmațiile noastre să nu creeze impresia unor aprecieri neargumentate ce cu ușurință pot fi trecute în grila unor speculații lipsite de veridicitate, vom prezenta câteva impresii cu privire la evenimentul editării studiului *Basarabia și relațiunile româno-ruse. Chestiunea Basarabiei și Dreptul Internațional*, lucrare în prefața căreia autorul consemna că:

- Soluția chestiunii basarabene cere o serie de tratate, îndeosebi între România și Rusia;
- România are nevoie de garanții pentru a-și asigura stăpânirea Basarabiei;
- Chestiunea basarabească nu se poate rezolva prin plebiscit[2].

Un alt moment care până să trecem la înșiruirea aprecierilor pe marginea importanței, actualității, caracterului novator al lucrării, subliniem că Boldur concepe acest studiu din trei compartimente, astfel axându-și investigațiile pe trei direcții:

- Contextul istoric, politic și juridic dintre cele două țări;
- Evoluția și direcția politicii ruse în problema Basarabiei;
- Chestiunea plebiscitului.

În același context, menționăm că unica cale de soluționare a problemei relațiilor dintre cele două state era cea pașnică, ideea în cauză o argumentează detaliat, îngrijindu-se și de faptul de a indica ce măsuri trebuie luate pentru remedierea acestui conflict politic, or, nerecunoașterea de către Rusia a actului de separare a Basarabiei (1918) crea toate premisele pentru ca acesta să devină una din cele mai improtante subiecte din politica europeană.

Opera la care replicăm are reprezentat un adevărat eveniment editorial în viața social-politică atât a Basarabiei, cât și a întregii Europe, ea apare aproape concomitent atât la Paris, cât și la București. Pe acest temei n-au întârziat nici ecurile, recenziile cu privire la factura și calitatea studiului: „...monografia cea mai completă ce s-a scris despre Basarabia... Boldur apără cu strășnicie drepturile României”[3]; „...o lucrare de mare valoare istorică... documentată foarte serios...a fost primită de istoricii străini cu mare încredere... istoricii francezi declară că și-au schimbat multe păreri greșite în chestiunea Basarabiei în urma lecturii acestei cărți”[4]; „...o analiză juridică de calitate indubitabilă”[5] ș.a.

Studiul enunțat s-a învrednicit și de premii pentru credibilitatea informației, viziunile integratoare, exprimarea clară, bogat nuanțată, actualitatea și originalitatea lucrării alimentate de năzuința descifrării resorturilor complexe și intenția de a oferi cu generozitate recomandări animate din serioase studii ale problemelor.

Impulsionat de destinul țării în perioadele cele mai de răstriște, Boldur ne conturează un vast ansamblu problematic determinat a ne familiariza în special cu viața primelor decenii, când, răpită și anexată la Imperiul Rus, Basarabia își mai păstra autonomia mai ales în domeniul administrativ.

Notabil că, oferindu-se să ne reliefeze acest capitol– autonomia Basarabiei, propriu istoriei naționale, Alexandru Boldur prezintă, de fapt, momentele cele mai esențiale care sunt menite să creeze un tablou pluridimensional al vieții și societății basarabene din deceniile 2 și 3 ale sec. al XIX-lea. Situându-se în mod deliberat pe pozițiile istorismului obiectiv, cercetătorul prezintă date complexe ce vin să elucideze așa momente cardinale cum ar fi: administrarea Basarabiei de până la răpirea ei de către Rusia; perioada de administrare a provinciei realizată de către aparatul Guvernatorului civil Scarlat Sturdza; conflictele dintre boierii autohtoni și generalul Harting; evenimentele din 1816; particularitățile

și principiile de organizare administrativă a Basarabiei; cauzele ce au determinat suprimarea autonomiei ș.a.

De menționat că, de fapt, Boldur ilustrează cu pregnanță aceleași aspecte, însă în contextul altor lucrări, în dependență de scopul și obiectivele investigațiilor, fără să uite să desemneze și opiniile altor cercetători care, la momentul oportun, s-au lăsat inspirați de problematica nuanțată. Dimensiunile sintezei și analizei datelor, opiniilor, evenimentelor constituie o reală modalitate ce-i permite elucidarea multilaterală a aspectelor. Așa de exemplu, pronunțându-se pe marginea particularităților sistemului administrativ al Basarabiei până la 1812, despre care destul de elocvent scria și Leon Casso: „Nu existau deloc legi pentru un șir de cazuri sau, de multe ori, nu se știa ce legi trebuie aplicate în realitate, ceea ce se numește dreptul administrativ nu exista în Principatul Moldovei și, desigur, nu s-a putut găsi nici în Basarabia, dreptul și îndatorirea administrației locale n-au fost determinate de nicio lege” [6], Boldur nu-l contrazice, ci doar vine cu mai multe completări, condamnate a ne profila adevărata stare de lucruri.

O poziție mult mai rigidă, critică pe marginea segmentului ideatic enunțat, ne demonstrează un alt autor, care era considerat de Boldur un angajat al sistemului Imperiului Rus – A. Nacco: „Ocupând toate posturile în Divan și administrație, funcționarii-boieri țineau toată țara în mâinile lor și tratau populația ca pe niște robi, fără a se călăuzi de nicio regulă, nici de o lege, ei impuneau populația cu biruri după plac” [7].

Referindu-se fără pacimonie vizavi de opiniile lui Nacco expuse pe marginea particularităților de administrare a Basarabiei până la 1812, A. Boldur este convins că acesta pur și simplu ponegrește modul de guvernare a Basarabiei de până la Tratatul de la București, iar scopul pe care-l urmărește istoricul cu concepții pro ruse, în opinia lui Boldur, sunt ușor descifrabile – intenția de a explica și convinge cititorii de ce populația Principatelor n-a fost mulțumită de ocupația rusească, de fapt, nemulțumiți, în opinia lui, erau doar boierii, cărora rușii nu le permiteau să jefuiască poporul.

Oportună mențiunea, în constatările lui Nacco, expuse pe marginea problemei elucidate, nu este deficil să înregistrăm și o anumită doză de adevăr, lucru confirmat de Leon Casso, P. Cazacu și chiar de același Alexandru Boldur. Probabil, în situația dată, compatriotul nostru s-a lăsat mai mult deranjat de maniera în care A. Nacco își înșira ipotezele și raționamentele, secundate și de simpatiile nevoalate față de politica Imperiului Rus, în care sesiza, la modul cel mai serios, un salvator al poporului așezat între Prut și Nistru.

Pentru a exclude orice animozități cu privire la unele speculații cu caracter reacționar expuse de A. Nacco, subliniem că sarcasmul, extremismul și intenția de blamare a tot și a toate ce este legat de cultura romanescă, se pare, rămâ-

ne o latură majoră dar și constantă a concepțiilor sale: „Cauza acestui sistem dezastruos al timpului se explică prin lipsa totală în societatea de atunci a idealurilor morale și intelectuale, tendințe naționale, patriotism...” [8].

O analiză mai temeinică a ideilor expuse de A. Nacco ne deconspiră că atitudinea de acerbă critică este îndreptată orientat spre cei care, „dominați de moravuri primitive, obsesia îmbogățirii și instinctelor animate de ambițiuni personale”, „percep impozite, biruri, instituiesc corvezi după bunul plac – boierii, funcționari” [9]. Fără a ne lăsa atrași de jocuri de cuvinte, de raționamente eronate, concluzii exagerate, susținem că în situația concretă A. Nacco a cunoscut în profunzime istoria Basarabiei, a urmărit îndeaproape evoluția poporului legat de teritoriul dintre Prut și Nistru, și chiar dacă în unele momente se străduia să-și înscrie afirmațiile în perimetrul ideologiei general promovate și, cu siguranță, acceptată de Guvernul Rus cu privire la politica teritoriului anexat după 1812, totuși, în cazul dat se pare că istoricul nu poate fi suspectat ca fiind influențat de sentimentalism, nici de frică, sau de angajare sistemului, probabil, nici de perspectiva obținerii unor avantaje. Rămânem convinși că autorul arată îngrijorare pentru cei care și după 1812 jugul a devenit de două ori mai greu, fiind exploatați fără milă, adică masele de jos, simple. „Singurul țel al faptelor lor (boierilor n.a.) este pofta de îmbogățire, care este identificată de ei ca o acumulare a inteligenței, cinstei și virtuții,... iar folosul comun pentru ei este de interes secundar” [10]

Deși nu se solidarizează euforic cu aserțiunile lui A. Nacco, A. Boldur se vede nevoit să-și fundamenteze poziția, astfel, susține el, de facto, realitatea a fost mult mai complexă. Intelectual de elită și patriot lucid, sprijinindu-se pe documente, vine să ne demonstreze că situația precară era generată mai ales de faptul că funcțiile administrative din acea perioadă reprezentau un sistem complex „în rădăcinile căruia se pierdeau originile monarhiei de scurtă durată, țesută într-un păienjenis de clase boierești și funcțiuni discreționare” [11].

Evitând sagace capcana unor afirmații gen tendențios, autorul constată că pe acel fond predominant social dramatica situație a fost generată și, simultan, catalizată de confuzia, mai precis lipsa, unor documente oficiale menite să reglementeze sferele de influență și atribuțiile funcțiilor administrative și cele legislative, or, „aproape fiecare funcțiune era în același timp și administrativă, și judecătorească” [12]. Vădind suplețe și flexibilitate, A. Boldur ne desemnează pluridimensional particularitățile, metodele, principiile, deosebirile și asemănările, de ce nu, și conflictele, care în mod inevitabil apăreau provocate de politica de *administrare impusă* în detrimentul celei tradiționale, politică străină mentalității, moravurilor și chiar valorilor autohtone, punctul culminant al căreia avea un singur scop – „totul în interesul statului rus” (13).

În aceeași ordine de idei, constatăm că Alexandru Boldur, în maniera sa calculată, orientată spre a descrie evenimentele, fără a face uz de emoții, ne

realizează un tablou veridic nu numai a modalităților de suprimare a vechilor tradiții administrative prin introducerea forțată a unor noi forme convenabile Imperiului Rus, dar în scopul de a fi cât mai convingător realizează o selecție a acestor directive din proiectul de lege cu privire la *Înființarea administrației provizorii a oblostei Basarabiei*. Documentul enunțat, pus în aplicare de la 2 august 1812, dincolo de aspectele punctate în 23 de articole, elucidează destul de elocvent tendința de suprimare a drepturilor și libertăților, intenția vădită de marginalizare a lor în diverse sfere de administrare, simultan, instaurarea unui control rigid, cu caracter unilateral asupra tuturor domeniilor vieții social-politice și economice și, nu în ultimul rînd, concentrarea puterii legislative și executive în mâinile unui grup de persoane investite în funcție cu doar acordul Guvernului Rus. Oportună mențiunea că, alături de articolele de legi, o altă dimensiune a documentului dat este axată pe un set de indicații ce sunt erijate ca simple recomandări, care indiferent de genericul sub care sunt unite, până la urmă, observăm, în mod peremptoriu reflectă revelator canoanele, principiile politicii ipocrite promovate de Guvernul Rus. „Tot ce ar putea să uimească vederea și închipuirea supușilor acestor provincii trebuie să fie pus în mișcare, pentru a sădi printre ei iubirea către patrie și guvern”[14]. În calitate de măsuri concrete pentru atingerea scopului scontat se recomandă cu cinism perfid vestimentat într-o sinceritate nevinovată că ar fi bine să se organizeze vreo școală primară. În cazul unei lecturi atente, documentul dat dezvăluie cu prisosință adevăratul caracter al politicii de subordonare și asimilare promovate de Guvernul Rus în Basarabia. Fără îndoială, că după Regulamentul din 1812 au fost emise pe parcursul celor o sută de ani încă multe acte legislative de acest gen care prevedeau reguli de joc (vezi de administrare) similare, mult mai rigide, în care, cu părere de rău, nu rămânea loc pentru limba, tradițiile și valorile basarabene.

Pentru a nu fi învinuiți că aceste afirmații sunt animate de niște nostalgii de ordinul naționalismului extremist, vom apela și la alte argumente, de exemplu, într-un document al timpului care, considerăm, este merit să excludă orice undă de dubiu cu privire la adevăratele intenții ale Imperiului Rus. În studiul *Autonomia Basarabiei* ne prezintă mai multe fragmente decupate din *Schiță despre administrarea provinciei dintre Prut și Nistru*, întocmită de către Guvernatorul civil al Basarabiei, generalul Harting, schiță pe care o adresează pe numele lui Alexandru I. Documentului dat, conform lui Alexandru Boldur, a fost publicat în 1900, în volumul XII al cunoscutei reviste *Зануцку Имперского общества исторіи и древностей* (*Notele societății imperiale, a istoriei și antichităților*) din Odesa. Printre cele mai memorabile și expresive momente oglindite în documentul respectiv selectăm următoarele, menite să ne contureze tabloul general al vieții social-politice și economice proprii Basarabiei în perioada anilor 20 ai sec. al XIX-lea și modificările survenite

în urma politicii pe plan administrativ promovate și implementate de statul rus: în toate orașele s-au înființat regimente de poliție rusă, din funcționari ruși; cinovnicii se folosesc de legile rusești și de regulamentele special elaborate pentru ei de Ministerul Poliției; afacerile în cadrul Departamentelor se desfășura în rusă și ...română; adunarea din Cadrul Departamentelor poate lua în deliberare numai ceea ce este propus de Guvernator, și, pînă la urmă, toate deciziile depind tot de acest funcționar etc.

Atestând o cunoaștere nemediată a subiectului, inspirată și bazată pe cercetări durabile ale acestui capitol destul de complex, controversat, Boldur în contextul preocupărilor publice lucrarea în care cercetează segmentul temporal 1812–1828, propriu istoriei pămîntului dintre Prut și Nistru, ani când anexată la Imperiul Rus Basarabia își mai păstrează autonomia. Interesul lui Boldur este animat de considerentul că atmosfera social-culturală și politică din perioada evocată a rămas mult timp o pagină uitată, însă care ne poate oferi cu generozitate informații și date ce, eventual, ne pot permite a ne îmbogăți experiența, cunoștințele despre adevăratele evenimente[15], or nicicând „autonomia Basarabiei nu se cerceta după documentele din arhivele basarabene și nu se punea în legătură cu celelalte măsuri ale guvernului rusesc, care i-au precedat și i-au urmat...ceea ce este destul de important pentru înțelegerea ei”[16] Latura complementară și imanentă a cercetării problemei date istoricului o sesizează și în faptul că anume „autonomia a fost unul dintre factorii activi ai mișcării naționale din Basarabia”[17].

Profund angrenat în drama secolului și poporului său, gânditorul cu abilitate desăvârșită, susținută de admirabila erudiție, a știut să reflecte problema emancipării basarabenilor, trecutul lor în spiritul istorismului obiectiv, astfel depășind tendențialismul, subiectivismul și naționalismul extremist în interpretarea faptelor și evenimentelor pe cât de complexe, pe atât de dificile. Decupăm din ansamblul creației lui Alexandru Boldur și opera *Contribuții la studiul istoriei românilor: Istoria Basarabiei* – lucrare, apariția căreia, conform convingerilor autorului, a fost generată de necesitățile timpului.

Simptomatic faptul că compatriotul nostru își propune să oglindească “adevărul în toată însemnătatea lui absolută și temporală” [18], conchizînd simultan că este inadmisibil de a lăsa grija studierii istoriei provinciilor românești pe seama cercetătorilor străini. În această ordine de idei, oportună și mențiunea postulată despre faptul că investigarea trecutului provinciilor anexate trebuie să devină pentru istoricii români o obligație morală. Remarcăm, Alexandru Boldur revine la opinia dată ori de cîte ori are ocazia.

Realizînd o radiografiere minuțioasă a evoluției culturii basarabene pe parcurs de un veac cât s-a aflat în componența Rusiei, autorul *Istoriei Basarabiei* își concentrează prioritar atenția asupra unor momente care, de fapt, și constituie fundamentul spiritual al unui neam: limba – problemă constantă la ordinea de zi (1812–1918); legile, politica desfășurată de Imperiul Rus cu privire la dez-

voltarea specifică culturală și socială a provinciei anexate; reforme culturale: învățământ, presă, literatură; manifestări naționale realizate la diferite segmente temporale etc. – astfel, conturându-ne un amplu și veridic tablou despre această perioadă vitregă, proprie destinului țării.

Departate de a cocheta cu problemele legate de subiectul propus, autorul ne prezintă o lucrare ce “se evidențiază mai întâi de toate prin obiectivismul și durabilitatea opiniilor, fapt care generează din lecturi și spirit analitic temeinic, or Alexandru Boldur își exprimă concluziile fără: nici un fel de cosmeticizare colofilă, evitînd abil clișeele și stereotipurile ce se înrădăcinase deja în tratarea acestei teme complexe la începutul sec. XX. Evitînd sentențiozitatea metalică, cercetătorul, în *Contribuții...*, nu întîrzie să anemeze momentele pro și contra de influență asupra spiritualității basarabene pe parcursul 1812–1918, a politicii de asimilare tradusă de Imperiul Rus, iar acribia pe care o plasează în esența alcătuirii și analizei acestui traseu spațial din istoria națională este echilibrată și sintetizatoare.

Spirit consacrat, bazat pe o erudiție admirabilă, A.Boldur ilustrează cu pregnanță că cultura Basarabiei în mod natural a suferit modificări specifice ce corespund evoluției istorice generale a Rusiei, grefînd pe acest temei și trei perioade de seamă: 1. 1812–1856 – tendința de a-și păstra caracterul special de organizare autonomă; 2. 1856–1905 – reforme social-administrative radicale culminate de declinul absolutismului; 3. 1905–1917 – delimitarea puterii țariste ce provoacă avîntul mișcării românești naționale.

În aceeași ordine de idei, avizîndu-ne de politica promovată de Imperiul Rus pe parcursul 1812–1828, A. Boldur conturează imaginea Basarabiei, care din anumite considerente administrative își păstrează, după cum deja am remarcat, o autonomie parțială, rămînînd aproape două decenii doar supravegheată de persoane confidente țarului rus. Evocînd aceasta, gînditorul sugerează ideea că anume acest segment implică cercetări imperioase. Întrucît “ne evidențiază primele momente de existență a naționalității române sub dominațiunea rusească și primii pași ai Imperiului în direcția adaptării lui la particularitățile provinciei moldovenești” [3].Opinii asemănătoare ilustrează și în studiul *Autonomia Basarabiei sub stăpînirea rusească 1812–1828*.

Iremediabil ostil unor evaluări pripite, aserțiuni neîntemeiate referitoare la problema basarabeană, Boldur, printr-o efervescență de judecăți pătimase, testează și statutul, atitudinea față de limba autohtonă pe parcursul celor mai mult de o sută de ani cît poporul dintre Prut și Nistru a fost supus robiei spirituale, cauzele ce au condus ca clerul]n marea majoritate să rămînă fidel limbii naționale. Tot aici analizează destul de amplu presa, lucrul editorial și activitatea literaților basarabeni.

Prin urmare, remarcabilul cercetător și publicist constată că, deși marile reforme sociale și administrative din decada a șaptea a sec. al XIX-lea imple-

mentate de guvernul Imperiului Rus au jucat un rol decisiv în procesul de degradare națională, totuși nu se poate vorbi despre denaționalizarea Basarabiei – marea majoritate a populației rămânea română și vorbea limba natală, concomitent, păstrându-și cu sfințenie tradițiile naționale. În consecință, A.Boldur contrapune argumentat opinia că pe parcursul perioadei menționate (1812–1918) poporul n-a fost totalmente vitregit de posibilitatea de a se delecta cu lucrări în limba autohtonă, aserțiunea dată o susține nu numai prin exemple proprii cu referință la circulația cărților în română, a activității lucrului editorial, dar apelează și la două esențiale investigații în domeniu: *Circulația vechilor cărți românești în Basarabia sub ruși* de P.Constantinescu și *Tipăriturile românești în Basarabia sub stăpânirea rusă (1812–1880)* de A.David.

Structurat spiritual pe temelia idealurilor naționale, A. Boldur în *Basarabia sub dominațiunea rusească* își propune drept obiectiv al dezbaterii un număr apreciabil de aspecte ce vizau concret tezaurul cultural de exemplu, prin capitolul opt al lucrării autorul își aduce obolul substanțial la conceperea stării de lucruri vizavi de perturbările ce au periclitat statutul limbii române. În această ordine de idei, autorul nu pur și simplu creionează epura traseului evoluției graiului autohton, ci îl examinează în corelație directă cu legile, evenimentele. Pentru o clarificare mai dimensională a situației abordate, A.Boldur sensibilizează atenția cititorului asupra noutăților editoriale, cum ar fi: *Bucoavna* (1822; 1842; 1844), *Gramatica lui Margella* (1827); *Abecedarul anonim* (1830; 1840), *Gramatica Hristomatia de limbă valaho-moldovenească a lui Iacob Hincu* (1840); *Cursul primitiv de limbă moldovenească* de I.Doncev (1865); *Abecedar român* (1865) etc., cărți poate nu atât de numeroase dacă ținem cont de perioadă, însă valoroase ca esență și fenomen spiritual. "Apariția neîncetată a cărților didactice – consemnează Boldur – era provocată de nevoile practice ale populației și ne dovedește continuitatea tradiției românești în această provincie" [19].

Pe aceeași traiectorie se înscriu și speculațiile cu privire la factura creației și activității personalităților care prin concepțiile, atitudinile față de tradiție, istorie, neam au făcut nu numai epocă, dar au demarat tribulații spirituale care au avut ca finalitate un efect salubru pentru servirea și perpetuarea culturii basarabene: A.Russo, C.Stamati, B.P.Hasdeu, A.Mateevici, P.Halippa, C.Stere, S.Murafa etc.

În concluzie finală subliniem următoarele: ponderabilele contribuții ale lui Alexandru Boldur au fost în permanență orientate la descifrarea resorturilor profunde ale problemei Basarabiei, fiind nu numai temeinice, edificatoare, dar, constatăm, prin eferescența de judecăți, evaluări ce-i consemnau suplețea și luciditatea spiritului analitic cu certitudine constituie un solid punct de sprijin pentru comprehensiunea adecvată a tuturor lăturilor dificile care au periclitat spiritualitatea și cultura națională.

Note

1. Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească în 1812–1918. Chișinău: Tipografia Eparhială Cartea Românească, 1928; Contribuții la Studiul Istoriei Românilor: Istoria Basarabiei, Vol. III. Sub dominația rusească 1812–1918. Politica. Ideologia. Administrația. Chișinău: Tipografia Tiparul Moldovenesc, 1940; La Bessarabie et les relations russo-roumaines. La question bessarabienne et le droit International. Paris: Ed. J. Gamber, 1927; Unirea. Analiza psihologică a evenimentelor. Chișinău, 1928; Dreptul local al Basarabiei. Schiță de istorie. Chișinău, 1932; Soarta istorică a nobilimii din Basarabia. Chișinău, 1935; Statutul Internațional al Basarabiei. Chișinău, 1938; Muzica în Basarabia. Chișinău, 1938; Stat Țărănesc. Contribuții la formarea unei ideologii social-politice noi. Chișinău, 1934, etc.
2. Boldur A. Basarabia și relațiunile româno-ruse. Chestiunea Basarabiei și Dreptul Internațional. București, 1927, p.4
3. Tittoni T. Basarabia, România, Italia. *În*: Convorbiri literare, 1927, mai-august.
4. Hudiță I. Revista critică, Iași, 1928, nr.4.
5. Iorga N. Revue Historique du sud-est europeen. 1927, nr. 7-9.
6. Casso L. Rusia și bazinul dunărean. Iași: Tipografia Alexandru A. Terec, 1940, pp.204-205.
7. Накко А. Очерк о гражданском правлении в Бессарабии, Молдове и Валахии во время русско-турецкой войны 1806-1812. *În*: Записки Бессарабского статистического комитета. Одесса, 1879, том XI, p. 28.
8. Ibidem.
9. Ibidem.
10. Op. cit. 285-286.
11. Boldur A. Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească în 1812–1918. Chișinău: Tipografia Eparhială Cartea Românească, 1928, p 9.
12. Ibidem.
13. Cazacu P. Moldova dintre Prut și Nistru 1812–1918. Iași: Editura Viața Românească, p.91.
14. Образование временного правления в Бессарабской области. *În*: А. Егунов. Записки Бессарабского статистического комитета. Кишинев: Типография областного правления, 1868, том 3, p.100.
15. Boldur A. Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească în 1812–1918, p. 3.
16. Ibidem.
17. Ibidem.
18. Boldur A. Contribuții la studiul Istoriei românilor. Chișinău, 1940, p. I.
19. Boldur A. Basarabia rusească. București, 1943, p.88.

Lidia TROIANOWSKI, *doctor în filosofie,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Tipărit la "**Tipografia-Sirius**" SRL
Chişinău, str. A. Lăpuşneanu, 2; Tel.: 022 23 23 52

Coli de autor 15,8

Coli de tipar 15,0

Tiraj 150 ex.